

МАЖБУРИЙ НУСХА

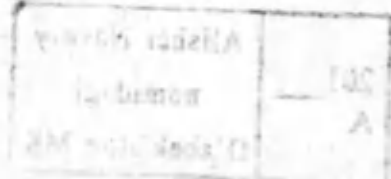
Бокий МИРЗО

**САҚЛАШ
КАМЕРАСИДАГИ
ХАНЖАР**

Қиссалар ва ҳикоялар

2-жилд

«Наманган» нашриёти
2013 йил

УДК: 821.521.133-3

ББК 84(5Ўзб)7 - 935.995.

М-71

Шоир ва ёзувчи Боқий МИРЗО «Қиссалар ва ҳикоялар» серияси (2-жилд)да чоп этилаётган «Сақлаш камерасидаги ханжар» китобига кейинги йилларда яратган сара асарларини жамлаган.

Турфа тақдирлар ёнимизда рўй берган воқеа-ҳодисалар асосида очиб берилади. Гоҳи секин, гоҳи шиддат билан ривожланган воқеалар билан юзма-юз келаркансиз, саргузаштлар оламига кириб қоласиз. Қаҳрамонлар кечинмалари, ўзига хос ҳис-туйғулари кўпчиликка маълум бўлмаган томондан назар ташлаш орқали ёритилган. Асарга ҳаётий воқеаларнинг асос қилиб олинганлиги уларнинг таъсирчанлигини оширган.

Китобдан бошингизни кўтаргач, ҳаёт ва қисмат ҳақида, инсонлар бошига тушган савдолар ҳақида теран ҳулосалар чиқариш имконига эга бўласиз...

НП 1092-3451,5-1575280 2013
1093-(7,5)-(03)

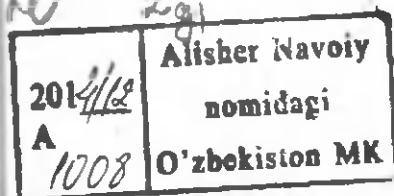
ISBN 978-9943-4056-1-5

- © Боқий МИРЗО
- © «Сақлаш камерасидаги ханжар» 2 - жилд
- © «Наманган» нашриёти. 2013. 240 б.

39700/2

10

291

САҚЛАШ КАМЕРАСИДАГИ ХАНЖАР

Омон қалбак (уни қишлоқда шундай аташарди) Анатолий Николаевич билан хайрлашиб, Москванинг академик Королёв кўчасига бурилиши билан телефони-га янги хабар келди. Очиб ўқиди-ю, кўз олди қоронғулашди, оёқ-қўли титраб кетди. Наҳотки?! У қишлоқдан ҳар қандай ёмон хабар кутса ҳам бунақасини ўйламаган эди. Рая (қишлоқда уни «прасанчи кампир» дейишади) бундай SMSни қайси юз билан ёзганини тасаввур қилолмади.

Хабар беҳаёларча ёзилган, унинг ёнида иккинчи хотини Дилафрўз билан алоқадор шармандали сурат бор эди. Омон ғазабдан титради. Муштини туғиб, кўзларини юмди. Вазият қалтислигини сезиб, юрагини ваҳима босди-ю, Ўзбекистонга тезроқ жўнаш ҳақида бош қотира бошлади.

Бироқ хотини, қизи ва ўғлига нима дейди?

Қозоғистондаги шерикларим чақиришди деса, тезда сирин очилиб қолади. Оиласига билдирмай бир қизга уйлангани, алоҳида квартира олиб бергани ҳақидаги миш-мишлар ҳатто Москвагача етиб келган, хотини Ҳалима қишлоққа бориб, бу гапнинг тагига етишни диллаб қўйгани анчадан бери юрагини тирнаб юрарди.

У кечгача ўйланиб, охири чорани хотинига айтди.

- Шериклар юк қилиб келайлик, дейишяпти.

Ўтган сафарги кўтара тижоратдан катта фойда қолгани учун хотини унга эътироз билдирмади. Иш хамирдан қил суғургандай силлиқ битганидан Омон севинди. Аммо юрагининг бир чеккасида «Хотиним Дилафрўзнинг олдида кетаётганимни сезди, шекилли», деган шубҳа пайдо бўлди.

- Энг муҳими, - деди дадилланиб, - пул улардан! Мен

йўл кўрсатаман, товарни сотиб бераман!

Эртасига Омон Қозон вокзалидан «Москва - Тошкент» поездига ўтирди...

Йўлда Рая яна хаёлини эгаллаб олди...

Етмишга яқинлашган бу кампир аслида охират тадоригини кўриб, топганини хотиржам еб ётса бўлаверди. Бироқ катта-катта пулни фоизи билан қарзга беради-да, муддатидан бир кун ўтса, қарздорнинг маҳалласига бориб шаллақилик қилишдан, «разборчи» танишлари орқали тазйиқ ўтказишдан, ҳатто оиласи, болаларига зиён етказишдан қайтмайди. Пул зарур одамлар бошига шарманда бўлганлар куни тушишини билишса ҳам, вазиятдан чиқиш учун эшигини қоқишаверади.

Иши битганлар «Хайрият, шу хотин бор экан, туғишганларимдан ортиқ яхшилик қилди», дейиши ҳам бор гап!

Омон икки ўт орасида қолиб, ярим кечада унинг олдига борганди. Ҳозир ўша ҳолат ёдига тушди.

- Опажон, ўн минг доллар зарур бўлиб қолди! - деганди Омон ялинчоқ овозда.

Рая аввалига кулимсиреди, кейин иршайгандай бўлди.

Омон ўтган сафар қарзни ўз вақтида тўлагани учун Раянинг олдига дадил келганди. Ўшанда Россияга арзон нархда олма олиб кетиш режаси пайдо бўлиб, сармойеси юкнинг ярмига ҳам етмади. Биринчи марта қарз сўраётгани учун Рая эътироз билдирмади, фақат шартларини айтди.

- Ўн минг доллар озгина пул эмас, сен Россияга кетворсанг, пулни ким беради? - деди унга кўзларини лўқ қилиб.

- Машинамни гаровга ташлаб кетаман! - деди Омон парво қилмасдан.

- Ҳозир олиб кел! - деди у қатъий.

Омон алвастини кўргандай сесканди ўшанда. Кетворай деганди-ю, иш битишига бир қадам қолганди. Тиг устида тургандай газабини ютиб, Раяга илжайганди.

- Дарвозани очинг!

Сўнг у машинани Раянинг дарвозахонасига қўйиб, эшигини шаҳд билан қулфлаганди.

Бир ойдан кейин юкларини сотиб келди-да, Раяни билан тўла ҳисоб-китоб қилди. Кайфияти кўтарилган Рая арман конъягини очди.

- Сендай йигитлар учун ичамиз! - деди сузилиб. Омон аввал эътибор бермади, кейинги чўқиштиришда аёл эҳтирос ила ўзи томонга сурилганини сезди-ю, юраги «шув» этди. «Наҳотки, шу ёшида ...»

Учинчи қадаҳдан кейин эса Омон ҳам эҳтиросини жиловлай олмади...

Ҳозир у ўша дамларни ўйларкан, кампирдан нафратланиб, ўзини ёмон кўриб кетди...

Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай Омон Раядан яна ўн минг доллар олди. Дилафрўзнинг акалари уни маҳкам ушлашди. Агар сингилларига уйланиб, алоҳида квартира олиб бермаса, қишлоқда юролмайдиган қилиб қўйишларини айтишди.

Рая пулни берди, Дилафрўзга шаҳардан квартира олинди.

Аmmo келишилган муддат ўтиб кетса ҳам Омон хотини, болаларидан беркитиб, Раяга пул жўнатолмади. Рая бир неча марта кўнғироқ қилди, Омон парво қилмай юраверди. Бугунги хабар ва сурат эса унинг оромини бузиб, йўлга отлантирди.

* * *

Купеда аввал икки киши эдилар. Бир оз ўтгач кишига сирли боқадиган ўттиз ёшлардаги йигит кириб келди ва ҳамма билан сўрашиб, ўзини Гилфан Андреевич деб таништирди-да, ўрнига жойлашди, сўнг семиз сумкаси-дан ялтироқ муқовали китоб олиб, жимгина ўқий бошлади. У гоҳида жилмаяр, гоҳо жиддий тортиб қолар, баъзан эса снгил хўрсинганга ўхшарди...

Атрофга оқшом чўкди. Гилфан кечки овқатни поезд ресторанида тановвул қилишини айтди-да, китобини ёстиқ тагига жойлади. Омон боя - Гилфан турли тусга кириб ўқиётгандаёқ китобни эгасига билдирмай бир варақлаб кўришни кўнглига тугиб қўйганди. Ҳозир купеда ҳеч ким қолмаганидан фойдаланиб, китобни шартта очди-да, у ер-бу еридан ўқиб кўрди, аммо сўзларини яхши тушунмай, ҳафсаласи пир бўлди. Аммо кутилмаганда китоб орасидан тўрт букланган бир парча қоғоз сирғалиб тушдию, ундаги ёзув эътиборини тортди. «Рая Сафиуллина, Ўзбекистан, Ферганская долина, Наманганская область. 50 шт. и ...»

Омон шошиб қолди. Манзил «прасанчи кампир» Раяники эди. «Кампирнинг Гилфанга қандай алоқаси бор? У ерга нега кетаяпти? 50 шт. и ва уч нуқта нимани англатади?»

У китобни жойига қўйди. Ёзувларни хотирасида сақлашга уринди. Ахир, ҳамқишлоқлари бежиз унга «қалбак» лақабини беришмаганди-да. Қалбакилик - Омоннинг моҳияти. Шу иллат унга илҳом беради. Кимнидир «чув» тушириш учун тузган режаси амалга ошса, бутун вужуди яшаради. Унинг наздида, инсон ҳаётда қалбакилик қилмай яшай олмайди. Бундай одамлар учун дунё гўё қалбакилик асосига қурилган. Шу каби фикру ўйлар боис Омон Раяни, унинг қаттол дунёсини менсимайди. Бироқ Рая кабиларнинг қаттол дунёси қошида Омоннинг қалбаклиги ожиз, нотаваон.

Кейинги бекатда поезд ўн дақиқа тўхтади. Омон сотувчи кампирдан сувда пиширилган тухум билан перашка олиб, купега кирганида, Гилфан китоб ўқир, нариги шериги иштаҳа билан овқатланар эди.

Эртаси куни нонушадан кейин:

- Сиз Фаргона водийсиданми? - деди Гилфан. - У ерларни яхши биласизми?

- Ҳа, катта бўлган жойлар...

Кеча Омон Гилфан гап очмагунча ҳеч нарса сўрамай-

ман, деган қарорға келган ва ҳозир режаси амалга ошаётгани учун суюниб, ўзини бепарво кўрсатишга интилаётганди. Водийдаги машҳур сиҳатгоҳ (унинг қишлоғи яқинида) ҳақида сўраганда ҳам қисқа жавоб берди.

- Дам олгани кетяпсизми? - Омон ўзини шунчаки савол бергандай тутарди.

- Бироз айланаман, эски танишларни зиёрат қиламан.

- Мазза-ку!

- Нега?

- Саёҳат қилиб юрибсиз, биз эса тирикчилик ўтмай қоладигандай, эрта-ю кеч чопганимиз чопган.

- Қандай иш билан шуғулланасиз?

- Хотиним, ўғлим билан Москва бозорида савдо билан шуғулланамиз, водийда ҳамкорлар кўп, мева-чева, майда-чуйдалар жўнатиб туришади.

- Яхшими?

- Тирикчилик ўтиб турибди...

Гилфан яна ўқишга тутинди. Омон яна хаёлларга берилди.

«У иккинчи оиласида туғилган чигални ечиш учун ўн икки минг доллар пул топиши керак эди! Чўкаётган одам хасга ёпишгани каби китобдан чиққан сирли ёзувлар муаммо ечими билан алоқадорга ўхшайверди. Шу боис «50 шт. и ...» нинг маъносини ечадиган вариантларни кўз олдига келтира бошлаганди. Рая қарз масаласида фақат доллар билан гаплашгани, «прасанчи кампир» гоҳо «Рая доллар» деб ном олгани учун 50 шт - эллик дона юз долларлик бўлиши мумкин, деб ўйлади. Аммо «и» ва уч нуқта масаласида жуда қийналди. Нима у? Тиллами ёки сирли хужжатми? Москвадан овора бўлишга арзийдиган маълумотми? Уни қўлга киритса, Раядан қарзимни узиб, Дилафрўзни ҳам олиб қайтишга имкон бўладими?»

Омон анча вақт ухламай ётди. Ярим кечада кўзи илинди. Туш кўрди. Раянинг ҳовлисига ўхшаш жойлар,

ним қоронғи хона, пичоқ ва қон, оқ сочлари тўзғиб, даҳшатдан қичқирган аёл...

У босинқираб уйғонди. Қўрқувдан ўнгида ҳам бақириб юборган экан. Шериги юзига сув сепди. Гилфан:

- Навбатчи врач чақирайликми? - дея унга таъвишли қаради.

- Ўтиб кетади, - деди Омон имкон қадар ўзини хотиржам тутишга уриниб.

Аммо қуввати кетиб, кўринмас куч зиён етказётганга ўхшарди. Тушдан кейин иккинчи қаватда ётган ўрта ёшли йўловчи аллақайси купедан оппоқ соқолли одамни бошлаб кирди. У Куръондан бир неча сураларни ўқиб, Омонга дам солди. Бошини силаб, елкаларига урди.

- Кўзикибсиз, оғайни! - деди маъноли қараб, - юртга боргандан кейин девонага садақа беринг, ёмон тушлар кўрибсиз! Энди эрталабгача қимирламай ухланг, ташқарига чиқманг! деди-ю, Омон узатган пулга қарамасдан чиқиб кетди.

У кўзини очганида тонг ота бошлаган, поезд бир маромда тебраниб борарди. Омон ювиниб келгач, мияси тиниқиб, кўзлари равшанлашиб, танасига куч қайтиб, анча дадиллашди. Бироқ юракдаги хижиллик ва азоб ўрнини тушуниксиз туйғу эгаллаганди. Жимгина ухлаётган Гилфанга назар ташларкан, кечаги нияти эсига тушиб, поезддан тушгунча у билан яхшироқ танишиб олишга чоғланди.

Қуёш кўтарилгач, ҳамма уйғонди ва Омондан кўнгил сўрашди. У Гилфан узатган чойни хўпларкан, миннатдорчилик билдирди. Икки шерик бошқа вагондаги танишлари олдига чиқиб кетишгач, Омон Гилфанга қаради.

- Бир-иккита савол берсам мумкинми?
- Марҳамат.
- Москвада турасизми?
- Волгоград туманида.
- Нима иш қиласиз?

- «Два мечта» фирмасида иш бошқарувчиман.
- Миянгизни қотирганим учун узр. Москвага қачон қайтасиз?

- Тахминан бир ҳафталардан кейин, Англияга шартнома тузгани боришим керак. Бирор ёрдамим керакмасми?

- Сиздай бошқарувчи билан танишганимдан фойдаланиб, яхшироқ иш топишга ёрдам сўрасам, майлими?

Гилфан ўйланиб қолди. Омон оддий масала бошқарувчини шунча ўйлантирадими, дегандай таажжубланаётганда:

- Ҳаракат қиламан, - деди у, - бизда рус ва инглиз тилини билиш талаб этилади. Тил масаласида саводингиз қандай?

- Рус тилини эплайман, коллежни битирган ўғлим эса иккала тилни сув қилиб ичиб юборган!

- Олиб боринг, синаб кўрамиз!

- Россия фуқароси эмас-да!

- Ишончимизни оқласа, вақтинча рўйхатдан ўтиб, шартнома билан ишлайди.

Омон хатни ўқигандан кейин кўнгли бузилган, асосий мақсадни яшириш учун бу саволларни кеча ўйлаб топганди. Ҳозир гувоҳларсиз гаплашиш мавриди келганидан фойдаланиб қолаётганди.

* * *

Дилафрўз Рая долларни Омон орқали таниган. Уй олиш учун қарз сўраб боришганида кампир шартларини айтди, расмий ишларни бажараётгандай, ҳар бир шарт ё қондани эринмай тушунтирди. Унинг пухталиги, нафси ва даромадини дунёдаги ҳамма нарсадан устун кўраётгани Дилафрўзни ҳайратга солди.

Рая кўшни хонага пул учун чиқиб кетганида Омонга иккала қўли билан кир сиққандай, тилини чиқариб имо-ишора қилиб, «томса ялар» маъносини уқдирди. Кампир

ичкарида пул санаётганини сезишгандан кейин Дилафрўз:

- Мана кўрасиз, олдимизга чиқиб қайтадан санайди!
- дея шивирлади. У янглишмаган экан. Рая кўзойнагини тақиб, юзта юз долларликни битталаб қўлдан ўтказди, айримлари ёлишиб қолмаганми, дея қайта-қайта ушлаб кўрди. Кўнгли тўлмади, шекилли, пулни минг доллардан ўнга бўлди. Саноққа ишонч ҳосил қилгандан кейин Омонга минг доллардан ўн марта узатди ва:

- Санаб олинг! - деди кўзларини чақчайтириб.
- Опажон, сизга ишонаман!

Омон ҳалеб санайверса, баракаси ўчади, деган маънода баландроқ гапиргани учун Рая индамади.

Омон шаҳар марказидан уй олди-да, Дилафрўзни кўчириб бориб, ўзи Россияга жўнади. Қарзнинг фоизини тўлашга имкон бўлмагани боис, телефон рақамини ўзгартирди. У билан боғлана олмаган Рая оёғи куйган товукдай типирчилаб, Дилафрўзни суриштириб топди ва саҳарда эшигини қоқди.

- Қанақа бурди йўқ одамсанлар! - деди у важоҳат билан.
- Ой тўлиши билан фоизини тўлашни келишгандик-ку! Бугун кечқурунгача минг доллар бермасанг, мендан яхшилик кутма! Кампир ғазабланган алвастига ўхшарди. Дилафрўз кўрқиб, масъулиятни зиммамдан соқит қилишим керак, деган хулосага келди.

- Холажон, аввал уйга кириб, - деди мулойимлик билан, - ичкарида гаплашамиз.

Рая шиддат билан коридорга ўтди-да, деворга суяб қўйилган стулга ўтирди.

- Кайфиятингизни бузманг! Мен Омон акамга қўнгироқ қилувдим, хизмат доирасидан ташқарида эканлар!

- Мен кутолмайман! У ярамас номерини ўзгартирган, боғланолмаяпман! - деди Рая портлаб кетган одамдай. Унинг кўзлари даҳшатли боқарди.

- Қарзни кимга бергансиз, холажон?

Рая аёлга «нонқўр», «юзсиз» дегандай нигоҳ ташлади.

Кўзларини катта-катта очиб, шайтоний қиёфага кирди. Дилафрўз довдираб қолди.

- Омонга! У сен учун ўн минг доллар олган, бир ойдан ўтди, фоизини бермади. Энди хотини сифатида сен тўлайсан, тушундингми?

- У қарзларни ўзим тўлайман, деб тилхат берган, менга бунақа қараманг, бақирманг!

Раянинг кўзлари ғазабга тўлди, шарт ўрнидан турди-да, Дилафрўзнинг бўғзидан олди.

- Мени аҳмоқ қилолмайсан, мегажин! - деди урғочи бўридай тишларини ғижирлатиб. - У қарзни сен ўтирган уйга тўлаш учун олган. Сен эса, у жўнатган пулларни босиб ётибсан! Кечқурунгача етказмасанг, аҳволингга маймунлар йиғлайди, шаҳарда юролмай қоласан!

Ҳозиргача кампирнинг ҳурматини жойига қўйган Дилафрўз даст ўрнидан турди.

- Сиз чегарадан чиқиб кетдингиз, уйимдан кетинг, қарзни эса кимга берган бўлсангиз ўшандан олинг!

Аёл эшикни ланг очиб, кампирга ташқарини кўрсатди:

- Пошёл вон, невоспитанная старуха!

Рая ўрнидан жилмагач, уни жаҳл билан ташқарига итарди-да, эшикни қулфлаб олди. Кампир эшикни урганича бақира бошлади.

- Оч эшикни, кечқурунгача пулни олиб бормасанг, кулингни кўкка совураман, оёғингни осмондан қилиб қўяман, йигитларга буюриб . . .

Кампир уни беҳаёларча хақоратлар, қўни-қўшнилардан уялмас эди. Дилафрўз қулоқларини беркитиб, ётоқхонага кириб кетди. Қанча ётганини билмайди, кўзларини очганда ташқари сув селгандай жим-жит эди. Бироқ унинг хаёлларини тўзғитиб бирдан эшик тақиллади. Дилафрўз оёқ учида эшик олдига бориб, «глазок»дан қаради. Рая икки нафар норғул, шортик кийган йигитлар билан турар, биров арпасини хом ўргандай сочлари ҳурпайганди.

Эшик боягидан қаттиқроқ тақиллади. Дилафрўз яна оёқ учига катта хонага кириб олгач, эшикни тепа бошлади. «Бузиб кирса-я!» дилидан ўтказди аёл. Афсуски, тўғри ўйлабди: икки кишилашиб тепишганида кесаки синиб, қулфнинг ярми коридорга шарақлаб отилиб тушди. Майда тишли миҳлари, шуруплари сочилиб, коридорда асабий вазият пайдо қилди. Дермантин қоплама бир қаричча йиртилиб, эшик очилиб кетди. Жаҳлдор алвасти коридорга кирганида Дилафрўзнинг жони чиқиб кетишига бир баҳя қолди. Сценарий бўйича йигитлар Дилафрўзни хонага отиб юборишди ва Раянинг имоси билан оғзига латта тикиб, счинтира бошлади.

Дилафрўз қолганини эслолмайди, ҳушига келганида ярим яланғоч ётар, кийимлари ҳар тарафга сочилган, кўча эшиги ланг очик эди.

Босқинчилар қимматбаҳо буюмларни олишганми ёки бошқа шармандали иш қилишганми - Дилафрўз аниқ билолмади. Кийинди-да, гарнитур шкафчасини очди. Қимматбаҳо тақинчоқлари жойида. Ўтган ой Омондан келган уч юз долларни узун ваза ичига солиб қўйгани, қўл теккизишмабди. Меҳмонхонадаги «Малонна» гилами рулон қилинган кўйи туси ўзгармаган. Дилафрўз ҳайрон: кўрқитиб ҳушимдан кеткизини учун келишмагандир?

Танасига қулоқ солди: ҳеч бир шикоят йўқ.

* * *

Гилфан ташқарига чиқди, навбатдаги бекатда вокзалга тушди.

Шуни кутиб турган Омон шошиб китобни очди-да, янгилик топадигандай бояги ёзувни қайта - қайта ўқиди. Аммо муаммони ечадиган жўяли фикр туғилмади. Қоғозни жойлаштираётганида, орқасидаги рақамларга кўзи тушди. Уларни яхшилаб эслаб қолди ва ноёб хазинага

эришган савдогардай йўлакка - дераза олдига чиқди. Салқин ичимлик билан булочка кўтарган Гилфан вагон эшиги томон келарди. Кечаги режаси бўйича бугун Рая ҳақида унга учирма гап айтиши керак. Ҳозир ўйласа, шубҳа уйғотиб қўйиши мумкин экан. Тулкининг яхши одати кўринмаслик деганларидек, билдирмасдан кузатишни маъқул кўрди.

У мушукдай мулойимлик билан «Кола-кола» ичиб ўтирган Гилфаннинг олдига кирди.

- Тошкентга яқинлашган сари иссиқ бошланяпти, - деди у дастрўмоли билан елпиниб.

- Ҳа, юртингиз анча иссиқ! деди Гилфан «Кока-Кола» сипқораркан. - Аммо барибир, Ўзбекистон гўзал! Табиати чиройли, айниқса, Фарғона водийсига гап йўқ! Кримнинг ўзи!

- Юртимиз ҳақидаги илиқ фикрларингиз учун раҳмат, Гилфан Андреевич!

У бош қимирлатиб «арзимаиди», маъносини билдирди.

- Водий ёққани учун биздаги сиҳатгоҳда дам олмоқчи экансиз-да! - Омон имкон қадар бепарво сўзларди.

Унинг назарида, Гилфан сиҳатгоҳ манзилени аниқ айтиши керак эди, аммо у ҳам анойи эмас экан.

- Аввал дўстларни кўраман, дам олиш кейинги масала...

Тошкентга етиб келишгач, Омон «Бирга кетамизми?» дегандай Гилфанга қаради-ю, кўзларидан ўзи кутган жавобни олиб, қадамини тезлатди.

* * *

Ёлғизлик - одамлардан узоқлаштирадиган дард, ўзи-га-ўзи гапирадиган қилиб қўювчи афсунгар, бошқача айтганда, ҳалокатга етакловчи ажина!

Дилафрўзнинг Омон кетгандан кейинги илк кашфиёти шу эди. Руҳияти таассурот ва саргузаштларга,

суҳбатдошга ташна, аммо биров амал ичириб қўйгандай одамларга қўшилгиси келмайди, кўнгилсизлик содир бўладигандай ҳаммадан ҳадиксирайди. Дугоналари уч-раса, тез-тез саломлашади-да, йўлига кетаверади. Бу хислатини кузатганлар мийиғида кулади, илк маротаба кўрганлар елка қисадилар.

Кўпинча, Омон акаси билан хаёлан суҳбат қуради, ўзи савол бериб, ўзи жавоб қайтаради. Хаёллари тушга уланганида ҳаётда учрашгандай мазза қилади, уйғониб, бир неча кун кайфияти кўтарилиб юради.

Аммо кейинги кунларда элдан олислаб, ўзини ёмон кўриб кетди. Омонга бўлган телбаларча севгиси, эр-хотиндай бир уйда яшолмаётганидан шу кўйга тушган. Кино-концертларга, ҳатто тўйларга боролмаслигидан хафа. Нега шундай кунларга қолди? Пешонасига яна нималар ёзилган?

Рая тўрт кун таҳдид қилмади. Аммо аёл бу вақтда эшик «тиқ» этса, Рая жонимни олгани келяпти, деган қўрқув билан яшади. Асаби таранглашиб, ўн ёш қаригандай сездди ўзини. Бешинчи куни тез улғайган одамдек янги фалсафа кашф этди: **ҚЎРҚУВ БИЛАН ЯШАСАНГ, ВАҚТ ИМИЛЛАБ ЎТАРКАН!!** Ҳатто умринг тўхтаб қолганга ўхшаркан!!!

Кечки овқатга уринаётганида нотаниш рақамдан кўн-гироқ келди. Аввалига кўтармади. Иккинчисида чўчиб-чўчиб боғланди...

- Ало, Дилафрўз?

У овоз эгасини таниб, қатли бекор қилинган маҳбус-дай енгил хўрсинди ва **ВАҚТ** - оёғига боғланган тушов - ечиб ташланганини сездди.

* * *

Омон - пул ҳамма нарсага қодир, пул учун ҳамма ишга тайёрман, деб ўйлайдиган одам. Таниш-билишлари, синфдошлари ва қариндошларининг машинаси, уй-

жойига қараб муносабатда бўлади, ёғлиқ жойда ишлайдиганлар ҳурмати жойига қўяди.

У синфдоши Аҳрорнинг тўйида Дилафрўзни кўриб, юраги «жиз» этди. Уйинга таклиф этмоқчи эди, ёшидаги фарқ девордай тўсли. У билан яқиндан танишиш учун танишларини қидирди ва ниҳоят, топди. Пайнетда ишлайдиган эридан ажраган синфдоши Каромат эркакларни аёллар билан топиштириб қўйишда устаси фаранг!

Қизда мойиллик пайдо қилиш учун уни шаҳардаги энг қиммат ресторанга тушликка таклиф қилди.

Дилафрўз билан Нурчилар хиёбонида учрашишга келишган эди. Атайлаб ўн беш дақиқа кеч қолди. Қизда сабрсизлик бошланганини узоқдан пайқади-да, машинага ўт берди.

Йигитни оппоқ «Нексия»да оқ шим, оқ хорижий футболка ва ёшларбоп оқ кроссовкада кўрган қизнинг кўзлари порлади.

Акаларидан беркиниб, наридан-бери кийиниб келган қиз ийманибгина Омоннинг ёнига ўтираркан, француз атиридан боши айланди.

Алоҳида кабинада ўтиришди. Зиёфат ўртасида Омон кўнглини ёрди, сўнггида қучоқлашишди, ўпишишди...

Кейинги сафар шаҳардаги ўтиришдан кейин қизнинг ихтиёри ўзида бўлмади.

Бу воқеа Омонни ҳам, Дилафрўзни ҳам бирдай ташвишга солди.

Омон оилали, иккита боласи бор. Ўғли билан қизи катта бўлиб қолишган. Дилафрўзга уйланомайди. У боши қотиб, шаҳардаги қўшмачи танишиникига борди.

- Менга кўкидан узатасан, Омонбой!

- Нега?

- Иккита хотинни ёнимга олиб, қизникига совчиликка бораман.

- Рост...

- Шундай қилмасак, қизнинг акалари сени ейди...

Дилафрўз ўша куни - эҳтирослар жунбуши пасайиб,

ўзига келганидан кейин даҳшатга тушди. «Акаларим омон қўймайди!»

Уйига бориб бир-икки кун бошини ўраб ётганидан кейин, онасига ёрилди.

- Ўзимдан катта одамни севиб қолдим!

Кўлни кўрган она кенжасининг ҳолатини сизди.

- Дадангга-ку чойхона бўлса бас, акаларинг...

Она-бола аммасини ишга солишди.

Амма акаларнинг ғазабини босиш, инсофга келтириш учун анча тер тўкди.

- Синглинг шунга тегмаса ўлармиш! - деди гап охирида уларнинг инсофга келганидан қувониб. - Буниям кўнглига қарайлик, эртага ўзини бир бало қилиб қўйса, ҳаммамиз шармандага ўлмайлик, тагин!

Катта ака Комил муштини тугди.

- Ҳамма маросимлар қиз боланикидай бўлади, алоҳида уй олиб беради, умрининг охиригача ташлаб қўймайди! Шунга рози бўлса, кейинги ҳафта тўй, акс ҳолда, иккаласининг калласини оламан!

Амма бошқаларни хонадан чиқарвориб, Комилга юзланди.

- Куёвнинг ҳурматини жойига қўясизлар, виждони бор экан, сорчи жўнатди, Россияга кетворса, қўлингдан нима келарди?!

- Ернинг тагидан бўлсаям топардим!

- Катта кетманг, йигитча, - деди амма тагдор қилиб урғу бераркан. - ғунажин кўзини сузиб қўйган...

Фақат Комилнинг эмас, эшик ортидагиларнинг ҳам дами чиқмай қолди...

Дарҳақиқат, Дилафрўзнинг кўзини суздирган куч Омоннинг пуллари эди...

* * *

Омон ит қувлаган соқовдай ярим соатда етиб келди.

- Мунча ҳовлиқмасангиз?! - деди аёл сўрашиб бўлган-

дан кейин.

- Совуқ чойинг бўлса бер, - деди Омон ўзимни зўрға босаркан. - Ишим зарур, бугун кечикиш мумкин эмас!!

- Тинчликми?

- Кейин тушунтираман.

Омон уйга самолётдай келиб, ортига ракетадай қайтди. Дилафрўз уни туш ёки хаёлида кўргандай анграйиб қолаверди.

* * *

Инсон кўнглини хавотир пардаси ўраган каби борлиқни қоронғилик қоплай бошлади. Омон уйдан чиққанида бошида катта похол шляпа, эгнида этаги узун плашч, оёғида жигарранг кроссовка бор эди. У Гилфан билан Тошкентдан таксида бирга келганди. Наманган яқинидаги тижорат дўкони олдида тўхташганида, Рая билан икковининг телефондаги суҳбатини хуфёна эшитди.

Гилфан машҳур сиҳаттоҳга жойлашиб, таксига ўтирганида, беш метр нарини кўриб бўлмас эди. Омон ёқасини кўтариб, айғоқчиларга ўхшаб, навбатдаги таксига ўтирди ва ҳайдовчига бошқа йўловчи олмаслигини тайинлаб, олдин кетган таксини қувишни сўради, кирақашга нима қилиш кераклигини тушунтирди.

- Уч баробар ҳақ тўлайман, эрталабгача хизмат қила-сиз! - деди сўнгра. Таксичи рози бўлди.

Гилфан Раянинг маҳалласига бурилгандан кейин Омон таксини янги гузарда тўхтатди. Машинадан сирғалиб тушди-да, оёқ учида Раянинг кўчаси томон юрди.

Кўча қоп-қоронғи. Одам йўқ. Айрим уйларда бамай-лихотир телевизор кўраётганлар деразадан кўриниб турар, маҳалла ўзи билан ўзи овора. Раянинг уйи олдида Гилфаннинг таксиси кўринмади. Эшик берк. Ташқари ҳамманики сингари қоронғи. Омон ўтиб кетар экан, уйга қаердан туриши мумкинлигини чамалади.

Дарвозадан қўшнигача бўлган девор баланд бўлса-да,

2014/12 А 1008	Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston MK
----------------------	--

орқасида дарахт борлиги учун осилиб тушишни режалаштирди.

Чорраҳага бориб қайтгунича одам ўтириши мумкин бўлган жойларни синчиклаб кўздан кечирди. Ҳамма ер сув қуйгандай жим-жит. Яна бир марта гузарга борди. Боя пиво ичаётганлар ҳам кетишибди. Пивофуруш билан кабоблаз идишларини йиғиштираётган эди.

Улар кетишганидан кейин Омон яна Раяникига юрди.

Мўлжаллаган жойдан тушиш қийин бўлмади. Дарахт тагидаги қуриган барглар шитирлашини ҳисобга олмаганда, асабга тегадиган ҳеч нарса рўй бермади.

Омон нафас олмасдан сўриток ортига ўтди. Деразалардан ёруғлик тушиб турар, парданинг очиқ жойларидан ичкарини бемалол кўриш мумкин эди. Фақат Рая билан Гилфан кўринмайди. Омонни ичкарида бўлаётган гапларни эшитиш ва воқеаларни кузатиш муаммоси ўйлан-тириб қўйди.

Бошида таваккал қилгани учун у қўрқиш ва ушланиб қолиш ваҳимасини унутган, тобора қувват ва журъатга тўлиб борарди.

Омон дилида Худодан мадад, ниятига эришиш учун оқ йўл сўради. Калима келтириб, ром эшигини тортиди. Эшик овоз чиқармасдан очилди. У ромга кирди-да, ўзини полга тегиб турган парда ортига олди. Ичкаридан овоз эшитилмагач, эшик тешигидан ичкарига қаради. Гилфан билан Рая алланарсалар ҳақида тортишиб, бироз асабий ўтиришар, ўртадаги хонтахтада бир уюм тилла тангалар ялтираб турарди! Омоннинг оғзи очилиб қолди. Кампирда пул қаплигини биларди, аммо тилла тангалари борлигини ҳаёлига келтирмаган экан. «50 шт» - шу бойлик экан-да!

Омон севиниб кетди, агар қўлга киритса, муаммоси ечилди, бир олам бойликка эга бўлади, ҳатто Россияда мазза қилиб яшаши мумкин!

Энди вазият туғилса, ҳеч кимни аямайди...

Улар бир қарорга келишди, шекилли, юзлари ёришди.

Гилфан сумкадан бир неча пачка доллар олиб берди. Тангаларни аввал латта халтага, сўнг целлофанга солди. Рая ўрнидан турди. Омон яна аввалги жойига яширинди.

Рая ичкаридан чиқиб, ҳар томонга аланглаб қаради, биров йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, қўшни хонага ўтди. Уч-тўрт дақиқадан сўнг бир қўлини камзулига беркитганича, хавотир билан ортига қайтди. Омон оёқ учида эшик тирқишига борди. Раянинг қиёфаси гоҳ тундлашар, гоҳ ёришар, баъзан жиддийлашиб қоларди. Сўнг хонтахтага узун ғилофли нарса қўйди. Гилфан уни дарров қўлига олди-да, қизиқиш билан ғилоф устидаги хатгами, расмларгами астойдил тикила бошлади.

Омон уч нуқтанинг сирини ўйлаб, киприк қимирлатмасдан кутарди. Шу пайт қулоғи остида мактабнинг мис қўнғироғи чалингандай Раянинг уй телефони жиринглади. У деворга ўрнатилган, шундоққина Омоннинг бошида турган экан. Жони чиқиб кетишига бир баҳя қолди. Оёғи лақиллаб танасидан дармон кетди, аммо ўзини қўлга олиб, оҳиста ташқарилади. Кроссовкаси устидан қалин латта ўраб олгани учун оёқ товуши эшитилмас, изи ҳам билинмас эди. Сўриток орқасида туришга Омоннинг юраги бетламай, ўрик панасига беркинди.

Телефон тўртинчи марта жиринглашида асабийлашган Рая гўшакни олди ва аллаким билан қисқа гаплашди-да, яна ичкарига равона бўлди. Омон ромга кириб, воқеанинг давомини кузатишни ҳам, ўрнида тураверишни ҳам билмай бетоқатланди. Ниҳоят, ичкарига кирса, режаси бузилиб қолишини ўйлаб, сўриток ортида кутишга қарор қилди.

Бир соатдан кейин Гилфан лотереясига ютуқ чиққан бойдек оғзи қулоғида чиқиб келди. Рая уни кузатгач, эшикни яхшилаб қулфлади, тамбалади, чироқларни ўчирди. Омон уни кузатиб турар, кейинги ишларни режалаштириб бўлгани учун хотиржам эди. Ярим соат-

дан кейин Рая ҳожатга чиқди. У шошилмас, бармоқларини қарсиллатиб, паст овозда хиргойи қиларди. Қайтишда ром эшигини секин ёпди, ётоқхонага кириб, чироқни ёқди.

Омон ўтган сафар қарзга келганида Рая пулни ўша ердан олиб чиққанини эслади. Демак, Гилфандан олганини ҳам шу хонага беркитган...

Омон Гилфан берган пулларни ўйларди-ю, дадиллик тополмай қийналарди. Бехос хаёлига хонтахта устида ялтираб турган тангалар келди, кўз олдини қамраб, жило билан товланишлари юрагига ҳузур берди, руҳлантирди. Гойибдан дадиллик, шаҳду шиддат келди унга.

Тилла тангалар билан сирли буюмни Гилфан олиб кетди, унинг изидан тушиши керак! Аммо ўттиз минг доллар пул шундоқ олдида турганида нега бўшашади? Бир ҳамла билан кампирни тинчитса, ҳаммасига эга бўлади-ку!

Раянинг ётоқхонасидаги чироқ ўчди. Омон марш буйруғини олган спортчидай, олға интилди. Ромга боягидай кириб, эшик тирқишидан ётоқхонага қаради. Телевизор ёниқ, Рая ёш, эрсираган аёлдай диванда ярим яланғоч ҳолда кино кўрар, гоҳо қўлларини ёзиб, ҳузур қилиб керишарди. Омоннинг хаёлига у билан бўлган дамлар келиб, янги режа тузди. Лекин кўчага чиқиб уни чақирса, биров эшитиб қолиши ёки Рая режасини сезиб қолиши мумкинлигини ўйлаб, фикридан қайтди.

Таваккал қилди. Ичкарига бостириб кирди-да полда турган болға билан Раянинг бошига урди, ураверди... Аёл дод дейишга улгурмай, инграганча ҳулшини йўқотди.

Аммо Омоннинг кўнгли ғаш: хонага кираётганида Рая унга «ялт» этиб қараган эди...

Ғашликни енгиши керак! Акс ҳолда, ҳаракатлар бесамар кетади. У афти буришиб, юзидан қон қочаётган кампирга қаради. «Ўлиб қолдимикан?» Омон баттар кўрқди. Юрагини ваҳима кемира бошлади. «Наҳот, одам ўлдирган бўлсам?!» Бироқ бошқа бир овоз унга далда

берди: «Пул керак бўлса, чидайсан! Раяни суриштирадиган ҳеч кими йўқ, қўрқма!»

У пул қидира бошлади. Кўрпа-ёстиқ остини титди, диван тагига энгашиди, кўринмади. Трюмо тортмаларини тез-тез назардан ўтказди. Бурчакка йиғилган кўрпа қатларига қўл тиқиб кўрди. Топилмади. Атрофга аланглади ва сандиққа кўзи тушди. Кўрпаларни туширди-ю, ҳафсаласи пир бўлди. Сандиқ қулфланган. Молпараст хотинлар топган-тутган латтасини сандиққа жойлаб, калитини иштонбоғига осиб юрали, деб эшитганини эслади-да, Раянинг ички кўйлагини кўтарди. Белига боғланган қалин матода иккита калит биқини томонга осилиб турарди. Қувониб, калитни юлиб олди.

Биринчи калит қулфга тушмади. Иккинчиси очди.

- Худога шукр! - деди пичирлаб Омон қопқоқни кўтараркан. Кийим-кечаклар, метрли матолар, қимматбаҳо буюмлар билан тўла экан сандиқ. Нарсалар тагидан қора қути чиқди. Иккинчи калит билан уни очганда беш пачка юз долларлик кўринди!

- Эй, Худо, ўзингга шукр! - деди боягидан баландроқ овозда Омон.

Ҳамма нарсани жой-жойига қўйиб, чўнтагидаги хазинани пайпаслаб кўраётганида Рая инграб юборди. Ёнидаги болга билан уни яна бир неча марта урди. Раянинг миясидан қон оқарди. Омон куч-қуввати боягидан икки баробар ошгани учун ҳеч нарсадан қўрқмас эди. Чиқиб кетиш олдидан Раянинг кўксига қулоқ солди. Қизиқ ҳолат: гоҳ ўз юраги дук-дукини эшитади, гоҳ унинг кўксидан эшитилгандай бўлади. Боши қотди. Ўлмаган бўлса, эртага жинояти очилади, узоқ муддатга қамалади... Бўлиши мумкин эмас, Гилфандаги тангаларни ҳам олиш керак!

Унда ҳайвоний, ваҳшиёна куч пайдо бўлди. Раяни коридорга судраб чиқди-да, ошхонадан каттакон пичоқ олиб келди.

Ром чироғини ўчириб, Раянинг жағидан ушлади, қўй

бўғизлаётган қассобдай кекирдак охиридаги суякни топди. Сўнг жағи остидан пичоқ солди. Пичоқ кесган жой катта балиқнинг оғзидай очилса ҳам озгина қон сизди, холос. Руҳий қувватни тортиб олувчи бу лаҳзаларда Омон ўлган одамни сўйганини билмас, каллани узиб ташлашни уддалай олмас эди. Бояги куч қасққа йўқолди? Нега танасини титроқ эгаллаб боряпти?

Калла бўйин пайида илиниб қолганида журъати тугади. Эшик кесакисидаги сочиқни кесилган жойга ёпдида, уйни тарк этди.

Такси ҳайдовчиси уни сиҳаттоҳга ташлаб қўйди.

* * *

Оппоқ сочли, одми кийиниб, ҳасса ушлаган «кекса профессор» эрталаб сиҳаттоҳ ҳовлисида Гилфанни кўп кутмади. Гилфан таксида шаҳар томон елдек учиб кетганида, «профессор» ҳам ортидан ўқдек учди.

Гилфан вокзалда ҳайдовчи билан алланарсаларни гаплашди, сўнг залдаги сақлаш камералари олдида атрофни зимдан кузатди. «Профессор» унга яқин келиб, йўловчилар қаторига ўтирди. Ерга қараб ўтирган бўлса ҳам диққат-эътибори Гилфанда.

Гилфан камерага сумкани жойлаштириб, эшигини ёлганида «профессор» кулф рақамларини эслаб қолди: «50 50 50».

«Профессор» бу рақамларга ўзича маъно бериб қувониб кетди. Биринчи эллик - тилла тангалар, иккинчиси - хазинани қўлга киритиш эллик фоизга ҳал бўлгани, учинчиси - филофлаги ноёб нарса эллик минг доллар дегани!

Гилфан перронга чиқиб, темир йўл бўйидаги скамейка томон юрди. «Профессор» уни кузатиб тураркан, негадир кўнглидан «Гилфан қайтиб киради!» деган фикр ўтди. Тахмини тўғри чиқди.

Кўп ўтмай Гилфан камера коддини терганида, «про-

фессор»га учта эллик кўринди. «Худога шукр, адашмабман!» У сумкани олиб, ёнидаги чўнтагига блокнотни жойлаб, камерани қулфлади. Сўнг ташқарига чиқиб, такси ёллади.

«Профессор» бошқа таксида уни кўздан йўқотмай борарди.

Гилфан меҳмонхонага жойлашгандан кейин овқатланишга тушди. У таомдан кейин музқаймоқ еди, сўнг меҳмонхонага қайтди. «Профессор» у жойлашган қаватга узоқдан қараб турганида балконда майкачан Гилфан кўринди ва шаҳарни томоша қилиб анча турди, кейин қўлларини ёзиб керишди-да, хонасига кириб кетди.

- Ухлайди! - ўйлади «профессор», - фурсат етди

У таксига ўтириб, яна вокзалга борди. Кутиш залида йўловчи кам, борлари ҳам аввалгиларга ўхшамасди.

«Профессор» камера олдига келди-да, кодини терди. Эшик оҳиста очилди. У сумкани олиб, ўрнига ўхшашини қўйиб, эшикни беркитди.

Энди у таксида кетмади.

Автобусга чиқиб олгунича ортига қарамади, биров кузатмаётганига ишонгач, дераза ёнидаги ўриндиққа жойлашди, иш хамирдан қил суғургандай битганидан хотиржам тортди.

У эшикдан кириб, кўзойнагини столга қўйди. Ҳассани балконга улоқтириб, сумкани Дилафрўзга узатди-да, ҳар кунги Омонга айланди.

- Уфф, - деди енгил тортиб, - Худога шукр, ҳаммаси кутганимдай тугади

Дилафрўз нарсаларни бошқа хонага жойлаштиргандан кейин, овқат олиб келди. Қўллари титраб ош еяётган Омонга қараб, мулоҳазага чўмди. Эрининг вужудида ваҳшиёна, бегона куч пайдо бўлганини сезиб, сал орқага сурилди.

- Тинчликми, Дилафрўз?

Аёл «ялт» этиб унга қаради. Эрининг нигоҳидаги ваҳшиёна, хунук тус одамни ваҳимага соларди. Аёл

жавоб ўрнига нигоҳини олиб қочди.

- Ароқ олиб келайми?
- Қанақасидан бор?
- Ўтган сафаргидан қолгани...

Омон икки пиёла ароқ ичгандан кейин анча дадиллашди.

Хотини ҳамон унинг кўзига қаролмас, сирли тарзда ўй суриш билан банд эди.

- Келганингизни биров билмаганми? - деди ниҳоят, Дилафрўз. Бироқ бор кучини тўпласа ҳам Омоннинг кўзидаги ваҳшийликни енголмади. «Бунга нима бўлган? Қамокдан қочган қотилга ўхшайди-я!»

- Қўшнилар билмаган бўлса, ҳеч ким кўрмади. Нега сўраяпсан?

- Шунчаки ўзим, - деб паришон жавоб қайтарди Дилафрўз эрига.

Омоннинг телефонига келган SMS Дилафрўзни вазиятдан қутқарди. SMS ўғлидан экан. У дадасидан ҳолаҳвол сўрабди ва IELTS танлови синовларидан муваффақиятли ўтганини, энди нуфузли олий ўқув юрларидан бирида ўқиши мумкинлигини суюнчилабди. Омоннинг қалбида фарзандидан фахрланиш алангаси гуруллади. Афсуски, қалбаклик аталмиш ёвуз бўрон бу алангани бир онда ўчирди. У қалбакиликнинг янги режалари оғушида Дилафрўзга тикилди.

У Раяни ўлдирганини ҳали хотинига айтмаган, «Эллик минг долларни қаердан олдингиз?» деб сўраганида, «Узумини е, боғини суриштирма!» деб қўя қолган эди.

Дилафрўз эса Омоннинг ҳолатидан хавотирланар, у жиноят қилиб пул топган, милиция қидириб келиши мумкин, деб ўйларди.

* * *

Омон эрталаб кеч уйғонди. Бозорга чиқиб келган Дилафрўз бир олам гап топиб келди.

- Рая опани аллаким чавақлаб ташлабди, милиция қидираётган эмиш!

У эрининг кўзига астойдил назар ташлади, аммо ўзгариш сезмагач, ҳайрон бўлди.

- Ярим кечаси ўзининг уйида сўйибди!

У қўлидаги нарсаларни ошхонага ташлаб кирди-да, пиёладай-пиёладай кўзларини Омонга қадади.

- Ҳа, айтгандай, аввал бошига қаттиқ нарса билан уриб, кейин бўғзига пичоқ тортганмиш. Милиция бир қанча гумондорларни олиб кириб, сўроқ қилаётганмиш!!

- Қотил топилмабдими? - сўради Омон ерга қараб ётганча бошини ўтираркан, - нега ўлдиришибди, билмадингми?

- Э, одамлар ҳар хил гапиришяпти, катта-катта қарзи борлар бирлашиб ўлдирган, дейишадими-ей, биттаси бўлса ўйнаши ўлдирган, деганмиш... Тавба, етмишга кирган кампирнинг ҳам ўйнаши бўладими?

Омон қўрққанини билдирмаслик учун ерга қараб ётаверди, кўнглидан «Тез Россияга кетиш керак!» деган фикр ўтди. Хотини «Туринг, чой тайёр!» деганида ҳам кўрпага бурканган кўйи ётарди. Дилафрўз тепасига келди.

- Сиз қарзни тўлагансиз, а?

- Нимаиди?

- Милиция қарздорлар рўйхатини топса, қотил ҳам топилармиш...

Омоннинг юраги «шув» этди. Руҳига нур сочиб турган бойлик қувончи йўқолгандай бўлди. Аммо ўша куни пул қидириб, темир дафтарни топиб олгани, сиҳаттоҳнинг хилват жойида ёқиб юборганини эслади-ю, ўзини хотиржам сизди. Ҳозир ундан бахтли одам йўқ эди гўё. «Дик» этиб турди-да, ваннага кириб, ювинди. «Камарова»ни айтиб, меҳмонхонага кирганида столда ҳамма нарса муҳайё эди.

На неделку до второго
Я уеду в Комарово.
Погладет от викишим глазом
На Балтийскую волну.
И на море буду разом.
Кораблём и водолазом.
Если только захотите
Будет личный водолаз.

Бошланишида юз эллик грамм ароқ ичди, иштаҳа билан овқатланди.

- Бугун кўчага чиқмайман. Келганимни ҳеч ким билмагани, кетганимни ҳам билмасин!

Димлама пишгандан кейин битта шишани бўшатди. Кайф бўлиб, хотинини бағрига тортди.

- Сени Россияга олиб кетаман! - деди сочларини силаркан, - менга қарайсан, асалим! Мазза қилиб яшагани пулимиз этади.

Дилафрўз хаёлга чўмди.

- Эллик минг доллар Россияда ётиб егани чидамаса керак!

- Етмаса, яна бор! Сен билмайсан! Мен, - деди кўзлари сузилиб Омон, - сен учун ҳаммасини муҳайё қилиб қўяман. Бор, сумкани олиб кел.

Столда ёйилиб турган тангалар шайтонни ҳам рақста туширворадигандай афсун ва жозиба билан ярқирарди. Дилафрўзнинг кўзлари чарақлади. «Миллион-миллион сўм бўлса керак! Оббо ичидан пишган писмиғ-эй! Бу ишнинг миси чиқмайдими?»

Аёл бирдан кўрқиб кетди: «Раяни эрим ўлдирган!»

Тангаларни ҳавас, очкўзлик билан томоша қилиб, унинг қудрати ҳақида ўйларкан, барчаси ўзиники бўлиб қолишини, аллақандай прасанчи кампирдан ҳақорат эшитиб эмас, уни товони тагида янчиб яшашни дилидан ўтказди. Бунинг учун нима қилиш керак?

У сумкадан даста-даста доллар олаётган эрига қаради:

ич-ичидан қувониб, яйрапти... «Одамни пул, бойлик яйратар экан! Пул ҳамма нарсага қодир! - кўнглидан ўтказди Дилафрўз. - Утган йилдан бери эримнинг чеҳраси очилмасди...»

Дилафрўзнинг ўйлари охирига етмай, Омон сумкадан қора узунчоқ ғилоф олди. Айлантириб томоша қилди-да, сурмасини тортиб, ғилофни очди. Ипак матога ўралган узунчоқ нарса кўринди. Омон шошиб қолди, матони олиши билан атроф чароғонлашди. Кўлида соф олтиндан ясалган ханжар турарди! Сопига дид билан ўрнатилган қимматбаҳо тошлар кўзни қамаштирар, тиғи иблис тишларидай ярқирар эди. Иккови ҳайратдан гапиролмай қолишди. Айниқса, Омон ўзига сиғмай қувонар, «Нималарга қодирлигимни кўрдингми?» дегандай ғурурланиб қўярди.

Тўсатдан эшик қўнғироғи чалинди. Иккови хавотир билан бир-бирларига қарашди-да, шошилганча нарсаларни сумкага жойлашди. Қўнғироқ яна жиринглади.

- Мени сўраса, Россияда дегин! - деди Омон паст овоз билан. Сўнг сумкани бағрига босганича диван тагига яширинди. Дилафрўз эшикни очиши билан коридорга икки милиционер бостириб кирди.

Омон юрак дукурини эшитиб ётгани учун улар қай тартибда сўрашишганини сезмади.

- Бизга Россиядаги эрингиз Омон Қирғизовнинг телефон рақамини берсангиз!

Дилафрўз каловланди.

- Фақат эскисини эмас! - бу иккинчисининг гапи эди.

- Кечирасиз, - деди Дилафрўз ўзини ўнглаб, - у киши билан бир ойдан бери гаплашмадим. Ўн беш кун аввал қўнғироқ қилсам, рақами тармоқда мавжуд эмас экан.

- Ўша рақам манави эмасми?

Капитан телефон экранини яқин олиб келди. Сўнг ароқ ҳидини сезиб, шеригига сирли қараб қўйди.

- Бу эмас! - деди аёл капитанга дадил қараб.

- Манави суратлар сизникими?

Дилафрўз суратларга қаради-ю уятдан юзи чўғланди.

- Шу расм ва манави шармандали SMS Рая Сафиуллина телефонидан эрингиз Омонга жўнатилган. У қандай тазйиқ ўтказганини яширмай, уялмай айтсангиз!

Дилафрўз юзини беркитиб, йиғлаб юборди.

- Ифлос хотин экан, ўша Рая! Омоннинг қарзини тўла, деб иккита барзанги билан эшикни бузиб, бостириб кирди. Ҳушимдан кетказиб, суратимни олган экан...

Омон ғазабини босиб, кўқарганча ётар, овоз чиқариш ё кимираш ўзини қамоққа тиқиш эканини англаб, сабр қиларди.

- Рая Сафиуллинанинг қилмишлари ҳақида батафсил кўрсатмангиз керак! Кейин эрингизнинг талефон рақамини топишга ёрдам беринг!

- Кўрсатма бераман, - деди Дилафрўз дадил, - аммо эримнинг рақамини билмайман. Менга кўнгироқ қилмади.

- Ишга ёрдам берадиган ягона одам сизсиз! Ўзингизни чеккага тортманг, бу - қонунга хилоф.

Дилафрўз бир неча сония индамай қолди. Нималарни ўйлаётгани ҳаммага қоронғи эди.

- Битта савол берсам майлими? - деди ниҳоят.

- Бемалол.

- Рая опа масаласида нега меникига келдинглар, умуман нима гап?

- Воқеадан беҳабарсиз, шекилли?

- Кўчага кам чиқаман.

- Рая Сафиуллинани чавақлаб кетишибди. Гувоҳларнинг айтишича, эрингиз ундан ўн минг доллар қарз олган экан.

- Қачон?

- Кеча ярим тунда!

- Эримнинг қарзи ҳақида кимдан эшитдингиз?

- Гувоҳлардан деяпман-ку! Қарздорлар рўйхати топилгунча уларга таяниб, тергов олиб борамиз. Сиздан илтимос, ишдан ўзингизни тортманг!

Дилафрӯз улар эрини излаб, уйни тинтув қилишларидан чўчиб, кўрсатма бериш учун идорага бориш-бормаслик ҳақида сўради. Милиционер коридордаги стулга ўтириб, айтиб турди, Дилафрӯз ёзди. Тезроқ кетишлари учун ҳийла излашга ҳожат қолмади.

- Эрингиз кўнғироқ қилса ёки келса, бизга хабар беришни унутманг, ундан сўрайдиган муҳим нарсаларимиз бор!

Ички ишлар ходимлари кетишгач, Дилафрӯз эшикни маҳкам қулфлади. Ошхонага ўтиб, парда ордидан уларни кузатди. Машиналари катта йўлга бурилганидан кейин ётоқхонага чиқди.

- Кетишди! - деди диван тагига қараб.

Дилафрӯз инқиллаб чиқаётган эрини кузатар экан, ёвуз режасини амалга ошириш фурсати келганини пайқади. Ҳозир ёрдамига муҳтожлигидан фойдаланиб қолишни кўнглига тугиб, эри узатган сумкани бағрига босди. «Худо хоҳласа, ҳаммаси меники бўлади!» дилидан ўтказди у.

Қоронғи туша бошлади, Дилафрӯз таом тайёрлади. Коридор чироғини ёқиб, меҳмонхонада овқатланишди. Қоронғида ўтиришгани учун биров кўриб қолишидан шубҳаланишмади. Аёл «Овозингиз чиқмасин, бойликларни биров тополмайдиган жойга яширамиз!» деган гапни эрининг миясига қуя бошлади. Омон қўлга тушиш талвасасида қолгани учун уни тинглар, Рая ҳақидаги шов-шувлар тинчиб, одамлар ҳаёлидан узоқлашгунча яшириниб юришни ўйлар, вазият туғилиши билан Россияга кетишни режалаштирарди.

Кетаётганда эса уни... Давомини такрорлашга чўчиди. У - ягона гувоҳ...

«Россиядан келганини ҳеч ким кўрмаган, Раяни ўлдириб, бойликларини тортиб олганини биров билмайди. Милиция ходимларига келмаганлигини айтдим. Уни бир ёқлик қилсам, ҳаммаси меники бўлади!» Дилафрӯз ҳидини чиқармасдан эрини бир ёқлик қилишни истарди...

Дилафрўз ярим тунгача икки марта аллақаяққа бориб келди. Омонга: «Чиқиб кетганимдан кейин уй атрофини кузатинг, ички ишлар ходимлари пойламаётган бўлса марра бизники!» деди. Хотини бир ўқ билан икки қаргани урмоқчи бўлаётганини Омон билмади. Иккинчи марта кўчадан ҳаллослаб кирганда Омон унга ачинди. Дилафрўз:

- Ҳаммасини сиз учун қиялпман! - деди оҳиста шивирлаб, - Худо хоҳласа, роҳатини кўрамиз...

Ярим кечаси Дилафрўзнинг ишораси билан Омон сумкани орқасига ўнгарди. Овоз чиқармасдан кетма-кет ташқарига чиқишди. Омон хотини ишончли жой топдим, деганига ишониб, «Қаерга?» деб сўрамади. Кўлга тушмаса, бойликларидан ажрамаса бас! Қолганини текисласа бўлади. Юрагида бояги ният. Вазият етилди, дегунча бир неча сонияда амаллайди...

Улар қишлоқ йўлига тушганларида ой кўринмас, канал билинар-билинмас овоз чиқариб, икки шарпаннинг қадам товушларини босиб турарди. Қирғоқдан анча юришди, бир неча марта дам олишди. Қирғоқ кўтарилиб, адирлик бошланганда Дилафрўз Омонни тўхтатди.

- Манави фонар, - деди уни Омонга узатиб, - олдинда юрасиз, икки тол орасидан ўтиб, жарликка тушамиз, этагида оғзи харсанг билан беркитилган чуқурлик бор. Ҳаммасини бир неча кунга ўша ерга беркитамиз...

Омон хотинига сўзсиз бўйсунди. Талвасада юраги потирлаб кетаётганига эътибор бермас, эсон-омон Россияга етса соғлигини тиклаб оламан, деган фикрда эди.

У мўминтойларча икки тол орасидан ўтиб, жарликка яқинлашганида бошига тушган қаттиқ зарбдан олдинга қараб йиқилди, бир-икки юмалаб, йўлга кўндаланг тўхтади. Дилафрўз болға билан бир неча марта уриб, эрининг жонини сабил қилишни режалаштирган эди. Фақат биринчи уришида олдинга қулашини ҳисобга олмаган экан. Дилафрўзнинг болға кўтарган қўли

ҳавода муаллақ қолаверди. Аммо у ўзини йўқотмади, инграётган Омоннинг бошини топди ва бир нача марта болга солди. Шаҳди кесилиб, қулоқ солганида Омон овоз чиқармас, ҳатто нафас олаётгани билинмас эди. У атрофга аланглади, билинар-билинмас шабада эсади, қоронғилик қуюқ жойда алланарса шитирлагандай бўлади-ю дарров тинчиб қолади... Эътибор бермади. Бир қоп суякдай ётган Омонни жарлик томон юмалатди. Чуқур оғзидан харсангни сурди-да, уни итариб юборди. Тошни қайта жойлаштириб, ортига қайтди. Сумка Омон йиқилган жойда қолганини яхши биларди. Мўлжаллаб тирмаша бошлаганида алақандай қора шарпа бир кўринди-ю кўздан йўқолди. У кўзини юмиб, бошини бир неча марта ёнга силкитди, яна кўз очиб қаради. Қора шарпадан асар ҳам кўринмасди... Менга шундай туюлгандир деб ўйлади-да, сумкани орқалаб йўлга тушди. Катта йўлга чиққанида орқадан машина чироғи кўринди, бироқ у эътибор бермай тез-тез юриб кетди. Машина орқада қолди. Негадир тўхтаб чироғини ўчирди. У йўлда давом этарди...

Аввалига кўрқув билинмади. Сумкани уйга етказгандан кейин режаларини амалга ошириши керак эди.

Оёғига тошлар ботар, йиқилишига озгина қолганда ўзини ўнглаб оларди. Йўли кўпаймас, назарида, қора кучлар ёки изқуварлар ҳозир ушлаб олдиғандай талвасада эди. Оёқлари зирқираб оғир, дармони қуриб борарди. Уйига бир километрча қолганда оёғи ўзига бўйсунмай, йўл четига ўтириб қолди. Тонг яқинлашгани учун эмак-лаб бўлса ҳам йўлни камайтиришни истар эди.

Беш дақиқача ўтирганидан кейин оёғига жон киргандай, қимирлай бошлади. Ўтирган жойида кўтариб кўрди. Қувонганидан ирғиб ўрнидан турди. Танасига қувват кирди. Сумкани орқалаб, йўлга тушди. Шу пайт машина чироғини кўриб, ўзини четга олди. «Тез ёрдам» «Дамас» экан. Оғир касал олиб кетаётгандай, ваҳимали сигнал чалиб, кўздан ғойиб бўлди.

У 2-қаватга кўтарилиб, эшигини очаётганда ҳолдан тойган, оёғини аранг кўтарар, танасида қувват қолмаган эди.

Калит бир марта буралиб эшик очилди. У ҳайрон: икки марта бураб беркитганди-ку?!...

Саволга жавоб излайдиган алфозда эмасди. Хонага кирса-ю сумкани беркитиб, жойига чўзилса!

У жемфер билан кроссовкасини ечиб, ётоғига кирди. Негадир бойликларини томоша қилиб, чарчоғини ёзгиси келди.

Сумкани очди-ю, устидан муздек сув қуйилгандек, юраги уришдан тўхтади, мияси карахт бўлиб, ҳеч нарсани идрок этолмай қолди. Сумкадан кир-чир латта-путталар чиқди. У талвасага тушганча тилла тангалар, пачка-пачка долларларни, олтин ханжарни қидирар, аммо тополмасдан жиннига ўхшаб борарди.

- Аблаҳ Омон, мен кўчага кетганимда яшириб қўйган экан, ифлос, исқирт! Қаерга яширган? Уни топишим керак!

У телбаларча ўзини ҳар томонга урар, нима қилаётганини англамас эди. Шу пайт эшик томондан овоз келди.

- Овора бўлиб қидирма, сен излаган бойлик ишончли қўлларда!

Дилафрўз «ялт» этиб овоз келган томонга қаради. Ҳеч ким йўқ!

- Кимсан? Уйимга қандай кирдинг?

- Энди сўроқни биз қиламиз, қўлингни орқага қилиб, девор тагига тур!

Икки томондан икки милиционер келиб, қўлига кишан солишди.

- Нима қияпсиз, бунинг учун жавоб берасиз, қўйворинг мени! Мен ҳеч нарса олмаганман, ҳаммасини...

Дилафрўзнинг гапиришга мадори етмади. Боши бир томонга осилди.

- Сиз жиноятчини яшириш ва одам ўлдиришда айбланиб, қамоққа олиндингиз!

- Омон ўлдими?

- Эрингизни аяб урибсиз, «Тез ёрдам»да ўзига келди. Дилафрўз ҳушини йўқотди.

Уни касалхона аравасида палатага киритишаётганида, навбатчи врач тўхтатди.

- Бу хонада темир йўл вокзалида миясига қон қуйилган россиялик фуқаро ётибди, наригисига олиб ўтинглар.

Рўпарадаги очиқ хонада ётган, яқиндагина ҳушига келган Омон хабарни эшитди-ю яна ҳушини йўқотди.

Коридорда уларни кузатиб турган кекса изқуварнинг пичирлагани ҳаммага эшитилди.

- Нафс ўлсин!

«Бундай бойликни ҳақиқий сақлаш камераси - давлат омбори эканини нодонлар қардан биларди...»

* * *

Ўша лаҳза шаҳар осмонида ғалати ҳодиса кузатилди. Ханжар шаклидаги НУР само узра бир нафас осилиб турди-да, бирдан қора булутларни чок-чокидан сўкиб ташлади. «Қалбакиликнинг, қаттолликнинг бир зум бўлсин шашти пасайди», дейишди одамлар бу ҳолни ўзларича изоҳлаб.

Аслида эса чин маънодаги сақлаш камераси инсоннинг ўзида, юрагида. Унда муқаддас сақланувчи ДИЁ-НАТ гўё тилла ханжар янглиғ қабоҳат дунёсини тилкалайверади.

ҚАЙДАСАН, ЧАРОС?

Ҳаммаси лаҳзалик лотереяга чиққан ютуқни ювишдан бошланди. Ўшанда бу тасодиф ажабтовур ишқий саргузаштларга дебоचा бўлиши Санжарнинг етти ухлаб тушига кирмаган. Ўттиз йиллик умридаги энг ҳаяжонли, ҳам изтиробли кечинмалар оламининг нутилмас бўлагига

айланди ул ишқ савдоси. Балки ишқ ғавғоси, десак тўғрироқ бўлар бу воқеаларни.

Тушликдан қайтаётиб бозорга сигарета олгани кирганда дарвоза олдида жар солаётган сотувчининг:

- Учтадан биттасида ютуқ бор, бахтингизни синаб кўринг, омадингизни берсин! - деган гаплари ёқиб қолдию, сотувчига 5000 сўм бериб, стол устига ёйилган лотереялардан бирини ажратди, ёндиргич орқаси билан рақамлар яширилган жойини ўчирди. Катта ютуқ чиқадигандай уни ҳамма ўраб олган, аммо кўпчиликнинг салобати босиб, кўзига рақамлар ҳар хил кўринарди.

- Беш миллион ютдингиз, 5 миллион!

У ёнидаги йигитчанинг титроқ овозда бақириб юборганидан чўчиб ўзига келди ва лотереяга жиддийроқ разм солди. Ҳақиқатан уч жойда 5000000 рақами бор! Омади чопганидан унинг бутун вужуди шодликка чулғанди. Ҳаётидаги илк ютуқдан кайфияти кўтарилиб, дунё кўзига чароғон кўринди.

Хушxabар ишxонасига яшин тезлигида етиб борибди! Кутлов, изҳори дилга кўмиб ташлашди.

Иш вақти тугашига ярим соатча қолганида ҳамкасби Мадина оёқ учида келди-да, берилиб ишлаётган Санжарга пичирлади:

- Ютуқни ювамизми?

Санжар ҳам паст овозда жавоб берди:

- Ҳа, ювамиз...

- Қачон?

- Хоҳласаларинг бугун.

- Ишдан кейин ёнимиздаги бекатда учрашамиз. Ортиқча «пашша»лар аралашмасин, хўпми?

Мадина яна оёқ учида ортига қайтди.

Санжар ишни якунлаб бекатга борганида Мадина ва Нигора уни сабрсизлик билан кутишар, бир ярим ой олдин ишга келган Чарос уйга кетишга чоғланаётган эди. У янгилigi учун ҳали кўпчилик билан киришиб кетолмаган, бугунги маросимга бориш-бормаслигини

билиб бўлмас эди. Фақат Мадина:

- Юраверинг, қачонгача ётсирайсиз, бегона одам йўқ-ку, - деб бирга боришга ундади. Чарос шу сўзни тантана сабабчиси Санжардан эшитишни хоҳларди. Санжар аёл истагини фаҳмлаб, ўзига яқин олгандай:

- Чарос, наҳот даврамизга қўшилишни истамасангиз, бизни ташлаб кетманг! - деди. Эркалаш ва мутойиба Чаросга жуда-жуда ёқди ва Мадинанинг биллагидан ушлаб, уялганнамо пинжига суқилди.

...Стол усти музқаймоғу «Coca-cola», «Fanta»лар билан тўлди. Хурсандчилигини билдириш истаги билан ёнаётган Мадина «Fanta» тўлдирилган стаканни қўлига оларкан:

- Қани, дўстлар, Санжарбескни катта ютуқ билан кутлайлик. Бунақа пуллардан кўпроқ ютаверсин, биз ювгани келаверайлик, олдик! - дедию «Fanta»ни худди коньякдай симириб, афтини бужмайтириб кулиб юборди.

Кейинги сўз яқиндагина таътилдан қайтган Нигорага берилди. У Мадинанинг ниятларига қўшилганини изҳор қиларкан, «биз ҳам шундай ютуқларга эга бўлайлик» деб «қадаҳ» кўтарди. Изҳори дил навбати Чаросга берилганда ҳамма «янги ходим қандай ният билдирар экан?» дея унинг оғзига тикилди.

- Санжар ака, - деди у бир ерга, бир унга нигоҳ ташлаб, - омадли йигит экансиз, шу омад доим сизга ҳамроҳ бўлсин!

Чарос сўзини тугатдию, ҳаяжонланиб кетганини сездирмаслик учун стаканни шошилмай бўшатди. Нигора билан Мадина «чакки эмас-ку», дегандай кўз уриштириб олишганини Санжар ҳам, Чарос ҳам пайқамай қолишди.

Санжар аёлларни кузатаркан, ўртада кетаётган Чароснинг кайфияти, чиннидек жарангдор овози руҳиятида акс-садо берарди. Уйига етгунча ўтиришдаги барча ҳолатларни қайта-қайта эслади. «Санжар ака!» дея табассум

билан тикилганию, «Омадли йигит экансиз», деган гапи қалбнинг саҳродек бўм-бўш кенгликларига баҳор тароватини олиб киргандек бўлди. Эътиборини тортган яна бир нозик ҳолат: кўз-кўзга тушганда Чароснинг ўзига ярашган ибо билан ерга қараши эди. «Нега қизаради ё табиатан шунақамикан?..»

Санжар Чаросни аввалроқ музқаймоқхўрликка таклиф қилганди. У бундан қувонган бўлса-да, «бир марта юринг деса кетаверсам, нотўғри тушунмасмикан?» деган андишага борганди. Ўтган чорак ҳисоботини тузишган куни эса Санжар уни бекатга кузаётиб, ярашган холига тикилиб-тикилиб қўйганини эсларкан, юрагида ёқимли туйғу уйғонганди...

Бугун ҳам Санжарни табриклаётганида овози товланди. Санжар бунга эътибор бердми-йўқми, билолмади. Санжарнинг овози ёқимли бўлгани учун номимни тилга олсайди деб кутди ва ниҳоят, у Мадина билан кетаётганда «Чарос, сиз ҳам буларнинг маҳалласида турасизми?» деб сўраганида, гўё бутун вужуди баҳор чақмоғини сезгандай бўлди. Санжарнинг «Чарос» дейишида кўнглига яқинлик туйди. Аёл қалбидаги учқун алангаланарди. Фақат Мадина ва Санжарнинг яқинлигидан негадир гаши келаётганди.

«У Санжарни яхши кўрар-да?».

Чарос кўнглида йигитга нисбатан туғилган ҳиссиётларни асослашга интилса-да, бисотидан тишга босгулик нарса тополмасди, аммо бу ҳолатдан воз ҳам кечолмади.

Чаросни кўп нарса изтиробга соларди. Ўзи тенги дугоналарининг икки-учтадан болалари бор. Дугоналари болаларини айлантириб юришганини кўрса, юраги эзилади. Гап-гаштакларда кичкинтойларнинг қилиқларини, кутилмаган гап-сўзларини айтиб кулишса, ўзини бахтсиз, ёлғиз ва бедаво дардга йўлиққандай сезади. Уйига келиб баъзан пинҳона, баъзан ошқора йиғлайди. Эри ишдан кеч қолганида уйлари кўзига ваҳимали шарпалар изғиб юрган горни ёки бахтсизлик саройини

эслатади. Ўзини зиндонда ётган маҳбуста менгзайди. Гўё у турмушнинг барча шодликлари, роҳат-фароғатларидан маҳрумдай, кўзига дунё қоронғу кўринади. Ана шундай кунларда яшашга ҳафсаласиз, эртанги кундан умиди йўқ кимсадай лоқайд юради. Ишхонага тузукроқ кийиниб боришни ҳам, юракдан ишлашни ҳам ўйламайди. Санжарга бўлган қизиқиш эса, нурсиз ҳаётини ёритгандай, яшаш иштиёқини қўзгагандай бўлди.

У ўзини ҳаёлларнинг - баҳор тошқинлари туфайли кучланиб бораётган дарёнинг ўзанига ташлаб қўйганди. Ҳаётдаги бирдан-бир юпанч эди бу унинг учун гўё.

Санжар бўлим бошлиғи бўлгани учун алоҳида, шинам хонада ишлайди, ёнидаги хонада эса ҳисобчи Мадина, кадрлар бўлими мудирини Вера опа, ёрдамчи ҳисобчи - Чарос. Очиқ эшикдан ўзаро суҳбатлар, телефонда сўзлашувлар бемалол эпитилар, баланд-баланд гапиришаверар, келиб-кетувчилар кўплигидан эшик ёпишга зарурат йўқ эди.

Эртасига Санжарнинг хонасига бошлиқ кирди-да, салом-алиқдан сўнг:

- Санжарбек, Самарқандга бир ҳафталик семинарга борасиз, бугун сафарнома расмийлаштиринг, эртага жўнайсиз! - деди ва ҳокимиятга чақиритганини айтиб чиқиб кетди.

Бу гапни ҳамма эшитди.

Санжар уйига қўнғироқ қилиб нарсаларни тайёрлаб қўйишни тайинлади ва сафарномани олиб, Мадинага киритди.

Ишга кўмилиб ўтирганда эшик «ғийқ» этиб очилди. Бош кўтариб қараса - Чарос. У эшикни ёпди.

- Келинг, - деди таажжуб аралаш ҳайрат билан.

- Санжар ака, - деди Чарос титроқ овозда, - Самарқандга бораркансиз-да?

- Ҳа, - деди у, - кеча сиз айтгандай омадли йигитмиз-да, Чарос!

Чарос ғалати бўлиб кетди. «Наҳотки, эслаб қолган!

Мен ҳақимда ўйлабди-да!»

- Аммо кеча биз сизни ташлаб кетмагандик...

Чароснинг гинаси юрагини ўртаб юборди. Ҳозиргача бирорта аёлдан бунақа нозланишни эшитмагани учун нима дейишини билмай довдиради. Аёлнинг Санжарга қараб интилиши кўкка парвоз қилмоқчи бўлган оққушни эслатарди.

- Бир ҳафта ўтади-кетади, - ўзини босиб олгач гапида давом этди Санжар, - бораману келаман.

- Биз эса қоғозга кўмилиб, зерикиб ўтирамиз...

У Чаросни тушунди. «Сизга Самарқанддан ажойиб совға олиб келаман!» деб турувдиямки, Мадина кириб қолди. Икковлари «ялт» этиб унга қарашди.

Мадина Чароснинг Санжар билан эшикни беркитиб гаплашаётганидан гаши келди, икковини айб устида қўлга туширгандай, муҳр босилган сафарномани столга қўйиб, тўғридаги креслога оёқларини чалиштириб ўтириб олди.

- Хўш, Самарқанддан менга нима олиб келасиз? - эркаланди Мадина ўзини ноқулай сезаётган Чаросга «гапинг тугаган бўлса кетавер», дегандай.

- Эроннинг қалампирмунчоғидан - хотиржам жавоб берди Санжар. Аёл киши сезгир ва абжир бўлади. Қачон гап билан узиб олишни, темирни қизигида босишни яхши билади.

- Чаросга-чи? - у чиқиб кетган томонга имо қилиб киноя оҳангида сўради Мадина.

Санжар сири ошкор бўлган одамдай зил кетди. Аммо ичида бўлаётган ғалаёнларни сездирмаслик учун телефон гўшагини кўтариб, рақам тера бошлади. Мадинага қандай жавоб қайтаришни ўйлаб улгурмай, «алло» деган овоз эшитилди. Бу хотини эди.

- Тошкентдан олиб келган галстугимни ҳам дазмоллаб қўйиш эсингдан чиқмасин!

Санжар «хўп» деган жавобни кутмай гўшакни қўйди. Мадина бунга «Менга сен ҳам, Чарос ҳам керак эмас,

хотиним - икковингдан аъло!» деган маънода тушунди.

Асаблари бир оз таранглашган Санжар эса:

- Буни ўйлаб кўрмабман! - деди-да ишга берилди.

Мадина чиқиб кетгач, у «хайрият» деб қўлидаги ручкани столга ташларкан, озод бўлган қушдек енгил нафас олди ва Чароснинг кутилмаган ташрифидан туйган ҳиссиёти яна қалбига ёпирилиб кирди.

«Эътибор бермабман: Чарос чиройли экан!»

Санжарни сеҳрлаган нарса Чароснинг кўзларидаги ташналик ва ҳаяжон, таажжублантирган ташвиш эса икковлон гаплашаётганида Мадинанинг эшик орқасида пойлаб туриб, гап охирига етмай шартта кириб келгани!

Кўнглидаги ўзгаришларни ҳисобламаса, жиддий воқеа бўлмади. Аммо Чаросни кўрганида нега юраги ҳапқиради, у ҳам нақш олмадай қизариб кетаверади? Бу аёл нега бутун ўй-хаёлини чирмаб олди?

Минг ҳаракат қилмасин, ишга қўли бормади, қоғозларни йиғиштириб темир сандиққа жойлади-да, уйига жўнади.

Санжар эртасига ишхонадагилар билан хайрлашгани келганида Чарос «Зерикканда ўқинг, яхши асар» деб китоб узатди ва нимагадир имо қилди...

* * *

Авиасалонга тўлган самолёт овозига қулоқлар кўник-кач, Чарос берган китоб Санжарнинг эсига тушиб қолди. Варақлаётганида орасидан хат чиқди. Шошилиб ўқишга тутинди.

«Санжар ака, Самарқандга юрагимнинг бир бўлагини олиб кетаётганга ўхшайсиз. Қисқа вақтда яқин кишим-дай бўлиб қолдингиз. Бир ҳафтани қандай ўтказаман? Юрагим сезиб турибди. Сизни бир кундаёқ соғинаман. Оқ йўл, эсон-омон бориб келинг. Чарос».

Санжар аёлларнинг макр-ҳийласи ҳақида кўп эшитган, ўқиган, кўрган. Хат «мени синамоқчи эмасмикин?»

деган фикр туғдирди. «Дон сепмоқчимасмикин? Бундан нима наф? - фикри ўзгарди уни, - амалдор ёки бойвачча бўлмасам? Ё чиндан ёқтириб қолгандир? Мен ҳам ҳар куни ўйлайман-ку!» Санжар мактубни севги изҳори деб тушунди. Руҳи тетиклашиб, ўзини бир қалар улғайгандек ҳис қилди. Фикру хаёлини аёлнинг шаҳло кўзлари, сирли боқишлари эгаллаб, Самарқандга етиб келганини сезмай қолди.

* * *

«Хатимни ўқидимикин?» - Чароснинг уйқуси келмади. Телевизорда футбол кўраётган эрининг одатдаги бепарволигидан фойдаланиб, узоқ-узоқ хаёл сурди. Бугун кечгача идорада иш кўпайиб кетди. Юқори ташкилотларга маълумотлар, ишлаб чиқариш таҳлилларини тайёрлаш билан ҳамма банд эди. Чарос бошлиқ сўраган иқтисодий кўрсаткичлар маълумотномасини жамлаш учун анча тер тўкди. Фақат ишдан қайтгачина елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортди. Санжар ҳақидаги хаёллари оппоқ кабутардай юрагига қўнди.

Кечадан бери Мадина ўзгариб қолди. Чаросга ҳеч нарса демаган бўлса-да, Санжар билан муносабатлари ҳақида ҳар хил хаёлга бораётгани сезилиб турибди. Гап сўраса, қисқа-қисқа жавоб қайтаради, ҳар кунги очилиб, гаплашишлари йўқ. «Эҳтимол, менга шундай туюлаётгандир, - ўйлайди у. - Ахир бугун ҳаммамиз иш билан банд эдик-ку!» Чарос ўзига таскин берса-да, кўнглининг аллақасерида «Эҳтиётсизлик қилдиммикан?» деган ташвиш ҳам йўқ эмасди.

Тўртинчи куни тушликдан қайтишаётганида Мадина билан Вера опа «ишимиз бор», деб бозорга кетишди. Чарос хонада ёлғиз хаёл суриб ўтирганида телефон узлуксиз жиринглади. Гўшакни кўтариши билан Санжарнинг овози эшитилди.

- Вой, Санжар ака, яхшимисиз, тинч-омон юрибсизми?

- Раҳмат, ўзингиз яхшимисиз, Чарос?
- Шукр, эсон-омон етиб олдингизми, семинар тугай дедими?

- Сиз оқ йўл тилайсиз-у қушдай етиб олмасмидик? Эртага охирги кун. Индинга қайтамыз. Ишхонадагилар қалай?

- Ҳаммалари яхши. Ўзингиз-чи, камчиликлар йўқми?
- Камчилик? Етишмовчиликлар бор! - бир оз ҳаяжонланган пастроқ овоз эшитилди.

- Билсак бўладими?

- Самарқандда сиз етишмаяпсиз, Чарос!

Чарос довдираб турганида Вера опа билан Мадина кириб, «Ташқарида хўжайинингиз сўраяптилар», дейишди. Чарос «Санжар ака қўнғироқ қилди. Ҳозир чиқаркан деб қўйинг, Мадина опа, илтимос!» деди-да, у кетиши билан:

- Биз етишмасак, тезроқ келинг, кутяпмиз, Вера опа билан гаплашасизми? - деб жавоб ҳам кутмасдан гўшакни опага узатди.

Мадина Чароснинг эрига «Ҳозир чиқади, Самарқанддан Санжар телефон қилувди, гаплашяпти» деди-да, ортига қайтди. У «Санжар бизга эмас, Чаросга телефон қилган» деган маънони урғулашни ёдидан чиқармаган эди. Маҳкамжон буни Мадинага билинтирмаган бўлса-да, «Нега Санжар билан гаплашиб, мени кутдириб қўйиши керак?» деган фикр юрагига бир томчи рашк туйғусини солди.

Чарос биринчи қаватга тушганида эри ортикча гап-сўз аралаштирмасдан:

- Бугун эртароқ боргин, Фуломжон тўйга айтган, мени кутиб туришибди, - деди-да, хотинининг жавобини кутмасдан пастки лабини тишлаганча ташқаридаги «Тико»га ўтирди.

Чарос ҳаммасини тушунди. Эри асабийлашса, пастки лабини тишлаш одати бор. Эрининг ёш боладай зардаланишидан қанчалик хафа бўлса, Мадинанинг ишидан

шунча аччиқланди. «Айтиш шартмиди?».

- Ҳа, тинчлик эканми? - сўради айёрлик билан Мадина.

Чарос ҳеч нарса бўлмагандай ўзини қувноқ тутишга уринди. Санжарнинг «Самарқандда сиз етишмаяпсиз» дегани қулоқлари остида жаранглар, руҳиятидаги кўтаринкиликни Мадинанинг қитмирлиги-ю эрининг зардаси бузолмаганди.

- Маҳкам акам билан тўйга борарканмиз!

Мадина режаси барбод бўлганидан аччиқланса ҳам хужумни тўхтатмади:

- Овора бўлмай телефонда айтмабдилар-да?

Чарос бамайлихотир айёрликка қарши маккорлик усулини қўллай бошлади.

- Мени кўргилари кепти!

Вера опа олдида дуэт қилишдан уялиб, гапни чувалаштиришдан фойда йўқлигини тушунган Мадина тўхтади.

* * *

Фуломжонларникига боришганда базм авжида, карнай-сурнай овози етти маҳаллани титратаётган эди.

Суннат тўйи бўлгани учун синфдошлар фарзанд, бахт, келажак ҳақида гапиришар, табрикларга тўхтовсиз қарсақ чалинардди. Айниқса, шоиртабиат Акромжон:

Оллоҳ насиб этгани,

Фарзанд - умр давоми.

У бор, бизнинг хонадон.

Бозордир, бахт айёми, дея шеър қўшиб табриклаганида уни Фуломжон кучоқлаб олди. Ҳамма синфдошлар Абдулҳай Каримовнинг «Тўй бола»сига ўйнашди.

Чарос ёнидагилар билан қулишиб ўтирса-да, фарзандсизлигидан ўқинар, Фуломжондай элга дастурхон ёзиб, тўй қилолмаслиги, бахтсиз ўтаётганини ўйлаб эзиларди. Уртада ўйнаётган Маҳкамжоннинг қалбида ҳам алам ва изириб туғён ураётгани Чаросга яққол сезилиб турарди.

Ҳар бир табрикдан кейин иккови тўйдагилар олдида ўзларини чўкиб бораётгандай ҳис қилишар, базм тезроқ тугаб, уйга қайтишни хоҳлашарди. Ҳамма тўйда шу аҳвол: ҳамма яйраб-яшнаб дам олади, улар эзилиб ўтиришади!

Мусиқа тугаб, ўртадагилар ўтиришди. Кимдир Ғ уломжонни хотини билан ўйинга таклиф қилди. Яна «Тўй бола» бошланди. Каримберди Фуломжоннинг ўғлини кўтарди-да, кўлига пул бериб, ўртага олиб кирди. Ғ уломжон хотини билан пулни олиб, ёнига бир даста қўшиб, боланинг устидан сочиб юборди. Ёш болалар ёпирилиб келиб, қий-чув билан тера бошладилар.

Кўпчилик синфдошлар гапиришди, аммо Маҳкамжонга сўз беришмади. У аламдан тўйиб ичди. Базмдан сўнг, икки ўртоғи машинага ўтқазиб, Чаросга «Хафа бўлмайсиз, йигитчилик-да», дея уйларига ташлаб кетишди.

Чарос ухламоқчи эди, диванда ётган Маҳкамжон уйғониб, ўзига-ўзи гапира кетди. Чарос аввалига эътибор бермади, аммо бу маст одамнинг гапига ўхшамасди.

- Тўрт мучам соғ, уй-жойим, пулим етарли, ҳаммага берган Худо нима учун менга фарзанд бермайди? Итнийам-битнийам боласи бор, нега меники йўқ? Бошқалардан нима қам? Қайси гуноҳим учун тирноққа зор ўтишим керак? Ўзим тенгилар икки-учтадан бола кўриб, элга ош беряпти, яйраб-яшнаб юрибди. Нега мен бундай қиллолмайман?!

Чарос Маҳкамжондан бундай портлашни кутмаганди. Авваллари у Чаросни юпатар, «Умид билан яшаш керак», дерди.

Турмуш қуришганига олти йил бўлдики, боладан дарак йўқ. Умр-оқар сув деганлари рост, сувнинг фойдасини туғилган, ўсаётган фарзандларда яққол кўриш мумкин экан.

Чарос эрини тинчлантиришга уринди, аммо Маҳкамжон маст бўлса ҳам тили бурро эди.

- Сен, - деди у Чаросга ўгирилиб, - докторга учрайлик деяверасан. Мени бепушт демоқчимисан? Иккала кулоғинг билан эшит: уруғимда ҳаммаси сербола! Эҳтимол, ўзинг бепуштлирсан?! Ана, амманг олтмиш йил яшаб; бола кўрмай ўтган экан! Аввал ўзингга боқ, кейин ногора қоқ! Мен бошқасига уйланганимда ҳозиргача уйим бола билан тўларди. Тўй-томоша қилиб, ҳамма-нинг олдида юзим ёруғ бўларди.

Маҳкамжон бутун аламини тўкиб солди. Чароснинг кўнгли оғриб қолишини хаёлига ҳам келтирмади. Чарос маст билан айтишишни эп кўрмай, кўрпага ўраниб юм-юм йиғлади. Чунки эридан ҳеч қачон бунақа гапни кутмаган, Маҳкамжоннинг дардидан уники кам эмасди. Қолаверса, ҳозиргача бирорта шифокор «Сиз фарзанд кўрмайсиз», дегандаям эрининг таънасига чидаши мумкин эди. Чорасизлиги учун йиғлаб-йиғлаб, кўнглини бўшатгандай бўлди. Дунё кўзига қоронғу кўришиб, умидсизлиги кучайди. Бу дарднинг давоси борми? Маҳкамжоннинг кайфи тарқаб, «Жаҳл устида гапирибман, кечир, Чарос», дейишини кутди. Эрталаб Чарос кўзлари қизарган, қовоқлари шишган, руҳсиз ҳолда уйғонди. Қараса эри столда оёқларини чалиштирганча чекиб ўтирибди. Чарос йиғлаб юборди.

- Нега, йиғлаяпсан? - деди эри ҳеч гап бўлмагандай.

- Шунча гапдан кейин кулайми? Аммамнинг боласизлигини таъна қиласиз? Докторга учрайлик, деган гапимни нотўғри тушунасиз? Мен нотўғри фикрда айтган бўлсам, ўлай агар! Сиз билан шу ниятда бир ёстиққа бош қўйганмидим? Фарзандсизликдан эзилаётган битта сизми? Менда кўнгил йўқми? Мени айбдор десангиз, хато қиласиз! Худога шукр, ҳамма опа-сингилларим болалик. Менга ҳам Худо бир кун беради. Ўшанда уялиб қолмасангиз бўлгани!

Гап Маҳкамжонга қаттиқ таъсир қилди, айти пайтда «Худо бир кун беради», дегани изтиробларини тарқатгандай бўлди. Чароснинг кўнглини кўтармоқчи бўлиб

ул-бул дедию, гаплари қовушмади, қайта гашини келтирди, холос. Унча-мунча гап унинг ярасига малҳам кўёлмасди.

«Мени ҳеч бўлмаса эрим тушунмаса, ким тушунади? Ахир дардимиз бир-ку?»

Чарос ишни ҳам ўйламай, онасиникига борди. Юм-юм йиғлади. Онаси юпатди. Аллаб-сулдади. Қизнинг кўнгли барибир кўтарилмаганидан кейин:

- Қўшни туманда бахши-экстрасенс бор экан. Учраб кўринглар-чи? Ҳамма мақтаяпти. Фарзанд кўрмаганлар ҳам даво топармиш, - деди.

- Буни эримга айтсам, яна нотўғри тушунади-да.

- Эринг бориши шартмас, расмини олволсанг бўлаверади. Суратига қараб тақдирини айтаркан. Йиғлаб-сиқтагандан нима фойда?

«Қаеринг оғриси, жонинг ўша ерда» деганларидек, Чаросга фарзандсизлик энг катта фожиадек туюлар, ўртоқлари, эрининг оғайнилари уларни гапиришаётгандай, давраларда камситишаётгандай бўлар, гўё заҳарли илон ҳаётига оғу сочарди. Турмуши фаровон, Худо боладан қисганини ўйлаб, тинчи йўқолади. Уйқуси қочганида Худога илтижо қилади. Эрининг беғамларча, пишиллаб ухлаётганидан куюнади. Эри - топармон-тутармон, аммо кўнгил билан иши йўқ. Эрталаб кетади, кечроқ оғайнилари билан улфатчилик қилиб, маст ҳолда қайтади. Инсоннинг ички олами, руҳий дунёси билан боғлиқ кўрсатувларни жини ёқтирмайди. Унга футбол, бокс бўлса, бизнес яхши ривожланса, бас! Чарос эса пул, бойлик ҳақида ортиқча ўйламайди, кўнгил одами. Арзи-маган кўполлик қалбини ларзага келтиради, ҳаётдан кўнглини совутади.

Начора, табиатига тескари одам билан бир ёстиққа бош кўниб яшаётганига ҳам олти йил бўлди.

Йиллар осон кечмади. Қайнсинглиси онасига «Маҳкамжонни бошқасига уйлантирамиз, келинингиз тугмас хотинга ўхшайди», деганини Чарос нариги хонада

туриб эшитдию, вужуди музлади.

Тўғри, улар севишиб эмас, ота-она розилиги билан никоҳдан ўтишганди. Чарос оилани муқаддас билиб, эрига меҳр қўйди, қайнона-қайнотаси, қайнсингилларини ҳурмат қилди, хизматларидан қочмади. Шунинг учунми, қайнсинглисининг гапини эшитиб ўксинди, хафа бўлди. Чунки у ҳали бола кўришдан умидвор. Орадан бир йил ўтгандан кейин оилавий ўтиришларда яна шу ҳақда гап-сўзлар айлана бошлади.

Чарос «Врачга борайлик, Маҳкам ака, эҳтимол, даво-лансак тезда бола кўрармиз», дея маслаҳат солди. Маҳкамжон аввалига парво қилмай, ўз ишлари билан банд юраверди. Чарос яна шу гапни айтганида «Керак бўлса, ўзинг учра», деди-ю бу мавзуга чек қўйди.

Аёл - ширин сўзнинг гадоси. Эркалаш, чиройли гапларни эшитишни хоҳлайди. Бир оғиз гап кўнглини тоғдай кўтарса, биттагина сўз қалбини жароҳатлайди.

Маҳкамжондаги ана шу бепарволик Чаросни ўзидан узоқлаштирди. Улар ўртасидаги масофа тобора узайиб борарди. Буни сезган кўп йигитлар Чароснинг ортидан соядек эргашиб юрди, хушомадлар қилди, аммо бирортаси унинг кўнглини тополмади. Фақат янги ишга келиб, Санжарни учратдию, юрагига чўғ тушгандай, орзусидаги йигитга дуч келгандай бўлди. Гапиришлари, муомаласи, маданияти, ўзини тута билиши уни ўзига ром этди. Шу сабабли кечинмалари ҳақида биринчи сўз очишдан ўзини тиёлмади.

Чарос мактабни битираётган йили синфдоши Акмал билан доим бирга дарс қиладиган, туғилган кун, кечаларга бирга борадиган, бир-биридан ҳеч нарсани қизган-майдиган бўлишди. Синфдошлари Акмални Чарос, Чаросни Акмал дейишар, бу ҳазил уларга малол келмасди. Ҳатто бир неча марта доскага «АкмалҚЧарос» деб ёзиб кетишганида ҳам шунчаки кулиб қўя қолишган.

Аммо юракдаги туйғулар муҳаббат деб аталган илоҳий ҳиссиётга айланиб улгурмай, жудолик юз берди. Акмал

Чароснинг қалбига ўрнашиб келаётган кунларнинг бирида сариқ касалига чалиниб, касалхонага тушли ва бир ой ётиб, ёруғ дунёдан кўз юмди. Чарос Санжарни кўрдию, «Эй, Худо, бу йигит Акмалга бунча ўхшаш бўлмаса?» деб ҳайратланди. Кўнглида қовжираб қолган муҳаббат гули қайтадан очила бошлади. Қалб деб аталган улкан уммон белгисиз томондан келган тўлқинлар ичида мавжланди.

* * *

Чарос бахшиникига етиб келганида қуёш уфққа ёнбошлаган, хайрлашаётган кишининг табассумидай қипқизил нур сочарди.

У ҳаяжонланар, бахши айтадиган гаплар оиласининг тақдирини буткул ўзгартириб юборадигандай хаёллари ҳар томонга чағалайдек бориб келарди.

Хонага кириб ўтириши билан фолбин аёл савол назари билан қараганида, Чарос гапни нимадан бошлашни билмай, бироз саросималанди.

- Шарт эмас, - деди аёл кўзлари чақнаб.

Чарос унинг тилсим яширинган нигоҳига кўз ташлади-ю ҳайратдан мум тишлади. Бу кўзларда алақандай сеҳр, жоду, кўнгилдаги истакни ўқиб оладиган салоҳият бор эди. Бу салоҳият шу қадар қудратли эдики, Чаросни узоқ йил ўйлантирган саволнинг жавобини кафтдагидай кўрсатиб қўйиш унинг учун ҳеч нарса эмаслиги яққол сезилиб турарди.

- Сиз фарзанд кўрасиз, қизим Аллоҳ пешонангизга ўғил ато этмиш!

Чарос хурсандлигидан қушдай қанот қоқиб учгандай бўлди. Сумкасидан эрининг суратини олди-да, аёлга кўрсатди.

- Эрим-чи?

Аёл суратга бир оз тикилиб қолди. Кўринишидан у ниманидир айтишга журъат қилолмаётганга ўхшарди.

Бу ҳолатдан унинг ҳар бир сўзига катта умид боғлаб ўтирган Чарос худди игна устида ўтиргандай бетоқатланди.

- Эрингиз... бепушт!

Чарос ботиний ишонч билан тан олдики, ҳозиргача эрининг фарзанд масаласидаги ожизлигини хаёлига келтирмаган, «Айб ўзимда» деб ўйларди. Кутилмаганда айтилган бу гап хаёлларини остин-устун қилиб юборди. Эй, Парвардигор! Беш кунлик қисқа умрида нега бандалардан мурувватингни дариғ тутасан? Нега биттасини қодир, бошқасини ожиз яратасан? Эл қатори саховатинг билан сийласанг, бир бандангни ғам-аламдан фориг этган бўлардинг-ку! Чарос «Нега?» деб савол бермоқчи эди, аёл буни сезгандай гапни илиб кетди.

- Отаси олган қарғиш руҳлар орқали эрингизга ўтган, бу - касаллик. Дард фарзанд ва ҳиссиётга нисбатан кўнглини ёпиб қўйган. Унда қалб бор, аммо бўм-бўш, бунинг устига, ёмон кучлар орқали боғлаб ташланган. Озод қилиш, дардини чиритиш менинг қўлимдан келмайди!

Чарос аёл ҳузуридан бир томони енгил, иккинчи томони вазмин бўлиб қайтди. Ўзининг фарзанд кўриш лаёқатини эшитиб хурсанд бўлган, эрининг ожиз эканлиги ҳақидаги маълумотдан юрагига қоронғулик чўкди. Унинг ўй-хаёллари инини тополмай осмонда чарх ураётган қалдирғочлар каби бир нуқтада тўхтамас, ўтган олти йиллик умрига ачиниш ҳисси бутун вужудини қамраб олган эди.

Кўнглида йиллар давомида эрига нисбатан пайдо бўлган меҳр, қадр-қиммат туйғусига дарз кетгандай бўлди.

Олти йил! Айтишга осон. Шодлик ва қувончларга, ғам-ғусса-ю изтиробларга тўла йиллар.

У «Энди эримдан фарзанд кўрмас эканман», деб у ҳақдаги хотираларни кўксидан юлқиб ташлолмас, умрининг бир бўлаги сифатида ўтмишнинг сирли сандиғига

жойлашган жилосиз хазинадай яшаб қолишига имони комил. У уйига етиб келгунча ҳам шу хаёллардан қутуллмади.

* * *

Кечки овқатга уринар экан, хаёлида «Буни эримга қандай айтаман?» деган савол чарх урар, изтироб ичида қолган қалбини бешбаттар азоблар эди. Ҳозиргача «Врачга учрайлик», деган иддаосига тўғри ёндошмаганидек, фолбинга борганини, қолаверса, ўзининг бепуштлиги ҳақидаги нохуш хабарни қандай қабул қилади? Агар фолбин «Эрингиздан фарзанд кўрасиз», деганида яхши натижадан умид қилса бўларди.

Чарос бу ишни онаси билан маслаҳатлашиб қилгани учун қайнонасига айтишга ҳам чўчиди, чунки ўғлининг бепуштлиги ҳақидаги гап онани қаттиқ хафа қилиши аниқ.

Эри ҳадеганда келавермади. Овқатни бир ўзи егиси келмай, оловни ўчириб қўйди. Телевизор ҳам юрагига сиғмади. Ўзининг бенуқсонлиги руҳини тиниқлаштирган бўлса-да, беором туйғулар уни тарк этмас, бундан кейинги ҳаётини аниқ тасаввур қилолмасди.

Чарос ўйланиб, фикр қилавериб толиқди, у-бу нарсалар билан ўзини овутишга, чалғитишга ҳаракат қилса ҳам, фолбин аёлнинг гапларию эри билан кейинги муносабатлари ҳақида охирига етолмаётган фикрлари хаёлига келаверарди. Охири чарчаб, кўзи илинди. Уйғонганида ярим тун эди. Атрофда бирор шарпа йўқ, хонани юракка тошдай ботадиган сукунат қоплаган. Ёлғизлик балосидан халос қилувчи хаёлотдан бошқа ҳеч нарса топилмасди.

У худди биринчи марта кўраётгандай, савлат тўкиб турган чет эл мебеллари, тоза чиннидан ишланган идиш-товоқлар, чўғдай қип-қизил гиламларга, шифтдаги қимматбаҳо қандилларга бирма-бир назар солди.

Қизиқ! Шу вақтгача бойлигим бор деб завқланмабди, мақтанишни хаёлига келтирмабди. Ваҳоланки, ўртоқлари буларнинг ўндан бирига ҳам етолмаганини яхши билади. Баъзан улар битта гилам ёки оддийгина телевизор олишса қанча хурсанд бўлишади, гап-гаштакларда, тўйларда оғиз кўпиртириб, завқ-шавқ билан мақтанишади. Битта кўйлак тиктиришса, дугонасининг ишхонасига кўз-кўзлагани бориш одат тусига кириб қолган. Чаросда эса бунақа кўйлак, жемпер, пальто, куртка дейсизми, ҳозир урф бўлган, номини айтишга одам қийналадиган кийимлардан, бошқа дугоналари етишишни орзу ҳам қилолмайдиган тақинчоқлардан қўша-қўша - қайси бирини айтиб мақтанишни ҳам билмайди. Фақат меҳмонга ёки ишхонага бир марта кийиб борса, бас! Ундан бу борада ўзиб кетмоқчи бўлганларнинг дами ичига тушиб кетади. Бунинг устига кийимлари, тилло зеб-зийнатлари ўзига шунақа ярашадики, уни осмондан тушган фаришта ёки шоҳ саройидаги соҳибжамол маликага ўхшатиб қўяди.

Эшик тақиллаб, хаёллари бўлинди. Кутгандай эри экан. У хонага кириши билан атрофга «гуп» этиб ароқ ҳиди таралди. Курткасини олаётганда кўзларига тикилди. Ажабо! Нигоҳидаги бегоналик уни ҳайрон қолдирди. Ҳозиргача эътибор бермаганидан фикру хаёлини таажуб чулғади. Ҳайҳот! Юракка тегадиган, туйғуларни кўзгайдиган ҳеч нарса йўқ бу нигоҳларда! Кўзлари жонсиз одамникидан ҳиссиз!

Икковлари худди гунг, соқовдек индамайгина овқатланишди. Бир-бирларига айтадиган гаплари қолмагандек, хаёлларига ҳеч нарса келмасди. Чарос «Маҳкам акам кўчадан бирон янгилик айтса, гапимиз қовушиб кетар», дея оғзини пойлади. Ширакайф Маҳкамжон телевизорга тикила-тикила косани яримлатди ҳамки, ўртадаги суҳбат ипини боғлайдиган бирор садо чиқмади.

Бир соатдан кейин эр жойига чўзилди. 5-10 дақиқа ўтгач, билинар-билинемас хуррак овози эшитилди.

Чарос унга қараган сайин юраги сиқилар, дардини айтиб, кўнглини бўшатадиган сирдоши йўқлигидан ўқинарди. У кўрпага ўранган кўйи хаёллар гирдобида қолди. Юрагини ўртаган изтироблар ҳақида кимгадир айтиб енгилламаса, асабийлиги зўрайиб кетадигандай хаёлан содиқ дўст, таскин берадиган ҳамдард излади. Хаёллари жуфтини излаб чарх ураётган қушдек ҳар томонга бориб келди ва бирдан... Санжар ёдига келди. «Санжар акамга айтаман!..»

Ажабо! Санжарни ўйлаши билан қалбини эзиб ташлаётган татвишлар, изтироблар қуёшда тарқалган тумандек йўқолди, худди деразаси очилган уйга тоза ҳаво кириб, ёқимсиз ҳидларни ташқарига қувганга ўхшарди.

Эрталаб нонуштадан сўнг Маҳкамжон кийиниб чиқди-да:

- Мен Каримжон билан Хоразмга гурунчга кетяпман, бирор ҳафта юрсам керак. Сен уйлариңга бориб туравер, қайтганимдан кейин олиб келаман. Ойимларга ўзим айтиб қўяман, - деди-ю стол устига бир даста пул қўйиб чиқиб кетди.

Чарос одатдагидек «Ўзингизга эҳтиёт бўлинг», демоқчи эдию, гапи оғзида қолди.

* * *

Якшанба куни бўлгани учун уйлари иккита опаси, жиянлари, келинлари билан гавжум. Улар кечгача телевизор кўриб, овқат пишириб, гаплашиб вақт ўтказишди. Ҳамма уй-уйига кетганидан кейингина онаси ундан фолбинга борган-бормаганини сўради. Чарос аввал нима дейишини билмай тараддудланди. Фақат Санжарга айтишни кўнглига тугиб қўйгани учун, «Ҳали боролмагандим», деди. Ойиси ниманидир мулоҳаза қилди, шекилли, эрталабгача бу ҳақда оғиз очмади.

Қизлар турмушга чиққандан кейин қайнонаникида хушёр, ҳамиша сергак юришади, ҳафтада бир уйга кел-

гач, қизлик даврини қўмсаб, ота-оналарига эркаланадилар, кечроқ уйғонишса ҳам ҳеч ким тергамайди.

Чарос душанба куни одатдагидан кеч турди. Ойиси билан нонушта қилиб, худди ишга кечикса онасиникида тургани учун ҳеч ким тергамайдигандек, бемалол жўнади.

Гарчи иш вақти бошланган бўлса ҳам, хонасида ҳеч ким йўқ. Санжарнинг очиқ эшигидан Мадина, Вера ва Санжарнинг овозлари эшитилиб турарди. Чарос шундагина сафар таассуротларини эшитиш учун тўпланишганини тушунди ва ноёб нарса тегмай қоладигандек, дарров кўпчилик олдига кирди.

Мадина:

- Жамоат жам, - дейиши билан Чарос:

- Битта мен кам, - дея гапни илиб кетди.

Санжар ўрнидан туриб у билан сўрашаркан, кўзлари тўқнашди. «Қарашлари бирам ёқимлики!»

Шу лаҳзанинг ўзида Чарос эрининг совуқ ва ҳиссиз кўзларини эсларкан, Санжарнинг нигоҳлари билан солиштириб, кўнглида пайдо бўлган фикрдан энтикди. «Худди юрагингга қараб турганга ўхшайди-я!»

У Мадинанинг кузатувчан нигоҳини аёл қалби билан ҳис этаркан, ҳаяжонини сездирмасликка, ортиқча сўз деб юбормасликка ҳаракат қиларди.

Директорнинг коридор охиридан томоқ қиргани эшитилгандан кейин ҳамма ишга тушиш лозимлигини англади-да, ўриндан тура бошлади. Санжар аёлларга ипга чизилган қалампирмунчоқ берар экан:

- Самарқанддан совға, фақат кўп ўрнида кўрасизлар, - деди.

Вера опа чиқиб кетди. Мадина чиқа туриб:

- Чаросгаям таассуротларингиздан гапириб беринг, Санжар, - деди-ю эшикни ёпиб қўйди.

Чарос Мадинанинг бу ҳаракатида пичинг ва қитмирлик борлигини тушуниб ғаши келди, аммо Санжар билан ёлғиз қолиш хоҳиши кучли бўлгани учун парво қилмади.

- Мени ўйладингизми, Чарос?

Тўсатдан берилган саволдан у шошиб қолди.

«Сизни ўйламай бўладими, бу дунёда ёлғиз юпанчим сизсиз!» дегиси келдию, аёллик ғурури йўл қўймади ва саволга савол билан мурожаат қилди:

- Сиз-чи?

Бу савол замирида «Мен сизни кўп ўйладим, соғиндим ва ягона сирдошим, ҳамдардим деб сизни танладим», деган маъно ётарди. Чарос шу биргина саволни мен ўйлагандай тушунармикан, деган изтироб билан унинг кўзларига қаради:

- Хатингизни ўқидиму, ҳечам хаёлимдан кетмадингиз. Охири, ҳеч бўлмаса, овозини эшитаман-ку деб, кўнғироқ қилдим. Сиз «Тезроқ келинг», деганингиздан кейин қуш бўлиб учгим келди.

Чарос бу гапларни эшитаркан, аллақандай ўтли ҳиссиётдан титраб кетганини, бутун вужуди эҳтирос тўлқинларига асир бўлаётганини сезди ва тезда ўзини қўлга олиши лозимлигини ҳис қилди.

- Лекин, - дея давом этди Санжар, - хонамга киришингиз билан кўзингизга қарадимиз сизни нимадир қийнаётганини билдим. Тинчликми, Чарос?

Чарос аввал индамади. Аммо йигит бўлиб уни тушунганидан, кўнгил сўраганидан хурсанд эди.

- Тинчлик. Сизга айтадиган гапларим бор. Фақат бу ерда эмас, холироқ жойда гаплашсак дегандим. Маҳкам акам Хоразмга кетдилар, ҳозир ойимларникидаман.

Чарос чиқиб кетгач «Нима бўлди экан?» деган савол Санжарга тинчлик бермади. Телефоннинг тинимсиз «наъра» тортишларига ҳам парво қилмади. Бир оғиз «Тинчликми?» деб сўраганим уни хурсанд қилдими, десмак, кўнглини қийнаган нимадир бор. Ҳозир ойисиникида бўлса кечки пайт гаплашсак бўлаверди! У шу хаёл ичра Чаросга хат ёзди. «Чарос! Кеч соат саккизларда боғ четидаги музқаймоқ дўконида учрашамиз. Мен сизни кутаман, Санжар».

Хонада Вера опа билан Мадина йўқлигида хатини Чаросга бериб чиқди.

Езнинг дастлабки кунлари анча узун бўлади. Иш вақти тугаб, кеч киргунча бир неча соат бор. Санжар бугунги ишларни якунлашга унчалик шошилмади. Чунки уйга кетса, кечки саккизларда қайтиб келиш ноқулай бўлганидан ишхонада ҳисоб-китоб билан машғул бўлишни лозим кўрди. Идорада ҳеч ким қолмагани учун вақт имиллаб ўтмоқда. Зерикарли дақиқаларда оғирлик, сабрсизлик ҳукмрон.

Санжар кўнгли билан қолганида Чарос ҳақидаги хаёлларга эрк берди. Кўзларидаги сирлилик, ҳаяжон ва қорачиғида кўринган маъюсликни ўйларкан, ҳаётида пайдо бўлган бўшлиққа фаришта мисоли кирган аёлнинг ўзига берган заъқ-шавқи юрагини тўлқинлантираётганидан бахтиёр эди. «Менга нима гапи бор экан?..»

У эшикни қулфлаб, ташқарига чиқаркан, қалбининг аллақайси нуқтасида интизорлик боши кўтарди.

У келишилган жойга сал вақтлироқ борди. Салқин ичимлик олиб ўтирди-да, атрофга таралаётган қўшиқ оҳангида хаёллар оғушига шўнғиди. Юрагида парвозга шайланган қушдек талпиниш, масрурлик. Кўзларини юмиб, Чарос билан кейинги муносабатлари ҳақида фикр юритаётганиди, ёнида хушбўй атир ҳиди анқиди. Қараса - Чарос!

Учрашувга махсус тайёрланган, шекилли, баҳорги гулдек очилиб кетибди. Тақинчоқ ва кийимлари ўзига шундай ярашибди, Санжарнинг назарида, бунақа чиройли аёл шаҳарда фақат битта. У ҳам бўлса - Чарос!

Сухбат бошланди. Музқаймоқ ва салқин ичимлик олиб келган йигитча уларга ҳавас билан қараб қўйди.

Мусиқа алмашиб, Юлдуз Усмонованинг машҳур қўшиқларидан бири янграй бошлади:

Яхшимсан, яқинимсан,
Гулханим, чақинимсан,
Рашкимсан, тахминимсан,
Мен сени қизғанаман...

Кўзлар тўқнашиб, дилдагини гапириб қўйди: мен сизни яхши кўраман!

Сўхбат бошида майда-чуйда гаплар айтилган бўлса-да, икковининг юрагида тезроқ асосий мавзуга ўтақолсақ-ку, деган истак қайнаб турар, маст қилувчи туйғулар журъат йўлини тўсиб қўйгандай эди. Охири:

- Чарос, - деди Санжар унга яқинроқ сурилиб, - нимадан сиқиялпсиз? Ё бирор киши хафа қилдими?

Бу гапда «Хафа қилсалар, ёнингизда мен борман» деган маъно англашилиб турарди. Чарос «Раҳмат» дегандай унинг қўлини қисди.

Санжар стол устига шиша гилофга солинган авторучка қўйди.

- Самарқанддан фақат сиз учун олдим, Чарос!

Чарос ручкани гилофдан олиб кўрди. Четларидаги зарҳал чизик ярқираб турарди. Сўнг гравюра ёзувига кўзи тушди. «Чаросга совға».

У шундай қувондики, эрининг ҳозиргача олиб берган қимматбаҳо тилла буюмлари, кийим-кечаклари бу совға олдида қадрсиздай туюлди. Гилофга солиб, кўксига босиб энтикди. «Раҳмат, Санжар ака!» деди. Сўнгра авайлабгина сумкасига солиб қўйди.

- Худога шукр, мени ҳеч ким хафа қилмади. Аммо биласизми... Мен кейинги вақтда сиқилиб кетдим.

- Нимадан?

- Ёлғизликдан. Дардимни тушунадиган, кўнглимга таскин берадиган инсон, сирлашадиган дўст йўқ. Ким билан гаплашсам иш ёки кийим-кечакдан сўзлайди.

- Мен-чи? - деди Санжар унга мулоим боқиб, - Сизни тушуна оламанми, «Дардимга малҳам қўяди», деб ишонасизми менга?

- Хайрият, биргина сиз менга таскин берасиз. Учратганимга оз бўлдию, негадир юрагимдаги бўшлиқни тўлдираётганга ўхшайсиз. Эшитгандирсиз, олти йилдан бери фарзандсизман. Ҳамма мени кўрсатиб «бепушт, тирноққа зор», деётганга ўхшайди. Бундан қанчалик

сиқилсам, Маҳкам акам шунчалик бепарво, лоқайд. Вврачга учрайлик десам, нотўғри тушуниб, ҳақорат қилиш-гача борди.

Чарос ўзини босолмай, йиғлаб юборди. Кўзларидан куйилаётган қайноқ томчилар яноғидан юмалар, улар тоза маржондай хуснига хусн кўшарди. Чароснинг йиғлаши ҳам гўзал эди. Кўксининг майингина силкиниши, дастрўмол билан кўз ёшларини артиши ўзига ярашарди.

- Хафа бўлманг, йиғламанг, Чарос, Худо хоҳласа, ҳаммаси яхши бўлади, - деди Санжар. Сўнгра сочини, елкаларини силаркан, Чарос бошини унинг кўксига қўйди, йиғидан тўхтаб, енгилгина хўрсиниб жим қолди.

Кўшиқ давом этарди:

Кўксимдаги моҳимсан,

Бағримдаги оҳимсан,

Ўйлаган ниятимсан,

Мен сени қизғанаман...

Чароснинг кўзларида маҳзун хотиржамлик сезилар, дардини айтган сирдоши ёнида ўтиргани учун ўзини бир мунча енгил тортгандек ҳис этарди.

- Балки ўзингиз учрасангиз, ортиқча қийинчиликнинг ҳожати қолмас?

- Учрадим. Фақат фолбинга. Биласизми, у нима деди?

- Хўш, хўш?

- Эрим фарзанд кўришга қодир эмас экан! Боласизлик туфайли ажрашганлар кўп. Аммо унга бепуштлигини айтолмайман. Ўзи эса на врачга, на бахшига борали. Шу аҳволда яшайвериш жонимга тегди. Қандай маслаҳат берасиз, мен нима қилай?

Чароснинг саволи уни ўйлантириб қўйди. Бирданига «Ажраб кетинг», дейиш ноқулай. Кўшиқ Чароснинг дардига ҳамоҳанг янграрди.

Оқариб кетди сочим,

Нима кўрди ёш бошим?

Соғинганим сирдошим,

Мен сени қизғанаман...

Санжар унинг дарду ҳасратини юракдан ҳис этиб, шиддат билан фикрлай бошлади. Шундай гўзал жувон юрагини очиб, бир оғиз сўзга интизор бўлсаю, жўяли маслаҳат беролмаса инсофдан эмаслигини мулоҳаза қиларкан, дурустроқ ўйлаб кўриб, эртага айтишга қарор қилди. Бу ҳақда Чаросга гапирганида:

- Умидим сиздан, Санжар ака, фақат бу ҳақда ҳеч кимга гапирмасангиз, орамизда сирлигича қолсин, майлими? - деди у.

- Хотиржам бўлинг, менга ишонаверинг, - тасалли берди Санжар.

Улар қўзғалишди. Хиёбон бўйлаб юришаркан, юракдаги ишқ-муҳаббатнинг зўрлигидан елка, билаклари бир-бирига тегар, бу ҳолат уларга хуш ёқиб, эҳтиросларни жунбушга келтирарди. Санжар уни қўлтиқлаб олгиси келар, аммо аҳён-аҳёнда ўтиб турган ёшлардан истиҳола қиларди. Кўнгил қурғур уларни хилватга бошлади. Дарахт панасига ўтишгач, Санжар уни елкаларидан ушлаб, кўзига термулди. Севги эҳтирослари, умид ва ҳаяжонга тўлган теран кўзлар уни ўзига чорлаб, қуёшдек чарақлаб турарди. Санжар унинг ёшлик ва гўзаллик уфуриб турган қайноқ вужудини бағрига босаркан, ўзини еттинчи осмонда юргандек ҳис қилди. Фунчадек лабларидан бўса олгач, яна кўзларига термулди.

- Сизни севаман, Чарос!

Санжарнинг кўксига бошини қўйиб, беозоргина елкасидан ушлаб турган Чарос эшитилар-эшитилмас шивирлади:

- Мен ҳам...

* * *

Санжар Чаросни кузатиб қайтаркан, руҳияти нур сочиб турган чироқлардай чароғон эди. Чарақлаган кўзлари, жозибали яноқлари, кулганда фунчадек дилтортар лаблари ҳаёлидан кетмас, айни пайтда у билан пинҳона

учрашиб, муҳаббат боғига қадам қўганига бир ишониб, бир ишонмас эди. Бошқачароқ айтганда, бугунги воқеалар ширин тушга ўхшарди. Қалбида ҳовури босилмаган тотли ҳиссиётлар тарқаб кетишини сира-сира хоҳламас, унинг беғубор сеҳри ҳайратбахш кучоғидан қўйиб юбормас эди.

Санжар уйга шошилмас, учрашувдан олган таассуротлар завқи билан кўча айлангиси келарди. Чарос билан боғлиқ саргузаштлар қалбининг энг нозик хилватларида сандиққа яширинган хазинадай жилоланиб турар, руҳиятига битмас-туганмас завқ-шавқ бағишларди. Азбаройи севгининг зўрлигидан боягина уйга кузатган бўлса-да, яна Чаросни кўргиси келганидан ўша музқаймоқ дўконига келиб, икковлари суҳбатлашиб ўтирган столга қўнди. Чарос ўтирган столга завқ ва энтикиш билан тиқилди. Хаёлан уни ёнида тасаввур қилди.

«Наҳотки, шу гўзал аёл менга қалбини очди, юрак сирларини ишонди!? Наҳотки, кўзлари охуникидай хумор, юзлари фариштали шу гўзал меники бўлса?! Унинг юракни ўртайдиган, оҳанрабодай тортиб турадиган, ҳаётимга мазмун ва файз берадиган нимасидир бор. Йўқ, йўқ, буни сеҳру жоду деб бўлмайди. Қарашларида чуқур самимият, ҳаракатларида бетакрор назокат бор! Ажабо! Бундай мўъжизакор кучни қаердан олган у?! Бошқа аёлларда учрамайдиган бунақа фазилатни Аллоҳ фақат Чаросга берганми? Аммо... Шундай нозик хилқатни мурувватингдан бебаҳра қилмасдан нега биттагина фарзанд бера қолмадинг, Аллоҳ?! Унинг гуноҳи нима? Нега уни қалби сўқир, майшату пулдан бошқасини ўйламайдиган одамга ёстиқдош қилдинг? Эй, Парвардигор, ўзинг яратган бир бандаи ожизангни азоблашдан кимга наф?

Унинг Маҳкамга хотин бўлиши тасодифми? Агар бу нарсани кутилмаганда рўй берган жуфтлик дейдиган бўлсак, қисмат деган нарсанинг моҳияти йўқолмайдими? Ахир, инсон ҳаётида рўй берадиган жиддий бури-

лишлар Аллоҳнинг иродаси билан бўлади-ку!»

Санжар ана шу ўй-хаёллар гирдобида айланар экан, Чарос унинг қалбига, руҳиятига, ҳаётига ширин бир изтиробдек, ардоқли орзудек ўрнашиб қолганини яна бир карра ҳис қилди. Ўзини маънан бойиб кетгандек, кечинмалари тиниқ, завқ-шавқ билан йўғрилгандек туюла бошлади.

У уйига етиб келганида хотини Нилуфар эндигина болаларини ухлатиб, эрининг ишдан кеч қолганини ўйлаб ўтирган экан.

* * *

Санжар мактабни битираётганида ўзидан бир синф қуйида ўқийдиган Гулбаҳор исмли қизни севиб қолди. Баҳор кунларининг бирида ўқувчилар шаҳар боғига шанбаликка боришди. Гулбаҳор билан гаплашиш имкони илк бор ўшанда туғилди. У шўх-шўх гаплари билан ҳаммани ўзига қаратарди. Синфдошлари билан ер чопаетган Санжар унга тўйиб-тўйиб тикилди. Синфдошлари:

- Гули, камроқ гапир, яна ўнинчи синфдагиларнинг кўзи тегмасин! - дея ҳазиллашганда, у:

- Тегса тегар, мен иримларга ишонмайман! - дея Санжарга зимдан тикилди. Шу билан бирга Санжарнинг айб устида қўлга тушган маҳбусдай қизариб кетганини ҳам пайқаб қолди. Орадаги пинҳоний ҳолатни яшириш учун ўзини дадил тутган Санжар:

- Унга кўз тегмайди, эҳтимол, Гулбаҳор кўзмунчоқ тақиб олгандир? - деди.

Кўпчилик кулиб қўйди. Аммо баъзилар бу гап замирида сир бордай фикр қила бошлашди. Ҳатто айрим болалар Санжарни Гулбаҳорнинг сирларидан воқиблиги ҳақидаги шубҳага шаъма қилгандай томоқ қиришди.

Санжар аслида бу гапни шунчаки айтган эди, бироқ шу лаҳзада Гулбаҳор бувисининг «Ёмон кўзлардан асра-

син», дея ёқасининг орқасига ип билан чандиб қўйган кўзмунчоқни эсладию, «Буни қаёқдан билади?» дея ҳайронлик уммонига ғарқ бўлди. Санжар Гулбаҳордаги бу ҳолатни пайқамай:

- Тўғрими, Гулбаҳор? - дея қараганда қизариб кетган қиз қандайдир саросима ичра эшитилар-эшитилмас «Билмасам», дея олди, холос.

Шу кундан бошлаб Гулбаҳор Санжарга қизиқиш билан қарай бошлади. У дуч келганда қизариб-бўзариб сўрашар, олдида кўп туrolмасди. Битириш имтиҳонлари арафасида Санжар унга қалбини очди. «Сиз ҳам мени севасизми?» деган саволига жавоб бериш ўрнига Гулбаҳор «Ўшанда менда кўзмунчоқ борлигини қаёқдан билган эдингиз?» деб савол ташлади.

Санжар бу гапни мутлақо тасодифан айтганини тушунтиргандан сўнг:

- Ёлғон, тасодиф эмас бу, - нозланди қиз. Санжар қувликка ўтди.

- Ростини айтайми?

- Ҳа, фақат ростини!

- Тушимда кўргандим. Сиз осмонда юрганмишсиз, шамол ёқангизни кўтариб юборганида кўзим тушди, қарасам - кўзмунчоқ!

Асли бу ҳам ёлғон эди, аммо қиз чиппа-чин ишонди.

Орадан бир неча кун ўтса ҳам Гулбаҳорнинг жавобидан дарак бўлмади. Интизорлик, умид ва ҳаяжон билан ўтаётган кунлар Санжар учун қанчалик ширин бўлмасин, маҳбубасининг сукутида кутилмаган кўнгилсизлик борга ўхшарди. Бир ҳафтадан кейин изтироблардан чарчаган Санжар синфдоши Алишерга дардини тўкиб солди.

- Ие, - деди Алишер ҳайрат ва қувлик билан, - Гулбаҳор мен билан юради-ку! Наҳотки, ҳозиргача билмасанг, ана, ишонмасанг, ўлдим-куйдим деб ёзган бир даста хати бор, кўрсатишим мумкин. Ўзим унчалик яхши кўрмайману, қизни хафа қилгим келмади.

Бу «янгилик» Санжарни эсанкиратиб қўйди. Қалбида ардоқлаб, суюб юрган қизи Алишернинг олдида шунчалик паст кетдими? Унинг беписандлик билан гапириши Санжарга ҳақоратдек туюлиб, жону жаҳонини ўртаб юборди. Кечқурун уйга келганда ҳам бу азоб қалбидан тарқалмади. Наҳотки, шу гап рост бўлса?! Шундай гўзал қиз Алишерни севиб «оҳ-воҳ» билан мактублар ёзса? Ахир, ўшанда менга «Иигитим бор» демаганди-ку!

Санжар узоқ ўйланиб, саволига жавоб ололмаганининг сабабини Гулбаҳорнинг Алишерга бўлган севгисидан топгандай бўлди. Унинг қалбини умидсизлик тумани қоплади. Бу орада имтиҳонлари тугаб, Гулбаҳор таътилга чиқди. Санжар эса севгисига жавоб ўрнига Алишернинг кўнгилсиз янгилигидан ғам-алам олди. Лекин институтга кириш учун тайёрланиб юрган кунларининг бирида шаҳар кутубхонасида Гулбаҳорни учратиб:

- Шу гап ростми? - деб сўраганда, Гулбаҳорнинг кўзлари ёшланди.

- Наҳотки оғайнингиз шунчалик разил бўлса?! Менга «Санжар сиз билан ўқишга кетгунча эрмак учун юрмоқчи, тузоғига илинманг деб айтаяпман, орамизда қолсин», деганди. Шундан сўнг сизга ёзган хатимни йиртиб ташладим. Унга эса битта ҳам хат ёзмаганман!

Санжар синфдошининг ичиқоралиги, хиёнатидан қанчалик изтироб чекканини ҳали-ҳануз яхши эслайди. Кимнинг гапига ишонишни билмай, аросатда қолган Гулбаҳорнинг қайғу, ранж тўла кўзларини ҳам хотира-сида жонли суратдай сақлаб юради.

Учинчи одам сабаб ораларидаги муносабат илдиз отишга улгурмади. Гулбаҳорнинг тақводор отаси мактабни битириши билан қизини узатиб юборди. Санжар институтни битириб, Тошкентдан қайтганида у иккита болалик бўлганди.

Санжарнинг хотинидан нолийдиган ери йўқ. Нилуфар - саранжом-саришта аёл. Унга, болаларига яхши

қарайди. Энг муҳими, бир-бирларига бўлган муҳаббатни тарозига солинса, Нилуфарники босиб кетади. Бироқ кейинги пайтларда бир хилда кечаётган кунлар, қатъий тартибда шаклланган ҳаёт Санжарнинг кўнглида зерикшига ўхшаш туйғу пайдо қилди. Руҳияти кутилмаган таассуротлар, кечинмалар завқини соғинди. Балки Гулбаҳорга бўлган муҳаббатидан етарлича руҳий озуқа ололмаганининг оқибатидир бу!

Инсон ўзи сезмаган ҳолда мўъжизалар, сирли воқеа-ҳодисалар кўйнида яшайди. Бу сирлилик ўзини ошкор қилган пайтларда ҳам унга кўпам эътибор беравермайди. Шунинг учун ўзини қўллаб турган кучлар, қисмат белгиларининг қадрига етмайди. Ҳар бир инсоннинг дунёга келиши ҳам, пешонасидаги ёзувлардан четга чиқмай яшаши ҳам англаш мушкул бўлган синоат.

Чароснинг онаси Озода хола унга ҳомиладорлик даврида далада ишларди. Бир кун қиз-жувонлар билан тушликдан қайтаётиб, қаттиқ толиқди. Шерикларига «Бирпас тут тагида дам олайлик», деди. Аммо қизлар негадир «Етиб оларсан, Озода», дейишдию, кетиб қолишди. Озода тутга суяниб ўтириши билан кўзи илинди. Қараса... Атроф алақандай сирли сукунат кўйнида. Оппоқ кийим, оқ соқолли, юзларидан нур ёғилиб турган чол унга яқинлаша бошлади. Озода аввалига кўрққандай баданлари жимирлаб кетди, лекин чолнинг юзларидаги нур, кўзларидаги тиниқ самимиятни кўрдию, қалбини хотиржамлик чулғади. Чол унинг пешонасини майин қўллари билан силаркан:

- Хосиятли қиз фарзанд кўрасан, соғ-омон улғаяди, у борган хонадон бой-бадавлат, обод ва файзли бўлади. Исмини Хосият қўйишни унутма, - дедию, сирли равишда кўздан ғойиб бўлди. Орадан қанча вақт ўтганини билмайди. Кўзини очса, танасидаги чарчоқдан асар ҳам қолмабди. Руҳи тетик. Фақат кўрганлари тушми, ҳаёлим ёки ўнгида рўй бердимми, аниқ билолмай ҳайрон. Қалбида тотли бир ҳиссиёт. Бу ҳолатнинг таъбирини билмаса-

да, руҳиятидаги тиниқликдан яхшилик аломатини сезгандай бўлди. Ажабки, қизлар эндигина бурилиб кетишган, ҳатто улар юрган йўлнинг чанги босилмаган эди. Озода буни бировга айтса, муъжизага путур етадигандек, ноёб хазина калитини бериб қўяётгандай туюлди. Кечки пайт юз андиша билан онасига айтди (уларникига яқин жойда турарди). Онаси мулойим кулимсиради.

- Қизим, сенга Хизр бува учрабдилар, ҳаммаси яхши бўлади, аммо бу гапни ҳеч кимга айтмагин, хўпми!

Шу-шу сир она-бола ўртасида қолди. Уч ойдан кейин чиройли, кўзу қошлари қоп-қора қизалоқ туғилди. Исмини Хосиятхон қўйишди. Туғруқхонадан келган кунни бобоси чақалоқнинг қулоғига азон чақириниш учун уни қўлига олар экан, қизчанинг тим қора кўзларидан ҳайратланиб «Чарос, Чарос қизим!» деб эркалай бошлади. Шу-шу Хосиятхон исми Чаросга айланиб кетди. Бир ойдан сўнг сигирлари эгиз туғди. Уч ой ўтгач, хўжаликда бош иқтисодчи бўлиб ишлайдиган отаси раисликка кўтарилди. Турмушлари фаровон, оиланинг қишлоқдаги обрўси янаям баланд бўлди. Ҳамма Чаросни эркалар, суяр, оиланинг бирор аъзоси уни қўлига олса, хафачилиги тарқаб, юрагидаги хижиллиги ёзилиб кетарди.

Чарос мучал ёшига етгач, туман раҳбари даражасига кўтарилган отаси пойқадами қутлуғ келган қизини ҳеч кимга хафа қилдирмас, айна пайтда ортиқ эркалатмасди ҳам. У мактабни битирганида боласини институтга жойламоқчи бўлганлар даста-даста пул кўтариб, таниш домла изларди. Аммо Чарос бу масалада отасининг оғирини енгил қилди. Мактабни «Олтин медал»га битиргач, суҳбатдан аъло даражада ўтиб, талабалик гувоҳномасини қўлга киритди. Институтни битирган йили уни отасининг қадрдонни келин қилди.

Маҳкамжон - оиладаги тўртинчи фарзанд, биринчи ўғил. У институтни битириб, шаҳар ташкилотларидан бирида ишлади. Наримон ака (Чароснинг отаси) ҳам уларни қўллади.

Тўйдан кейин Маҳкамжоннинг ишлари ҳеч қутилмаганда юришиб кетди. Нимага қўл урмасин мўлжалидан зиёда битар, аввал ғарибона кечган турмуш фаровонлашиб борганидан ич-ичидан қувонар, бу хурсандчилик барча оила аъзоларига юққан, қадами қутлуғ келган келин эса олий даражада ҳурмат қилинар эди. Иккинчи йили Маҳкамжон шаҳар яқинидаги хўжаликдан ер олиб, деҳқончилик қилди. Чарос картошка, сабзини Тошкентда сотишни маслаҳат берди. Натижа қувончли бўлди. Маҳкамжон Тошкентдан ҳамён тўла пул билан қайтди. Сўнгра ҳамма пулга олма, узум олиб, Россияга жўнади. Шаҳардан кетган кўпчилик тадбиркорлар ўша йили маҳсулотини ачитиб, «таланиб» қайтди, Маҳкамжон эса бир даста доллар билан уйга кириб келди.

У бир йил шу иш билан шуғулланди, оила анча ўзини тиклаб, бадавлат хонадонлар қаторига қўшилди. Эски уйлар ўрнида данғиллама участка қал ростлади. Дарвозахонада янги «Жигули» пайдо бўлди. Маҳкамжон тижорат билан шуғулланувчи фирма очди. «Синиш» арафасида турган бир неча тадбиркорларнинг дўконларини сотиб олди. Қисқаси, катта оиланинг моддий таъминоти бир меъёрда йўлга қўйилди. Бироқ шунча қувонч-шодликлар орасида кўнгилни хира қилувчи бир хижиллик бор эди. Йиллар ўтса ҳам Аллоҳ Маҳкамжон ва Чаросга фарзанд бермади...

* * *

Тўшакдан тургиси келмай ётган Санжарнинг хаёлларини ногаҳонда келган кўнғироқ бузиб юборди.

- Телефонга қара-чи, Нилуфар! - кўрпадан бошини чиқарди Санжар.

Бир оздан сўнг хотини:

- Келинг, дадаси, Фарғонадан оғайнингиз сўраяптилар, - дегандан кейингина туриб кийинди. Ҳол-аҳвол сўрашгач, Дилмурод муддаога ўтди.

- Сизлардаги сиҳатгоҳда дам олмоқчийдим, ўша ернинг ўзидан йўлланма топса бўладими?

- Сиз учун топамиз. Қачон келмоқчисиз?

- Ўн беш кундан кейин. Унгача Фарғонага бир келинг, Санжар. Биз томонга йўлингиз тушмаганига анча бўлди.

- Борамиз...

Санжарнинг хаёлига янги режа келди. Чаросни айлантириб келсамикан? Бу хаёлдан қувониб:

- Шанба куни ўтмоқчийдим. Имкон бўлса кўришармиз. Уйда бўласизми, ишдами? - деди.

- Идорада, бсмалол кславеринг, кутаман.

Санжар ишхонага келибоқ. Чарос билан гаплашишга пайт пойлади. Аммо ҳадеганда Мадина хонасидан чиқавермагач, хат орқали билдиришга қарор қилди. «Чарос 17.00 да музқаймоқ дўконига боринг, гаплашиб олишимиз керак».

Сўнг уни хонасига чақириб, имзо чекилган ҳужжатларни ўринбосарга киритиб беришни буюрди-да, букланган хатни Чаросга узатди.

Иш қанчалик кўп бўлмасин, учрашув юрагини такапука қилаётганлиги учун вақт имиллаб ўтаётганга ўхшар, бунинг устига, Чаросга қандай маслаҳат беришга боши қотарди.

Музқаймоқ дўкони олатдагидек гавжум. Онда-сонда болаларини етаклаган аёллар кўзга ташланади. Санжар ва Чароснинг бир-бирларига соғинч билан термулишганига ҳавас ва ҳайрат ила қарашади. Уларнинг нигоҳларидан «Бизларнинг ёшлигимизда шундай бахтли дамлар бўлмаган», дегандай ўкиниш сезилади.

- Бундан кейин Маҳкамжон билан яшаш ёки фарзанд кўриш масаласида ҳозирча бирор қарорга келмай турганингиз маъқул.

- Нега? - ҳеч нарсани тушунмай ҳайратланди Чарос.

- Бу бирдан ҳал қилинадиган иш эмас. Сиз ҳақингизда иккаламиз ўйлаб кўрамиз. Бирор ойда калламизга ма-

ғизлироқ фикр келиб қолар.

- Бир ой? - ғамгин таажжубланди у.

- Бу катта муддат эмас. Бир-биримизни яхшироқ ўрганамиз. Унутманг, бу қарор ҳаётимизни ўзгартириб юбориши мумкин.

- Санжар ака, - жиддийлашди Чарос, - менда битта одат бор, бирор кишини ёқтириб қолсам, ҳамма яхши-ёмонлари билан севаман. Кейин ҳеч қачон кўнглим алдаган эмас. Ҳаётим давомида синфдошим Акмални яхши кўрганман. Афсус, умри қисқа экан, бевақт хазон бўлган ниҳолдек эрта кетди. Унга бўлган туйғуларим гуллаб улгурмай, қовжираб қолди. Сиз ўша ҳисларимни қайта уйғотдингиз. Билмадим, бирор хислатингиз борми? Ҳарҳолда, эсимни таниб севиш-севилишга ақлим етгандан кейин мен кўнгил қўйган биринчи одам сизсиз!

Санжар Чароснинг бу гапларини тинглади-ю, миясида ғалаён бошланди. Севги масаласида бир оз ўхшаш қисматлари борлигига ҳайрон бўлди. Унинг Санжарга номаълум шуури, заковати бўй кўрсатаётган эди.

- Маҳкамжон-чи?! Ахир, у билан олти йил яшадингиз-ку! Наҳот, ёқтирмай ҳаёт кечираверган бўлсангиз?

- Уни ёқтирмаслигимни чимилдиққа киргандаёқ сезганман. Эҳ, Санжар ака, ўшандаги ҳолатимни билсангиз эди. Тўйгача эътибор бермаган эканман. Институтда не-не йигитлар йўлимни пойламади, қанчаси совчи жўнатмади, дейсиз? Барини рад этдим. Бахтимдан хотиржам эдим. Ҳозиргача қисмаган Худо бундан кейин ҳам марҳаматини дариғ тутмас дегандим. Унаштирилган кунларимиз у билан учрашдим, худди севишмай турмуш қурган отам-онам тинч-тотув, аҳил яшашганидек, мен ҳам унга меҳр қўйсам керак, дедим. Кейин билсам, бу ўй кўнглимга келган эмас, шунчаки ўйланган фикр экан. Чимилдиққа кириб вужудим титраб кетди. Унга турмушга чиқишим - кўнглимга бир бор қулоқ солмаслигим оқибатидаги ягона хатом бўлса керак.

Ота-оналаримиз эски қадрдонлар бўлишгани учун,

қолаверса, фалончининг қизи бир ой яшамай «қўйди-чиқди» бўлиб кетибди, деган гап тагида ор-номусим билан боғлиқ сўзлар айланишини андиша қилиб, тишимни-тишимга қўйдим. Аммо у буни сезмади. Пойқадамим ёқиб, оиласида фаровонлик бошлангандан кейин мени ардоқлай бошладди. Афсуски, Маҳкам акам ҳозиргача кўнглимни тополган эмас!

Санжар Чаросдан бунақа таъсирчан гапларни кутмаган эди. Чарос ички дунёсига тортилган пардани очаетган, ундан шунчаки ҳилқат эмас, ўқилмаган китоб чиқаётган эди гўё. Уни бир нарса кўпроқ ўйлантирарди. «Эрини ёқтирмаган бўлса, азобда яшабди-да! Нега ортидан югурган эркаклар билан «юриб» кетмади? Ростданам севмаганмикан? Наҳотки, унинг кўнглини олишдай бахтга мен эришган бўлсам?!

Олти йил Маҳкамжондай эрга кўниб яшагани, фарзандсизлик доғи ўртаган, кўнгли оғриган бўлса ҳам сабрни дўст тутган Чаросга ҳурмати ортди.

- Чарос, - унга юзланди Санжар, - сизга қойилман, кўнглингизга гард юқтирмай олти йил яшаганингиз олижаноблигингиздан далолат эмасми?

- Мақташнинг кераги йўқ, Санжар ака, айрим аёлларга ўхшаб биттагина хушомадга юриб кетишим мумкин эди, аммо мен бундай қилолмайман. Эримни, онамни ўйлашдан ташқари, инсон сифатида ўзимни ҳурмат қилишим, кўнглимга қараб иш тутишим керакми-йўқми?

- Тўғри қилгансиз, Чарос. Энди мавзуни бошқа ёққа бурсам. Ҳалоллигингизга ишонаман. Энди келажакни ҳам ўйлаш керак, фолбин аёлнинг хулосалари билан чекланмасдан ўзингизни синаб кўрсангиз, дегандим. Маҳкамжон эса бепуштлигини билмагани маъқул!

- Нега? - ҳайрон сўради Чарос.

- Ўша башорат қилинган ўғил фарзандни мендан кўришингизни истардим. Қалбингизга қулоқ солингичи, қаршилиги йўқмикан? Иккинчи гап. Шанба куни

Фарғонага дўстим Дилмуроднинг олдига бормоқчиман, ёлғиз кетиш ниятим йўқ.

- Унда ким билан кетасиз? - нозланди Чарос.

- Мен учун суюкли, гўзал инсон билан боришни орзу қиламан.

- Ўша бахтли инсон кимлигини билсак бўладими ёки сирми?

- Айтишим мумкин, фақат менга ҳамроҳ бўлишга розилик берсалар. Кўнгилдаги чигални ёзиб келсак, ёмон бўлмасди.

«Шанба кунгача Маҳкам акам келмасмикан? - ўйлади Чарос. Шу пайт кўнгида саргузашт, сафарга ташналик борлигини ҳис қилди.

«У келса, иш юзасидан кетяпман, дейман!»

- Сир бўлмаса айтинг-чи, мабодо розилик берса, қачон, қаердан кетилади?

- Шанба кунни эрталаб 8.00 да шаҳар бекатидан «Тико» олиб кетади. Демак, розисиз-а?

Чарос бошини қимирлатиб, рози эканини тасдиқлади.

- Хўш, биринчи таклифимга жавобингиз қандай? Сизга бўлган муҳаббатим, олти йиллик азобларингиз ҳаққи-хурмати, сиз фарзанд кўриб, бахтиёр бўлишингизни, қалбингиздаги губорлар тумандай тарқаб кетишини хоҳлайман. Дугоналарингиз олдида бошингизни баланд кўтариб, оналик бахтидан масрур юрсангиз, хурсанд бўлардим.

Бу яхши ниятлар Чаросга таъсир қилди.

Бир вақтлар хушомад қилган йигитлар бунақа гапларни айтолмаган, ўз ҳузур-қаловатини ўйлагани учун Чаросга ёқмаган. Санжарнинг устунлиги Чароснинг дарди, ташвишига шерик бўлмоқчи, оғирини енгил қилмоқчи.

Чарос маъноли кулимсиреди...

Санжар Чаросни кузатиб қайтганида кўчада одамлар сийраклашиб, шаҳар уйқуга ҳозирланаётган эди...

===

«Тико» ҳайдовчиси жуда қувноқ йигит экан. Орқада ўтирган Чаросга гоҳ-гоҳ суқланиб қараб қўйганини ҳисобга олмаганда, мижозларни зериктирмаслик учун баъзан латифа айтар, баъзан «Водий садоси»дан таралаётган қўшиқларга жўр бўларди.

Айтилган манзил бўйича Дилмуроднинг идорасини бир зумда топди. Пулни олиб хайрлашаркан, кўзини қисиб, Чаросга имо қилди-да:

- Омадингизни берсин, қандингизни уринг, ака! - деди-да кўз очиб юмгунча шаҳарга сингиб кетди.

Дилмурод Санжарни кутаётган эди. Дўстлар кучоқлашиб сўрашишди. Суҳбат қизигандан-қизиб бораётгани учун Чарос узр сўраб, ташқарига чиқди.

- Шаҳардаги квартирангизни сотиб юбормаганмисиз, Дилмурод? - оҳистагина сўради Санжар.

- Сиз ҳам бузилибсиз, Санжар! - ҳазиллашди у, - «Асал»ни қаердан топдингиз? Фарғонада бунақаси йўқ.

- Хуялас, эркакча гап. Икки-уч соат дам олиб, кечроқ қайтамыз.

- Нега? Бугун қолаверинг. Жой бемалол. Кечқурун дўстлар билан ўтирамыз.

- Кейинги сафар.

- Жигардан урганга ўхшайди-а?

Чарос чиқиб кетган томонга ишора қилди Дилмурод.

- Ҳа, энди йигитчилик, - уялганамо илжайди Санжар, - кейин ҳаммасини тушунтириб бераман. Фақат ёмон ҳаёлга борманг.

Дилмурод қўярда-қўймай уларни ресторанга олиб борди. Фарғонача меҳмондорчиликни жойига қўйди, сўнгра «Нексия»нинг калитини Санжарга узатди.

Уйдаги жиҳозларни кўрган Чароснинг назарида ўзлариники оддий буюмга ўхшаб туюлди. Гиламлар, мебеллар қандиллар - ҳаммаси чет элники. Хонага шунақа дил билан жойлаштирилганки, тилла узукка олмос кўз қўйгандай бир-бирига ярашиб турибди.

Санжар Чаросни бағрига босмоқчи эди, аммо кайфи-

яти жиддийлашган Чарос унинг кўкрагидан бсозоргина итариб, ўзига яқинлаштирмади.

- Санжар ака, сиздан бир нарсани сўрасам, майлими?

- Бемалол сўранг.

- Бу уйда илгариям бўлганмисиз?

- Ҳа, бўлганман.

- Ким билан?

- Бу нима деганингиз, Чарос? Яқингача Дилмурод оиласи билан шу ерда яшарди. Хотиним Нилуфар, болаларни олиб меҳмонга келгандик. Ҳозир улар янги ҳовлига кўчишган.

- Шу гапингизга ишонсам бўладими?

- Албатта!

Кўнгли хотиржам тортган Чарос Санжарнинг елкасига қўлларини ташлади.

Икки интиқ вужуд бир-бирига мислсиз муҳаббат ва эҳтирос билан чирмашар, бўсалардан қониқишмасди. Санжарнинг бутун вужуди севгига, Чароснинг тани эса гўзаллик ва оҳанрабога айланган, шаҳардаги шовқинсуронли ҳаётни ҳам, туғилган макону оилани ҳам бутунлай ёддан чиқаришган эди.

Гарчи эҳтирослар алангасида ёнаётган бўлса ҳам Санжарнинг миясида битта фикр қалдирғочдай чарх урарди. Аёлга нисбатан шундай кучли муҳаббат унда қандай пайдо бўлди? Наҳотки, одам ўз вужудига шунчалик катта муҳаббатни сиғдира олса?!

У аввал хотинини яхши кўрган, эса қоладиган эҳтиросли, ширин дамлар кўп бўлган. Аммо унда бугунги муҳаббатнинг ўндан бири ҳам йўқ эди. Бутун эса ақлга сиғдириб бўлмайдиган ҳароратли муҳаббат оғушида маст, Чаросни кучоғидан қўйиб юборишни истамас, Чарос ҳам тобора унга сингиб борарди.

Қанча вақт ўтганини билишмайди. Сочлари тўзғиб пешонаси, юзларига тушган Чарос Санжарнинг кўксидан бош кўтариб, хумор кўзлари билан унга тикилди. Санжар унинг сочларини тартибга келтириб, кўзларига

қаради-ю, ҳайратда қолди. Чароснинг кўзларида англаб бўлмайдиган нур бор эди. Бу нур бир ойга, бир юлдузга ўхшар, нигоҳлар қўйнида ипақдай эшилиб, Санжарнинг юрагига ўрмаларди. Кўзларида сарҳадсиз, жаннатмакон лаззат водийси бор эди. «Тавба, кўз ҳам шунақа бўлади-ми?»

Санжарнинг юраги титраб кетди. Аввал вужудини энгилгина қўрқув эгаллаган бўлса-да, кейин руҳиятида улкан салоҳият, ҳар нарсага қодирлик пайдо бўлди. Сездики, Чароснинг бу кўзларидан ўз вужудига англаб бўлмайдиган қудрат ўтяпти. Олдида оддий аёл эмас, фаришта тургандай, унинг елкалари, билакларини қайта-қайта ушлаб кўрди. Юзларини силаб-сийпалади. Одам эканлигига ишонч ҳосил қилгач, маҳкам бағрига босди. Сўнгра тўсатдан кўзларига ёш қуйилиб келди. Йиғлай деса, йиғлолмайди, йиғламай деса кўзларидан сел қуйиляпти. Санжарнинг назарида, улар учинчи қаватда эмас, булутлар устида, юлдузлар билан ёнма-ён сайр қилишаётгандай, замону маконнинг фарқи қолмагандай эди...

* * *

Дилмуроднинг бизнесмен ўртоғи Тошкентга қайтадиган экан. Йўл-йўлакай Санжар билан Чаросни Наманганга ташлаб ўтадиган бўлди.

- Кейинги ҳафтада йўлланмани ҳал қилиб сизга телефон қиламан, Дилмурод, - машинага ўтиришдан олдин уни хотиржам қилди Санжар.

- Сизни уринтириб, хизматга қўярканман-да!

- Шуюм хизматми, қўйсангиз-чи, оғайни!

«Нексия» деразасидан кирган муздек шаббода танга ором бағишлайди. Чароснинг сочларини ўйноқи болакайдек у ёқ, бу ёққа тўзғитади. Рулдаги одам бегона бўлгани учун бир неча вақт индамай кетишди. Сўнгра ҳайдовчи:

САҚЛАШ КАМЕРАСИДАГИ ХАНЖАР

- Нега жимсизлар? Танишиб, суҳбатлашиб кетмай-мизми? - дея жилмайди.

- Билмадик, сиз жимлигингизга биз ҳам индамай кетишни маъқул кўрдик, шекилли.

Бирпасда танишиб олишди. Жаҳонгир Тошкентдаги «Элёр» фирмасининг бошқарувчиси экан. Дилмурод билан икки йилдан бери ҳамкорлик қиларкан.

У ўзи тўғрисида ҳамма гапларни тўкиб солди. Чет элга борганию, кимлар ёрдам бергани, ҳаётида аксар яхши одамларга дуч келганини айтиб, Аллоҳга шукр келтирди.

Санжар билан Чарос гап орасида бир-бирларига маъноли қараб қўйишар, бу нигоҳларида Жаҳонгирнинг очиклигини мақтанчоқлик деб тушунишдан кўра, бугунги учрашувдан завқ-шавқ олганликларини эслаб энтикишаётгани сезилиб турарди. Санжар Дилмурод билан ёлғиз қолганида Чароснинг ҳолати, уни чин дилдан яхши кўриб қолганини тушунтирган бўлса, Чарос Дилмурод ўзининг гўзаллигига самимий ҳавас билан қараганлигидан хурсанд эди.

Улар шаҳарга етиб келишганда аллақачон қоронғу тушган, сонсиз чироқлар билан чароғон шаҳарда оқшом файзи ҳукмрон эди.

Улар Жаҳонгирни уйга таклиф этишди, аммо у тун салқинида Тошкентга етиб олишини айтиб, узр сўради. Сўнг манзилларини алмашишди.

Кечқурун Санжарнинг уйқуси келмади. Сафардан қониқиш ҳисси вужудини тарк этмаган, қалбининг бир чеккасида нуқтадай ғашлик пайдо бўлган, у лаҳза сайин катталашиб, ғалати бир изтиробга айланмоқда эди. Уйлангандан бери Нилуфардан бошқа аёл билан ишқий муносабатда бўлмаган, пинҳоний висолларнинг нота-ниш лаззатини татиб кўрмаган, шунинг учун бундай ҳаяжон қалбига сингиб кетолмаётган эди.

Боя уйга кириб келганида бўйнига осилган қизалоғини кўтариб олдию, бугунги иши оиласи, болаларига хиёнат эканлиги ҳақидаги дастлабки фикр миясига

урилди. Шундан бери руҳиятида пайдо бўлган маъюсликни чуқурлаштириб юбормаслик учун болалари билан ўйнашиб, кулишди, телевизор кўриб фикрини чалғитди. Аммо ўша таъсирдан қутулолмади. Мана энди ўрнига ётиб, виждони билан ёлғиз қолганда, ор-номус, уят ҳисси юрагига ёпирилиб кира бошлади.

Етти йилдан бери оилавий муносабатларида бирор муаммо туғилмаган. Нилуфар саришта келин, вафодор хотин сифатида хонадонини обод қилаётган бўлса, эрини жони дили билан севса, болаларини оқ ювиб-оқ тараса-ю, қутилмаганда Санжар бошқасини яхши кўриб қолса, у билан яширинча учрашиш учун хотинини алдаса, кечқурун ҳеч нарса билмагандай келиб, беҳаёларча ёстигининг ярмига бош қўйса! Бу қандай беорлик?!

Наҳотки, оила, бола-чақани унутиб, хиёнат кўчасига кириб кетиш шунчалик осон бўлса?! Ўзи яхши кўрган, кечқурун боргунча соғиниб қоладиган қизи Райҳонани нега ўйламайди? Энди оиласига бўлган меҳр-муҳаббат ўрнини Чароснинг севгиси эгаллаб оладими?

Нилуфар-ку, ҳозирча ҳеч нарсадан беҳабар. Ота-онаси, қайнота-қайноналари ҳам билишмайди. Аммо Чарос билан муносабатлари янада чуқурлашиб овоза бўлса, улар олдида нима деган одам бўлади? Меҳр ва ҳурмат билан тикилган кўзларга қандай қарайди?

Санжар қанча ўйламасин, бу саволларнинг бирортасига тайинли жавоб тополмади. Фақат бугунги иши оиласи, иймони олдидаги катта гуноҳ эканлигини ҳис қилиб турса-да, негадир буни тан олгиси келмасди, аксинча, бу гуноҳни оқлайдиган, азобини енгиллаштирадиган сабаблар қилирарди.

Энди у Чаросни ким деб атасин? Иккинчи хотин деса, эри бор, жазман дейишга тили бормайди, чунки ҳаётда кўрган-эшитганларидан билалики, эркакларнинг жазмани бу қадар тоза эмас.

У қизининг ёнида беозоргина ухлаётган Нилуфарни уйғотиб юбормаслик учун хўрсиниқларини ичига ютиш-

дан чарчади, оёқ учида юриб ташқарига отланди, ҳовлида ҳам тургиси келмай кўчага чиқди. Кўшни хонадон телевизоридан таралаётган кўшиқ юрак дардига малҳамдай бўлди:

Умр йўлдоши бошқа-ю,
Ишқ савдоси бошқа экан.

Осмонга термулди. Беҳисоб юлдузлар дунёсида илоҳий ссҳр бордай. Беихтиёр Чароснинг кўзларини эслади. «Наҳотки, уни шунчалик қаттиқ севиб қолган бўлсам?» Санжар қанча айланганини билмайди. Ҳарқолда уйга яқинлашганда барча хонадонларда жим-житлик эди. У бир оз бўлса-да, хотиржам, чунки бугунги ишга энгилтаклик эмас, кўнгил, севги сабабчи деган хулосага келди. «Ахир, юракдаги бир дунё севгини сидириб ташлашнинг иложи йўқ-ку? Нима, севиш, севилишга ҳаққи йўқми?».

* * *

- Сен эрингга хиёнат қилдинг-ку?!

Санжар билан кечган лаззатли онларни эслаб, хонасида ўтирган Чарос тўсатдан эшитилган бу овознинг қаёқдан келганини билиш учун атрофга аланглади. Ҳеч ким йўқ. Аммо сездик, у товуш биронта таниши, ҳатто одамникига ўшамас, шунинг учун қайси томондан чиққанини билиб бўлмасди.

- Нега хиёнат кўчасига кирдинг?

Бу сафаргиси бир оз таҳдидли эшитилганидан Чарос кўрқиб кетди. Энди англадики, бу сас ота-онаси, эри, қайнота-қайнонаси ва қайнсингиллари овозининг йиғиндисига ўшар, кўнгил тубидан келаётган виждон сўроғи эди. Савол жавоб кутарди. Саросимага тушиб жим тураверса, биров эшитиб қоладигандай Чарос у ёқ-бу ёққа юра бошлади.

- Ахир мен бировнинг алдовига учиб шундай қилмадим. Кўнглим амрига бўйсундим, - «У»нга хитоб қилди Чарос.

- Кўнгил кўчасига кирса, одамзод нималарни қилмайди, наҳот шуни тушунмасанг?!

- Тушунганим билан олти йил ўзим билан ўзим яшадим. Мени ҳеч ким тушунмади-ку?

- Мен сабрга чақирдим. Кўндинг. Шунча вақт чидаган нега бирдан чегарани бузиб ўтдинг?!

- Ахир ҳар нарсанинг меъёри бор! Яна қанча тоқат қилишим керак эди?

- Эй, хом сут эмган банда, наҳот булар Аллоҳнинг синови эканини билмадинг? Сени гўзал, файзли яратди, қаерга борсанг қут-барака ёғдирди. Эҳтироминг баланд бўлди. Яхшироқ ўйла-чи, қилган гуноҳинг кўнгил буйруғими, енгилтакликми?

- Биласан-ку, доим кўнглимга қулоқ соламан. Санжар акамни севиб қолишим Аллоҳнинг иродаси эмасми? Умрим бўйи бирор кишини бунчалик яхши кўрган эмасман. Бундан ташқари, мен ҳам эл қатори фарзанд кўришни хоҳлайман. Бунга ҳаққим бордир!

- Ҳа, шу икки нарса билан ўзингни оқламоқчи бўляпсан. Аммо айт-чи, буни бошқалар тўғри тушунадими?

- Бунинг менга қизиғи йўқ. Энг муҳими, кўнглимга ёққан одамни топдим. Мени бахтли қилишига ишонман, уни ҳам бу дунёда энг ажойиб, ҳурматли инсон бўлишини истайман.

. Овоз бирданига тиниб қолди. Ўзини бир оз енгил ҳис қилган Чарос жойига ётди.

* * *

Санжар катта йўлда кетаётган эмиш. Бирдан қанот чиқарди-ю, тепага парвоз қила бошлади. Юқорига кўтарилганда йўл бўйида турган Чаросни кўриб, қуйига эниб уни олиб кетмоқчи эди, Чарос «тушманг, ҳозир чиқаман», деган ишорани қилгач, ўрнидан жилмади. Санжар муаллақ ҳолда сездики, қанотни Чарос берганмиш...

Чарос бу тушни тун ярмида кўрдими, тонгга яқинми

- эслолмади. Бироқ бу тушдан яхшилик аломатини туйиб, кўнгли яшнади.

Юз-қўлини ювиб артаётганди, телефон жиринглади.

- Алло, - дейиши билан Маҳкамжоннинг ташвишли овози эшитилди.

- Чарос, - деди у бир оз хўрсиниб, - уйга кўнғироқ қилсам ҳеч ким олмаяпти. Телефон ишламай қолган, шекилли. Ўзим соғман, ўртоғим ҳам. Аммо озгина муаммо чиқиб қолди.

- Тинчликми? Нима бўлди?

- Ҳозирча ҳеч кимга айтмай тур. Ўртоғимнинг машинасини ўғирлаб кетишди. Бир ҳафтадан бери милиция тополмаяпти.

- Сизнинг ишларингиз-чи?

- Меникими?..

Маҳкамжон сукут сақлади. Чароснинг назарида унда ҳам кўнғилсизлик бордек туюлди.

- Нега индамаяпсиз, Маҳкам ака?!

- Биласанми, унчалик ёмон эмас, ammo мендан 10 тонна гурунчга пул олган одам уч кун аввал Москвага кетиб қолибди. Қачон келишини ҳеч ким билмайди. Кутинг, келади дейишяпти, холос. Товламачининг қўлига тушдиммикан, деган хавотирламан. Яна бир ҳафта кутамиз, чоғи.

Чароснинг юрагини ғалати ғашлик қамради. Бу ҳис қайғу ёки изтиробга эмас, худди тонг олдидан бўладиган сийрак туманга ўхшарди.

- Алло, Маҳкам ака, нима бўлса ҳам ўзингизни эҳтиёт қилинг. Уйдагиларга айтмасам, кейин хафа бўлишмай-дими?

- Ҳозирча индама, фақат алоқа бўлимига айтиб телефонни ишлаттириб қўй. Кейинроқ ўзим кўнғироқ қиламан.

Маҳкамжон неча йилдан бери олди-сотди, бизнес билан шуғулланаётган бўлса, ҳали бирор марта бунақа муаммо туғилмаган, ишлари доим режадагидай юриша-

ётган эди.

Чарос тушдан кейин дам олмоқчи бўлиб, хонасида ёлғиз ётганда турли фикрлар юрагини тимдалай бошлади. «Менинг гуноҳим учун шундай бўляптими? Балки хиёнат қилмаганимда ҳамён тўла пул билан келармиди?» У шу ҳақда ўйларди-ю, юрагининг чуқур бир нуқтасида эрининг омадсизлигига бу нарса сабаб эканлигига ишонмасди. «Балки менинг кўнглимни оғритгани учун ундан омад юз ўтиргандир?!» Бу жавоб уни қониқтиргандек бўлди. Чарос қачондир бир китобда «Инсон кўнглини, айниқса, яқинларингиз дилини оғритманг, унда Аллоҳ бор» деган гапни ўқиган, шундан бери унга амал қилади. Ҳисоб-китоб қилса, унинг кўнглини қаттиқ ранжитганлар ҳаётида бир кор-ҳол бўлади. Икки йил аввал катта қайинсинглиси уйда, тўй-маъракаларда андишасизларча «Келинимиз бепушт экан, Маҳкам-жонга хотинингни талоқ қил, онаси ўпмаганига уйлантираман, кўчқордек ўғил туғиб беради, десим», деган гапларини ўз қулоғи билан, ҳатто бошқалардан ҳам эшитганда қаттиқ ўксинган, икки кун уйдан чиқмай, ишга ҳам бормаи оғир бетобдай ётган, қайғу тўла юрагини қандай ёзишни билмай, Аллоҳдан фарзанд тилаб муножот қилган эди. Ўша воқеадан икки кун ўтгач, қайнсинглисининг сигири ўлиб қолиб, онасининг олди-га йиғлаб келган. «Камбағални туянинг устида ит қопар экан!»

* * *

Бир ҳафтадирки, идорала таранг вазият ҳукмрон. Вилоятнинг чекка қишлоғидан аҳоли хонадонларини газлаштиришга совуққонлик билан қаралаётгани ҳақида Тошкентга ёзилган аризани ҳал қилиш учун 10 км. қувур топилмаяпти. Ҳокимлик эса «Топмасанг, аризангни ёз», дея пўписа қилаяпти. «Оғайниларим билан гаплашиб, стказиб келаман», деган ўринбосар тўрт кундан кейин

Самарқанддан қуруқ қайтди. Директорнинг юрагига қил сиғмайди. Нажот истаб турли ташкилотларга қилинган сўровлар, қўнғироқлардан натижа бўлмади.

Жума куни Чарос тушдан сўнг Санжарнинг хонасига кирди-да:

- Тошкентга, Жаҳонгир акага қўнғироқ қилинг-чи, балки ёрдами тегар, - деди.

Чарос Санжарнинг кўзига нажот фариштасидек кўринди. Тортмадан ён дафтарчасини олиб, Жаҳонгирнинг телефон рақамини топди...

Янгиликни эшитиб ҳаяжонланган Санжар директор хонасига кирди.

- Биз қидирган қувур Тошкентда «Элёр» фирмасида бор экан!

Директор Хусайн Камолович қулоқларига ишонмай, Санжарга бошдан-оёқ разм солди. Кўзларидаги қувонч ва ишончни кўриб, тўсатдан телефон гўшагини кўтариб рақам терди.

- Тошкентга битта билет, ҳа, ҳа, шу бугунги рейсга, раҳмат, - сўнг Санжарга ўтирилди, - ўзингиз олиб келасиз, тезда жўнанг.

Директорнинг бир сўзли, чўрткесарлигини билган Санжар эътироз билдирмади, зарур ҳужжатларни олиб, йўлга отланди. Эртаси куни пул ўтказиш учун факс орқали шартнома жўнатди. Икки кундан кейин эса машиналарга ортилган қувур Наманганга етиб келди.

- Раҳмат, Санжарбек, мана буни эркакча ишбилармонлик деса бўлади! - директор уни бағрига босиб елкасини силаб қўйди. Ҳамма хурсанд. Ишдан бўшаш ҳақида ариза ёзиш балосидан қутулиб, ҳокимлик олдида тили узун бўлган директор у ёққа ўтса ҳам, бу ёққа ўтса ҳам Санжарнинг хонасига бош суқиб:

- Қалай, ишлар бўляптими? - деб кулиб қўяди.

Бирдан иши юришиб кетганига Санжарнинг ўзи ҳам аввалига ҳайрон бўлди. Сўнгра булар Чароснинг шарофати билан бўлганини ўйлаб, қувонди.

Чарос анча йилдан бери бир сирни бировга айтгиси келмайди. Айтса, катта хазина ёки муқаддас нарсани бой берадигандай пинҳон сақлайди. Теварагида ҳамиша ёнма-ён омад, фаришталар юради. Ҳозиргача биров ҳақида ёмон ният қилган эмас, кўнглининг ҳамма буржида ёруғлик, нурафшонлик балқиб туради. Ким билан яқин ҳамдард бўлса, ўша фаришталар унинг ҳам оғирини енгил, узоғини яқин қилаётгандай. Бунини қувур муаммоси ҳал қилинганда яққол сезди. Олдин Маҳкам акаси билан яхши эди. У хафа қилгандан кейин теварагидаги кучлар ундан қайтиб, Санжарга омад келтира бошлашди. Уларга ҳеч ким буйруқ бермайди. Чароснинг кўнгли қайси томон мойиллигини дарров фаҳмлашди. Балки Чароснинг ўзи шундай ўйлар, у ерда ҳеч бир илоҳийлик йўқдир. Кутилмаган омад Чарос билан чамбарчас боғлиқ эканлигини Санжар аллақачон фаҳмлаган, у оддий аёллардан эмас, қандайдир хосиятли, фариштали инсон эканига ишонч ҳосил қилганди...

- Чарос, сизни ташқарида одам сўраяпти, - магазиндан келган Мадина қитмирларча ундаги ўзгаришларни кутатди. Кўзларидан бировни кутмаганини сезгач, иши билан шуғуллана бошлади.

Чарос «Мени ким сўраши мумкин?» деган таажжуб билан ташқарига чиққанида уни қора кўзойнак тақиб, гулли кўйлак, жинси шим кийган гавдали йигит кутиб олди. У эрталаб уйдан чиқаётганда бегона машинада ўтирган уч эркакни кўрганди, ҳозир шуни эслаб, кўксидан хавотирга ўхшаш туйғу сидирилиб ўтгандай бўлди.

- Яхшимисиз, Чарос! - Мени яхши танимайсиз - Сардорман, Маҳкамжоннинг оғайниси. Уни кўриб кетай деб уйланинганга борсам, Хоразмда дейишди. Қачон келишини хотини билса керак, деб адресингизни беришди.

Одатда одамлар рангли кўзойнакни олифтагарчилик ёки қуёш нуридан кўзни асраш учун тақишади, аммо яқинлари, танишлари билан гаплашаётганда олиб қўй-

ишади. Сардор эса ўзини таниб қолишларини хоҳлама-
ётгандай эди. Чарос «Яхши ниятда келмаган», дея шуб-
ҳаланди. Йўлнинг нариги четида турган эрталабки ма-
шинани кўрганида эса гумонлари тасдиқланди.

- У киши Хоразмдалар.

- Йигирма кунча олдин у ёққа бораман деб гапирган-
ди, бир ҳафтада қайтмоқчийди-ку?

- Ишлари битмаган, шекилли, яқинда телефон қилиб
бирор ҳафтада келишларини айтдилар.

- Маҳкамжон нега кечикканини айтмадими? Шу
кунларга иккаламиз бир ишни режалаштириб қўйган-
дик.

- Қанақа иш?

- Россияга юк қилмоқчийдик!

Чароснинг назарида бу жавоб олдин тайёрлаб қўйил-
гандай тезлик билан айтилди.

- Маҳкамжон билан Олтойда танишганмиз. Шунинг
учун бизни танитайсиз. Ишқилиб, тинчлик эканми?

Сардор Маҳкамжонга нима бўлганини билишга ас-
тойдил қизиқаётгани аён бўлди.

- Кўп ташвишланманг, Чарос, - хотиржам гапирди
Сардор, - Маҳкамжон - кўча кўрган йигит, ҳамма ишни
тўғрилаб қайтади. Лекин уйдагиларга бир оғиз айтиб
қўйинг.

У кетишга тараддуланиб, машинага имо қилди. Ма-
шина шуни кутаётган, шекилли, юз метрча тўғрига юриб
қайтди ва Сардорнинг олдида тўхтади.

- Маҳкамжон телефон қилса айтинг, улар билан кўп
ўчакишмасин. Боши омон бўлса, пул топилаверади.
Тезроқ қайтаверсин.

- Нега ундай деяпсиз?!

- Ақли одамлар ўзини эҳтиёт қилиши керак. Айрим-
лар бир-икки миллион пул деб ҳамма разилликка тайёр.

Сардорнинг ташрифч Чаросни ташвишга солиб қўйди.
Уйга айтишни ҳам, ўзи бирор чора кўришни ҳам билмай-
ди. Назарида, Хоразмда юрган эрига бирон кор-ҳол

бўлгандай хаёлида хавотирли фикрлар айлана-айлана уни толиқтирди. Шундагина Маҳкамжоннинг «Фирибгарнинг қўлига тушганман, шекилли», деган гапини эслади. «Нимадир қилиш керак», деган хулосага келди.

Яхшиям ҳамма ўз иши билан банд. Изтироб чекаётганига биров эътибор бермайди. У дам олиш хонасига кириб, нима қилиш ҳақида бош қотирарди. «Маҳкамжон акам Россияга борадиган бўлса, аввалдан розилигимни сўрарди. Аммо Сардор айтган гапга ишониш қийин. «Ақлли одамлар ўзини эҳтиёт қилиши керак», «бош омон бўлса пул топилади», «айримлар бир-икки миллион пул деб ҳамма маразликка тайёр». Бу гаплар хавфли момақалдироқдай Чароснинг асабларига урилар, Маҳкамжоннинг боши узра қора булутлар айланаётганидан нишонага ўхшарди.

Кейинги вақтда эри билан муносабатлари яхши бўлмаса-да, олти йиллик турмуш уларни бир-бирига боғлаб қўйганди. Чарос янги келин бўлиб тушган кезлари хонадон хароб эди. Етишмовчилик кўп, чиқарадиган қиз, уйлайдиган ўғил бор. Бунинг учун эса катта пул керак. Ҳатто Маҳкамжон тушликка уйга келади. Маошини бузмай, отасига топширади. Бундай камхаржлик учун ўзи қийналишдан ташқари, Чароснинг олдида хижолат тортар, изтироб чекар, дўстларидан қочиб юрарди. Ўшанда эрига ачинган, чин юракдан бу хонадонга қут-барака тилаган эди. У кунлар ўтиб кетди. Бугунги ачиниш унисига ўхшамаса-да, кўнглини изтиробга соладиган даражала қайғули тус олди.

Чарос бор гапни йўл-йўлакай Санжарга айтиб берди. Музқаймоқ дўконига етиб келишгач, Санжарнинг:

- Эҳтимол, бугунги одамлар пул олган фирибгарларнинг шеригидир?! - деган мулоҳазаси Чарос учун кутилмаган янгилик бўлди. Шундагина нега улар ўзида шубҳа туғдирганини англади.

- Хўш, нега унда бу гапларни Маҳкам акамга эмас, бизга айтишяпти?

- Содда бўлманг. Уларнинг найранги кўп. Ишни органгача етказмай кўрқитиб, силлиққина ёпишмоқчи.

- Демак, пул, машинадан кечиб қайтишса, уларга ҳеч нарса бўлмайдими, шундайми?

- Шунақа. Аммо одамлари шу ергача етиб келибдими, уйдан ҳам нимадир олиб кетишни кўзламадимикан?

Чарос умрида биринчи марта уй, машина, тилла буюмлардан ажралиб қолишни ўйлаб, ғалати ҳолатга тушди. Назарида, бу хонадон аввалгидай яна қашшоқ ҳолига тушиб қоладигандай кўрқиб кетди. Ёнида фикри теран, чуқур мулоҳазали дўст борлигидан, оғир аҳволдан чиқишнинг бирон йўли топилишидан умидвор, кўнгли ёришгандай бўлди.

- Чарос, кўп қайғурманг, ўлимдан бошқа нарсанинг иложи бор. Хоразмда холам яшайди. Икки кундан кейин таътилга чиқиб, у кишини зиёрат қилгани бораман. Балки ёрдамим тегиб қолар. Маҳкамжон кўнғироқ қилса, телефон рақамларини сўраб қолинг.

Энди Чароснинг кўнгли анча хотиржам тортди. Кўзидаги қайғули манзара йўқолиб, нигоҳлари самимият ва жозибата чулғанди. Улар боғ айланиб, қоронғу тушишини кутишди. Сўнг кичик тумандаги Санжар гаплашиб қўйган хонадонга боришди...

* * *

Одам оласи ичида, деган гап бежиз айтилмаган. Маҳкамжоннинг тижорат иши юришаётган пайтда шаҳарнинг «Ғанимкўл» маҳалласида яшовчи Аваз деган таниши атрофида парвона бўлиб қолди. Бир ойдан кейин муддаосини аниқ айтди: «Мени ҳам бизнесга шерик қилсангиз». Маҳкамжон унга бошдан-оёқ разм солди: «Уддабурро, пул деса жаҳаннамга кириб, бутун чиқади-гандай кўзи чақнаб турибди. Майли, яхши бўлса ошини ер, ёмон бўлса...»

Тошкентдаги қўшма корхонага маҳсулот олгани бо-

ришганида мўлжалдагидан кўпроқ савдо қилиб қўйишди. Беш юз минг пул етмай қолди. Намангандан олиб келиш учун вақт керак.

- Танишлардан борми? - Авазга юзланди Маҳкамжон.
- Шу ернинг ўзида чорасини топмаса бўлмайди.

Аваз алланарсаларни мулоҳаза қилиб, бир оз жим қолди.

- Бор, - деди бирданига бошини кўтариб, - бир оғайним... уриниб кўрай-чи.

Ҳақиқатан унинг хизматдош дўсти Раҳмонжон Эски Жўвада тижорат билан шуғулланар, икки йил олдин қариндошини ТошМИга операция қилдириш учун олиб келганида бозорда кўришиб, анча ҳангомалашган эди.

Ҳол-аҳвол сўрашгандан кейин муддаосини аниқ айтиб, пулни бир ҳафтада қайтаришга ваъда берди. «Чакки эмас!» ичида ўйлади Маҳкамжон.

Аваз ўшанда пулни фоизга берган, деб Маҳкамжондан қўшимчаси билан 600 минг олди. Бунинг устига пулни Тошкентга ташлаб келиш харажатининг ярмини ундирди.

Кунларнинг бирида у Маҳкамжонни излаб келди-ю, Чаросга кўнгли кетди. Уни бу даражада чиройли деб ўйламаганди. Йўлда-чўлда кўрганида машинасида уйга ташлаб қўядиган одат чиқарди. Чарос дастлабки кунлардаёқ унинг ниятини фаҳмлаган, зарба бериш учун қулай пайт пойларди. Ниҳоят, Аваз уни бир кун музқаймоқ-хўрликка таклиф қилди ва фарзанд кўришнинг пинҳоний йўллари ҳақида сўзлади.

- Мени ким деб ўйлаяпсиз? - оҳиста гап бошлади. Чарос. - Тирноққа зорлигимдан фойдаланиб, қўйнимга илондек кирмоқчимисиз?! Балки бизнесда ҳам Маҳкам акамни алдаб юргандирсиз?

- Нималар деяпсиз, Чарос? Мени нотўғри тушунманг, бунақа мақсадим йўқ. Мен шунчаки айтдим-да!

- «Уйнаб гапирсанг ҳам, ўйлаб гапир», деган мақолни эшитганмисиз? Мен сиз ўйлаган даражада хушомадга

учадиганлардан эмасман. Виждоним, эримга ҳурматим бор. Қолаверса, эримдан қаерингиз ортиқ? Унинг орқасидан тирикчилик қилаётган одамсиз-да. Аввал хотинингизнинг уддасидан чиқинг. Энди йўлимни пойлаб, «обориб қўяман», деган найрангингизни йиғиштиринг.

Аваз бу тарсакини еб, индамай кетмади. Ниятидан қайтмайдиганлар хилидан бўлгани учун «Бир карра ялиниб келасан!» дея кафтига тупуриб қўйди. «Эримдан қаерингиз ортиқ?» деган гапини сал бошқачароқ тушунди. «Тўғри, унинг пули кўп, аммо шундай қилайки, бойлигим кўпайганда ўзинг кўзингни сузасан!»

Аваз ўша кундан бошлаб, Чаросга етишишнинг асосий йўли ўта пулдор бўлиш деб ўйлади-да, тиришиб-тирмашиб сармоясини кўпайтира бошлади. Аммо Маҳкамжондан ўтолмади. Шундан кейин бошқа йўл топди: Маҳкамжонни банкрот қилиш керак! Уша кунлари гурунч олиб келиш тадбиркорлар учун катта даромад манбаи эди. У Маҳкамжонга билдирмай, Хоразмга бориб фирибгар тўда билан тил топишди.

- Бизга қанча қолади? - гапни қисқа қилди гуруҳ бошлиғи.

- Ўн миллионнинг устида турибсиз, ака! Фақат мен айтган ролни бажариб берсангиз бўлди.

Улар режани пухта ўйлашди...

Шундан сўнг Аваз савдогарларнинг гурунчдан катта фойда кўришаётганини айтиб, Маҳкамжонни қизиқтириб қўйди.

Каттароқ иш қилиш илинжида юрган Маҳкамжон унинг гапидан сўнг пулни белга туғиб, Хоразмга отланди...

* * *

- Магазин ёниб кетибди!

Хоразмдаги вазиятдан хабардор бўлиб, ташвишда қолган чол-кампир ўзини йўқотиб қўйди. «Нега Маҳкамжоннинг иши орқага кетяпти?»

Тушдан кейин ички ишлар ходимларидан гап олган сотувчи янгилик топиб келди: аввал молларни ўғирлаб, сўнг дўконга ўт қўйилган!

Чол дўконни кўриб юраги вайрон бўлиб қайтди. Ёнғин катта фалокатнинг бошланишига ўхшаб юрагини зирқиратди. «Ўғлим эсон-омонмикан?» Бу қайғу билан овора бўлавермаслик учун қариндошларини маслаҳатга чақирди. Чаросга хабар берди.

Чароснинг юрагида кишини беҳузур қилувчи ғашлик пайдо бўлди. Санжарнинг гапларини эслаб хулоса қилди. «Дўконни шип-шийдам қилиб, кулини кўкка совурганлар ўша фирибгарларнинг шериги».

Ўғирланган сара молларни улгуржисига сотиб, Хоразмга қайтган Комил шеф ҳузурига кирди-да, саломаликдан сўнг стол устига пул ташлади. Кўзлари қувончдан ёна бошлаган Ҳамид стол ёнига келиб энгашиди:

- Қанча?

- Беш миллион! - топшириқни бажарганидан мағрурланган Комил илжайди.

- Ихчамлаб келтирмабсан-да!

- Шу ерда тўғрилаймиз.

Ҳамид эшик олдида қатор турган шотирларига маъноли қаради.

- Арслон, кечқурунгача Авазни топиб кел. Саша, сен авария операциясини яна бир қайтар. Аммо эҳтиёт бўл: у Наманганга ўз оёғи билан кетиши керак. Комил, мен билан қоласан.

Икки йигит стол устидаги пулга бир-бир назар ташлаб қўйишди-да, топшириқни бажаришга жўнаб кетишди. Столга бемалол ўтириб олган Ҳамид Комилга жиддий назар солди.

- Ҳеч ким билмадимми?

- Менимча, йўқ!

- Йигитлар ишончлимиди?

- Уларни рози қилдик.

- Шу бутуноқ анавини «кўк»ига айлантир!

САҚЛАШ КАМЕРАСИДАГИ ХАНЖАР

Ҳамид пуллар орасидан битта тахламни ажратиб, Комилга узатди-да:

- Бугун яхшилаб дамнингни ол. Кайф-сафо қил. Эртага иш бор! - деди.

* * *

Меҳмонхонада зериккан Маҳкамжон кўча айланмоқчи, овқатланмоқчи бўлиб ташқарига чиқди.

Унга тушкунлик азоб берарди. Умрида кўрмаган рус шаҳарларида тонна-тонна юк сотиб, катта-катта пул топиб юрганида қийинчиликка учрамаган эди. Кутилмаган йўқотишдан эсанкираб қолди. Ахир, ўн тонна гуруннинг пули озмунча эмас-да!

Дастмояни бой бериш савдогар учун ҳалокат! Тиклаш учун кимгадир сарғайиши, анча вақт елиб-югуриши керак.

Пул олганларнинг шериги беш кундан бери қорасини кўрсатмайди. Аввал ҳамдарддай турувди, кейин бефарқликка ўтиб олди. Маҳкамжон сездикки, зериктириб пулдан воз кечишга мажбур қилишмоқчи. Уч кун олдинги тасодифдан эса анча қайғуга ботди. Эрталаб телеграфга бориб, уйига қўнғироқ қилди-да, гавжум кўчани кесиб ўтаётганида, ўқдай учиб келаётган «Жигули» атайлагандай секинлаб, унга яқинлашди, сўнг газ босди. Фикри пароканда, довдираб турганида машина ўнг оёғини яхшигина сидириб ўтди. Орқа ўриндикдаги ўрис-башара йигит пешонасига кўрсаткич бармоғини тираб, кафтини айлантирди. «Жиннимисан?». Меҳмонхонада шимини ечиб қараса, тўпигининг тепасигача шилинибди. Суягида оғриқ бор. Кечқурун Аваз аввал «Бегона шаҳар, эҳтиёт бўлиш керак» деди-ю, бир оз ётгандан кейин:

- Маҳкамжон, биздан омад юз ўгирди, бунақа сарсончилик қачонгача давом этади? Охири бахайр бўлишига кўзим етмаяпти. Ҳаммасидан кечиб кетворсаммикан? -

деб қолди тўсатдан.

- Йўқ, оғайни, - деди Маҳкамжон изтироб билан, - машинангиз нари борса икки миллион сўмлик, мен ўн миллиондан айрилиб қолавераманми?

- Бўлмаса бирор чорасини кўриш керак-да?

- Нима таклиф қиласиз?

- Икки кун кутаман. Машинам топилмаса, милицияга адресимни бериб, уйга кетаман. Бола-чақа, чол-кампир хавотир олиб ўтиришган.

- Мен-чи?

- Билмадим. Улар мард бўлса, пулни қайтарар. Фириб-гар бўлса, тушиб қолдингиз.

- Тўхтанг, оғайни, фойда кўрганимизда яхшигина улуш олардингиз. Зиён келса, тескари тўнни кийиб оласизми?

- Ундай демоқчи эмасман, - кўзларини ўйнатди Аваз.

- Бегона жойдамиз, бошимизга бирон фалокат тушса суянадиганимиз йўқ. Сиз доим мўмай даромад қилиб юрганингиз учун йўқотишни сиғдиролмаясиз. Россияга бориб беш-ўн миллионга тушиб келаётганларга тўзим берсин экан-да!

Маҳкамжоннинг назарида Аваз «Аҳволинг шу экан-ку, Наманганда керилиб юрганингга ўлайми?» деб устидан кулаётгандай эди. Уч-тўрт оғиз аччиқ гапирмоқчи бўлдию, ўзини босди. У кетиб юборса, ўзи ёлғиз қолади.

Маҳкамжон шуларни ўйлаб, ошхона томон бурилди. Катта йўл четида машиналар ўтишини кутиб турганида рўпарасида «Жигули» пайдо бўлди. Давлат рақами счиб олинганини кўрди-ю, юраги «шув» этди. Машина ёнидан ўтаётиб секинлади. Олд эшик очилиб, тўсатдан Маҳкамжоннинг оёғига зарб билан урилди. Сўнг яшин тезлигида кўздан йўқолди. У уч кун аввалги «Жигули»ни эсладию, юраги баттар сиқилди. Йўл четида юзтубан йиқилгани учун машинадагиларни таниёлмади. Тиззаси зирқираб оғрир, ҳамма ери шалвираб қолганди. Одамлар келиб, уни турғазиди. Ҳол-аҳвол сўрашди. Кимдир

машина кетган томонга қараб «Номард» деб сўқинди. Яна бири «Тез ёрдам» чақирайликми? деб у ер-бу еридаги чангни қоқди. Маҳкамжон ваҳима кўтарилмаслиги ва номус учун «Ҳеч нарса бўлгани йўқ. Врач керакмас», дегандан кейингина йиғилганлар тарқала бошлашди.

Скамейкада бир оз ўзига келгач, у оқсоқланиб меҳмонхонага жўнади. Юрагида кўрқув, ваҳима. Отасининг телефонда айтган гапини яна бир бор эслади. «Тез стиб кел, бош омон бўлса пул топилади».

* * *

Шу соатларда Ҳамиднинг хонасига келтирилган Аваз тўда аъзоларининг шефга сергак боқиб туришларидан хавотирга тушаётган эди.

- Хўш, Авазбек, энди нима қилмоқчисиз?

- Нимани нима қиламан?

- Ўзингни гўлликка солмай бўладиганидан гапир!

Бирдан Ҳамиднинг сенсираси Авазни чўчитди. Ёнидагиларга илтижоли қаради. Кечагина у билан тил бириктириб юрганлар безрайганча шефга қараб туришарди.

Аваз Намангандан келган даромаддан улуш кутгани. Кечадан бери ҳеч нарсанинг дараги йўқлиги шубҳаларини икки чандон оширди. Жиддий қиёфага кирган Ҳамид шахдам юриб Авазнинг устига бостириб келди.

- Нима қилишни билмасанг, мендан эшит. Маҳкам сен айтганингдай ўғри ҳам, милициянинг айғоқчиси ҳам эмас, у иши юришган тижоратчи. Асли номард сенсан!

Ҳамид пўписа билан бир қадам босган эди, Аваз саросимага тушиб орқага тисарилди:

- Номарддигинг шуки, хотинини илинтириш учун дўстингни банкрот қилмоқчисан. Биз ролларни кутгандан зиёда ўйнадик, аммо шеригига хиёнат қилган инсон билан ишламаймиз. Энди ҳақимизни беру, келган жой-

ингга жўна!

- Қанақа ҳақ?! - овози хириллаб чиқди Авазнинг.

- Ие, - Ҳамиднинг кўзлари хунук таажжуб билан ғазабга тўлди, - сенингча, шунча хизматни бекорга қилдикми? Кимсан, Худоёрхонмисан, а?

Ҳамид Авазнинг кўкрагига зарб билан муштлиди ва ёнидан пичоқ олиб, Авазнинг кекирдагига қадади.

- Биз сендан кўп сўрамаймиз. Биламан, ёнингда ҳемиринг йўқ. Машинани бизга қолдиру, эртадан бу ерда қорангни кўрмай. Тушундингми?!!

Вазият оғирлигини сезган Аваз «хўп» дейишдан бошқа чора тополмади.

Орқасига тушган тепки зарбидан бели қақшаганча меҳмонхонага келганида жони ширин кўринган Маҳкамжон кетиш учун ҳозирланаётган эди...

* * *

Маҳкамжон ёниб кетган дўконни кўриб ҳушидан айрилаёзди. Ҳар қанча дадил бўлишга интилмасин, ўзини олдириб қўйгани сезиларди. Ишидан кўнгли совиди. Бир-икки бозорга борганини ҳисобга олмаганда, ўн кундан кўпроқ кўчага чиқмади. Чарос уни юпатди. Бўлмади. Сармойаси тикланмаслигига кўзи етгани учун кўнгли ёришмади.

Доим кўчада қушдай учиб, қўлида катта пул ўйнаб юрган одам бирдан уйга қамалиб олса, ғалати бўларкан. У қорайиб, озиб кетди. Ўз дардига кўмилиб қолди.

Шунинг учун Чаросдаги ўзгаришларни ҳам, қалбини бошқа эркак забт этганини ҳам сезмади.

Кунларнинг бирида Чароснинг Россияга қатнайдиган акаси бозор-ўчар қилиб уни кўргани келди. Икковлари битта шишани бўшатишгандан кейин Маҳкамжоннинг юзи ёришиб, кўнгли очилгандай бўлди.

- Пул - қўлнинг кири, - деди, Расулжон. - бугун бор, эртага йўқ. Индинга яна қайтиб келади. Банкрот бўлиб

Ўзини тиклаб олаётганлар озми? Фақат сабр, шуқр қилинг. Фоизга бериб қўйган пулларингиз бор. Бировдан қарзингиз йўқ. Уйга қамалиб олмай, одамларга қўшилинг.

Маҳкамжоннинг кайфияти кўтарилди.

- Россияга юк қиламиз! - деди у тўсатдан Чаросга.

Чарос бир оз ўйланиб қолди.

- Фоизга берган пулларимни оламан.

- Яна ўша Аваз биланми? - қошларини чимирди Чарос.

- Йўқ, Расулжон билан. Ҳарҳолда ўзимизники-ку!

Чарос рози бўлди. Аммо унинг пулдан бошқа дарди йўқлигини, хотинига кимсан, нималар бўляпти, деб озгина бўлса ҳам қизиқмаётганини ўйлаб, юраги сиқилди.

«Наҳотки, шу одам билан бир умр яшайман? Пули кўпайса хурсанд, улфатчилик билан овора. Чўнтаги бўшаб қолса, хаёлига ҳам келмайман».

Чарос ҳар кунгидан кечроқ уйғонган бўлса ҳам, жойидан тургиси келмади. Нонушта қилаётганда ҳам иштаҳаси бўлмади. «Мазам қочди шекилли» дедию, ишга кетаверди. Тушликда ҳам овқатнинг ярмидан кўпроғи қолди. Шерикларининг «Олинг, нега емаяпсиз?» деган сўровларига «Иштаҳам йўқ», деб жавоб қайтарди. Соат учларда бошини столга қўйиб, кўзи илинди.

- Ҳа, Чарос, кечаси билан ўйқу бўлмаганмиди? - У Вера опанинг тагдор гапидан уйғониб кетдию, бир оз хижолат тортди.

Эрталабдан бери уни кузатиб юрган Санжар сезган нарсасини Чаросга гапирмоқчи бўлдию, «Ўзи бирор гап айтар», дегандай индамади. Ишдан қайтишаётганда Санжар нималарнидир мулоҳаза қилар эди. Бирдан ипга курут тизиб, сотиб юрган аёлга кўзи тушиб:

- Курут ейсизми, Чарос? - деди. Чарос «ялт» этиб унга қаради. Бу қараш аввалги боқишларга ўхшамас, қандайдир маъноли ва бошқача эди.

- Кўнглим тусаган нарсани ўзимдан олдин биласиз-а?

- Сиз ҳақингизда кўп ўйлайман-да!

Чарос севишиб кетди. Санжар бир ип қурут олиб, унга узатди. У ҳеч нарсага парво қилмай, иштаҳа билан қурут ея бошлади. Санжар уни зимдан қузатиб, бошини чайқаб кўйди.

«Аввал кўзлари қиз боланикидай шўҳ ва беғубор эди, энди аёлникига ўхшаб қолибди». Бу кашфиёт кўнглига келган фикрни тасдиқлагандай жилмайди. Аммо тўйдан олдин ноғара чалишни истамади.

Кечки овқатга уринган Чароснинг доғ бўлаётган ёғ ҳидидан кўнгли айниди. Мазам қочди, деб ўйласа, бирор ери оғримайди. Хонадонда сирдоши йўқлиги учун ҳеч кимга ҳеч нарса демади. Уни уйқу босарди...

Эрталаб яна кечаги ҳолат такрорланди. Юз-кўлини ювмасдан, сумкасидан Санжар олиб берган қурутдан биттасини оғзига солиб, кўнгли таскин топгандай бўлди. Ичи ёришиб, руҳиятига тиниқлик ёйилди. «Наҳотки!..»

Миясига келган фикр вужудига қувват бергандай шаҳд билан ўрнидан туриб ойна олдига борди. Тўзғиб кетган сочларини тартибга келтириб, ойнадаги аксига тикилди. Ранги сал бошқачароқ. Юзлари тўлишганга ўхшайди. Ширин бир энтикиш билан қорнини силади...

Авваллари ойисидан ҳомиладор бўлса, қандай ҳолатга тушишини сўраган. Тоби қочган вақтларида ўзидаги ўзгаришлардан суюнар, аммо бир неча кун ўтиб олдинги ҳолатига қайтгандан кейин руҳи тушиб кетарди. Бугунги вазият ўтганларига сира ўхшамаслигини ўйлаб, ичидан қувонди. Қувонч қалбига сел каби қуюлиб, руҳини кўтарди. Фикри тиниқлашиб, яхши нарсаларни ўйлай бошлади.

Чарос ўзидаги нотаниш, айна пайтда ёқимли ҳолатларини бир ҳафта қузатди. Ёғлик таомларни хушламай, шўр нарсаларни истеъмол қилишни истарди. Кўнглида Аллоҳга шуқр айтар, қалби остидаги миттигина жон дунёдаги барча хазинадан қимматли туюлар, Маҳкам-жоннинг бой берган миллионлари хаёлига ҳам келмасди.

Ҳомиладор эканига шубҳа қолмагандан кейин ўзини анча босиб олди. Ва буни биринчи кимга айтсам экан, дея ўйлай бошлади. Онасигами, қайнонасигами, эригами? Кимга айтсин?! Балки Санжар акасига айтар! Чунки ҳеч ким эътибор бермаса ҳам, Санжарнинг зимдан кузатишларини, сирли жилмайишларини пайқаганди. Фарғонада қовушишган кунга бир ойдан ўтди. Боланинг ундан экани аён!

У кундузи билан ўйланиб юрди. Фикрлари ёш бола ўйнаётган калавадай чувалашар, хаёллар кўнглига ғашлик соларди...

Кечки пайт телевизор кўргиси келмай, жойига чўзилди. Россияга юк жамлаш билан андармон юрган Маҳкамжонни кутиш хаёлига ҳам келмади. Оғироёқлигини билганда қанчалик қувонган бўлса, тундаги ўйлар шунчалик кўнглини чўктирди.

«Эй, Аллоҳ суюкли банданг эдим-ку, шу фарзандни нега эримдан кўрмаяпман? Бегона эркакдан бўлган болани «Бу сизники» деб қандай айтаман унга? Бу виждонсизлик, ноинсофлик бўлмайдими? Кейин у бегонанинг боласини бир умр ўзиники деб эркалайди, тўйлар қилади. Тўғри, буни ҳеч ким билмайди. Аммо ўзим бир умр виждон азобида қийналиб яшайманми? Ҳақиқий ота эса бир умр уни «болам» деёлмайди. Агар ўғил туғилиб, катта бўлган сари Санжар акамга ўхшаб қолса, сиримиз ошқор бўлади-ку! Кўпчиликнинг олдида ким деган одам бўламан? Улар юзимга айтолмаса ҳам шивир-шивир қилишади. Ёки «Эри бепушт экан, тирноққа зор ўтмай дегандир-да», деб кечиришармикан?

Охирги фикрдан кўнгли таскин топгандай ухлаб қолди.

У эрга тегаётганмиш. Атроф чароғон, файзли эмиш-у, тўйда Санжардан бошқа ҳеч ким йўқ эмиш. Бирдан умрида кўрмаган шаффоф нур пайдо бўлди. Қараса, Санжар ёнидан тилла узук оляпти. Бировдан ҳадиксиргандай тезда Чароснинг бармоғига тақиб қўйди. Бу

тушни ярим кеча кўрдими, тонгга яқинми-эслолмайди. Уйғонганида хўрозлар қичқираётган, шарқ осмонида алвон байроқ ҳилпирамоқда эди. Руҳи тиниқ, кайфияти яхши. Вужудидаги беҳоллик чекинган Чарос нонуштани учиб юриб тайёрлади.

- Биз бугун кечқурун жўнаймиз, Чарос! - Маҳкамжон чойдан кейин унга юзланди. Кўзларида хотинидаги ўзгаришларни сезиш ҳисси эмас, балки эсон-омон бориб келсам, катта пулга эга бўламан, деган қувонч кўринадди. Чарос бир оз маъюсланди. Аммо бугун гаплашиб олиш шартлиги учун маҳзунликка бўй бермади. Икковлари тушунган имо-ишора билан уйларига киришди.

- Маҳкамжон ака! - нозик жилмайиш билан боқди Чарос, - уйимиздаги бирор янгиликни сездингизми?

Маҳкамжон атрофга аланглади. Хонадаги жиҳозлар ўз ўрнидалигига ишонч ҳосил қилгач, қўлини икки томонга кериб, елкасини қисди.

- Наҳотки, ҳеч нарсадан хабарингиз йўқ?! Сиз нарсаларга эмас, менга қаранг.

- Ўша-ўшасиз.

- Балки сал ўзгаргандирман?! - Чарос икки нарсани: Санжар акаси билан алоқасию, ҳомиладорлигини назарда тутган эди. Афсуски, эри биронтасини ҳам тушунмади.

- Майли, - деди Чарос табассум билан, - Сафардан қайтганингиздан кейин биларсиз. Фақат «Кетаётганимда нега айтмадинг», деб гина қилмасангиз бўлди.

- Гина қилишга арзийдимиз, ўзи?

- У шунақа қимматлики, бу дунёда тенги йўқ.

Маҳкамжонда бир оз қизиқиш пайдо бўлганини сезган Чарос унинг иштиёқини оширишга интилди.

- Миллион, миллион пуллар унинг олдида ҳеч нарса эмас!

- Лотереяга «Нексия» ютдингми?

Маҳкамжоннинг кўзлари чарақлаб кетди. Чароснинг елкаларидан ушлаб, ўзига тортди.

- Қанақа «Нексия», жиннивой! Яқинда ота бўласиз!

- Ростданми?

У хотинини бағрига босди.

- Ҳа, Маҳкам ака, фарзандли бўламиз!

Чарос эрининг кўксига бош қўйиб йиғларди. Юраги тўлиб, ўзини ташлаб юборишдан тийиб турарди.

- Худога шукр, фарзанд беряпти, қаторга қўшиладиган бўлдик, аламли кунлар орқада қолаётгани рост бўлсин!

Чарос кўз ёшларини артиб, Маҳкамжонга термулди.

Эшик очилиб, қайнонаси кириб келди. У ташқарида ҳамма гапни эшитиб турган экан. Қайнона - келин кучоқлашишди.

- Бўйларингиздан айланай, қизим! Худога минг қатла шукр, қутлуғ бўлсин!

Маҳкамжон уялганнамо четроққа чиқди. Қайнонаси оловкуракда исириқ олиб кириб, Чароснинг атрофида тутатиб, айлангирди.

- Аллоҳга беадад шукр, ёмон кўздан асрасин, умри билан, ризқи билан берган бўлсин. Ўзим ҳам сезиб юрувдим-а, иштахангиз йўқ, қурут чайнаб юришингиздан. Шунақа, қизим! Бировга эртароқ, бировга кечроқ беради. Ўзингизни эҳтиёт қилинг. Ҳозирча биров билмай тургани маъқул, хўпми!

Чарос уялиб ерга қарар, атрофида парвона бўлаётган қайнонасига нима дейишини билмасди.

У чиқиб кетганидан кейин Чарос эрига оқ йўл тилади:

- Энди хотиржам бориб келаверинг.

* * *

Директор кутилмаганда Санжарни йўқлаб қолди.

- Кадрлар бўлимидан ҳужжатларни олиб, камчилиги бўлса тўғриланг. Мен бошқармага учраб келганимдан кейин ҳокимиятга борамиз.

У бошқа гап айтмади. Муомаласидан яхшилик аломати сезилиб турарди.

Тошкентдан қувур келтириб директор ишончига кирган Санжарга идорадагиларнинг муносабати ўзгариб қолган, мансаби кўтарилишига умид билан қарашарди. Директор ўринбосари нафақага кузатилгандан сўнг ўрнига ҳеч ким тайинланмаганди. Ўзаро суҳбатларда бу лавозимга Санжар ўтса керак, деган фикр айланардию, аниқ хулоса айтилмасди. Директор тушга яқин қайтди. Санжарни чақириб:

- Гап шундай, Санжарбек. Белни маҳкам боғланг, ўринбосарим бўласиз. Бизга сиздек ёш, уддабурро йигит керак. Ҳокимият билан келишганман, суҳбатдан ўтасиз, холос, - деди.

Эрталаб Санжар ишга келганида бу хабар яшин тезлигида тарқалган эди. Қисқа йиғилишдаги эълондан сўнг ҳамма уни табриклади.

«Онам суюнадилар,- ўйланди хонасида Санжар, - ўқишни битириб, ишга жойлашганимда ҳам чин юракдан қувонган эдилар».

У бахтиёр эди, қувончи ичига сиғмасди. Бу шодликни баҳам кўриш учун ишдан кейин «Н» сиҳатгоҳида дам олаётган Дилмуроднинг олдига боришга қарор қилди. Чаросга индамай кетишни эп кўрмай, уни хонасига чақирди.

- Чарос, хурсандмисиз?

- Жудаям! Табриклайман, - табассум қилди у.

* * *

Ишхонага яқинлашган Чарос узоқдан бир киши кузатиб турганини сизди-да, астойдил эътибор билан назар ташлади. Бу ким бўлди? Қиёфаси жудаям таниш, ёнида турган машинани қаердадир кўрган.

Эслади. Маҳкамжон Хоразмда юрган пайтида келган Сардор! Тавба! Доим эри йўқ пайтида пайдо бўлади. Атайлаб келаётгандай. Аммо бугунги қиёфасида ёмонлик аломати сезилмайди.

- Яхшимисиз, Чарос! Уйдагилар тинчми?

- Раҳмат, ўзингиз тузукмисиз?

Сардор машинанинг олд ўриндигидан целлофан пакетга солинган тўртбурчак нарса олди-да, Чаросга узатди.

- Маҳкамжон қайтса, шу омонатини бериб қўйсангиз. Хоразмдан бериб юборишди.

Сардор машинага ўтирди-да, «Хайр, Маҳкамжонга мендан салом айтинг», дея кетиб қолди.

Чарос «Пул кимдан, нега бериб юборадилар?» деб сўрамоқчи эди, аммо воқеа кўз очиб юмгунича содир бўлгани учун пакетни ушлаганча анграйиб қолаверди. Маҳкамжон Россияга жўнаб кетгунича пул ҳақида гапирмаган эди. Эҳтимол, бутунлай умидини узиб қўйгани учун бирор нарса дейишни хоҳламагандир. Авазнинг кирдикорларидан беҳабар бўлгани учун берган пулнинг ярми қайтишини у қаердан билсин?!

* * *

- Чарос!

У ёстиқдан бош кўтариб, атрофга аланглади. Эшик берк. Хона жимжит.

- Эшитяпсанми?

Таниди. Фарғонадан келган тундаги овоз. Юракнинг чуқур жойидан чиққан бу садо вужудини жимирлатиб, хаёлида айланган саволларни марварид доналаридай ҳар томонга сочиб юборди.

- Ҳа, - деди кўнглида.

- Қачонгача ҳаммадан беркиниб гуноҳи азимга ботиб юрасан? Эрингга, оилангга хиёнат қилишдан ўзингни тиймадинг. Энди никоҳсиз туғиладиган бола учун уйдагилар олдида гердайиб юрибсан. Яна бегона тўшакда жазманинг билан айш-ишрат қиляпсан!!!

- У менга жазман эмас? Мен Санжар акамни севаман!

- Севгини баҳона қилиб, ҳаромзода ўғил туғмоқчимини-

сан? Виждон азобида қовурилишдан қўрқмайсанми?

- Бир дона киприк ҳам Аллоҳнинг буйруғисиз тўкилмайди. Болани Худо беради. Мен учун ҳалол. Тугилмаган норасида ҳақида ёмон гапларни айтишдан уялиш керак!

- Ёмонликни қилган эмас, айтган уяладими?

Чарос жавоб қайтармоқчийди, бироқ кутилмаганда овоз тиниб, борлиқни сукунат қоплади.

Чарос ўзи учун иккита йўл қолганини тушунди... Санжардан буткул воз кечиб, гуноҳларига тавба қилиш ёки бир умр азобда яшаб, келгуси кўнгилсизликларга тайёр туриш. Йўқ, у барчасини бардош, сабр-тоқат билан енгади. Санжарни қанчалик севмасин, эртанги ҳаёти, фарзанди бахти учун пинҳоний лаззатлардан воз кечади. Кўнгил кўчасида дайдишдан ўзини тийса, Аллоҳ унга хотиржамлик, руҳий осойишталик берар. Ширин, беғубор туйғуларни қалбига қайтарар.

Кейинги икки-уч ҳафтада Санжарга яқинлашмади. Ёзган хатларига эътибор ҳам бермади. Фақат ўйланиб, ўз хаёллари гирдобида яшади. Бир ойдан сўнг директор вазирликка ишга ўтди. Санжар ўрнига вазифасини бажарувчи бўлиб хизмат қила бошлади. Чарос ўзини олиб қочишга қанчалик ҳаракат қилса, Санжар яқинлашишга шунча интилар, имкон бўлди дегунча хонасига чақиртириб, гапга тутарди. Орадаги муносабатлар тушуниксиз кунларда Тошкентдан хабар келди. Собиқ директор вазир ўринбосари лавозимига кўтарилибди. Урнига Санжарни чақирибди.

Санжар Тошкентга жўнаш арафасида Чаросдан хат олди. «Санжар ақа, сиз омадли йигитсиз. Келажакда бундан ҳам обрўли бўлишингизни Аллоҳдан тилайман. Йўлингиз ҳаминша очиқ бўлсин. Мени эслаб туринг, Чарос». Санжар самолётда кетаётиб хатни қайта-қайта ўқидию, аёлнинг мақсадини аниқ тушунолмади. Бир ойдан кейин оиласини кўчириб кетиш учун Наманганга келганида қалбидаги соғинч қадрдон ишхонага етакла-

ди. Чарос анчагина тўлишган, оппоқ юзида билинар-билинемас доғлар пайдо бўлган эди. Ишхонадагилар билан анча чақчақлашиб ўтиришди, ўтган даврларни хотирлашди. У ишхонадан чиқаётганида Чароснинг имо қилганини сездию, ташқарида бир оз кутиб турди.

- Тошкентга қачон қайтасиз, Санжар ака? - чиқа солиб сўради Чарос.

- Эртага кечки пайт, - ниманидир кутгандай қизиқсиниб жавоб берди Санжар.

- Туш пайтида ўша музқаймоқ дўконида учрашсак, икки оғиз гапим бор эди.

- Майли, соат ўн иккида кутаман.

Чарос кечки овқатни иштаҳасизлик билан тотиб, ўзини диванга ташлади. Маҳкамжон янги бизнес лойиҳани амалга ошириш билан қаёққадир кетган, қачон қайтиши номаълум эди. У саройда яшайдиган маликадай танҳо қолди. Зеро, бугун кечқурун шундай бўлишини хоҳлаганди.

- Эй, Худо, - деди у ётган жойида, - ўзинг сабр бер. Майли, Санжар акамга бўлган севгим юрагимда яшайверсин. Аммо эртага у билан учрашганда чегарадан чиқармагин. Гуноҳларимга тавба қилдим!

Кутилмаганда кўксидаги эҳтирослар тиниб, ҳамма ёқ сув сепгандай жим-житлик оғушига чўмди.

- Сенга ишонса бўладими?

Бу ўша овоз!

- Ахир, тавба қиляпман-ку. Наҳот менга ишонмайсан? Бир неча ойдан бери ўзимни гуноҳдан асраб юрганимга гувоҳсан-ку!

- Ёдингда тут. Тавба фақат бир марта қабул қилинади.

- Қалбимни тушуниб етдим. Бир томчи гуноҳни ҳам кўтара олмайди. Энди ваъдамни бузсам, ҳамма жазога тайёрман.

- Аллоҳ сабрлиларни яхши кўради. Тавбани маҳкам ушласанг, эрингнинг қалбидаги музни эритиб, отаси олган қарғишни чиритиб юборар...

- Шундай бўлиши мумкинми?

- Унинг каромати кенг.

Чарос анчадан бери Санжарга хат ёзишни кўнглига тутиб юрганди. Назарида, бугун фурсат етди. Тошкентга кетса, қачон қайтишини Худо билади. Қолаверса, туғруқ таътилига чиқса, у билан учрашолмай қолиши аниқ.

У таътилни ўйларкан, қалбига севинч ҳислари қўйилди. Беихтиёр кўрпани кўтариб турган қорнини силади. Туғилажак фарзанди хаёлига келиб, томирларида гурур жўш ура бошлади. Ўзини тутолмай туриб кетди. Ойнага яқинлашиб кўзларига қарадию, ҳайратдан қотиб қолди. Ажабо! Юзларида шафақранг нур товланар, нигоҳида эса тиниқлик, чароғонлик ўйнади. Назарида, бу жозиба қалбида пайдо бўлган поклик ва илоҳиёт алангасининг ёруғлиги эди. У яхши эслайди, мактабни тугатаётган пайтлари-балоғат ёшига етганида юз-кўзларида ана шундай ёруғликни сезган, лекин ўз чиройига маҳлиё қизлардан эмаслиги учун эътибор бермаган эди. Орадан шунча йиллар ўтиб, яна ўша нур вужудига қайтди.

Нега шундай? Аллоҳ тавбамни қабул қилдимикан? Наҳотки, илтижоларим, чин дилдан қилган муножотларим етиб борган бўлса?!

У вужудига ёқимли ва соҳир энтиқиш сезди. Бутун танасини кўринмас одам меҳр-муҳаббат билан силаб-сийпалар, қўллари сезилган жойдан танасига билинар-билинемас ҳарорат ўтаётгандай туюларди. Яшаш нақадар завқли, ҳаёт нақадар гўзал!

«Санжар ака! Тошкентга кетишингиздан аввалги муносабатимдан ҳайрон бўлгандирсиз. Турли хаёлларга борганингиз ҳам ажабланарли эмас. Олдин қаёққа бошласангиз, кетаверардим. Сизни севганим учун эримга хиёнат қилдим. Гуноҳ фарзанд қайғуси туфайли бўлганини яхши биласиз. Сизнинг олдингизда қарздорман. Буни виждоним айтиб турибди. Юрагимда аллақачон қовжираб қолган севги ғунчасини тирилтириб, очилтирдигиз. Ҳаётда сизни учратганим туфайли оналик остонасида турибман.

Биз энди учрашмаймиз. Тақдир тақозоси билан тасо-
дифан кўришиб қолсак ҳам, дўстона муомала билан
кифояланамиз.

Мени яхши кўришингизни биламан, шу севги туфай-
ли сиз ҳам юракнинг бир чеккасига санчилаётган хиёнат
азобини йўқотолмаётганингиз аён. Мен гуноҳларимга
тавба қилдим. Сиз ҳам Аллоҳга илтижо қилинг, карома-
тидан бебаҳра қолдирмайди.

Энди сиздан бир нарсани ўтиниб сўрамоқчиман. Ўй-
лайманки, ягона илтимосимни ерда қолдирмайсиз. Ту-
ғилажак фарзандим сиздан эканини ҳеч ким билмасин!
Бу - иккимизнинг сиримиз бўлиб қолсин!

Оилангиз билан бахтли бўлинг.

Салом билан Чарос».

Чарос хатни тўрт буклаб сумкачасига жойлади-да,
билинар-билинемас хўрсинди. Эртаси куни уни Санжар-
га берганида елкасидан тоғ ағдарилгандай, енгил тортди.

Чарос хиёбондан узоқлашиб кетгунича Санжар унинг
ортидан термулиб турди. Бир вақтлар қалбига қўнган
фаришта учиб кетаётгандай, кўксига орзиқиш, билинар-
билинемас изтироб туйди.

Орадан бир неча ойлар ўтиб, Мадинадан хат олди.
Мактуб ичида шундай сатрлар бор эди: «Чарос ўғил
кўрди, бирам ширин, бирам ёқимтойки, бир келиб
кўринг, ҳайрон қоласиз... Ишхонамизга тўйча қилиб
берди, жудаям хурсанд. Қувончдан бўлса керак, баҳор-
даги гулдай очилиб кетибди».

У нимага урғу берганини Санжар тушунди. Аммо
Чарос ўғиллик бўлганидан суюнди. Ички бир ғурур
юрагига олов ёқди. Наманганга қушдек учиб боргиси,
ўғлини кўргиси келди. Шу куни ишдан кейин боғ
ёнидаги кафега кириб, бир оз ичди. Узоқ-узоқ хаёл
сурди, ширин, кўнглини қитиқловчи туйғулардан маст
бўлиб кўча айланди.

У меҳнат таътилига чиқиб, ота-онасини кўргани На-
манганга келди. Икки-уч кун дам олгач, Чаросни қан-

дай учратиш, ўғлини кўриш йўлларини қидирди. Бир неча марта кўчасидан машинасини секинлатиб, ҳовли-сига қараб ўтди. Аммо унга дуч келмади. Бир ҳафтадан кейин бозорга бориш баҳонасида уларнинг маҳалласидан юрди. Узоқдан Чароснинг бола кўтариб машинадан тушаётганини кўрдию, юраги ҳапқириб кетди. У машинадан тушиб, Чарос билан сўрашди.

- Қутлуғ бўлсин, Чарос!

- Раҳмат.

У болага термулди. Бола бир томчи сувдек Санжарга ўхшарди. «Майлими» дея қўл узатиб, чақалоқни қўлига олиб кўксига босаркан, димоғига гўдак ҳиди урилди.

- Исми нима?

- С-с-санжарбек!..

Унинг юрагида оғриқ турди...

* * *

Санжар шу куниёқ Тошкентга отланди. У қадрдон шахридан тезроқ узоқлашишни истарди. Ана, Қамчиқ доवони. Ҳозир уни фақат довон тушунади. О, тоғлар! Сабр-тоқатнинг буюк тимсоллари! Тангрининг тенгсиз марҳамати ила инсон улардан куч олади, уларга талпини-нади. Санжар уфққа боқди. Эртанги ёруғликдан дарак бериб қуёш ботмоқда. Ажабки, худди ўша лаҳза чақалоғини бағрига босган Чароснинг маъсум чеҳрасини ботаётган қуёшнинг сўнгги нурлари сийпаларди.

«Аллоҳ билгувчи!» деди Санжар машинаси эшигини шахд билан очиб.

«Аллоҳ кечиргувчи!» деди Чарос чақалоғини бағрига босиб.

Уларни олдинда қандай йўллар кутмоқда - бу Яратганнинг ўзига аён. Ҳар иккови ҳам англашардики, улар етган манзил нелигини ҳеч бир банда охиригача изоҳлай олмайди. Қим ҳақ, ким ноҳақ - буни Яратганнинг ўзи билади. Бандасининг ҳукми бекор. Ҳукм Аллоҳдандир!

МАКТАБ БОҒИ

Мўминов домлани собиқ жамоаси байрамга таклиф қилди. Саксонга кирган бобо ўзида йўқ хурсанд. Ўғли совға қилган костюм-шимни кампирига дазмоллатди. Оқ кўйлакка қора галстук боғлади. Ёш йигитга ўхшаб виқор билан гердайдиди-да, ҳазиллашган кўйи Холида аяга буйруқ қилди.

- Туфлини арт, момоси!

Кампир ёш эрини ишга жўнатаётган аёлдай ўз ишини ҳафсала билан бажарди. Костюмига ёпишган майда ипларни икки бармоғини намлаб, қимчиб олди.

- Байрам экан деб ўйнайверманг, ёшингизга яраша сипо ўтиринг, хўпми, чол?

Домла ёшлик даврида сочларини силлиқ тараб, дазмолланган кийимда ишга жўнаганида Холида ая бир оз рашк қилгандай:

- Кўз тегмасин, суф, суф! - деб қўярди.

Ҳозир ҳам ўша маъсуд дамлар ёдига тушди-да, домланинг чертса қон томадиган юзларига қараб меҳри товланди.

У мактабга етиб борганида кўпчилик ошхонага тўпланаётган, ташқарида, темир ўчоқда дамланган паловнинг иштаҳани қитиқлайдиган ҳиди димоққа уриларди.

Ўқитувчиларнинг кўпчилиги ўзи ўқитган, қўлида ишлаган ёшлар бўлгани учун ҳовлида салом бериб, кутиб олишди. Домла ҳаммаси билан кучоқлашиб, елкаларини силаб кўришди. Барчасида байрам кайфияти сезилиб турар, бироқ ўрта ёшлиларида сал ташвиш борга ўхшарди. Кўнглида аллақандай хавотирга ўхшаш туйғу уйғондию, умумий кайфиятига кўпам таъсир қилмади.

Бекмирза домлага қараб-қараб қўяр, ундан ниманидир яшираётгандай туюларди.

Домла ишламай кўйганига ўн беш йилдан ўтган бўлса ҳам мактабдаги барча ишлардан хабардор, айниқса, янги

раҳбарлар тайинланса, албатта, фотиҳа бергани келарди. Барча масалаларда маслаҳатларини аямас, хусусан, ота-оналар мажлисида қатнашиб, тарбия, ота-она масъулияти ҳақида жонли мисоллар билан қимматли фикрлар айтарди. Қишлоқ аҳли домланинг юкли, салмоқли танқидларига жим қулоқ солади. Ҳатто айримлари сўз олиб миннатдорчилик билдиришади.

Домла бир йил Тошкентдаги ўғлиникида яшаб, кейинги ўзгаришлардан беҳабар бўлгани учун Бекмирзадан:

- Қандай янгиликлар? - деб сўради.

У жавоб бериш ўрнига:

- Устоз, ичкарига кирайлик, жамоа кутиб қолди, Сизсиз столга ўтиришмайди! - дея илжайди.

Домла шогирдининг кўзларига қарадию, ўзидаги хавотир яна кучайганини сизди. «Шу мактабда нимадир бўлган-ов!» кўнглидан ўтказди. «Мендан ниманидир яширяпти. Тавба, бунақа одати йўқ эди-ку!»

У зинапоядан икки қадам ташлагани заҳоти негадир ўнг томондаги майдонга назари тушди. Тушди-ю, ҳангуманг бўлиб қолди! «Ажабо! Салкам ярим гектар келадиган беҳизор қани? Кўзим хато кўрмаяптими?» У икки кўзини қаттиқ юмиб очди. Яна ўша ҳолат - беҳизор йўқ! Йўқ! Йўғ-э! Бўлиши мумкин эмас!

- Домла, юринг, чақиришяпти, - Бекмирза билагидан ушлади.

- Тўхта, тўхта! Бекмирза, беҳизор қани?

- ...

- Сендан сўраяпман?

- Домла, - чайналди у, - кейин гаплашамиз, ҳозир, ўқитувчилар кутиб қолишди.

- Менга қара, болам, беҳиларни ким қўпориб ташлади?

- Ҳа, ўтган баҳор Зарифахон, ўрнига экин қиламиз, деб кестириб ташлаганди.

- Янги директорми?

- Ўша!

- Нима ҳаққи бор? Арпасини хом ўрганмиди?

Яқинда пенсияга чиққан Мансур ака гапга аралашди.

- Домла, ҳозир кайфиятни бузманг, кейин бемалол гаплашамиз.

Ичкаридан директор Зарифахон чиқиб, кўзлари катта-катта очилиб асабийлашаётган домлани кўрди-да, қапа-лаги учиб кетгандай бўлди.

- Ассалому алайкум, келинг, тинчликми, устоз?

- Ваалайкум...

- Шундай байрам кунда-я! Кўйинг, домла!

- Зарифахон, беҳизор қани?

- Ҳа-а, уми?

- Ўша, бундан ўттиз йил олдин биз яратган беҳизорни айтяпман!

Домланинг овозида бир оз таҳдид, ўксиниш, афсусланиш бор эди. Зарифанинг «Ҳа, уми?» деган беписанд гапини эшитгандан кейин юрагига зардоб тўлди.

Теп-теккис ерга қараган сайин юраги вайрон бўлди. Зарифа гўё беҳизорни эмас, юрагини пайҳон қилиб, орзуларини, хурсандчилигини кўпориб ташлагандай аъзойи баданида титроқ турди. Оёқ-қўли қалтираб, дармони йўқолди. Ҳеч кимга эътибор бермасдан, беҳизордан ном-нишон ҳам қолмаган текис шудгорга қараб, зинапояга ўтириб олди. У урушда ҳалок бўлган ўғлига аза очган кекса жангчига ўхшарди ҳозир.

- Сен, - деди Зарифага қатъий овозда, - мени хўрлаш учун чақирганмидинг? «Сен яратган боғни ер билан яқсон қилдим, кўриб қўй», демоқчимисан?

- Жон домла, ўзингизни босинг! Нотўғри тушунманг!

- ялинчоқ овозда иддао қилди директор, - ўрнига янги боғ яратамиз. Худо умр берса, келиб кўрасиз. Мевасидан ҳам ейсиз!

- Сен аввал ярат, кейин бизникини буз! Боғ қиламан десанг, мактаб орқасида ер кўп, ёнбағирда бир гектарча майдон бўш ётганини кўрмадингми? Фотиҳа бергани келганимда мактаб атрофини обод қил. мева эк, бола-

ларнинг оғзи тегади, дегандим! Наҳот, икки йилда ёдиндан чиққан бўлса?! Бир йил аввал ҳовлидаги чинорларни кесиб сотяпти, дейишганида пулини таъмирлашга ишлатар, деб ўйлагандим. Энди беҳизорни нега кесасан? Ё ўтин қилиб сотдингми? Бизнинг авлод экканни сенлар кесасанми? Бир туп мевали кўчат экмай туриб, бутун бошли боғни кесишга ким буйруқ берди? Наҳотки, фарқ ҳосилга кирган боққа ачинмаган бўлсанг?!

Атрофга тўпланган ўқитувчиларнинг ҳам боши эгилди. Зарифа боғни кестираётганида икки-уч нафар домладан бошқаси қаршилиқ кўрсатолмагани учун ўзларини айбдор ҳис этишар, боғни сақлаб қолишнинг иложи бўлмади, дегандай елка қисиб туришарди.

Кўпчилик домлани турғизмоқчи бўлди. Гинахонлик байрамга ярашмайди, деган фикрга борди, шекилли, домла уларнинг ёрдамисиз ўрnidан туриб байрам ўтказиладиган залга юрди. У атрофида парвона бўлаётган директорга ҳам, ўқитувчиларга ҳам парво қилмас, хаёлида олис йиллар, боғ билан боғлиқ хотиралар жонланаётган эди...

Домланинг болалик ва ўсмирлик даври очарчилик йилларига тўғри келди. Одамлар бир бурда нонга зор, ажриқдан атала тайёрлаб кун ўтказишар, кун бўйи бир коса атала учун кетмон чопишарди. Шундай кунларда ака-ука касалликка чалинишди. Улар тинмай йўталишар, дори-дармон кам, шаҳардан сотиб олгани пул йўқ. Маҳалладаги Ҳидоят момо болаларни кўриб раҳми келди. Кечки пайт ярим пақир беҳи қоқи олиб чиқди.

- Қайнатиб ичир, йўтални, шамоллашни олади, - деди онасига.

Икки ҳафта шундай муолажа қилинди. Эрта баҳорда ака-уканинг томоқлари юмшаб, нафас олишлари енгиллашди. Колхозга асосий куч бўлиб ишга киришди. Орадан йиллар ўтиб, у институтда ўқиди. Қишлоқда Мўминов домла деса ҳамма ўрnidан туриб, салом берадиган устозга айланди.

Шу мактаб қурилганида домлани директор этиб тайинлашди. Бинонинг чап томони ёнбағирлик, яндама эди. Домла колхоздан бульдозер, экскаватор сўраб тупроқни олдирди, яндамани сурдирди. Танишлари, дўстлари, собиқ ўқувчилари ёрдамида аллақайси тумандаги кўчатчилик ширкатидан юз тупдан ортиқ тўрт хил сара беҳи кўчати олиб келди. Ўқитувчиларни ёнига олиб ерни текислашди, ниҳолларни китобида ёзилганидай ўтказишди. Бино атрофига чинор экишни ҳам унутишмади.

Домла ёшлигидан қийинчилик, очарчилик кўриб ўсгани учун ҳалол яшарди. Беҳилар ҳосилга киргач, элдан ортиқча бир дона ҳам уйига олиб кетмади. Гуруҳда овқатланадиган бошланғич синф ўқувчиларига тушликда беҳидан компот беришни йўлга қўйди. Ўқитувчилар ҳам бу марҳаматдан бебаҳра қолишмади.

- Синфда кўп гапирасизлар, овозга нафи тегади, - деди домла, - томоқни юмшатади, шамоллашингиз бўлса йўқотади.

У беҳининг шифобахш хусусиятларини доим гапириб юрарди.

Беҳизордан нафланмаган одам йўқ, маҳалла болалари ҳам ейди, айрим серфарзанд хонадонлар бир-икки пақирдан олади. Бу домлага завқ бағишлайди. Энди бу завқ йўқ! Уни таг-томири билан кўпориб ташлашди. Гўё домланинг юрак томирларини суғуриб олишди! «Эҳ, одамлар, - ўйлади домла маҳзун кайфиятда, - бугун мактабга директор бўлса мутлақо хўжайинга айланади, кўнглига келганини қилади. Хоҳласа, боғни кесиб ўтин қилади. Хоҳласа, болаларни жазирамадан асраган чинорни сотиб чўнтак қаппайтиради! Эй, худо, уларга инсоф бер!»

Ёшим саксондан ўтганида мактаб ишларига аралашаверишдан нима фойда? Кошки шулар тўғри қабул қилса?! Лекин инсон қадри, меҳнатга ҳурмат қани? Қадриятларимиз шу йўсин емирилиб кетаверадими? Бунга ким айбдор? Наҳотки, тўхтатиб бўлмаса?!»

Домла бу саволларга жавоб тополмай, уларни миясидан чиқариб ташлашга ҳаракат қилди. Аммо дераза очилганда ёпирилиб кирган изғириндай юрагини сиқувга олаверди.

Давра унчалик қизимади. Домланинг кайфияти кўпчиликка юққандай, очилиб-сочилиб ўтиришолмади. Бекмирза ака домлага эркалик қилиб, даврага тортди.

- Устоз, келинг! - деди иккала қўлини кўтариб. Домла тумтайиб ўтириши байрамга ярашмаслигини сезди, даврани айланди. Ҳамма қарсак чалди. Мусиқа шўҳига алмаштирилди. Ҳамма ҳеч нарса бўлмагандай рақсга тушар, зални шовқин-сурон, қийқириқ босиб кетганди. Домла ҳеч кимга билдирмай, даврадан сирғалиб чиқди-да, мактаб ҳовлисига ўтди. Вайрон бўлиб ётган беҳизорга бориб тиззалаб ўтирди. «Эрта баҳор гуллаганда қанчалик чиройли турарди-я! Ифорини айтмайсиз-ми? Дилингни яйратарди, дилингни! Кузда-чи, беҳилар ҳандалакдай сарғайиб пишганда ҳиди бутун борлиққа тараларди. Ёз бўйи кўм-кўк денгиздай чайқалиб туриши ҳеч кимни бефарқ қолдирмасди. Кечки пайт, кроватни ўша ерга қўйдириб бир соат ўтирсам, бутун чарчоғим чиқиб кетарди-ку! Энди шундай боғ қани? Йўқ! Бўлмайди ҳам!»

Домла ўксинди. Дили оғриб кўзига ёш келди.

Қанча ўтирганини билмайди. Бир вақт орқасида кимдир юргандай бўлди. Кўзидан сизиб чиқаётган ёшни даструмоли билан артиб орқасига ўтирилди. Бошини эгиб, мунғайганча Зарифа турарди.

- Мени кечиринг, домла...

ЖАЛЛОД ҚИЛИЧИ

Дарвоза шахд билан очилди. Сўриток тагига - ялангга қўйилган темир кравотда ўтирганлар «ялт» этиб қарашди. Икки соатча олдин хурсанд, ибо ва табассум билан чиқиб кетган Зулхумор аччиқланган ҳолда кириб келди.

Кўзларидаги ғазаб яққол сезилиб турар, норозилик изтироби ёноқларини қип-қизил чўққа айлантирган, чимирилган қошлари, аёллар таъбири билан айтганда, «токчага чиққан» эди.

«Так-так-так» келган Зулхумор кравот олдига етиб, ладасига кўзи тушдию, ғазабидан андиша устун келиб, бир дақиқа ерга қаради ва онасига юзланди:

- Мени кимга беряпсиз, ойи?

Кутилмаган саволдан эсанкираб қолган Азиза опа ҳайратини билдириб улгурмай, Зулхумор хонасига кириб кетди. У зинапоядан кўтарилиб, ром эшигини очаётганда кўзларида ёш милтилаганини кравотдагилар аниқ кўришди ва учрашувга борган қизга совчи жўнатаётган йигитнинг янги «ҳунар»и очилиб қолганини гапсўзсиз тушуниб етишди.

- Тинчликми, онаси? - таажжубини англатди Саттор ака, - қизингга нима бало бўлди?

Зулхуморнинг ҳозирги кайфияти ҳақида Саттор акадан ортиқ билмайдиган Азиза опа эрининг сўровини «Кириб хабар ол-чи», қабалида тушунди-да, унинг хонасига шошилди. Онанинг хаёлида бир фикр айланарди: «Қайсар қиз битиб турган ишни бузмадимикан?»

- Зулхумор! - эшикни очиб садо берди Азиза опа. Диванда ёстиққа юзини босиб ётган қизи индамади.

- Нима бўлди, қизим? - онасининг сўзларидаги ялин-чоқлик, куюниш оҳанги қизга унчалик таъсир қилмади. Азиза опа Зулхуморнинг аввал бошини, сўнг елкаларини силади. Аммо қиз ўзи билан овора эди.

- Менга қара-чи! - кескинроқ сўзлади она, - нега йиғляяпсан, очикроқ гапирсанг-чи.

Зулхумор ётган кўйи онасига ўгирилди. Унинг кўзлари жиққа ёш ва ғам-алам билан тўла эди. Азиза опа сергак тортди, бу ерда жиддий нарса борлигига ишонч ҳосил қилди.

- Ҳеч ким билан гаплашгим келмаяпти. Мени ёлғиз кўйинг, ойи!

Азиза опа қизининг чўрткесар, қайсарлигини яхши билгани учун ортиқ савол бермади.

Зулхумор ёқимтой, чиройли қиз. Ашула айтиш, шеър ўқиш, рақсга тушиш - жону дили. Мактабда ҳамманинг назарида бўлди. Лицейга ўтди-ю, буюкларнинг асарларига шўнғиб кетди ва ҳаётни кенг, теран тушуна бошлади. Катта мақсадлар билан, жамиятда ўз ўрнига эга, нуфузли шахс бўлиб яшашни кўзлаб ўқиди. Қобилятининг ижтимоий моҳиятини англагани учун майда орзу-ҳавасларга вақтини сарфламади. Изланиш, меҳнатдан чўчимади. Ижод завқи ва сурурини, ўзига хос машаққатларини ҳис қиладиган, ижодий фаолият учун шароит яратиб берадиган, ҳеч бўлмаганда, тўғри тушунадиган одамга ёстиқдош бўлишни орзу қилди.

Унга яхши жойлардан совчилар келди. Ўқитаман, тўйдан кейин университетда ишлайверади, ижоди билан шугулланаверади, деганлари ҳам бўлди. Аммо бирортаси ҳам унинг дидига тўғри келмади.

Икки соат олдин пардоз-андозни ўхшатиб чиқиб кетаётганида ота-онаси ва бувиси: «Илоё, юлдузи юлдузига тўғри келиб, бахти очилсин!» дея дуо қилиб кўзатишганди. Зулхуморнинг асабий кириб келиши, онасига ҳеч нарса демагани барчаларини таажжуб ва ҳайрат дарёсига фарқ этди.

Кўз ёшлари тиниб, енгил тортган Зулхумор ўтган воқеаларни бирма-бир мулоҳаза қила бошлади.

Совчилар биринчи кунидек ваҳима билан «Ласетти»-да келишди. Сулола, куёв, унинг келажаги ҳақида тўлиб-тошиб гапиришди.

- Олимжон институтни битирар-битирмас, даласи машина обертган, - гурурланиб сўзлаганди куёв бўлмишининг онаси, - ўғлим беш вақт намозни канда қилмайди, ичмайди, чекмайди... Раҳматли бобоси шунақа тутумли одам эди.

Амма гапни илиб кетди:

- Ҳар кунни азонда ота-онасидан дуо олиб, ишга

кетади. Ниятига етиб юрибди, жиянгинам.

Зулхуморнинг назарида, аёллар совчиликка эмас, куёв бўлмишнинг мол-мулкани кўз-кўзлагани, фазилатларидан лоф ургани келгандай туюлганди.

Иккинчи сафар остона ҳатлашганда эшик олдида «Мерседес» кутиб турди. Суҳбат чўзилди. Икки томон яна «қорнидаги»ни айтди ва йигит билан қиз учрашишлари лозим, деган қарорга келинди.

Зулхумор ишдан келиб бу келишувни эшитдию, кўнглининг бир чеккасидаги «Йигит қанақа экан?» деган қизиқиш ёнига катталарнинг қистови қўшилиб, илк учрашувга чиқди.

Учрашувни, бошқа қизлардек, Зулхумор ҳам бир мунча ҳаяжон билан қаршилади. Шаҳар боғининг машҳур хиёбонида қип-қизил «Нексия»дан тушган куёв Зулхуморга бамаъни йигитга ўхшаб кўринди. Музқаймоқ дўконидаги ярим соатлик суҳбатда ўзини сипо, тартибли ва ўта ақлли тутди. Учрашувдан қайтиб келгач, ойиси:

- Йигит ёқдими? - деб сўраганда, Зулхумор:

- Ёмонмас! Бойкуёв топибсизлар-да! - деб кулимсираб хонасига кириб кетди.

Эртага «оқлик» берамиз деб турилганда, Олимжон уни «Ал-машриқ ресторанида тушликка таклиф қилди. Овқатланиб бўлишгач, Олимжоннинг ҳақиқий башараси очилди:

- Зулхуморхон!

- Лаббай! - деди қиз.

- Тўйдан кейинги айрим нарсаларни келишиб олсак!

- Айнан қайси масалаларни?

- Ҳозир мавриди бўлмасаям бир-иккита шартларимни айтиб қўймоқчиман, хафа бўлмайсизми!

- Тўйдан олдин мени хафа қиладиган гап айтмассиз!
- бўлажак келинга хос мутойиба, эрқаланиш билан сўзлади Зулхумор.

- Мен бизнесменман! Оила учун керагидан ортиқ пул

топа оламан. Сиз миянғизни ачитиб ишлашингиз шарт эмас. Қисқаси, тўйдан кейин ишламайсиз! - Уйда ўтирасиз!

Бу гап Зулхумор қалбига золим подшоҳнинг шафқатсиз ҳукмидай зарб билан урилди ва ёнига Олимжондаги беписандлик, кибру ҳаво қўшилиб, асабини қақшатиб юборди. Ўз ҳаёти устидан бундай ҳукм ўқилишини кутмаган қиз ҳайратда қолди.

- Яхши тушунмадим, нима дедингиз?

Олимжон боягидан кескинроқ овозда такрорлади:

- Тўйдан кейин ишламайсиз, уйда ўтирасиз!

Бу ҳукм Улуғбекнинг олтин бошини танасидан жудо қилган жаллод қиличига ўхшарди. Фарқи шундаки, у Зулхуморнинг тўйгача бўлган ҳаёти билан кейинги тақдирини боғлаб турган ришталарни, узоқ йиллар ардоқлаб, куч-ғайрати, узун тунларини бахшида этаётган орзулари бошини кесиш учун шиддат билан кўтарилган эди.

«Наҳотки, - ўйларди у, - ҳаётимни шу золимга топшириб қўйсам, тақдирим, орзу-умидларим, инсонлигим бунинг учун қадрсизми?! Орзу-ниятларим мурдаси устига қурилган турмушим мазмунли кечишига кафолат борми? Ўқимаган, касб-ҳунари йўқ, ҳеч қаерда ишламайдиган аёл билан ўқимишли, олдига катта мақсад қўйган аёлга бир хил муносабатда бўлиш адолатсизлик эканини тушунадими бу?! Бунга ақли етганда «Ишламайсиз, уйда ўтирасиз!» дея кескин гапирмас эди Тўрт девор орасида ўтирсам, билимим, истеъдодим, ижодимнинг кимга кераги бор? Ўн йиллик заҳматларим бир зарб билан пучга чиқадими? Йўқ! Мен бунга йўл қўёлмайман!»

Зулхумор Олимжонга барчасини ётиғи билан тушунтиришга ҳаракат қилди. Келинлик вазифасини тўқис бажаргандан кейин ўз иши билан шуғулланажagini, қайнота-қайнонасининг дуосини олажagini билдирди. Аммо тошга ёмғир қор қилмаганидек, Олимжоннинг

қарорини ўзгартиролмади.

- Йўқ, асал, ишламайсиз, уйда ўтирасиз

Зулхуморнинг гурури исён кўтарди.

- Йўқ! - деди Зулхумор кескин, - шартларингизни қабул қила олмайман. Шунча йил уйда чўрингиз бўлиш учун ўқимаганман, инсондай яшаш, жамиятга фойда келтириш учун ҳаракат қилганман.

- Эй, Зулхуморхон, шу топда жамиятни ким ўйлайди, ҳамма пул топиш, қорнини тўйдириш билан овора-қу!

- Эҳтимол, сизнинг чўнтакдан бошқа ғамингиз йўқдир. Биз яхши мақсад учун яшаймиз. «Мерс»имиз бўлмаса ҳам сиздан бойроқмиз! Мен ўз ишимни яхши кўраман, танлаган йўлимни чўриликка алмаштирмайман!!!

Зулхумор росмана жаҳл билан гапирар, Олимжон эътироз билдирса жавоб тайёрлаб қўйган эди.

- Унчаликмас, сизни ҳеч ким чўри қилмоқчи эмас

- Олимжон ака, биз бундан кейин учрашмаймиз, совчиларингиз ҳам бормасин. Шунинг учун охириги гапни айтиб қўймоқчиман. Сиз билан турмуш қуришга рози эмасман! Сиз ишламасдан, уйда ўтирадиган, чизган чизигингиздан чиқмайдиган, берсанг ейман, урсанг ўламан, дейдиган хотин топинг, хайр!

- У ўрнидан туриб ижодхонасига кирди. Шкафдаги қатор терилган қадрдон китоблар, кўз нури, қалб кўри тўкилган ўз тўпламларини, газета-журналларда босилган шеър, мақолаларини кўздан кечирди. Шоирлар, ёзувчилар билан катта-катта давраларда, анжуманларда тушган суратларини томоша қилди. Юраги булоқ сувидай тоза туйғуларга тўлди. Асаблари ипакдай майинлик билан юмшади ва беихтиёр аспирантурани тугатаётган Жалололиддин акасини эслади. Ижод оламига киришига, фикри теран, дунёқараши кенг бўлишида далда берган бу инсоннинг самимий нигоҳларини кўз олдига келтирди-да, сўнгги учрашувда айтган гапларидан руҳланиб кетди:

- Мақсадга етиш учун ўн марта йиқилсангиз ҳам олдинга интилаверинг, тўсиқлар тугайди. Манзил кўрингач, руҳингиз равшан, йўлларингиз чароғон кўринадди!

Бу инсон Зулхуморни чин дилдан ҳурмат қилади, истеъдодини қадрлайди. Ҳаёти билан боғлиқ муҳим саналарни эслатиб қўяди. Бир куни ишдан қайтаётиб савол берганди:

- Биринчи шеърингиз қачон босилганини эслайсизми?

Зулхумор жавоб беролмади. Жамолиддин эса шеър босилган санани, ҳатто қайси газетанинг нечанчи саҳифасида кимлар билан ёнма-ён чиққанигача айтиб, уни ҳайратда қолдирганди. Гарчи ҳали севги ҳақида оғиз очмаган бўлса ҳам, туйғулари самимий, тоза. У Жамолиддин акаси кўнглини очадиган кунни кутиб яшайди.

ДУНЁНИНГ БЎЛГАНИ ШУ

ёки

жасад устидаги изтироб

Москванинг марказий кўчаларидан бирида елдек учиб бораётган юк ташувчи «ФОРД» олдига югуриб чиққан одам чапанилик билан қўл кўтарди.

- Тўхта! Тўхта, барака топкур!

Ҳайдовчи дарров тормозни босди. Ўнлаб машиналар боғча болаларининг бетартиб ўйинчоқларидай тирбанд бўла бошлади. Рулдагилар бегона одамга ўқрайиб қарашар, «Тўхтатгани бошқа жой куриб кетганми?» дегандай, қоида бузилаётганидан норозиликларини сигнал чалиб изҳор этишар эди. «Форд» ҳайдовчиси машинани йўл четига олгунча бояги одам етиб келди.

- Ассалому алайкум, оғайни!

- Ва алайкум...

- Биродар, мендан хафа бўлмайсиз, бегона шаҳарда жуда қийналиб кетдим... Ўзбеклигингизни сезиб, тавак-

кал тўхтатавердим. Хайрият, адашмабман.

- Тинчликми? Нега қийналдингиз?

- Аслида она юртидан узоқдаги одам роҳат-фароғатда яшамаслигини ҳаммамиз яхши биламиз-ку! Аммо менинг ташвишим фожиа билан боғлиқ.

- Қанақа фожиа? Тушунтириброқ гапиринг! - миллатдошига қараб сергакланди ҳайдовчи.

- Четроққа чиқайлик...

* * *

Марҳумнинг тобути чап томонга жойлаштирилди. Ерда кичик кўринган «гроб» машинага чиққандан кейин каттагина жойни эгаллагди. Баҳромжон узун тўртбурчаксимон матоҳга қараркан, қалбида одамни сескантирадиган ғалати туйғу пайдо бўлди. Бир соатча олдин ўликхонада музлаш даражасига етай деб қота бошлаган мурдани кўтарганида, бунақа туйғуни ҳис этмаган эди. Балки ҳамма ишлар битиб, хотиржам тортгандан кейин инсон шунақа ҳолатга тушар?.. Мана энди бу ёғи минглаб километр йўлни шу мурда - жону жигари Қосимжон билан бирга босиши керак! Аллоҳ сабр берсин! Кўз ёши ҳам қуриб битди...

У Москвага келиб, ўликхонада мурдани кўрди-да, устига ўзини ташлаб йиғлаб юбормаганига ҳайрон қолди. Бош томонидан оқ матони кўтарди... ва бирдан сесканиб кетди. Қосимжон одамнинг раҳмини келтирадиган қиёфада эмас, «Ака, дунёнинг бўлгани шу экан, ортиқча куюнманг!» дегандай ётарди. Авваллари бу гапни минг марта эшитган, юзлаб китоблардан ўқиган бўлса-да, бирор марта мағзини чақмаган, юракни зирқиратувчи ҳикматига эътибор бермаган экан! Мағзини чақиши учун минглаб километр йўл босиб, бегона шаҳарга келиши, укасининг жонсиз қиёфасига қараши шартмиди?! Сабоқ бериш учун бошқа йўл йўқмиди, халлоқи олам?! Агар хато қилаётган бўлсам, мени кечир,

яратган эгам! Мен бир ожиз бандангман. Берган умрни елларга созуриб, қадрини бир пул қилаётган гофиллинг-ни кечир, карами кенг парвардигор!!

Шерзод газни босди. Машина салобат билан қўзғаларкан, Баҳромжон икковининг дилида дуо такрорланди: «Эсон-омон етиб олайлик!» Манзил бир-икки соатлик эмас, бир неча кунлик бўлгани учун дастлабки кун икковлари гаплашиб кетишди. Аввал кузовдаги мурдага эътибор бермасликка ҳаракат қилишди. Иккинчи кун тушдан кейин ҳайдовчи кутилмаганда сўз очди.

- Марҳум укангиз бўладими?

Баҳромжон мурда ўзининг укаси эканлигини аввал айтган бўлса ҳам саволни малол олмади. Йўлдоши у ҳақда қизиқиб гап бошлаётганини сизди-да, укасининг ҳаётини кўз олдидан ўтказди.

- Кенжамиз...

- Худо раҳмат қилсин, нима иш қиларди?

- Қўли гул уста эди. Раҳматли тоғам бир вақтлар ёнида олиб юриб ўргатган. Қишлоқда уста Қосим деса ҳамма танирди. Топиш- тутиши оиласига бемалол етарди. Оилавий ҳаёт эзиб ташлади уни.

- Нега?- таажжубланди Шерзод, - Шундай одамни-я?

Баҳромжон бир неча сониялик мулоҳазадан кейин гап бошлади.

- Хотини Саида - катта амалдорнинг қизи. Дадам амалдор дадаси қўллаб турса, ўғлим ўзини тиклаб олади, деб Қосимжонни унга уйлантирдилар. Бир-иккита болали бўлишгандан кейин хотинининг баъд феъли ошкор бўлди: алоҳида яшаймиз, деб туриб олди. Аслида улар ота ҳовлимизда қолиб, умрбод уй қурмай яшашлари мумкин эди. Дадам билан онам келиндан қулоғим тинчисин, деб анъанани бузишга мажбур бўлишди. Ҳаммамиз бир бўлиб кичикроқ ҳовли қилдик-да, уларни кўчириб қўйдик. Келинга дадасидан каттакончилик иллоти ўтган, шекилли, аввал оилада, сўнг бутун уруғимиз ичида бошқарувчиликни даъво қила бошлади. Лекин бизнинг

сингиллар ҳам жиловини бировга бериб қўядиганидан эмас, керак вақтида шохини қайириб туришди.

Хотини укам мижоз билан келишиб қўйгандан кейин ҳам кимнинг ишини қилиш, қилмаслик ҳақида кўрсатма бераверар, ўзига ёқмайдиган одамларникига уни яқинлаштирмас эди. Бу, албатта, укамга ёқмас, жанжаллар бўлиб турарди. Келини тушмагур, қўлида коллеж дипломи бўлса ҳам лавозимга интилди, бироқ бошқарув истеъдоди йўқлиги учун эришолмади. Аламзада, ҳаётдан норози бўлиб қолди. Уйда оиласига, болаларига, эрига меҳр беролмади. Шунинг учун укам бир куни: «Меҳри йўқ, юраги тош хотин билан яшагандан тоқ ўтган яхши!» - деди-да, Россияга кетиб қолди. Олти ой бўлганди. Мана, автоҳалокатга учради. Раҳматли оиласидан озгина меҳр, таскин-тасалли топганда эди шу ёшида ҳаёт билан видолашмаган бўлармиди?

Баҳромжоннинг кўзларига дув-дув ёш келди. Қалбидаги жигарлик туйғуси бош кўтариб, юрагини ағдартўнтар қилиб ташлади.

Кечгача марҳум ҳақида гаплашиб кетишди. Инсон ҳаёти, умри, унинг фалсафаси ҳақида ранг-баранг гаплар айтилса ҳам тугал хулосага келишолмади. Инсон қандай жонзот, ҳаётини қандай қурса энг тўғри йўл тутган бўлади, миллионлаб гуноҳкорларни жазолаш у дунёга қолдириладими, ёки ўзимизнинг оламда тавбасига таянтириладими? Бу саволлар Баҳромжон қалбида ухлаб ётган нотаниш туйғулар, жавоби топилмаган саволларни кўзгади. Ақлининг аллақайси нуқтасида пайдо бўлган исёнкор руҳ, шиддат, ҳаётдан қониқмаслик ва билишга интилиш ҳисси бутун хаёлини эгаллади. У хаёл ва тафаккур уммонига фарқ бўлди...

«Мана шу жасад бир неча кун аввал тирик, онгли одам эди. Энди ўлик. Жони қаерда? Кимнинг ҳузурига, нега кетди? Аллоҳ даргоҳига олган бўлса, танаси кераксиз нарсага айланди. Рухсиз жасад ҳеч ким, ҳеч нарса ҳам эмас! Кўполроқ қилиб айтганда, оддий кесакдан фарқи

йўқ! Энди уни туғилган юртидан минглаб километр узоққа, шу шаҳар қабристонига дафн этилса нима бўпти? Лекин одамзотнинг, айниқса, ўзбекнинг ажабтовур, қадриятлари кўп. Қишлоғига кўммаса, қариндош-уруглари, ака-укалари оқибатсизлик қилгандай, марҳумни ҳақоратлагандай туюлади. Гуё уларнинг ғурури, орномуси йўқдай таассурот қолдиради кишида!

Биз нима учун яқинларимизнинг мурдасини ҳам эъзозлаймиз?»

Баҳромжон бир оз тин олди. Саволни ҳайдовчига бергиси келдию, йўлдан чалғитишни истамади. Ёш бўлгани учун ундан қониқарли жавоб олишига ишонмади, яна мулоҳазага берилди.

«Қосимжон, жигарим! Биз қадрингга етолмадик! Хотининг зуғум қилса, ҳурматингни жойига қўймаса, «Эрхотиннинг ўртасига эси кетган тушади», қабилда тесқари қарадик. Тили заҳар, меҳрсиз, сени тушунишни хоҳламайдиган аёлдан безор бўлганинда кўнглингни кўтаришга ярамадик. Асоссиз рашк асабингни қақшатганда ичиб келардинг, ҳамдард бўлиш учун «кел» деёлмадик. Ахир бир ҳовлида туғилиб, йигирма-ўттиз йил бирга яшадик. Не-не кунларимиз, тотли дамларимиз жамланган ширин хотиралар қалбимизнинг аллақайси бурчагида яшаётганини, ака-укачилик ришталари билан боғланганимизни билардик-ку! Яхши-ёмон кунларда суянчиқ бўлганмиз, битта ота-онанинг меҳридан баҳраманд эдик, битта қозондан овқат ердик, битта кўрпада тепишиб катта бўлганмиз. Томирларимизда бир хил қон гупириб турганини тушунамиз. Руҳимиз, кўнглимиз яқин. Истаймизми-йўқми ҳаётнинг маълум кўчасида учрашамиз, яқинлик, жигарчиликни ҳис этамиз. Жонсиз танангни минглаб километрга олиб кетиш, эъзозлаб кўмишга ундаётган ана шу туйғу, ана шу ришта эмасми? Эҳтимол, ўзгаларга ибрат, кичикларга, кўзи очилмаганларга сабоқ бўлсин учун олисдан ўлик олиб келиш машаққатини елкамизга олгандирмиз!»

Баҳромжоннинг кўзларидаги қайғу ва аламзада мулоҳазаларни сезган ҳайдовчи бир нима демоқчи бўлди, аммо юпатиш учун лозим сўз тополмади, шекилли, тилини тийди. Довонда кетишаётгани учун йўлга қаради. Баҳромжоннинг эса кечинмалари қайнаб, фикрлари хотиралар нури билан тиниқлашиб борарди.

«Ажабо! Гофил бандалармиз. Қачон, қаерда, қандай қазо қилишимизни билмаймиз. Кўпинча, кўнглимизга кулоқ солмай, хато қиламиз. Аслида Яратган эгам бандаларини ҳамма нарсадан огоҳлантиради. Биз эса осий бандалармиз!

Жигарим! Сени ўлди деб хабар келганида, кўпчилик уввос солиб йиғлади. Айниқса, хотининг ўкириб кўз ёш тўкди. Шундай бағритошнинг нега бунчалик куюнганини кейин англадик: «Ишлаган пуллари қаерда қолди?» деб азият чеккан экан! Менинг эса кўзимга ёш келмади. Томоғимга бир нарса тиқилдию, юрагим оғриди. Ярим соатда ҳовли айюҳаннос солиб йиғлаётган хотин-халаж билан тўлди. Шунда «Йиғлашни биламизу, бир-биримизни асрашни ўрганолмаймиз», деган изтироб кўксимни тилиб ўтди...

Жасадингни олиб кетиш билан овора бўлиб эътибор бермабман: юрагим эзилиб кетибди!»

У укасининг жонсиз танаси олдида икки кун ухлади. Рух ҳам, арвоҳ ҳам безовта қилмади уни. Аммо жавобсиз саволлар қийнаб юборди. Қишлоққа кириб келганда қариндош-уруғлар кутиб олишди. Киртайган кўзларига, қиёфасига қараб, мурдадай оқариб кетганини кўришдию, Россиядан жасад олиб келиш азобини ҳис қилгандай бўлишди.

Дўстлар ҳамдардлик билдиришди, душманлар ёлғондакам бағирларига босишди... Мурдашўйлар Қосимжоннинг олдига кириб кетишганда унинг хотини Баҳромжонни четга имлади:

- Укангиз қанча ишлаган эканлар, топганларини ичиб юбормабдиларми?

Бахромжон Һайратдан қотиб қолди. Үзига келиб, бу Һақда бировдан сўраш Һаёлига келмаганини ўйладию, Һавоб келинни қониқтирмаслигидан изтиробга тушди. «Ҳозир шу гапнинг мавридими?» дегандай унга Һўрси-ниб қараб, одамлар томон юрди. Укасининг қабрига тупроқ тортилаётганда Һам келинининг гапи қулоқлари остида Һунук Һабарнинг акс-садосидай тинмади.

Юрагининг бир парчасини ташлаб кетаётгандай қабрдан йигирма-ўттиз қадам узоқлашганда Бахромжон ортга ўгирилди. Негадир Москвадаги ўликхонада кўрган манзарани эслади. Ажаб! Дўппайган тупроқда «ДУНЁ-НИНГ БЎЛГАНИ ШУ...» деган изтироб билан йўғрилган, совуқ Һикмат қотиб қолгандай эди!!

ОНА

Ҳалима қизлик Һовлисига кирдию, пешвоз чиққан онасига ўзини отиб йиғлаб юборди. «Уйни соғинганда» - аввал парво қилмади Салима опа. Кейин эса қизнинг ёпишиб йиғлашидан аҫвол жиддийлигини сизди.

- Нима гап, қизим?

- Бўлди, тўйиб кетдим, энди уйга бормайман!

Қизнинг йиғи аралаш бундай гапларини илгари Һам эшитгани учун сал хотиржам тортди. Алдаб-сулдаб, бош- кўзини силаб, уйга олиб кирди. Чой дамлаб, нон билан узум кўтариб кирганда Һам Ҳалима йиғидан тўхтамаганди.

- Уйини елкамининг чуқури кўрсин! - қайнонасига нафратини билдирди Ҳалима.

Салима опа қудаси Шоҳиданиннг тили заҫар, тутуми саранжом, гапга чечан аёллигини яҫши билади. Аммо буюрганини вақтида бажармаса, қизми, келинми, қудами чаёндай чақиб олади. Эри Һам «гаҫ» деса унинг қўлига қўнади. Ўғиллари чизган чизигидан чиқмайди, қудалари маросимларда ёқмайдиган гап айтишдан сақланиб турадилар. Ана шундай қайнонага тўрт йилдан бери келин

бўлиш машаққатини Салима опа яхши тушунади. Қизи - қўл-оёғи чаққон, саранжом-сарипшта, ҳовлини чиннидай тутадиган келин. Ўша Нина Захаровна (Шоҳида опани тили заҳарлиги учун шундай аташарди) гоҳо дастурхон атрофида мақтаб кўяди.

Фақат бир масалада Салима опанинг тили қисик: тўрт йилдан бери қизи ҳомиладор бўлмаяпти! Энг ёмони, айб куёвда эмас, мутахассислар келин бепушт деган хулоса беришган! Таҳлил натижаси Нина Захаровнанинг тилини бир қулоч узайтириб юборган. Келин-куёв билан Салима опа эса врачлар хулосасига унчалик ишонмай, Худодан мўъжиза кутадилар. Ҳар бирининг кўнглида: «Врачлар адашган, шундай келишган, соғлом, чаққон аёл фарзанд кўрмасмиди?» деган фикр ўрнашиб қолган.

- Фарзанд кўрмаётган бўлсанг, - дейди Захаровна ўғлига баъзан келини олдида, - бошинг эгиладиган қилиб туғмаганман. Бунинг жавобини бер, эртагаёқ онаси ўпмаган қиз олиб бераман!

Бу найза келин олдида ўғлининг обрўсини кўтармаслигини қайнона тушунмайди.

- Туғмас хотин билан яшайверасанми? Нима бало, илми амал билан тилингни боғлаб ташлаганми? - Баҳодир онасининг бу таънасига чидаб турулмади.

- Ойи?! - деди ички ғазаб билан.

- Нима дейсан, гапир!

- Мен Ҳалимани яхши кўраман!

Шоҳида опа ўғлининг келинга кўнгли борлигини биларди, аммо очиқ гапиришини кутмаганди.

- Кўнгил ўлсин! Ўн олти яшар бўйдоқмидинг, севги деб ҳамма нарсадан кечсанг!

- Ҳали ёшмиз, икки-уч йилдан кейин бўп қолар.

Она тутақиб кетди.

- Осмондан чалпак ёғишини кутиб юравер. Синфдошларинг икки-учтадан болалик бўлди. Тўй қилиб, элга ош берди. Менда ҳам орзу, ҳавас бор. Катта

ўғлимдан набира кўрмай ўтиб кетишим керакми? Тўртта хотиннинг орасига кирсам, шундан гап очади. Тилим қисикдай, сўз тополмай қоламан.

Шоҳида опа Ҳалиманинг чиройи, одоби, келинлик хизматидан, қудалардан камчилик тополмайди. Акс ҳолда, аллақачон ўзининг таъбири бўйича ўғлини «тўққиз ойда кўчқордай ўғил туғиб берадиган»ига уйлантирарди...

- Нега бунчалик. куясан? - Салима қизига чой узатаркан ташвишини сездиргандай бўлди.

- Нина Захаровнангизнинг ниши жонимдан ўтиб кетди.

- Э, қизим, унинг бўлгани шу! Арзимаган гапгаям йиғлайверасанми? Ахир, эринг сени яхши кўради, ортиқча гапи йўқ.

- Баҳодир акамнинг мулойимлигини қайнонамнинг заҳарлиги ювиб юборади! Бир ойчадан бери у билан детдомдан бола олишни маслаҳат қилиб, Захаровнага айтолмай юрувдик. Кеча учини чиқарган экан, икки кундан бери қулоғимиз тинчимайди.

Ҳалима кечагина қайнонаси айтган гаплар қулоғи остида жарангларкан, онасига барини оқизмай-томизмай сўзлаб берганини сезмай қолди.

- Бутун маҳалла-кўй, қариндош-уруғнинг келини туғди, униб-ўсиб юрибдию, мен детдомдаги болани неvara қиламанми? Бу гап келинимдан чиққан. Дадаси даволатсин. Бола кўтаргиси келса тугсин! Эпполмаса ўғлимни бўшатиб қўйсин!

«Бу гапда Нина Захаровнанинг пинҳоний режаси йўқмикан?» Шоҳида олти ой аввалги режасини эслай бошлади... Ва худди ўзига гапираётгандай:

- Ҳаммаси яхши бўлади, - дея пичирлади...

Ҳалима икки кун ётиб қолди, учинчи кун онаси алдаб-сулдаб уйига жўнатмоқчи бўлиб турганда, Баҳодир келиб мушқули осонлашгандан суюнди.

* * *

Ранги ўчган, иштаҳаси бўғилган Салима ташқаридаги каравотда беҳол ўтираркан, бир неча ойдан бери эрининг таъналарига чидайвериб, ҳолдан тойганга ўхшарди.

- Қирқ беш ёшда бола туғишга бало бормиди?
- Кейин биласиз, отаси!
- Нимани биламан?
- Кўп нарсани!
- Тушунтириб гапирсанг биламан-да!
- Эсон-омон қутулиб олай, ҳаммасини айтиб бераман...

Салима ҳомиладор бўлганида эри: «Олдириб ташла!» деб қаттиқ туриб олди, бироқ парво қилмади. Салима эрининг жаҳли чиқса ҳам асл мақсадини айтмади.

- Қўрқманг, сизга боланинг оғирлиги тушмайди, - дейиш билан кифояланди. Ҳалиманинг бола билан боғлиқ можароларини айтгиси келдию, оғиз жуфтлаган жойида қолаверди. Эрининг одатдаги бепарволиги шаштидан туширганди. Шу билан бу мавзуда сўз очилмади. Орадан уч ой ўтгач, Салиманинг эсон-омон кўзи ёриди. Ҳасанбой туғруқхонадан жавоб бериш кунини сўраганда Салима шошилмади.

- Дадаси, сиз билан маслаҳатлашадиган иш бор, - деди. Палатасига кириб кетиб, чорак соатдан кейин иссиқ кийиниб ташқарига чиқди.

Эри «Нима гап?» дегандай унга қаради. Турмуш ўртоғининг феълини яхши билган Салима бирдан гапириб юбормоқчи эмасди.

- Дадаси, - гап бошлади у майин товушда, - Ҳалимани яхши кўрасизми?
- Қизим бўлгандан кейин ёмон кўрармидим?
- Оиласи мустаҳкам бўлишини хоҳлайсизми?
- Албатта!

- Бир иш қилсак...
 - Хўш?! - у хотинидан ёмон гап чиқмаслигини биларди.

- Бизда икки ўғил, учта қиз бор, а?

- Ҳа!

- Қизимизда эса битта ҳам зурриёд йўқ, эри билан детдомдан бола олмоқчи экан, Нина Захаровна эшитиб кун бермай қўйибди..

- Биламан.

- Чақалоғимизни унга берсак, турмуши яхшиланиб кетармикин, деган мақсадда туққан эдим, сиз бунга нима дейсиз?

Ҳасанбой ака қангу манг бўлиб қолди. Икки қизни чиқарган, бир ўғилни уйлаган, қирқ беш ёшни уриб қўйиб, туғишни хоҳлаган хотинидан бир вақтлар қанчалик газабланган бўлса, ҳозир шунчалик ҳайратланаётган эди у.

Муаммоларни бир бола билан ечишга чоғлаганини олдиндан билганда хотинига бошқача ғамхўрлик қилмасмиди? Эҳ, хотинлар ажойиб-да! Айниқса, Салима аломат-да! Салқам бир йилдан бери таъналаримни эшитиб, «чурқ» этмаганининг сабаби шунда экан-да! Аҳ, онаизор! Бола учун нималар қилмайди?!

- Шунини лозим кўрган экансан, «Балли, хотинжон, раҳмат!» дейман! Асли ўша пастқаш, заҳар қуданг яхшиликка арзимайдю, қиз учун қанча қилсак оз! Куёв ҳозиргача бир оғиз қаттиқ-қуруқ гапирмади, таънасини сездирмади.

- Шунини айтаман-да!

- Аммо менда битта мулоҳаза бор!

- Қанақа?

- Заҳар қудангнинг ғаши келмасмикан?

- Бола ўзимиздан-ку! Кўпам хархаша қилмас!

- Балки...

- Болалар билан гаплашинг, менимча, суюниб кетишса керак!. Қайнонаси агар туғсанг, алоҳида ҳовлига

кўчираман деганди, ажабмас, рўзгори алоҳида бўлиб, қизимиз ҳам эшик очиб ўтирса!

- Яхши...

* * *

Салима опа туғруқхонада ётаркан, хаёлидан турли-туман фикрлар ўтарди. Қудаси нима дейди? «Туғмаган одам боланинг қадрига етмайди, онаси берган билан боласининг айби ёпилиб қолмайди. Бировники билан умрини ўтказадиган ўғлим йўқ», деса эри тарвузи қўлтиғидан тушиб қайтиб келмасмикан?! Атайлаб қизи учун туққанда қайнона рад этса-я! Қариндош-уруғларнинг айтишича, Нина Захаровнадан ҳамма гапни кутса бўлади. Бироқ у ҳам одам, ўғли ва келинини тушунар, неча йилдан бери фарзанд гамида юраклари эзилганини билади.

Салима шуларни ўйларкан, дили бироз ёришди. Назарида бироздан кейин ҳаммалари машинада келиб она-болани олиб кетадигандай, сигналларга қулоқ тута бошлади. Ҳамшира қиз «Салима хола, тезроқ жўнанг сизга келишди», дейдигандай кийим-кечак, идиш-товоқларни целлофан халталарга жойлаб қўйди. Ҳозиргина қайта йўргакланган, пишиллаб ухлаб ётган чақалоқ ҳам уларнинг келишини интизорлик билан кутаётгандай эди..

... У машина сигнаolini эшитиб, туғруқхона ҳовлисига қаради. Қоп-қора «Нексия»ни кўриб юраги ўйнади. Янги йўргак кўтарган қудаси ўғли ва келини билан бинога яқинлашарди. Салиманинг ҳапқирган қалби бироз тинчланди, кўзларидан севинч ёшлари қуйилди..

Ҳикояга шу ерда нуқта қўйсак бўларди. Аммо икки йил ўтиб, кичкина Умиджон чопқиллаб юрган, тили бийрон чиққан кунларнинг бирида Салима опа хушхабар эшитди: «Ҳалима ўрик гўрасига бошқоронғи бўлганмиш!» Она оҳиста шивирлади: «Худога шукр...»

КУЙГАН АЁЛ

Кишлоқда: «Насиба ўзини ёқиб юборибди!» деган хунук хабар хазоннинг аччиқ тутунидай тез тарқалди.

- Хуррамнинг хотиними?
- Ҳалиги ошиқ-маъшуқлар-а?
- Нега?

Насиба тупроққа қўйилгунча гап-сўзлар тўхтамади. Сабаб ва тафсилотлар дошқозондаги сумалакдай қайнар, ҳеч ким аниқ тўхтамагача келолмасди.

- «Вос-вос» экан!
- Жонига қасд қилиш уруғида бор!
- Эри шаҳардан уйланиб олганига чидолмабди!

* * *

Уларни мактабда Лайли ва Мажнун дейишарди, кичик синфдагилар Тоҳир ва Зухра деб лақаб қўйишганди. Занжирдек боғлаган севгилари жуда ҳам самимий, тоза эди. Бир жуфт кабутардай бир-бирларидан ажралишмас эди.

Хуррам институтни битиргунча Насиба коллежни тамомлаб, бир йил ишлашга улгурди. Тўй орзу қилингандай ўтди. Уларга ҳавас қилмаган ёшу қари қолмади. Асалдек тотли ҳаёт бошланди. Иккита болали бўлишгандан кейин Хуррам нуфузли ишга ўтди. Ўтди-ю, ўзгарди! Сувдек оқиб келаётган пуллар оёғини ердан узиб қўйди. Жондан севган хотини кўримсиз, ўзига номуносиб аёлга айланди. Ҳатто топганларини унга ишонмасдан шаҳарда сақлайдиган бўлди.

- Ишингни йиғиштир! - деди бир куни хотинига кескин, - болага қарайсан! Энди пул топишинг шарт эмас!

Беписандликдан Насибанинг кўнгли оғриди. Рўзғори тўқис бўлса-да, неча йиллардан бери севиб, ардоқлаб

юрган кишисининг кўрс муомаласидан дили ранжили.

Хуррам Насибанинг руҳсизлигига бепарво қарарди. Авваллари уйга келолмаса, хотинига кўнғироқ қилиб, ҳол-аҳвол сўрарди. Бора-бора бир неча кун шаҳарда қолса ҳам бемалол қовоғини солиб келишга ўрганди.

Насиба сизди: эрининг кўнглида бошқа аёл бор. Ўтган кузда бу хабарни эшитдию, «Эркак киши ёнига озгина пул тушса ўзгаради-да», дея ўзига таскин берди, аммо ёлғиз ётган тунларда рашк азоби азоблар, эрининг эътиборсизлиги юрагини куйдириб, асабларини зирқиратарди. Ҳаётдаги ҳеч бир нарсадан ҳаловат тополмай, «ишласам, бироз унутарман», дегандай эрига бу ҳақда гап очди:

- Еганинг олдингда, емаганинг кетингда! Ўртоқларинг сенинг шароитингга юз йилдаям етолмайди. Ишламайсан, тамом!

Насибанинг кейинги ҳаётига ҳукм ўқилди.

Хуррам кечки овқат ёқмаса, кийимлари текис дазмолланмаса, боласи йиғласа, сўкинади, Насибани фаросатсизликда айблаб, туртиб юборади. Эшикни кеч очса, шапалоғу тепкилар билан «сийлаш»ни канда қилмайди. Бундай дамлар Насиба ўзини ночор, қирғоққа улоқтирилган ҳасдай, кераксиз буюмдай тасаввур қилар, қисмат дарчасидан қоронғуликка ўхшаб тушаётган кунларни қайси гуноҳлари учун берилган жазо эканлигини тушунмас эди.

Насиба оғир кечинмалар гирдобида қийналар, ўйлай-вериби, хаёл суравериби савдойи бўлиб қолишдан кўрқарди. Ҳалол, қалби тоза бўлгани учун севган эрининг хиёнатини кўтаришга ўзида куч тополмас, бошига тошдай ёғилаётган воқеалар сабр-тоқатини емириб борарди. Ардоқланган вақтда эри билан бахтиёр, мағрур юрган бўлса, бугун севгиси ҳақоратланган, абгор қилинганда ҳеч кимга кўринишни хоҳламай, назардан сурилгани хўрлик ва ҳақоратдай юрагини эзиб борарди.

- Эринг уйланиб олганини биларсан! - тўсатдан теле-

фондаги аёл унга сансираб гапира бошлади, - кундошинг - инглиз тили ўқитувчиси, сендан ўн марта чиройли, Хуррам акасининг ягонаси. Ёшликда мени севган деб суюнаверма, у бугун Сурайё билан бахтли яшаяпти. Шаҳар марказидан уч хонали уй олиб берган. Сеникига бормасаям бўлаверадия, ўртоғим - инсофли, виждонли аёл, болаларингиздан хабар олинг, деб ҳафтада бир-икки марта олдинга жўнатади, сен ундан хурсанд бўлишинг керак!

Аёлнинг ўқи нишонга беҳато тегди.

Насиба эс-ҳушини йўқотган одамдай бошини чангаллаб, эгилиб қолди. Кўз олди қоронгулашиб, оёғида мадори қолмай вужуди титради. Руҳиятига бостириб кирган алам, ғазаб, нафрат юрагидаги ҳамма ҳис-туйғуларни ҳайдаб чиқардию, кўксини Саҳрои Кабирга айлантирди.

У ҳаётни ўзига яраша биларди. Севмай уйланган, тўйдан кейин ҳам аёлига кўнги қўёлмаган эркақларнинг, хотини кўримсиз, ўзи енгил табиат йигитларнинг бошқа билан юриб кетганини эшитган, аммо узоқ йил севишиб қовушган Хуррамжондан бундай оқибатсизлик, қўпол айтганда, нонкўрликни сира-сира кутмас эди.

Ярим тунгача эрини кутиб, уйқуси келмади. Эшик «тиқ» этса, ташқарига югуради, кўчага қарайди. Гаплари қулоғи остида жаранглаётган бўлса-да, у аёлнинг кимлигини билмади. Хуррам кўнғироқ қилдирдимми, кундоши дугонаси орқали гап етказдимми - номаълум. «Агар чиндан Сурайё уқштирган бўлса, яна қандай мақсади бор? Ўртамизга суқулиб кириб, эримни тортиб олди, орамизда жарлик ясади! Яна нима қилмоқчи? Мени Хуррам акамнинг ҳаётидан чиқариб ташлаб, унга тўла ўзи эгалик қилмоқчимми?!»

«Сенсиз яшолмайман, умримнинг охиригача севаман!» деб ёлборганлари қани?! Хатларига жавоб ёзмаса, кечалари деразаси тагига келиб паст овозда чақирган

- Тўйдан икки кун аввал Хуррам ташқарида уринаётган хотинини чақирди:

Эртага кечки пайт шаҳардан меҳмонлар..., - сал хижолатнамо сўзларди у, - анави... Сурайё бир-иккита дугонаси билан йўқлаб келади, ёш болага ўхшаб ўйиндан ўқ чиқармасдан ўзингни сипо тут. Уларни хурсанд қилиб кузатишимиз керак...

Насиба тўлиб турган экан, кўкрагига найза санчилгандай сапчиб тушди, ғазабланди.

- Нега сипо тутарканман, а? - бирдан туюқди у, ғазаб ва хўрликдан кўзлари ёшланиб, - бошимга кундош келади-ю тили қисик хотиндай хизматини қилайми? Ўша ифлосни кўргани кўзим, отгани ўқим йўқ. Обкелмайси! Болаларим яшаётган хонадонга қадамини босмайди!

- Менга буйруқ беряпсанми? - унга қараганда икки карра ғазабланди Хуррам, - ким келади, ким келмайди - мен белгилайман. Бу уйда - мен хўжайинман!

Насибанинг кескин гапириши Хуррамнинг хаёлига келмаган эди. Барчасига кўниб, муштипарлашиб қолгани учун «Хўжайин, сиз нима десангиз шу-да!» дейишини кутганди. Афсуски, унга бўлган муносабати ўз оқибатини кўрсатаётган эди.

- Улар келади, сен хизматда бўласан! - ғазабланди эр.

- Келмайди! - эрининг кўзига тик қаради Насиба.

Энди эрининг ростмана жаҳли чиқди.

- Ўчир овозингни!

- Аввал мени ўлдирасиз, сўнг ўлигим устидан уни олиб ўтасиз.

- Бас қиласанми, йўқми?

- Бас қилмайман, овозимни ўчирмайман!

Хуррам ўзини босолмади, сапчиб ўрnidан турди-да, бор нафратини кафтига жойлаб, хотинига тарсаки тортиди. Юзтубан йиқилган аёлни елкасидан пастга, биқинининг тепасига зарб билан тепди. Насиба «дод» деди. Ғала-ғовур, шовқин-суронда унинг ноласини та-

шқаридагилар эшитмади. Қовурғалари қақшаб, танаси зирқираб кетганда, эрининг оёғига маҳкам ёпишиб олди. Хотинининг жон ҳолатда титраётгани, кўзларидан «дув-дув» ёш тўкилаётганини кўрган Хуррам бир силтаб, унинг қўлларидан оёғини тортиб олди-да, ташқарига чиқиб кетди.

Насиба туни билан иситмалади. Ён қовурғаси оғриб, кўнгли айниди, нозик жойи эзилгандай вужудида қувват қолмади. Саҳарда туриб уйдагиларга қарашиб юборишга ҳоли етмаслигини ўйлаб, хижолат бўлди. Чап биқинининг тепаси, ён қовурға ортидаги оғриқ бошқа жойларга тарқалди.

Эрталаб Хуррам катта ҳовлига чиққанида идиш-товоқ ювиб, қозонга ўт қалаётган янгалари хотинини сўрашди.

- Мазаси йўқ! - деди у бепарво, - кейинги пайтда икки куннинг бирида «касалман» дейдиган қилиқ чиқарган.

- Ҳа, Хуррамжон, - катта янга таъна аралаш пичинг қилди, - севиб уйландим деб бошингизга чиқариб олгансиз, энди оҳанжамасига чидайсиз-да!

Ўртанча овсин суҳбатга суқилди.

- Бу кишим сал меҳнатга мундайроқ, кечаям ҳаммамиздан олдин уйга кириб кетдилар.

Кичкина овсин нимадир демоқчи бўлиб оғиз жуфтладию, катталарга тескари гапиришдан чўчиб тилини тийди. Аммо ҳамма ўзи билан овора турганида Насибанинг олдига ҳол сўрагани кирди.

- Опа, тузукмисиз?

Насиба кутилмаган овоздан сесканиб, овсини томонга ўгирилди.

- Вой опа, Сизга нима бўлди, рангингиз сарағайиб, юзингиз кўкариб кетибди. Қаерингиз оғрияпти, ул-бул керакмасми?

- Сал кўнглим айнияпти...

- Иссиқ чой олиб келайми, нонушта қиласиз.

Насиба кўзғалди, устидан кўрпани олиб ерга қараб ўқчиди.

- Иштахам йўқ, кейин...
- Ойимларга айтай.
- Шарт эмас...

Кичик овсин кетгандан кейин бир соат ўтиб, қайнонаси хабар олди.

- Ҳа, нима бўла қолди?

- Ўзим, сал кўнглим айнияди. Қарашиш ўрнига ётиб олганимни қаранг.

У зўрға нафас олар, кечқурунги воқеани айтгиси келарди.

- Нима гаплагини очиқ айтинг. Ё Хуррамдан сўрайми?
- Сал тезоблик қилиб, нуқиб юбордилар...

- Бемаза! - воқеани дарров фаҳмлади қайнона, - Ҳали қараб турсин, тўйдан кейин бу ифлоснинг адабини берамиз... Манави қатиқни ичиб, дам олинг, иш бўлса овсинларингиздан ортмас...

Кечга яқин иккита дугонаси билан Сурайё тўйга келди. Уларни сўриток тагидаги столга ўтирғизишди. Ташқаридан кирган нотаниш аёл унга:

- Анави оқ шим, кофта кийган аёл кундошингиз! - деди.

Насиба парда ортидаги диванда ҳаммасини кузатиб ётар, вужудининг қақшаб оғриганига парво қилмасди. Аксинча, очилиб-сочишиб, тилла тишларини ярақлатиб дугоналари ўртасида ўтирган кундоши, унга парвона бўлиб хизмат қилаётган эридан нафратланиб борарди. Қадаҳлар жаранглаб, дил сўзлар айтилди. Шўх мусиқа янгради. Аввал Хуррамни, кейин Сурайёни ўйинга тортишди. Уларни ўртага олиб чиқиб, пул қестираётганлар ўзининг яқинлари эканини ўйлаб, иккиюзламачилик, хиёнатдан Насибанинг газаби тошди. Хуррам ёнидан бир даста минг сўмлик чиқарди-да, беш-олтита-сини Сурайёга узатди, қолганини бошидан сочиб юборди. Бошқалар ҳам унга пул беришдан ўзларини тиёлмадилар. Одамлар, хотинлар ва болаларнинг гап-сўзлари, шивир-шивирлари қулоққа чалинар, барчаси Насибани

таҳқирловчи ҳақоратдай юрагини тирнаб ўтарди.

Рашк ва ғазабдан ёнган Насиба кичик овсинидан Хуррамни чақиртирди. Аммо ўйин-қулги ва Сурайё билан овора эри қайрилиб ҳам қарамади. Учинчи марта айттириб юборганда шиддат ва ғазаб билан коридорга кириб келаркан, хотини бир қўли билан тепки еган қовурғасини ушлаб, иккинчи қўлини ерга тираб судралиб келаётганини кўрди. Унинг кўзлари ҳамма нарсадан умид узган одамникидай аянчли ва фожиали боқар, «Мени нима қилиб қўйдинг», дегандай нафрат ва ғазабга тўла эди.

- Ташқарида нима бор? Жойингга кириб ёт! Бирпас ўйнагани қўясанми, йўқми?!

Хуррам уйчасидан чиқиб, бировни қопмоқчи бўлган итга гапиргандай муомала қиларди

Насиба «йўқ» дегандай қўлини силтади. У тилдан қолган эди. Маст, жаҳолат отига минган эр аёлнинг жигарига тепди, тепаверди, тепаверди...

Насиба тушидами, ҳушидами - билмайди, тим қора туман ичига сингиб йўқ бўлди. У ўзига келиб қон қайт қилди.

Тун ярмида уйга кирган Хуррам аёлни кўрдию, кўрқиб кетди. Даҳшат, ваҳима ичида ўзини йўқотиб қўйишга сал қолди. Хотинининг томирини ушлаб кўрди, юрагига қулоқ тутди - ҳаракат йўқ. Ҳатто нафас олмасди. «Энди нима бўлади? Мени ишдан ҳайдашади, қамашади. Чорасини кўриш керак!»

Ҳовлига чиқди. Ҳеч ким йўқ. Тунги бир. Хотинни кўтариб дарвоза олдида турган машинанинг орқасига ётқизди. Уйидан юз метрча наридаги тутзорга олиб борди-да, бензин сепиб ўт қўйиб юборди. Гарчи Насиба жимгина ёнаётган бўлса-да, адолатсизликка қарши исён кўтариб, уни қувиб келадигандай, аланга оташидан илаштирадигандай машинани тез юргизди. Кейин тўйиб-тўйиб ароқ ичди.

... Милиция ходимлари жиноятни фош қилишди. Суд

тиббиёт экспертизаси аёлнинг қораталоғи эзилиб, жигари ёрилиши оқибатида ўлгани, сўнгра ёқиб юборилганини тасдиқлади. Хуррам асосий гумондор сифатида қамоққа олинди.

Аmmo уни суд қилишнинг имкони бўлмади. Чап қовурғасини ушлаганча фожиали кўзларини тикиб суд-ралиб келаётган аёл, қон қусиб ётган мурда, тутзорда ёнаётган жасад кўз олдидан кетмас, даҳшатли қиёфада бостириб келаверар, бошқача айтганда, Насибанинг аламзада арвоҳи бир лаҳза ҳам унга тинчлик бермас эди. Ўнинчи кун Хуррам ақлдан озди ва руҳий касалликлар шифохонасига жойлаштирилди. Врачлар уни даволаб бўлмаслигини айтишди...

МАККОРА

Абдурахмон салкам тўрт ойдан бери Москвада. Ҳарбий хизматда бўлмагани, мусофирликда юрмагани учун соғинч ва зеркиш ҳисси озгина қийнаса керак деганди. Йўқ, ундай бўлмади. Манзилга етиб келишгач, Зумрад шаҳарнинг кўзга кўринган жойларини айлантирди. Икки-уч қаватли метро, дунёга машҳур Кремль биноси, Измайлово сайёҳлар мажмуаси, супермаркетлар, осмонўпар бинолар, бозорларни кўрганда Абдурахмонни ҳайрат алангаси чулғаб олди. Гоҳ-гоҳ телевизорда кўринадиган улкан бинолар қаршисида юраги ҳапқирар, вужудини руҳий лаззат қамраб оларди. Атроф гўзал ва замонавийлигидан ёш боладек қувониб кетар, синфдошлари бу ерни тушида ҳам кўрмаслигини ўйласа, ич-ичидан ғурурланиб қўярди. Бу ғурур ва ҳайрат учун Зумраддан миннатдорчилик туяр, уни бағрига босиб, икки юзидан чўлпиллатиб ўпгиси келарди. Беш-олти ой олдин тарихий шаҳарни кўриш хаёлига келмаганини мулоҳаза қилса, бу дамлар ширин тушга ўхшарди.

Зумраднинг эски таниши Андрей Петрович тез кунда яхшигина маош тўлайдиган иш топиб берди. Озиқ-

овқат, ётоқхона текин. Фақат меъеридан ортиқча ичмай, бемаъни одамларга қўшилмай, буюрилган ишни қилиб турса, ваъда қилинган 400 доллар вақтида келаверади. Ҳозирча иккаласи икки мингдан ортиқроқ «кўк»идан йиғиб қўйишди.

- Аёл киши пишиқ бўлади-да! - ўйлайди баъзан у. - Агар ўзим келганимда бунча пул жамғаролмасдим. Яримдан кўпини улфатчилика сарфлардим.

Абдурахмоннинг бундай ўйлашида жон бор. Эркакларда баъзан пулнинг бетига қарамай сарфлаб юбориш иллати учрайди. Беш-олтитаси топишдими, дарров ошга пул тўплашади. Аввал икки кишига, кейин калла бошига биттадан ароқ ичилади, кетар жафосига деб яна бир-иккита шиша бўшатилади. Қорин тўйиб бадан қизигандан кейин орадан биттаси чиқади-да:

- Бугун бир жононга бормаймизми? - деб ҳаммани қитиқлаб қўяди. Анчадан бери хотин кўрмаган эркаклардан бири:

- Кетдик, қирқ йилда бир эшак ўйини! - деса, бу ишни хоҳламайдиганлар ҳам тўпдан ажрамай деб бирга кетаверади. Натижада бир неча ҳафта жонни жабборга бериб топилган пул бир-икки соатда нафс қурбонига айланади. Иродаси бўш одамларда нафс балоси голиб келса, топиш-тутишидан барака қочади. Абдурахмон ҳозирча бундай бемаъниликка дуч келмади.

- Чунки, - дейди баъзан ўзига ўзи, - мени асраб турадиган Зумрад бор!

Хуллас, ҳаммаси режалаштирилгандай кетиб турувди, аммо кейинги пайтда Зумрадга нотаниш одамлардан қўнғироқлар кела бошлади. У телефонда гаплашаётганда сирини яшираётган айбдордай қизариб-бўзарар, бир қанча вақт Абдурахмоннинг кўзига қаролмай юрарди. Икки ҳафта ичида рўй берган воқеалар эса Зумраддан ўн икки ёш кичик Абдурахмоннинг юрагини чангак тигидай тирнаб ўтди. Аввал шубҳаларим асоссиз, деб ўйлади. Ўн кун бурунги ҳодиса эса гумонларини кучайтирди.

Ўша куни хўжайиннинг топшириғи билан бозорга жўнаган Абдурахмон метрога чиқиш олдидан Зумрадга телефон қилди.

- Картошка тозалаяпмиз, икки соатдан кейин ишимиз тугайди, ўзим кўнғироқ қиламан, жоним! - деди у.

Абдурахмон метронинг Рязан бекатидан чиқиб, бозорга бурилувдиямки, юз метрча нарида тожик башара эркак билан турган Зумрадни кўриб, ҳайрон қолди. Чунки у ишлаётган ошхона ўн беш километрча узоқда бўлиб, бу ерга келиш учун камида ярим соат вақт керак. Гаплашганига эса ўн минутча вақт бўлди, холос.

У киоск ортига ўтди-да, синаш учун Зумрадга кўнғироқ қилди.

- Асалим, кечқурун ширин кўлингиздан бир ош емаймизми?

- Наманганни соғиндингизми? Қилсак қилаверамиз!

- Бўпти, кўришгунча!

- Чао!

Зумрад телефонни ўчириб, сумкасига солди. Гапида сендай тирранчаларни бемалол алдаб, билганимни қила оламан, деган мазмун яширингандай эди...

Абдурахмон астойдил қарали, бироқ эркакни танимади. Хўжайиннинг «Тез кел», дегани эсига тушдию, улардан кўз узмай бозорга юрди. Иккови такси тўхтатиб, ҳиндлар қурган меҳмонхона томон елдек учиб кетишди.

Абдурахмонда рашк туйғуси алангаланди. Хаёлига ҳар хил фикрлар келиб, нимани қанча харид қилаётганини тушунмасди. Ҳатто бир жойда қайтимини олмай кетаётганда рус аёл тўхтатди.

- Молодой человек, возьмите сдачи.

Кечқурун уйга борганида сабзи қовураётган Зумрад ҳеч нарса бўлмагандай, Абдурахмоннинг кўзига бақрайиб қараб турар, бошига қалин рўмол ўрагани учун сочининг ювилган-ювилмагани билиб бўлмасди. Ўзи гап очиб қолар, деб ош еб бўлингунча кутди. Зумраддан садо чиқмади. Шубҳани кучайтирадиган ҳолат рўй бер-

магани учун Абдурахмон бирор гап айтишга ботинолмади. Уринга ётишганда юрагига қулоқ соларкан, виждонини турли гумонлар қийнаётганини сизди. Уйқуси қочди. Чарчагани учун ярим соат ўтмай кўзи илинди.

Уч кундан кейин тушликда Зумрад ишлаётган ошхонага борса, телефони столда турибди-ю, ўзи ташқарига чиқиб кетибди. Кекса тожик аёл:

- Ҳозир келади, бир нафас ўтириб туринг, - дея стул қўйиб берди. Тўсатдан Зумраднинг телефони жиринглаб, Абдурахмоннинг юрагига шубҳа оралади, эшитиш тугмасини босиб қулоқ солди.

- Зуля, қалайсиз, жоним, алло, эшитяпсизми?

Зумраднинг ўрнига Абдурахмон жавоб берди.

- У киши ҳозир йўқлар, нима гапингиз бор?

- Олимхон сўради деб қўясиз, ўзи биледи.

- Ҳўп бўлади.

Абдурахмон гарчи кўзларига қараб турмаган бўлса ҳам, тожик аёл «чакки бўлди-да» дегандай, ташвишланганини сизди.

- Опа, Зумрад билан ишлайсиз, Олимхоннинг кимлигини айтолмайсизми?

- Мен яқинда келганман, унақаларни танимайман, болам!

- Ҳа-я! Холажон, Зумрадга Абдурахмон келиб кетди, деб қўйсангиз.

- Майли, айтаман, болам!

Абдурахмон тожик аёлга билдирмаган бўлса ҳам, ичидан зил кетди. Ота-онаси, хотини, боласини ташлаб, Зумрад билан Москвага келганига илк дафъа афсусланди.

... Тижорат билан хотиржам шуғулланиб юрувди. Ҳафтада бир марта Қорасув, Қўқондан мол олиб келади, ярмини ўзи, қолганини камхарж ўртоғи Каримжон сотарди. Ҳар ҳафтада, ҳеч бўлмаса, эллик-олтмиш минг сўм фойда бор эди. Бир қисмини дадасига берса, кўпрогини ўзи ишлатарди. Улфатлар билан ўтирарди, хотини,

боласига майда-чуйда харид қиларди. Синфдошлари ўртасида ҳам обрўси яхши, бирортаси пул сўраса, қарз беришга қурби етарди. Кунларнинг бирида Зумрад унинг олдига келди-ю:

- Москвадан келтирилган асл моллар бор, оласизми?
- деб қолди.

- Аввал кўрайлик, нархини келишсак олаверамиз-да!

- Кийим-кечак, аёллар туфлилари, сизга ҳам нон қоладиган қилиб бераман!

Зумраднинг мулойим, ўзига ярашган табассум билан гапириши Абдурахмонни ром этгандай бўлди. Назарида эркак кишини оҳанрабодай тортадиган аллақандай жозибаси бор эди унинг.

- Эрталаб олиб келсангиз, шу ерда бўламиз.

- Эртага иложим йўқ, Москвада бирга ишлаган дуноналарим келадиган, хоҳласангиз икки соатдан кейин келтиришим мумкин.

- Майли, опа.

- Отингиз?

- Абдурахмон.

- Омон бўлинг, асалим.

Ҳозиргача бундай муомалани кўрмаган Абдурахмоннинг ичида тўлқин турди. Аёлнинг бўлиқ кўкраклари, кўйлаги ярашиб турган тик қаддига суқланиб қараркан, юрагида ҳузурбахш илиқ туйғулар уйғонди. У кетгандан кейин худди фаришталар ёрдам бергандай савдоси юришиб кетди. Анчадан бери сотилмай ётган болалар кийимлари, туфлилар, айрим кофтлар мўлжалидан қимматроқ нархга кетганидан ниҳоятда қувонди. Зумрадни омад фариштасига ўхшатди. Ҳатто тезроқ келишини, у билан тузукроқ танишиб олишни ўйлади. Гарчи ёши катта бўлса ҳам, юрагини забт эта бошлаган бу аёл хотини беролмаган алланарсани бир зумда қалбига ташлаб кетгандай эди.

Зумрад анчагина куттириб келди.

- Сизга қараб савдони тугатолмай турибман, опа!

- Шунақа, асал, биз куттиришни яхши кўрамиз.

Унинг муқомлари, ноз-ишвалари ўзига ярашар, Абдурахмоннинг юрагида пайдо бўлган илиқ туйғуларни аланга олдирадди.

Абдурахмон Зумрад таклиф қилган нархларга осонгина кўнди. Савдо тугагач, ҳатто:

- Опа, молларингиз ҳам ўзингиздай чиройли экан, - дейишгача борди.

- Боя айтдим-ку, бизники асл мол деб...

Ёшгина Абдурахмон Зумрад кўзда тутган маънони тўла тушунмади. Фақат табассумларию, сирли қарашларидан бу аёл бошқачароқ деган фикрга борди, холос.

Зумрад чаққонлик билан раста ортига ўтиб, молларни жойлаштиришга ёрдамлашиб юборди. Ерда ётган туфли кутилари, шилдироқ қоғозлар ва бошқа майда-чуйдаларни йиғиштириб, битта целлофан халтага жойлади-да, оғзини боғлаб бир четга қўйди. Сўнгра растада бетартиб турган молларни харидорга чиройли кўринадиган ҳолатда тартиблади. Беш минутда саранжом-саришта бўлган ўз савдо ўрнини кўрган Абдурахмон аёлнинг чаққон ва эпчиллигига қойил қолди. Зумрад олдидан ўтаётганда қимматбаҳо атир ҳидидан ташқари, одамни ўзига тортувчи аллақандай ёқимли ис келар ва лаҳза сайин юрагининг нозик жойидан боғлаб ўзига тортиб борарди.

Улар мол баҳонасида анча суҳбатлашишди, яқинроқ танишиб олишди. Енгил табиат, эркак деса ҳам танасидан, ҳам чўнтагидан фойдаланишни кўзлайдиган Зумрадга Абдурахмоннинг соддалиги, ёш ва келишганлиги ёқиб қолганди. Қисқа вақтда унда ўзига нисбатан қизиқиш уйғота олгани, илму амаллари кор қилганидан хурсанд эди.

«Иродаси бўш бола экан, энди измимдан чиқолмайди», ўйлади у.

Муносабат шу даражага етдики, Абдурахмон Зумрад-ни кўрмаса туролмайдиган ҳолатга тушди. Кунларнинг бирида Зумрад уни уйда тунаб қолишга таклиф этди...

Энди Зумрад айтмаса ҳам икки куннинг бирида пакет кўтариб уникига қатнаб қолди. Ота-онаси, хотини хабар топгач:

- Менинг ишимга аралашманглар! - деди чўрт кесиб.

Абдурахмон ўзидан ўн икки ёш катта аёлни севиб қолганидан бозордагилар ҳам ҳайрон.

- Ҳозирги йигитларга бир бало бўлганми, - дейди ёши катталари, - энаси тенги хотинларга хуштор бўлади?! Юраман деса, кўзини сузиб турган қизлар кўп-ку!

Хотини Абдурахмонга таъсир ўтказмоқчи бўлди, аммо унинг кескин қаршилигига дуч келди. Хотини ҳам билганидан қолмади.

- Мен ўшани суриштирдим. Эрсиз бузуқ хотин экан, - деди Ҳилола, - заводда ишлаган пайтида иккита оилани бузиб юборган, дейишди. Туппа-тузук одам фоҳишага илинганингизга ҳайронман. Иккита боламиз бор, яхшиликча бу йўлдан қайтинг, бўлмаса, уйимизга кетаман.

- Кўрқитиб юбордингиз-ку, хоним! - деди Абдурахмон.

- Болаларга ҳам ачинмайсизми?

- Ачинаман, сени ҳайдаётганим йўқ-ку! Яшасанг, катта уй, аммо менга аралашма! Шунга кўнмасанг, сени ушлаб қололмайман.

Орадан уч кун ўтгач, Ҳилола Зумрадникига бориб жанжал кўтарди. Кучининг борича олишди. Сочини юлди. Аммо маккор аёл, ҳукмрон оилада ўсган, эрга беписандлик, хиёнат ва бошқа иллатларини осонлик билан яшира олиш қон-қонига сингиб кетган Зумрад бўш келмади. Эри Ҳикматилла ҳалол, тўғри одам бўлгани учун маккорликни сиғдиrolмади. Аёли хиёнат ва ёлғончиликни шу қадар усталлик билан қилардики, Ҳикматилла уни айблашдан ожиз эди. Ҳаммасини ичига солавериб, юраги хасталаниб ётган пайтлари хотини ўз бошлиғи Насибжон билан дон олишиб юрганини эшитиб, дарди оғирлашди.

Зумрад «Бойлик изтироби» фильмидаги Дорис Дюкнинг онасидай эрини ўз ҳолига ташлаб қўйди...

- У эрини қаровсиз ўлдириб юборди, - дейишди одамлар.

Ҳикматилладан сўнг Зумрад денгиздаги балиқдай истаган томонга илҳом билан суза бошлади.

- Абдурахмон - халоскорим, - дерди у, - мени ёмон йўллардан сақлаб туради. Шу йигит туфайли имонимни, номусимни асраяпман. Бузуқ хотинларга қўшилмаяпман.

- Иккита болали ёш йигитни уйингга олиб кирган сен қанжиқда номус борми, ор борми? Ўзингга ўхшаган шилтани топсанг бўлмайдими?! Эшитдим, заводда ишлаганингда иккита оилани бузиб юборган экансан. Энди менинг эримга навбат келдими? Хомтаъма бўлма, сенга бериб қўядиган эрим йўқ, тушундингми?

Маҳалла-қўй тўпланди. Нима гаплигидан хабар топган катталар Зумраддан нафратланар, ёшлар фикр билдиришга ожиз эдилар.

- Ҳой мусулмонлар, - деди Ҳилола кўчани бошига кўтариб, - бир қанжиқ куппа-кундузи бировнинг эри билан ўйнашиб юрсаю, ҳеч ким суриштирмаса, бу ерда маҳалла йиғини борми? Виждонли одам топиладими? Ахир, шуниқига бегона эркак кириб-чиқиб юрса, ўғил-қизларингиз тарбиясига ёмон таъсир қилишини наҳот билмасангиз?

- Бор, - деди орадан биттаси чиқиб, - биз Зумрадни яхши биламиз. Илгариям бу ҳовлида хушторларнинг базми жамшидларини кўп кўрганмиз, жанжаллар бўлган. Оқсоқоллар муҳокама қилишган. Охирги марта муҳокамадан кейин кўзимизга қаролмай, Россияга кетворган эди. Икки йилдан кейин келиб, яна хунарини бошлади. Энди биз қараб туrolмаймиз. Бугундан шу ишини тўхтатмаса, маҳалладан кўчириб юборамиз, тўғрими, қўшнилар?

- Тўғри! - деди кўпчилик.

Ҳилола оқсоқолнинг гапидан яхши натижа кутганди. Афсуски, эри кундузлари ишлаб, кечаси Зумрадникида тунайдиган, топганини унга ташийдиган одат чиқарди. Ичи куйиб, ёниб кетган, юраги зада Ҳилола бир неча марта пойлаб бориб эрини ушлолмади. Зумрад уни уйига киритмади. Эрини қайтариб олишнинг бошқа йўлини билмаган Ҳилола қайнонасига ялинди.

- Ойи, Абдураҳмон акам бунчалик эмасдилар. Бир фол очдириб келинг-чи. Нега ўша қанжиққа ёпишиб қолдилар экан?

Она фолчига боришдан аввал катта ўғлига айтиб, уни савдо қилаётган жойидан олдириб келди.

- Мен сенга кимман? - деди Абдураҳмонга босиқлик билан

- Онамсиз, - деди у ерга қараб. Гап мавзусини фаҳмлаган ўғил вазиятдан чиқиш йўлини ахтарарди.

- Бир қиз, бир ўғил туғиб берган саранжом-саришта хотининг нега ёқмай қолди? Менга анигини гапир, бунинг нима айби бор?

- Айби йўқ.

- Унда нега уйга келмайсан, ўзингдан ўн икки ёш катта бузуқ хотинга илакишиб юрибсан? Сен бизни маҳалла-кўй, қариндош-уруғ, қуда-анда олдида шарманда қиляпсан-ку! Болам бўлсанг бунақа ифлослик қилмас эдинг, сени мен эмас, ит туққан экан. Қайси куни тергасак, ишимга аралашманглар дейсан. Нима сен бошвоқсиз молмисан? Ота-онанг йўқми? Акаларинг ўттиз-қирққа кириб шу ҳунарни қилмаганди. Сен бузуқликни кимдан ўргандинг?

Абдураҳмон ерга қараб тураверди. Бир оғиз гапиришга ожиз эди у.

- Гапир, тилинг кетингга кириб кетганми?

- Э, сизлар барибир тушунмайсизлар.

- Эй, тушунган, биз нимани тушунмаяпмиз?

- Э. - дедию, Абдураҳмон кўчага чиқиб кетди.

Ҳилола ўзини босиб туролмади.

- Ана ойи, бунингизга бир бало бўлган, қаратиб келмасангиз бўлмайди.

Саломат хола эртасига шаҳардаги фолчидан хунук гап топиб келди.

- Минг марта тавба қилдим. Наҳот, одамзот Худодан қўрқмаса!

- Нима гап, ойи?

- Анави жувон ўлгур эрингни ўзига иситиб олган экан. Энг ўткир жуҳуд коньякка қўшиб, тайёрлаб берганмиш.

- Энди нима бўлади?

- Дард бўлади, бало бўлади?

- А!

- Тезда қайтариш керак! Дўзахда куйгур бу манжалақни калласини узиб ташлаган савобга қолади.

Шу куни кечкурун Зумрадникида бошқача маслаҳат бўлаётганди.

- Бозорда қанча топасиз? - сўради Зумрад Абдурахмондан.

- Икки юз минг сўмдан ортиқ.

- Битта маслаҳат бор, амал қилсак, кўпроқ пул топамиз, тинчгина яшаймиз.

- Айтинг, - деди Абдурахмон шошганидан.

- Биргаликда Москвага кетамиз, танишларим дарров иш топиб беришади.

- Ҳар ой қанчадан ишласа бўлади?

- Тўрт юз доллардан бемалол топамиз! Ҳаракат қилсак, даромад кўпайиши мумкин.

- Мен бир ўйлаб кўрай.

- Нимасини ўйлайсиз? Мен саккиз ой ишлаб, уч ярим минг доллар билан келдим. Икковимиз бўлсак, ўн минг долларга яқин ишлаймиз. Шаҳардан алоҳида квартира, машина оламиз. Ҳеч ким мушугимизни «пишт» демайди. Молларингизни шеригингизга топширинг, кетамиз.

Зумрад Абдурахмонни эритиб юборувчи гаплар топди. Мушукдай мулойимлик билан қалбига кирди-да, таклифига рози қилди.

Ота-онасининг қаршилиги ва қаттиқ норозилигига қарамай, Абдурахмон Зумрад билан Москвага йўл олди.

Онаси, хотини бирор тadbир қўлломасдан, қақшаб қолаверишди. Синфдошлари ҳайратдан ёқа ушлашди. Кимдир устидан кулди, кимдир: «Ҳа, энди кўнгил-да», дейишдан нари ўтмади. Ҳамма ўз дарду ташвишлари билан бўлгани учун тез орада бу можарони унутди. Фақат Абдурахмоннинг хотини билан онаси жаврашдан тўхтамасди. Онаси фарзандига куярди. Оқ сут бериб ўстирган боласи ўзидан катта бузуқи билан кетганига чидолмасди. Ҳилола эса эрини яхши кўрганидан, иккита боласи билан ёлғиз қолаётганидан аламзада эди.

- Кўп куйманг, қизим, - деди, ниҳоят, қайнонаси, - бир кун афсус чекиб, изига ёниб қайтиб келади. Иккита боласи билан сизни ташлаб қўярмиди? Илму амалининг таъсири кетгунча чидаб турасиз.

* * *

Улар турган квартира шаҳар марказидаги йигирма бир қаватли уйда эди. Бино катта бўлгани учун келиб-кетувчиларнинг ҳисобини ҳеч ким ололмас, турли соҳа билан шуғулланадиган одамлар бошқалар билан қизиқмас эди... Кунларнинг бирида Абдурахмоннинг бошлиғи паспортини сўради. Зарур бўлса, квартирадан олиб келишини айтганда:

- Давай, бистро! - деди бошлиқ.

Уйга яқинлашганда ҳам Абдурахмоннинг кўнглига ҳеч нарса келмаган эди. Калит солгач, эшик осонликча очилди, ётоқхонадан эркак киши билан Зумраднинг қувноқ овози эшитилди. У қия эшикдан ётоққа мўралади. Зумрад бегона эркак билан диванда ётарди. Нафас олмай гапларига қулоқ солди.

- Энди кейинги ҳафта учрашамиз, - деди Зумрад. - Унчалик чўзиб юборманг, сизни соғиниб қоламан, асалим!

- Ҳар куни телефонда гаплашиб турамизу, жоним, аммо бундан буён эҳтиёт бўлинг, қайси куни анави гўдак келган экан, қўнғироғингизга жавоб берибди. Меҳри опа айтиб берса, бир чўчиб кетдим.

- У ҳали салага-ку! Мени деса ўлиб қолади.

- У ёш, ўзингиз хуштор бўлгансиз-ку!

- Пойимда шунақалар юрса пайтава қилиб хузур оламан.

Абдурахмоннинг газаби қайнади. Вужудини титроқ эгаллаб кўз олди қорайди, аммо кириб боришни ҳам, қайтишни ҳам билмай гангиб турганда онасининг: «Бу хотин ҳали сени маймундек ўйнатади, бошингга ит кунини солганда мўминтой бўлиб эшигимдан кириб келасан!» - деганини эслади. «Оҳ, авлиё онам! Ҳозир кириб борсаю, иккови қучоқлашиб турган бўлса, нима дейди? Зумраднинг хиёнатига нисбатан қандай чора кўради? Ўзи Ҳилолага айтгандек, истасанг шу, истамасанг катта кўча деса, шалвираб уйга кетадими? Онаси, хотини олдида ким деган одам бўлади? Ўртоқлари кети билан кулмайдими? Ҳилола уйга кетиб қолган бўлса қайтармикан? Ярамас Зумрад! Ахир, ваъдалари бошқача эди-ку! «Сиз менинг нажоткоримсиз, муҳаббатингиз билан ёлғиз аёлни бемаъни ишлардан асрайсиз. Ёшим катта бўлса ҳам қўнғингизни топаман, охиригача сизга содиқ қоламан, меҳрибонингиз бўламан!» деган гаплари қаёқда қолди? Уч ой бўлмасдан ваъдалар унутилдими? Мен энди кимман, унинг учун эрмак, бир гўдакманми? Эркаклик ғурурим қаёқда қолди? Оиламни, ота-онамни ранжитиб топган обрўйим шу бўлди?»

У ҳовлига тушиб, подъезд рўпарасидаги ўриндиққа ўтирди. Ҳеч нарсани ўйлашни истамас, одамлар билан гаплашиш юрагига сиғмас эди. Кўксига тўлиб-тошган надомат ва пушаймонлик ҳаётга иштиёқини сўндириб борар, одамлар шунчалик олчоқ ва мураккаб эканлигидан эзиларди. Оддийгина, ўқимаган онасининг ақли етган савдога нега унинг фаҳми калталиқ қилди?

Ярим соатча вақт ўтгач, икковлари қувноқ кайфиятда зинапоядан тушиб келишаркан, Абдурахмонни кўриб ҳайратда қолишди. «Вой, Олимхон ака, Абдурахмон...», дея пичирлади Зумрад.

Қалтис дамларда макрга ўрганган аёл вазиятдан осонликча чиқиб кетиш учун ўзини ҳеч нарса бўлмагандай тутди.

- Вой, асалим, уйга кирмай бу ерда нима қилиб ўтирибсиз?

Зумрад аввал ёнидаги эркакка, сўнг Абдурахмонга қараб:

- Оббо дарров рашк қилишни бошладингизми, қўйинг, жоним, ахир сиздан бошқа ҳеч кимим йўқлигини яхши биласиз-ку! - дея ноз қилди.

Зумраддан зада Абдурахмон айёрликка қарши маккорлик усулини қўллайман деб турганда, аёл:

- Ана, Олимхон ака, бизнинг йигит как Отелло! Ҳозир рўмолча сўраб бўғишдан ҳам тоймайдилар, - деб кулгига олди.

Зумрадининг артистлиги Абдурахмонга ҳам юқди.

Нима мақсадда келганини, тезда ишхонага қайтиши зарурлигини айтиб, квартирага чиқиб кетди. Қайтиб тушганида ҳеч ким йўқ эди...

* * *

Абдурахмоннинг кўнгли оғриди, аламзадалик билан йўлга тушаркан, троллейбусга чиқмай, пиёда кетишни маъқул кўрди. Ҳозир юрагига қил ҳам сиғмас, бировнинг гапини эшитиш, пул ҳақида ўйлаш сабр косасини тўлдиришдан бошқасига ярамас эди. «Ифлос, ярамас! Мени пайтава деди-я! Бир вақт кучоғимда ётиб, дунёда севган ягона эркагимсиз, ҳаётимни сизсиз тасаввур қилолмайман», деганди. Ушанда «Ҳилола, бундай гаплар билан кўнглимни ололмайди», деб уни тўпориликда айблагандим. Тўғри, хотиним соддароқ, аммо мени

яхши кўради, хиёнат нималигини билмайди».

Уйдан чиққанига уч ойдан ўтибдики, ота-онасига бирор марта телефон қилмади, аҳволи билан қизиқмади. Зумраддан кўнгли қолган сайин соғинч туйғуси юрагини чўғдай куйдириб, кўз олдига қизи, ўғилчаси келди. Оилада ўтган ширин дамлар, болалари ёқтирган қўғирчоқ ёки ширинликни олиб берса, уларнинг:

- Дадажон сиз жуда яхшисиз, а? - дея ич-ичидан хурсанд бўлишлари, яйраб кетишлари хотира сандиғидан чиқди, юраги орзиқди.

Кеча ҳаётида пайдо бўлган Зумрад билан пул тўплашни ўйлабдию, тўққиз йилдан бери бир ёстиққа бош қўйган Ҳилолага болаларининг харажати учун атиги юз доллар жўнатишни ўйламабди. Бозорда турганда яхши биларди: Қозоғистон ёки Россияда ишлаётган дадасидан пул келган болалар онаси билан савдо қилганини, хоҳлаган кийимини олдирса, яйраб кетганини бир неча марта кўрган-ку!

Онасининг куюнчак, мунис чеҳраси кўз олдига намоён бўлди-да, ўпкаси тўлиб томоғига аччиқ нарса тиқилди. Йиғлагиси келди.

- Онажон, сиз ҳақсиз, мен ҳаётни, одамларни яхши билмайдиган гўр боламан. Насиҳатингизга кирмаганим учун ўзимни кечиролмайман. Зумрадининг илму амали кўзимни кўр, юрагимни тош қилиб қўйган экан. Мени кечиринг, аммо у билан орани очиқ қилмагунча, олдингизга боролмайман. Хиёнатлари, ҳаётимни издан чиқаргани учун жавоб бериши керак. Ҳаммаси учун ундан қасос оламан!

* * *

Зумрад Абдурахмонни кўрганида ўзини хотиржам тутишга уринган бўлса-да, гишт қолипдан кўчганини сезганди.

Абдурахмон уч ойгача унинг хиёнатларини билмади.

Аммо кейинги пайтда ўзи ҳушёрликни йўқотди, садоқати, севгисини гумонда қолдириб, қалбига шубҳа солди. Энди у мабодо ажрашиб кетсалар ўртадаги пулни қандай ўзлаштириш, Абдураҳмонни суянчиғи йўқ катта шаҳарда ёлғиз қолдириб, иш жойини ўзгартириш ҳақида бош қотирарди...

* * *

Абдураҳмон ишдан қайтса, Зумрад уйда йўқ. Ўзи овқат пиширишга ҳафсаласи бўлмади. Ошхонада тўйиб келмаганига афсусланди. Гарчи толиққан бўлса-да, бир неча соат олдин хиёнат содир бўлган ётоққа кириб чўзилгиси келмай, стулга ўтирди. Вужудини ғазаб, алам туйғуси кемирар, қайноқ қалби хиёнатни сиғдиrolмай қийналарди. Аёл қўлида эрмак бўлгани, камситилгани сония сайин томирларидаги ғурурни уйғотар, хиёнат, маккорликка қарши исён туйғуси бўрон қутурган денгиздай юрагини ларзага соларди. Назарида унинг мияси карахт бўлиб, ўзини бошқариш, қўлга олиш қобилияти онгидан ташқарида эди...

Кўзи илинай деганда эшикдан Зумрад кирди. Жуда хурсанд. Кўзлари қувончдан порлайди.

- Бугун дугоналарим билан учрашдим! - севинч билан сўзларди у, - Бир ўтириб мазза қилдик.

У кийим алмаштириш учун Абдураҳмоннинг ёнидан ўтаётганида хонани ароқ ҳиди тутиб кетди. У деярли маст эди.

Абдураҳмон шубҳаланди: «Дугоналари билан эмас, жазмани билан ичган, чунки ёнида пул йўқ эди!»

- Менга қара, Зумрад, - Абдураҳмон илк бор уни сенлаб гапирди, - ростини айт, ким билан ичдинг?

- Дугоналарим...

- Очиқ айтсанг кечираман, акс ҳолда ёмон бўлади! - у ғазабдан титрарди..

- Ие, асалим, нима бўлди сизга?

- Мени асалим дема, қиз бола эмасман.
- Ёмон фикрга борманг, хўжайин, ўзингизни босинг.

Абдурахмон ошхонадан катта пичоқ олиб чиқди-да, Зумрадни бир тепиб ерга қулатди, товони билан кўксидан эзиб, томоғига пичоқ қадади.

- Пуллар қаерда?
- Вой, ҳозир пулни нима қиласиз?
- Топ!
- Оёғингизни олинг.

Зумрад диван кўрпасини кўтараркан, қўрқув ҳиссини енгиб, вазиятдан чиқиш йўлини ўйларди. Ёлғондан кўрпа остини пайпаслади.

- Ие, пул йўқ!
- Қанақасига йўқ! Ҳозир топмасанг, калланг кетади. Эҳтимол, боя сен билан шу диванда кўнгилхушлик қилган Олимхонга бериб юборгандирсан. Ёки уч кун аввал учрашганда чўнтагига солиб кўйганмидинг?

- «Пулни топ!» деяпман, қанжиқ! - Абдурахмон унинг сочидан тортди. У лаҳза сайин қони қайнаб, ваҳшийлашиб борарди. Аёл қаттиқ кўрқиб кетди.

- Ҳозир топаман... мана.. батарея олдига...

Зумрад латтага ўралган долларларни Абдурахмонга узатаркан, енгил «ух» тортди. Абдурахмон пулларни чўнтагига солиб, аёлнинг қўл-оёғини маҳкам боғлади, осмонга қаратиб ётқизиб, оғзига эски латта тикди. Сўнгра оппоқ, очиқ кўкрагига пичоқ билан тилиб, «Маккора» деб ёзди-да, хонани тарк этди...

Кўксидан қон сизиб, оғриқ азобиди: «Аблаҳ жуҳуд, олти ой деб уч ойга тайёрлаб берган экан...» деб пичирлаётган Зумрад кўксига ёзилган асл исми бир умр қонталаш доғ бўлиб қолишидан беҳабар эди...

ҚИЗ МЕХРИ

- Хотиним, албатта, ўғил туғади! - синфдошлари орасида мақтанарди Ғанишер, пиводан сипқориб - уни бокс клубига бераман, маҳалладаги зумрашаларнинг барини тўкиб ташлайди, шаҳарнинг энг зўр атамани бўлади.

Бошқа сафар ўтиришда яна ҳаммани ўзига қаратади.

- Ўғлим дунёда эдинний бўлади. Ҳали кўрасанлар, сенларники унинг чангида қолиб кетади. Мушаклари Майк Тайсонникига ўхшаб бўртиб чиққан, бир уришда унча-мунча Валуевларни ағдариб ташлайдиган Алпомишга айланади!

- Ўшанда бир ой ичида беш-олти синфдошлар уйла-нишган, ҳатто аёлларининг кўз ёриши ҳам бир вақтга тўғри келаётган эди. Юракларда умид, ҳаяжон, ширин бир интизорлик бор эди дўстларининг кўнглида. Фақат Ғанишергина тушида аён бўлгандай ёки бирортаси мукамал башорат қилгандай «Мен фақат ўғил кўраман!» деб мақтанишдан чарчамас, оғайнилари «Ғанишер, катта кетманг, ким туғилишини хХудодан бошқаси билмайди, оғайни!» деб попугини пасайтирса ҳам, «Мен аниқ биламан, биринчи болам ўғил бўлади, Озодбек ёки Шерали Жўраевни олиб келиб катта тўй қиламан, ҳамманинг оғзи очилиб қолади! Мени Ғанишер дейдилар, кимсан Тўраҳон раиснинг ўғлиман!» - дерди кўкрагига уриб. Четроқда ўтирган Муҳаммад ёнидагиларга: «Бирор марта «Худо хоҳласа» дейишни билмайди-я, нодон!» - деб пичирлайди. Бошқаси эса: «Тўраҳон раиснинг арзандаси, албатта, ўғил кўради деб пешонасига ёзиб қўйман-ку!» - дерди кулиб.

Ғанишер ёшлиқдан қийинчилик кўрмай, раиснинг эркаси бўлиб ўсди. Синфдош ёки маҳалладошларига арзимаган баҳона билан каррандалиқ қилади, атаманман дегандай доим керилиб юрарди. Тўйларда текканга

тегиб, тегмаганга тош отиб, ўзига ўхшаганлар билан муштлашишни ва албатта, ожизларнинг бурнини қонатишни яхши кўрарди. Болаларга, тенгқурларига кўпроқ жабр етказиб, зўрлигини тан олдиришни севимли машғулотига айлантирган эди.

Раиснинг ўғли деб ўқитувчилар унинг ёнини олишар, ошқора хушомад қилишдан уялмас эдилар. У ёқтирмаганига зўравонлик қилиб, хушлаганининг бошини силаб - истаганича яшаб катта бўлди, аммо институтни икки марта ташлаб келгандан кейин дадаси: «Битта ўғил, мендан қолганлар билан ҳам тирикчилигини ўтказиб олади», - дея парво қилмади ва ўртоқлари қатори уйлантириб қўйди...

Дастлаб Баҳодир ўғил кўрди, кейин Раҳимжоннинг аёли кўчқордай ўғил туғиб берди. Ҳаммалари гузарда йиғилиб ўтиришганда Собир ўғил кўрганини айтиб синфдошлардан суюнчи олди. Сўнгра Баҳромнинг ўғлини анҳор бўйида «ювишди». Ҳамма бир-бирини қувонч ва ҳавас билан табриклар, фақат Фанишергина башараси тиржайиб турса ҳам ўғил кўрганларга ҳасад билан қарар, ичи ёниб кетаётганини аранг яшириб турарди. Буни айримлар сезса ҳам парво қилишмасди.

Шанба кунини Собир ишхонага яқинлашганда чўзиқ кострюлка кўтариб кетаётган Фанишерга кўзи тушди.

- Хотининг туғдими?

- ...

- Салиманинг кўзи ёридими, Фанишер?

- Ҳа...- аранг гапирди у.

- Ие, табриклаймиз, ўғилми?

- ...

- Айтақолсанг-чи, нима туғди?

- Битта бола туғди-да, ҳадеб сўрайверасанми? - негадир жаҳли чиқди Фанишернинг.

Кечга бориб маълум бўлдики, Салима қиз туғибди! Фанишер ўзини кўярга жой тополмасмиш! Қиз туғиш гуноҳдай хотинини тинмай сўкар, «дўст-душман олдида

тилимни қисдинг», дегандай бор аламини ундан олармиш.

У қизлик бўлишни одамлар олдида синдирадиган зарба егандай қабул қилди. Синфдошлар олдида бир газ чўккандай, гап-гаштакка қўшилолмайд қолди. Хотини билан яхши гаплашмас, аламзадалигига қизи айбдордай уни кўтармас эди. Онаси «қизни берган Худо ўғилдан ҳам қисмайди, сал ҳовлиқмай тур» Ю дея насиҳат қилса ҳам ҳафсаласи пир бўлганча қовоғи очилмайди. Кўз олдидан кино лентасидай ўтаётган мақтанган дамлари билан ҳамширанинг: «Қизалоқ кўрдингиз, суюнчи беринг!» - деган совуқ хабари қўшилиб, ғурурини ҳақорат қилаётганга ўхшар, назарида, қиз туққан хотини аллақаяқдаги болалар олдида уни синдирган эди...

Орадан икки йил ўтди. Салима ҳомиладор бўлмади. Қизининг бемалол йўлга кириб, бийрон тиллари билан «дадажон» дейиши ҳам Фанишернинг қалбига ғурур, меҳр соломлади. Аламига чидолмай, Салиманинг жавобини бериб, ёшгина Нилуфарга уйланди. Афсуски, бир йилдан кейин у ҳам қиз туғди. Фанишер «дод» деб юборай деди. Аммо ота-она уни босиб туришарди. Собир ўғлига тўй қилганида у роса ичди. Узини эплотмай қолганда оғайнилари уйига ташлаб келишиди. Эрталаб туриб хотини билан жанг бошлади.

- Мени ер билан битта қилдинг. Ўғил туғишни билмас экансан, менга тегиб нима қилардинг? Қаерданам сенга уйландим? Йўқол, кўзимга кўринма! Қизинг билан кўшмозор бўл!

Бу пайтда қизи Наргиза эндигина атак-чечак бўлаётган, ота билан онанинг фарқига бораётган эди. Катта-катта шаҳло кўзлари билан кулиб қараши, кичкина кўлчаларини чўзиб дадасига интилиши ота юрагида завқ-шавқ уйғота олмади.

Ҳамма гапни эшитиб турган онаси дакки берди.

- Ҳеч қаёққа кетмайди. Қиз фарзанд эмасми? Ўғил кўрмаганнинг боши эгилади, деб қайси нодон ўргатди?

Шундай чиройли қизинг борлигига шуқр қилсанг-чи! Иккинчи оғзингга «йўқол» деган сўзни олма, ёмон бўлади!

Бир йилдан кейин онасининг айтганлари ижобат бўлди. Август оқшомларининг бирида Нилуфар ўғил туғди! Фанишернинг бутун аламлари тарқаб, боши осмонга етди. Оғайниларига катта зиёфат берди. Ўзи ҳам бир ҳафта ароққа чўмилиб яшади. Кўча-кўйларда юриши бошқача бўлиб, мақтанчоқлиги нам теккан уруғдай бош кўтарди. «Гап»га қўшилиб, охиригача ўғлини мақташдан оғзи чарчамайдиган иллатга дучор бўлди.

Афсуски, кичкинтой Сардорбек уч ёшга тўлганда кайф-сафоли кунларга кўз тегди. Жавобгар шахслар билан хўжалик мулкани ўзлаштиргани учун раис зиммасига катта миқдорда камомад қўйилди. У магазинлари, машиналари, ўғлига олиб қўйган ҳовлиларини сотиб тўлади. Бор-будидан ажради, аммо қамоқдан қутулиб қолди. Омадсизликни ғурури кўтаролмади, шекилли, кўчага кам чиқадиган бўлиб қолди.

Ғам ғамни келтиради деганларидек, ҳамма уйга қамалиб ўтирган кунларнинг бирида кўчадан совуқ хабар кирди:

- Сардорбекни машина уриб кетибди!

Ғожа ўлганнинг устига тепгандан бешбаттар бўлди. Фанишер ичкиликка муккасидан кетди, баъзан қуруғидан тортиш одатини тарк этолмагани учун уйидаги майда-чуйдаларни сотиб нафсини қондира бошлади. Ётиб еганга тоғ чидамас деганларидек, катта хонадонга шарқираб келаётган сув тўхтади. Нилуфар катта корхона директорининг қизи бўлгани учун оила ҳаётининг саҳрода кечаётган кунларига чидамади. Кутилмаганда ўғлидан ажраш, Фанишернинг қилиқлари сабр косасига сўнги томчи бўлиб томдию, ота уйига кетиш туйғуси аланга олди. Қайнонанинг ялинишлари бу ўтни ўчиролмади, Фанишернинг «кетсанг кетавер», дегандай совуқ қарашлари интилишига жон киритди. Ота-онаси кар-

най-сурнай билан кутиб олишмаган бўлса-да, ёлғиз қизнинг ночор, қийналиб яшашига тоқат қилолмаслик туйғуси қудаларнинг хафа бўлишидан устун келди. Ғанишернинг хотинига муносабатидаги илиқлик Сардор туфайлигина эди, қизи Нигора уларни боғлаб туришга ожизлик қиларди гўё...

Тушқунлик, улфатлари ва қўлида ишлаганларининг оқибатсизлигидан зада бўлган отаси уни олдига чақирди:

- Қариганимда, қора кунларимда суянчиқ бўларсан дегандим! Афсуски, амалдан тушганимдан бери менга ҳурматинг пасайди, сени шу ниятда катта қилганмидим? Қачон одам бўласан? Бизга кор келасанми, йўқми?

Отасини умрининг охиригача амри вожиб амалдор бўлиб юради, деб ўйлаган Ғанишер бундай пайтда кўнглини кўтарувчи гап топиб айтолмасди.

- Тоғамнинг «Тико»сини олиб берсангиз оилани боқардим... - Тоға бир вақтлар ўзига каттазанглик қилган, ишларига беписанд қараган куёвни эмас, синглиси ва жиянларини ўйлаб, машинасини қизганмади. Бир-икки ойда ҳар тугул тирикчилик изга тушди. Қиш чилласида куёш илитгандай оиланинг кайфияти, бир-бирига муносабати аста-секинлик билан ўзгарди. Ғанишернинг ўғил кўриш орзуси кўнглининг алақайси нуқтасида совуқдан қўрққан боладай яшириниб ётарди, энди оиладаги илиқликдан исинган туйғу янги чиққан майсадай қад ростлай бошлади. Ғанишер киракашликда эрсиз аёлларни кўз остига олиб юрарди. Манзура битта қизи билан эрдан ажраб, ота уйида сигинди бўлиб ўтирган кунлари тақдир уни Ғанишер билан рўбарў қилди. Ўғлининг сўққабош юришидан кўнгли хижил она Манзурани кўрди-ю: «Иссиққина жувон экан», - дея дарров тушириб олиб келди... Бундан эса «дом»да Ғанишер билан пинҳона дон олишиб, бир қиз кўрган Ҳалима қаттиқ изтиробга тушди. Унга: «Агар ўғил туфанг, оламан», - деб ваъда берган эди... Ваъдалар тилдагина қолиб кетди.

Ғанишернинг бу аёлдан умиди катта эди. Ўғил туғиб берса, ўксиган кўнглим кўтарилар, ўзимни тикларман, синфдошларга қўшилиб гап-гаштакда юрарман, деган ширин орзу билан тунларни тонгларга уларди. Афсус, тақдир бу сафар ҳам уни сийламади. Манзура қиз туққандан кейин ширин орзулар намсиз тупроқда унолмаган уруққа ўхшаб қолди. Синфдошларининг ўғиллари эса мактаб остонасига қадам ташлаб, бийрон тил билан китоб ўқийдиган, айримлариники боғчадан шеърлар ёдлаб келиб, ота-онасини хурсанд қиладиган даражага етган эди. Икки-учта қиз кўрса-да, ҳеч ўксинмасдан, бу ҳодисани ор билмасдан аҳил яшаётган эрхотинларни Ғанишернинг кўзи кўрмасди. Шунинг учун Манзурадан кўрган қизни фарзанд кўрмаётган амакисига бериб юборди. Иш билан овора бўлган кезлари билинмаса-да, «Тико»га ўғли билан чиққан йигитларни кўрганда ёки ўғилчасини етаклаб юрганларга кўзи тушганда ўғилсизлиги ғурусизликдай таъсир қилар, тўйиб ичиб Манзура билан жанжаллашарди. Ойлар ўтган сайин бу ҳолат оиладаги муҳитни мураккаблаштириб, муносабатларга дарз кетказди. Ўз ҳурматини биладиган Манзура азобларнинг охири кўринмаслигига ақли етди, шекилли, Ғанишерга шарт қўйди:

- Ўғил туғмаганимни юзимга солавермасангиз яшайман, акс ҳолда, амакингизга берган қизимизни ҳам олиб уйга кетаман!!

- Менга ўғил керак, гап тамом! Хоҳламасанг, ана катта кўча, йўқол кўзимдан!

Бу гап пишган олмага отилган тошдай Манзуранинг титраб турган нафсониятини захалаб ўтди...

Ғанишер аввалги хотинларидаги қизларини кўришни истамас, бунга имкон ҳам, эҳтиёж ҳам йўқ эди. Улар эса ҳар доим оталарини кўришни истар, ғойибдан меҳрсиз отага меҳр билан талпинар эдилар. Қандай ҳолатда бўлмасин у билан бирга яшаш, «қизим» деган сўзини эшитиш орзуси билан нафас олишарди. Йиллар бир-

бирини қувлаб, тошқин дарёдай оқиб борарди. Аммо унинг тошдан қаттиқ қалбида қизларга нисбатан илиқ туйғу уйғонмади.

Кунларнинг бирида синфдоши Собир туман газетасининг янги сонини узатди:

- Ўқи, тошжорак, қизинг сенга ёзибди. Зора, кўзинг очилиб, битта ўғилни ўйлайвермасдан, тўртта хотиндаги қизларингни ҳам ғамини есанг!

Фанишер газетани оларкан, қутилмаган янгиликдан ҳайратда қолиб, аниқроғи, шеър оқибатсизлиги учун ёзилган ҳукмдай титраб ўқий бошлади:

*Сизга келган хатарларнинг
Йўлини тўсаман, отажон.
Алпомишдай ўнта ўғилнинг
Ўрнини босаман, отажон!*

*Мен-ку, сизни жонимдан ҳам
Ортиқ кўргум, отажон.
Аммо фарзанд уволидан
Бугун кўрқинг, отажон!!*

Ёш қалбдан отилиб чиққан изтиробли сўзлар тўртта хотиндаги тўртта қизнинг алами, меҳрга зорликнинг битмас-туганмас ифодаси сифатида Фанишер юрагига зарб билан урилди. Шеърни иккинчи марта ўқигандан кейин кўзига ёш қуйилиб келди. Бироздан кейин эса дили оғриган, эркалаш ва меҳр-муҳаббатдан бебахра собиқ хотинларининг Аллоҳга қилган илтижолари, аччиқ норозиликлари кўз олдига келдию, тамоман ўзини йўқотди. Тўрт аёлнинг тирик етимларни катта қилиш азоблари, ота-оналари, ака-укаларию, опа-сингилларининг норозиликлари уни умрининг охиригача таъқиб этажagini ўйларкан, юрагини тубсиз қоронғилик қоплади. Хато ва нуқсонларни бирданига англаш, юракка сиғдириш азобида, изтироблар гирдобиди машина бош-

қариб кетаркан, вужуди титрар, қисқа вақтда улғайган одамдай кўзларида теран қайғулар мужассам топган эди. Барча қизларидан бугуноқ хабар олиш фикри миясига «ярқ» этиб урилди. Шеър ёзган қизининг маҳзун жилмайган қиёфасини тасаввур қиларкан, тезроқ уларни уйларидан олиб музқаймоқхўрликка таклиф қилиш, бундан кейин меҳридан бебахра қолдирмаслик туйғуси юрагига куч-қувват бағишлаб борарди...

ИЛҲАҚ ЖОН

Зулхумор қизи ухлагандан кейин корейс сериалини кўриш учун телевизор мурватини босаётганида, эшик кўнғироғи шиддат билан, узун-узун жиринглади. Чақирув гоҳ-гоҳ ташриф буюрадиган пулдор танишлариникига ўхшамаса ҳам очишга шошилмади. Аммо кўнғироқ яна такрорланди. Тиниб улгурмай, эшик гурс-гурс тақиллади, «дом»ларга бемаҳал келадиган безори, мастларнинг тўполонини эслатагандай аёл қалбида ғалати шубҳа, хавотир ўрмалади.

- Зулхумор, оч эшикни, мен акангман! - деди шошилинч овоз.

Аёл эшикни гурсиллатган Карим акаси эканлигига ишонч ҳосил қилди. Олти йил аввал ҳам шундай тез ва ваҳима билан келган эди...

- Тезроқ оч, зарур гап бор!

Зулхумор тушдан кейин қўл телефони жиринглаганда экранга қараса, тумандаги ота уйининг рақами! «Тавба, - деганди ҳайрон бўлиб, - шунча йил бирорталари эслашмаганди. Бугун нега қидириб қолишди?» - деб жавоб бермади.

Бир оздан кейин чақирув такрорлангач, мусиқаси момақалдироқдай асабига тегди, ёқимсиз хабарни сезгандай телефонни ўчириб қўйди. Энди эса эшиги ваҳимали гурсиллаб, акаси чақиряпти!

У шифонердан чиройли халатни олиб, шошилмай

кийингандан кейин эшикни очди.

- Яхшиям уйда экансан! Тез жўна, қишлоққа кетамиз!

- Келинг, ака, яхшимисиз! Уйдагилар тузукми?

Шундагина Каримнинг хаёлига бир неча йилдан бери кўрмаган синглиси билан «Саломлашгандан кейин хотиржам гаплашиш мумкин-ку», деган фикр келдию, хижолат тортиб қизарди.

- Уйга кiring!

Карим коридорга солинган чўғдай қип-қизил гиламни босишга ийманди.

- Шу ерда гаплашамиз!

- Нима гап?

- Отам оғир касал ётибдилар. Кечадан бери сени сўраяптилар, бормасанг бўлмайди.

Зулхуморнинг юрагига алам, қайғу, бир дунё изтироб ёпирилиб кирди. Олти йил қизини унутган дадаси нега кутилмаганда йўқлаб қолди? Ҳаётини хақорат, аламзадалик ва пушаймон билан тўлдирган ота, наҳотки, хатосини тушунган бўлса? Етмишга яқинлашганда шундай бўлиши мумкинми?

Ўйлаб топган жавоблари Зулхуморни қониқтирмас, чалкаш ўйлар, бир-бирига қарама-қарши туйғулар билан қийналар, акасига қандай жавоб қайтаришни билмасди.

- Жўнаб чиқ, пастда машинада кутаман!

- Менга буйруқ берманг, ака, ҳали сизга «бораман» деганим йўқ!

- Ие, нега? Оғир касал отамиз йўқлайдилару сен бормайман дейсанми, эҳтимол, зарур гаплари бордир! Сен қанақа қизсан ўзи?!

Беписандлик ва таънадан Зулхуморнинг ичи эзилди. Акасининг кўзига тик қараб, кескин жавоб қайтаришга мажбур бўлди.

- Мен бормайман!

- Нега?

- Дадамнинг менга айтадиган гаплари қолмаган, ҳаммасини олти йил олдин бир йўла сўзлаб бўлганлар!

Карим Зулхуморнинг кўзига қаролмади. Чунки неча йиллардан бери кўнглининг бир чеккасида яшириниб ётган туйғу - синглисининг ота хатоси туфайли оғир ва тубан йўлларни босиб ўтишга мажбур бўлганлигини тан олиш ҳисси ғалаён кўтараётган эди...

- Ҳозир... - деди базўр, - эски гаплардан гина қилади-ган вақт эмас. Вазият жиддий, отамнинг икки-уч кунлик умрлари қолганга ўхшайди...

Зулхумор ҳамон юрагида ғалаён кўтарган алам ва хўрликлар ҳиссини енгиш учун ўзи билан ўзи курашар, унинг дарди ҳозирги муаммодан оғирроқ эканлиги учун эски гапларни орқага ташлаб, акасининг олдига тушиб кетолмасди. Зеро, кўксиди шунчаки гина эмас, бир дунё алам, узоқ йиллик изтироблар дарёси чайқаларди...

- Ака, - деди кескин, - уйга бориб нима дейишингизнинг менга қизиғи йўқ. Аммо бормаслигимни айтиб қўйинг! Бошқа гапим йўқ!

Акаси зарда билан эшикни қарсиллатиб ёпиб кетганида ҳам Зулхумор ҳушига келмади. Коридор ўртасида турганича ғазаб ва нафратга тўлган қалби бўронда қўзғалган денгиздай нотинч эди...

* * *

Қосимхўжа тумандаги энг катта колхоз раиси эди. Вилоят, республика марказида йирик амалдор оғайнилари кўп бўлгани учун хўжалик муаммолари тез ва осон ҳал бўлар, қадрдонлари келса, колхоз боғида тонготар зиёфатлар берар, баъзан ҳокимнинг масалаларини ечишга елка қўйгани учун ҳам туманда айтгани айтган эди. Олдий одамларга бирмунча беписанд, лавозимдорлар билан муомалани ўхшатиб қўйгани учун кичиклар билан унчалик иши бўлмасди.

Уйда кам бўлса ҳам колхоздагидай сиёсат юргизар, манманлиги, кибру ҳавоси сезилиб турарди. Учта қизини ўзига ўхшаганларга узатди. Феълени билганлари

учун қизлари унинг раъйига қарашди. Бироқ кенжа Зулхумор қайсар, ушлаган жойини кесадиган бўлганини анча кеч англади. Англадию, ҳаёт доим ўзи хоҳлагандай кечиши мумкин эмаслигини, ёқмайдиган, ҳушёр тортирадиган томонлари кўплигини ўйлаб асаби бузиладиган бўлиб қолди.

Ҳамшираликни битираётган Зулхуморга вилоят раҳбарларидан бири совчи бўлиб келди.

Кенжа, барчасидан чиройли қизи шундай юқори жойларга муносиблигини, кимсан фалончиевга қуда бўлишини ўйларкан, қалби ғурурга, шодликка тўлди. Ҳалима опанинг:

- Қизингиздан бир оғиз сўрайлик! - деган илтижосига қулоқ солмай совчиларга розилик бериб юборди.

Ҳамма можаро икки кундан кейин бошланди.

Ишдан қайтган Қосимхўжа меҳмонхона йиғиштираётган она-боланинг айтишуви устидан чиқди-ю эшик ортида тўхтади.

- Менга ўша амалдорнинг боласи умуман керак эмас, - деди қизи.

- Жон қизим, энди ҳеч нарсани ўзгартиролмайсан. Опаларинг ичидан эзилса ҳам дадангга бир оғиз гап айтмай тегаверганини наҳот билмасанг!

- Биламан, ойи, улар соқов эди. Дадамдан кўрқиб ўзи учун кураша олмаган. Қолаверса, унаштирилган йигитлари яхши эди. Бу-чи, фирт наркоман!

- Унақа дема, қизим!

- Ҳа, бунини ҳамма қизлар биледи, наркоман!!!

- Куйганидан айтади. Сени кўролмайди. Мана кўрасан, бахтли бўласан!

- Йўқ, ойи! - деди Зулхумор қатъий, - дадамга айтинг, у болага тегмайман.

- Яна ўша...

- Ҳа, тегсам Одил тегирмончининг ўғли Равшан акамга тегаман.

Бу гапдан Қосимхўжанинг ғазаби қайнади. Қайсар

қиздан ҳар балони кутган, аммо ўзини камситадиган, амалдорлар ўртасида ерга урадиган бу ҳақоратни эшитишни сира ўйламаганди. Эшикни зарб билан тепди.

- Ҳой, қиз, - деди ғазабдан кўзлари ёниб, - тенгим Одил тегирмончи бўлдимми? Мени бутун вилоятга шарманда қилмоқчимисан? Ўша зоти пастларга ўзингни муносиб кўргани уялмадингми? Биз киму улар ким? Тегирмоннинг чанги билан рўзғор тебратаётган бир қашшоқ қадрингга етади деб ўйлайсанми? Э, аҳмоқ! Бунақа бемаза гапларни йиғиштир. Бир ҳафтадан кейин тўй, тамом, вассалом!

Эртаси куни Зулхумор куёв билан учрашди ва ҳеч нарсадан чўчимай бошқани севишини билдирди.

- Севги ҳеч нарсани ҳал қилмайди! - бепарво сўзларди йигит.

- Барибир, сизга теголмайман!

- Нега? - ҳайрон бўлди йигит, - Сиздан бунга кутмагандим, Зулхуморхон. Унчалик ноз қилманг, жонидан, биз ердан чиқмаганмиз, керак бўлса оёғимизнинг тагида ўнта қиз ўйнайди! Тушундингизми?

- Барибир, теголмайман!

- Ие, ҳа, кўрқасизми, айбингиз борми?

- Йўқ! Севмаганим учун теголмайман.

- Ҳа... Мен хафа бўлдим. Ҳеч ким мени бунчалик ҳақорат қилмаган... Лекин шунга билинги, сизни бир карра оламан! Айтганидай тўй бўлди. Лекин икки кундан кейин куёв томондан «Зулхумор бокира эмас экан», деган ваҳима келди. Юрагига урилган зарбадан саросимада қолган ота тўртинчи куни «Келинни кўч-кўрони билан олиб кетсин» деган мудҳиш хабарни қабул қилишга мажбур бўлдию, юраги санчди.

Зулхумор бу ноҳақликдан дод-вой солди, куёвнинг ёқасига ёпишди, юзларини юлди. Уйига келганидан кейин опаси билан гинеколог врачга учраб тўйгача бокира бўлганлиги ҳақида маълумотнома олди. Нусхасини қудаларга етказди, аммо ғишт қолипдан кўчган

эди... Оила нуфузига соя тушди. Даласи дарғазаб, ўзини кўярга жой тополмайди. Шаҳардаги ҳамма кўлини бигиз қилиб: «Бу жувон чиққан Зулхуморнинг дадаси», - деб уни кўрсатаётгандай, бугун бўлмаса эртага амалдорлардан бири кўпчилик олдида сурбетларча буни гапириб қоладигандай, одамларга аралашолмай қолди. Қизига, маълумотномага ишонай деса, қудалар шунча харажатдан, келиндан кечишди. Қудалар ҳақ деса қизи дадил, мутахассисларнинг ёзма хулосаси турибди. Икки ўт орасида қовурилган отанинг ғазаб- нафратини таърифлаш қийин.

Қуданинг андишасизлиги, аввал ораларида ёмон иш ўтмаган бўлса-да, нашаванд ўғлининг кайфлигида айтган ёлғонига ишониб, обрўсини тўкканлигидан асаблари қақшарди раиснинг. Имкон туғилса, акахонларига пора қистариб бўлса ҳам ўч олишни кўнглига тугди.

У қайси гуноҳи, қайси аблахлиги учун бундай балоларга гирифтор бўлганлигини билолмай хуноб эди. Ҳаётининг бирданига ағдар-тўнтар бўлиб кетишига сабаб нима? Бировни иғво қилмаса, ноҳақ қаматиб юбормаса, омонатга хиёнат кўнгил кўчасига келмаса-ю амалдорлар орасидаги нуфузи биргина воқеа билан ер билан яксон бўлса? Бу қайси мантиққа тўғри келади?

Қосимхўжа бу ишда ички душманининг кўлини кўрмади. Ҳамма айбни қизига, унинг қайсарлигию куёвга «Сенга тегмайман» деган бетгачопарлигига қўйди. Шу туфайли Зулхуморни кўрса, унинг асаби бузиларди.

Зулхумор олти ойдан кейин институтни битириб, ишга жойлашиш учун ҳаракат қилаётганда ҳам ёрдам бериш ҳаёлига келмади. Тўё ишга жойлаб қўйса, қизини кечиргандай, «гуноҳ»идан ўтгандай таассурот қолдиришдан қочди.

Бир куни Қосимхўжа уйга кетиш учун «Нексия» эшигини очганида ўриндикда янги DVD диск турарди. Юраги «шув» этди, нохуш нарсани сезгандай музлаб қолди. Бу матоҳ хунук воқеаларни ўзида жамлагандай,

обрў-эътибори, шаънини ерга урадиган фитналар билан боғлангандай туюлди. Хонасига қайтиб, уни DVDга солди. Уч минутдан кейин экранда яланғоч нотаниш эркаклар ва ... қизи Зулхумор кўринди! Кўрққанидан юрагига алланарса зарб билан урилиб, томоғига қаттиқ нарса тиқилди. Югуриб бориб эшикни қулфлади. Шармандалди воқеа давом этарди...

Аппаратни ўчирди. Ажабо! Бу ишни ким қилиши мумкин? Наҳот, қизи шунақа бўлса, шу қизи-я! Қайсарлиги, бетгачопарлигини билади, аммо тўйдаги кўнгилсиз воқеадан бошқа, енгилтаклиги тўғрисида бирор гап эшитмаган.

Ўрнини олмоқчи бўлганларни душман деб билади. Кўплари чўнтаги бақувват, узоққа қўли етадиганлар эди, бироқ уни жилдиришни удалашолмаган. У эса лавозимида узоқ қолиш учун кўпини, айниқса, ёшларини эзиб-янчиб ташлаган. Ҳатто айримларини бир умр бош кўтаролмайдиган қилиб юборган. Буларни оддий воқеа сифатида унутган Қосимхўжа диск компьютерда тайёрланган фитна эканлигини англаб етмади. Ҳаззб ақл кўзини тўсиб қўйди ва уйига бориб барчани тўплади-да, Зулхуморни «оқ» қилди... Ўзи ҳам юрагини чангаллади.

Зулхумор шу кўйи уйдан чиқиб, шаҳарга кетди. Икки йилдан кейин эрга тегди. Аммо турмуш ўртоғини хиёнат устида ушлаб олиб, уйдан ҳайдаб юборди...

Азоб-уқубатлар, қийинчилик ва кулфатларга дучор бўлиб, иродаси букилганда бир неча марта отаси олдига йиғлаб келди, узр сўради, оёғига йиқилди, лекин бешафқат ота уни ўзидан итарди. Қизининг дийдаси тошга айланиб, юраги нафрат ва лаънатга тўлди. Ҳаётнинг адолатсиз ўйинлари, шафқатсиз кирдикорлари уни ҳам бағритош кимсага айлантирди... Кунлар ойдек, ойлар йилдек ўтаркан, ёлғизлик азоби уни чакки йўлга бошлади. Зеро, ҳаётдан беҳад норози, тақдир кароматларидан изтиробда яшаш жон-жонига текканди.

У ҳар қанча ҳалол яшашга уринмасин, тўғри йўлдан

оздириб турадиган кўринмас куч бордай эди гўё... Бу нима? Ота оғзидан чиққан бешафқат сўзми, шайтонми ёки нозик ва қалтис дамларда тўғри йўлни танлай билмаслик туйғусими? Бу саволлар Зулхуморга кечалари уйқу бермас, кимга илтижо қилишни, кимдан мадал сўрашни билмас эди. Отаси «оқ» қилишдан аввал Худони танитиб қўймаганлигини тушуниб етишга қодир эмас эди у.

* * *

Зулхумор тонг отмасдан уйғонди. Ювиниб, қизини турғизаётганда эшик кўнғироғи чалинди.

- Келинг, Моҳира опа! - у катта опасини ичкарига таклиф қиларкан, беихтиёр унинг қизариб кетган кўзларига, сўлгин юзларига қаради.

- Зулхумор, - деди опаси коридорга қўйилган стулга ўтираркан, - отам жон беролмай қийналиб ётибдилар, мен билан бирга борсанг, бир оғиз гаплари бор экан.. Илтимос, синглим!

Зулхуморнинг асаблари ёзилиб, юраги юмшагандай бўлди. Унинг ҳолатини кўрган опаси отини қамчилади.

- Менга қара, ўлаётган одамнинг сўнгги истагини золим подшоҳлар ҳам бажо келтиришган. Жон синглим, йўқ дема, бизни, онамни деб ўзингни кўрсатиб қўй. Жўна!

* * *

Қосимхўжа кунчиқар тарафдаги янги андозада қурилган уйда ётар, опалари, акалари атрофида шай. Нариги хонада қариндошлари пичирлаб гаплашиб ўтиришарди.

Зулхумор отаси билан юзма-юз келганда қандай сўрашишни, гаплашишни билмас, бу ҳақда ўйлаб кўрган бўлса ҳам аниқ тўхтамга келолмаган эди. У отасининг оёқ тарафига ҳорғин чўкди.

- Дада, - деди Моҳира, - Зулхумор келди, кўзингизни очинг.

Қосимхўжа кипригини билинар-билинемас кўтарди-да оёқ тарафида мунғайиб ўтирган Зулхуморнинг шу ердалигига ишонч ҳосил қилмоқчидай кўзини каттароқ очди.

- Қизим! - деди бирдан дадилланиб. - Эсон-омонми-сан?!

- Ҳа, дада!

Зулхумор диван ёнига келиб, бошини кўрпага қўйди. Ота унинг бошини силаб, меҳрини кўрсатгандай бўлди.

- Мен нобакор отангни кечир! Кўзим кўр экан! Йўқса, душманларимга ишониб, сени «оқ» қилармидим... Ахир, болам эдинг-ку! Амал, кибр-ҳаво кўзимни, ақлимни хира қилиб қўйганини билмабман! Сенга туҳмат қилган ўша йигит чиндан нашавад экан - яқинда ақлдан озибди...

Зулхуморнинг юрагига қора қуюндай алам ҳисси ёпирилиб кирди. Вужуди титраб йиғлаб юборди. «Эҳ, ота! Бу ҳақда нега ўшанда ўйламадингиз?»

- Душманларим икки дунёйимни куйдириш учун бу фитналарни ўйлаб топишганлигини кейин тушундим!

Отанинг нурсиз кўзларидан ёш қуйиларди, опа-укалар бир Зулхуморга, бир отага қараб, икки кўнгилдан кечаётган оғир изтиробларни ҳис этгандай, охириги дамда хатосини англаб етган отанинг афсус-надоматларига қайғу билан қараб туришарди...

- Хатойим шундаки, - деди у Қосимхўжа, - қизимни қарғаш билан ўзимга ҳам жабр қилибман, қарғалган одам жаннатнинг яқинига ҳам боролмай, абадий дўзахда ёнганидек, қарғаган ота ҳам жаннатга тушмас экан!

Ота оғир тин олди.

- Мени кечир, дуо қил, она қизим! У дунёга елкамда гуноҳим билан кетмайин!

Орадан бир соатча ўтди. Бирор гап айтишга ҳеч кимнинг юраги бетламади. Нурсиз кўзларини ярим очган ота бирданига:

- Сизлардан розиман, мендан рози бўлинглар! - дейиши билан хона йиғи-сиғига тўлди. Ота илтижоси Зулхумор қалбининг нозик жойларига урилди. Олти йил аввал кўксида пайдо бўлган совуқлик қуёшда эриган муздай йўқола бошлади. Таранг тортилган асаблари бўшашиб, оиласи, отасига нисбатан яқинлик, меҳр туйғусини ҳис этди. «Сиздан розиман, ота! Мени ҳам кечиринг!» Сўзлар дилда айтилдими, тилидами, ажратолмади. Тушдан кейин отанинг жони узилди.

МУСАФФО МАКТУБ

Йўналишдаги таксининг ўрта ўриндиқлари аёллар билан тўлган. Мен орқага бемалол ўтириб олмоқчи бўлиб, ойна томонга сурилаётгандим, қўлим силлиқ нарсага тегди. Қарасам, қоғоз. Эҳтиёткорлик билан олдим.

- Кимникидир тушибди! - дилимдан ўтказганимда «Раф» аллақачон бекатдан узоқлашганди.

Хонага келиб, шошилмай хатни очдим. Назаримда, бу севги мактубига ўхшарди. Дил изҳори билан танишиш иштиёқи ўқишга шошилтирарди. Гарчи бу қилиғим одобдан эмаслигини англаб турсам-да, унга кўз ташлашдан ўзимни тиёлмадим. Мактуб ҳуснихат билан ёзилган, лекин у севги изҳори эмас, ҳасрат дафтари экан. Мактубни бошқалар ҳам ўқишини истадим. Бунинг сабабини мактубни ўқиғач, тушунасиз.

«Ҳадя, хат ёзиш учун йигирма кун ўйландим. Қоғоз-ручка қилмасдан, уйингга бориб дилимдагини айтсам бўларди, аммо болаларим, оиламни ўйлаб андиша қилдим. Сенларни Худо уриб қўйибдию, «Ўл-а!» дейиш шарт эмас, деган хулосага келдим.

Эрим сеникига қатнашини билардим. Аввалига эътибор бермадим. Ўз синглинг Насиба қилмишларинг ҳақида хабар берганида душманлик қиляпти, деб ўйладим. Комил акамнинг ўзгариб қолгани, топганининг бара-

каси ўчаётганидан сездимки, Насиба душманлик учунгина етказмаган экан бу шум хабарни!

Онам андишали, сабрли туққан. Ўзимни босдим. Комил акам айрим кунлари сен билан қолиб кетса ҳам асабига тегмадим. Дардимни кўзимдан сезмаса, бошқа томондан билдирмасдим. Орадан озгина вақт ўтгач, эрим ўзини гуноҳкордай тута бошлади. Кечқурун уйга келмаслик учун топаётган баҳоналари сийқалашиб, кўзимга қарашга уяларди у. Сабр қилаётганимни ҳам сезарди. Бир кун кечки пайт, бугун ишхонада навбатчиман, деб уйдан чиқаётганда:

- Тўхтанг! - дедим дадил, назаримда, у чўчиб кетди. - Биламан, ҳозир Ҳадяникига борасиз. Болалар ҳурмати қайтиб уйга келманг!

- И-е, нималар деяпсан, хотин?!

- Ҳаром-харишнинг касри уради!

- Э, қўйсанг-чи, Санобар!

- Ёки жавобимни бериб, у билан яшанг!

Ниятим жиддийлигини сезган Комил акам уйга қайтиб кирди. Ечиниб телевизор кўра бошлади. Эртаси куни ишга кетаётганда:

- Сиз Ҳадяни бир ёқлик қилгунингизча болалар билан онамникида яшаб турамыз! - дедим. Бу Комил акам учун қутилмаган зарба эди.

- Нега? - деди ажабланиб.

- Шунча вақт ҳалол боқдим, энди бировнинг шилтасига тойишни истамайман!

У менинг бир сўзли эканимни биларди. Эртасига кечки пайт онамникида овқатланиб ўтирсак, у кириб келди.

- Кетдик, Санобар, - деди кўзимга тик қараб, - хатони тўғриладим.

Мен гапларига ишондим. Ва болалар билан уйга қайтдим.

Эртасидан оиламизда асаббузарлик бошланди. Сен кўнғироқ қилиб:

- Нимангга керилиб, Комил акамга шарт қўясан? - дединг унинг қонуний хотинидай. - Сенга нима камлик қиляпти? Сен эракнинг кўнглини олишни билмайсан. Қолаверса, - овозинг бирдан ўзгарди, - эшитдик, жа-а сизам тоза эмас экансиз! - деган тагдор гапингдан миямга қон қуйилиб қолай деди. Асли сендайлар билан али-бади айтишиш бефойда, бироқ бу гапга жавоб қилмаслик мумкин эмас эди.

- Мени кир деб сенга ким айтди?

- Биладан! - дединг қатъий.

- Ҳозир уйингга бораман, буни исботлаб берасан, қўлингдан келмаса, ўзим адабингни бераман!

Бунгача сен ҳақингда унча-мунча гапларни йиғиб қўйгандим, фақат мавриди келмагани учун ҳеч кимга оғиз очмагандим.

- Келавер, сендан қўрқадиган жойим йўқ!

Кўп қаватли уйларда эр-хотин ва кундошлар жанжали «мода»лигини биладан. Кўплари фойдасиз ва охири йўқ можаролар. Сенинг айбноманг жиддий бўлгани учун ўзимни тийиб туrolмадим.

Уйингга кириб сен билан сўрашмадим, кўрсатган жойингга ўтирдим-да:

- Энди исботла! - дедим жиддий.

Сен талмовсирадинг. Чунки далилинг йўқ эди. Келса шаллақилик билан шармандасини чиқариб жўнатаман деб ўйлагансан, шекилли, кутганинг чиқмади.

- Ўзингни бир томчи сувдек тиниқ деб ўйласанг, хато қиласан!

- Менинг кирлигимдан гапир!

Эрим билан саккиз йил яшаб бегоналарни хаёлимга келтирмаганман, хатоларини кечириб юрсаму, сендай суюқоёқнинг ҳақоратига чидаб тураманми? Ҳазабим тошарди. Бир оғиз нотўғри сўз айтсанг, сабр косам тўлишини билардим.

- Ҳа, Комил акамдан бошқаси билан бўлмаганмисан? Гапир!

- Мени ким деб ўйлаясан, ифлос? Ҳамма сенга ўхшаган суюқоёқ бўлаверадими? - дедим-да, сочингдан ушлаб куч билан силтадим, ўзимга торгдим. Оёғингни эзиб, бошингни осмонга қаратдим. - Менга қўйилган айбни исботлай олмадинг. Сенинг кирлигингни эса мен исботлайман. Эшит: олти йил аввал эринг Жўрамирза ўртоғи Акмал билан ҳаммомда ушлаб олгани ростми? Гапир, ростми? - сочингдан қаттиқ тортиб, оёғингни кучим билан эздим. - Ростми?

- Ҳа, рост, - дедим ноилож.

- Фирма оморчиси билан дон олишаётганингда қўлга тушиб ишдан ҳайдалганмисан?

- ...

- Гапир, ҳайдалганмисан?

- Ҳа...

- Комил акам билан танишишингдан олдин ўзингдан ўн ёш кичик, уйланмаган йигитнинг бошини айлантирганинг, ота-онаси ўласи қилиб дўппослагандан сўнг ажрашганинг ҳам тўғрими?

- ...

- Айт, тўғрими?

- Тўғри!

- Сенинг кирлигингга яна қандай далил керак?

- Бўлди, сочимни қўйвор, оёғимни босма!

- Ҳей, иблис, мен Комил акамни ҳурмат қилардим, у билан бахтли эдим. Аммо сендай шилтага илакишгани, қанча сабр қилмайин, хатосини тушунмагани учун ажрашаман.

Иллатинг борлиги учун илигинг қалтираб, кўрқиб кетдинг. Мен эса сени тинмай дўппослардим. Шунча вақт чеккан изтиробларим аламини олардим. Охири, ерга йиқилдинг, шунда ҳам тўхтамадим. Фазабим босилмагани учун рўмолим билан бўғдим-да:

- Иккинчи мен ҳақимда билиб-билмай гап айтадиган бўлсанг ўлдираман, тушундингми? - дедим. Кўзларинг фожиали тус олди. Баданинг кўкарди. Аммо мен бўш

келмасдим.

- Энди бу гапни қаердан топганингни айтасан?

Рўмоннинг икки учини бир-бирига чандиб, маҳкам тортдим. Сен баттар бўғилдинг ва нафас олишинг қийинлашди.

- Гапир, кимдан эшитгансан? - дедим ғазаб билан.

- Комил акам «Шунақа десанг сени ортиқ безовта қилмайди, мен унинг севганидан келган хатни топиб олганман», деганди. Айб менда эмас, кечир, Санобар! Асли мен ундай демоқчи эмасдим.

Миям карахт бўлди, юрагим тўхтаб қолай деди. Наҳотки, саккиз йил бир ёстиққа бош қўйган, икки болали бўлгунча қаттиқ гапирмаган одам шундай деган бўлса?! Ишонмай десам, хат ҳақидаги гапида жон бор.

- Ишонмасанг, ҳозир ўзларини чақириб сўраймиз! Мен ҳаводан олиб гапирмаяпман, - дедим ялинганнамо. Шундагина сочингни қўйиб юбордим.

- Йўқ, керакмас, - дедим бўшашиб. Юрагим, асабларим, вужудим бир дақиқада шалвираб қолди. Э, тавба! Саккиз йил ёстиқдошлик қадри шу бўлди? Қизлик давримда синфдошим ёзган хатни ўйнашига қурол қилиб берадими одам деган? Юрагим қаттиқ жароҳатланди. Бировлар сарқитини хотинидан афзал билган эркекнинг жазосини Худо берсин!

Бир ҳафта ўзимга келолмадим. Жонимга қасд қилмоқчи бўлдим... Комил акам:

- Жиннимисан? - деганда:

- Буни истамасангиз, кетиб у билан яшанг, бу уйга қадамингизни босманг! - дедим.

Шартим қатъий эди. Орага ҳеч кимни аралаштирмадим. У уйдан чиқиб кетди. Икки йил қийналдим. Яхшики, болаларимнинг тоғалари ташлаб қўйишмади. Барчалари бизга далда бўлишди. Яхшики, инглиз тилини билганим учун қўшма корхона катта маошли ишга қабул қилди. Энди сен ҳам, эрим ҳам мени қизиқтирмай қўйгандинг. Ўзимни болаларимнинг соғ-омон униб-

ўсиши учун бағишлагандим.

Афсус, яқинда ғалати гап эшитдим. Икковинг ўзингни тоза ҳисоблардинг, ҳаёт тескарисини кўрсатибди. Сен Комил акани бошқа ўйнаши билан ушлаб олган кунинг, у сенга жазманинг билан ҳаммомдаги айшинг туширилган дискни «совға» қилибди. Ҳайратда қоламанки, келишувларинг ҳам биру бир тарзида осон кечганмиш. Яна бирга яшаётган эмишсизлар. Сен ҳамон такрорлармишсан: «Эрим биринчи хотинининг севгилиси ёзган хатни ушлаб олган!»

Ҳа, айтгандай, тоғалари Москвадан қайтишда, жиянларим ўксимасин, деб кийим-кечакка кўшиб, иккита лотерея олиб келишган экан. Яқинда ўғлим Францияга саёҳат йўлланмаси ютиб олгани ҳақида хабар келди. Эртага у билан Парижга учамиз. Ёшликдаги ниятим Эйфель минорасини кўриш эди. Худога шукр, орзум ушаладиган бўлди.

Икковингга Аллоҳдан инсофу тавфиқ, ТОЗАЛИК тилаб:

Санобар».

Санобарга чин дилдан оқ йўл тиладим хаёлан. Аввалроқ «Бировга тегишли мактубни очдинг-а!» деган ўй кўнглимга гашлик солиб турганди. Энди хотиржамман. Ишонаманки, Ҳада мактубни ўқийди.

ТАҚДИР ЎРИНДИФИ

Олтин баргларнинг шитирлаб узилиши видо ноласидай эшитилаётган кунларнинг бирида Зарнигор ишхонадан чиқди-да, шаҳар боғи орқали бош бекатга йўл олди. Ҳикмат билан қоришган хазин туйғулар кўнглида ажиб манзара уйғотар, намхуш шабада япроқлар орасидан ўтаркан, беморнинг пичирлаб айтилган васиятидай таассурот қолдирарди. Ногаҳон хиёбон четидаги ўриндикда бош эгиб ўтирган ўзи тенги йигитга кўзи тушдию, унинг ёнида бирпас ўтиргиси келди. Вужудидаги чар-

чоқми, тасодифий қарорми, уни ўриндиқ четига етаклади.

- Яхшимисиз? - У йигитдан ҳол-аҳвол сўрашга журъат этди.

- Раҳмат. - Йигит «ялт» этиб Зарнигорга қаради. Қиз қалбига хазин ўйлар тўла алам ва изтироб ёпирилиб киргандай бўлди. Ундан кўнгил сўраш ҳақида ўйларкан, бу қадар келишган йигит нимадан изтиробда эканига таажжубланди.

- Бирор ёрдамим керакмасми?

Қизнинг сўзлари самимий эди. Йигит бошини кўтарди-да, хўрсиниб қўйди ва Зарнигорга тикилди: Сўзлари юракдан айтилганмикан? Гарчи ҳамдардга мухтож бўлса-да, дуч келган қизга ичидагини тўкиб солгиси келмади. Нотўғри ўйлаши мумкин, деган андишага борди. «Аввал танишай, гаплашиш қочмас!»

- Баҳромжонман! - деди йигит қизга қўл узатиб.

- Зарнигор!

Қиз билинар-билинемас тортиниш билан саломлашди.

- Ўқийсизми? - сўради йигит.

- Аллақачон битирганман, коллежда ишлайман.

Йигит қизнинг бармоқлари бўшлигини кўриб, кейинги саволни беришдан ўзини тийди...

Зарнигор астойдил жойлашиб ўтириб олди. Йигит ҳам у томонга ўтирилмоқчидай, кўзғалиб қўйди.

- Яқинда онам вафот этдилар! - ерга қараб сўзлади Баҳромжон. - куни кеча қирқларини ўтказдик.

- Дардингизни янгилаганим учун узр, таъзиямни қабул қилинг, сабр берсин!

Қизнинг овози шу қадар хазин ва ёқимли эдики, гарчи таъзия билдираётган бўлса-да, туғилган куни билан табриклаётгандай йигитнинг кайфиятини кўтариб юборди.

- Касалмидилар?

- Ўта жиддий касаллари йўқ эди. Турмушдаги оғирлик, эр-хотин ўртасидаги муносабатлар, туҳматдан миялари-

га қон қуйилди.

- Даволашга имкон бўлмадими?

- Очиғини айтсам, менинг назаримда, яшаш жонларига текканга ўхшарди. Дадамнинг оилага беписандлиги, бегона аёллар билан алоқаларидан қаттиқ изтироб чекардилар.

Баҳром «Бу гапларни нега айтяпман ўзи? Ахир қиз билан танишганимга эндигина беш дақиқа бўлдику!», дея ўзига дакки берар экан, бошқа гапларни ҳам айтиб юбормаслик учун тилини тийишга интилди. Қиз воқеаларни аниқроқ билишга қизиққан одамдай билинар-билинемас ҳаяжон билан Баҳром томонга сурилди. Йигит қиздаги ўзгаришни сезди-да, хотиржамлигини йўқотди.

- Шунақа воқеаларни эшитганда юрагим эзилиб кетади, унутилган дардинг яна қийнай бошлайди.

Йигит қизнинг кўзларида чуқур изтироб, қайғу аралаш армонни кўрди.

«Шундай гўзал қизда қандай дард бўлиши мумкин?»

- Нимадан қийналяпсиз? - сўради Баҳром қизнинг жавоб беришга чоғланаётганини кўриб.

Қиз хўрсинди. Киприкларига қалқиб чиқаётган ёш, яноқлари устида из қолдириб пастга думалаб тушди.

- Мен ҳам бир йил аввал онамдан айрилганман!

Баҳромнинг юраги ўқ еган охудай қалқиб кетди. Кўзлар учрашдию, бир-бирларига нисбатан минг йиллик ҳамдардлик туйғусини туйишди ўзларида.

Баҳром шу кунларда қалбидан ўтаётган алам, жудолик қайғуси ва изтироблар аллақачон қизнинг юрагини яралаганини ҳис этди, фақат шу қиз мени тушуниши мумкин, деган хулосага келди.

Онасининг вафотидан кейин Баҳром ҳеч ким билан ёзилиб гаплашмаган, қайғули дунёсини бирор кимса тушуниб етишини тасаввур қилолмасди. Қизиқ, ҳозир қизни ўзига суянчиқ, дардларига шерик қилишни хоҳлади.

- Онамни тупроққа қўйганимиздан кейин ҳаётдан кўнглим совиди. Очиғи, дадамнинг олдида яшагим келмай, Тошкентга - тоғаларимникига кетиб қолдим. Аммо бир ҳафтадан кейин онам ўтган уйдан бошқа жойда яшай олмаслигимни, айрилиққа чидолмай уйдан кетишим - онам хотирасига ҳурматсизлик эканини ҳис этиб, қайтиб келдим.

Қизнинг бир оз тин олганидан фойдаланиб, Баҳром савол ташлади.

- Кечирасиз, нега уйда тургингиз келмади?

- Мени иродаси бўш экан, деб ўйламанг. Дадамнинг кўзига қараб меҳрсизлик, зулм ва худбинликни кўрадим. Онамга ачиниш ҳисси кўринмасди.

- Нимага?

- Эҳ, бунинг тарихи узун!...

Қиз қўл телефонидаги соатга қаради-да, тезроқ кетиши зарурлигини айтди, сумкасини елкасига илиб, ўрнидан турди.

- Кечирасиз, сиз билан яна учрашсак бўладими? - йигитнинг кўзларида илтижо бор эди.

- Қачон? - Баҳромга тикилди Зарнигор.

- Эртага, ишдан кейин шу ерда!

- Зарур ишим чиқмаса, келаман!

Зарнигор «Албатта, келаман», деса бўларди, бироқ андиша, ибо кўп нарсаларни мулоҳаза қилишга мажбур этганди.

- Телефон рақамингизни айтсангиз.

Қиз айтди. Баҳром ўз телефонига унинг рақамини ёзиб олди ва чақирув тугмачасини босувди, «Ишқ эртаги» сериалидаги мусиқа янгради...

Қиз кетгандан кейин Баҳром катта хатога йўл қўйганини, муносабатда укувсизлик қилганини тушунди. У қизни кузатиб қўймаганидан афсусланди.

- Баҳонада уйини билиб олардим, - ўзича пичирлади у, - чиройли қиз экан...

* * *

Баҳром ярим тунгача ухлолмади. Шаҳарнинг сершовқин кўчаларида юришни унчалик ёқтирмаса-да, вақт ўтказиш учун айланди, ҳеч ким билан гаплашмади, танишлари учраб қолганда шунчаки сўрашиб ўтди. Халёлидан Зарнигор кетмасди! Мулойим табиати, маъюсликка мойил, ёқимли нигоҳлари, овозидаги юракни аллаловчи юмшоқ хазинлик қулоқлари остидан кетмасди. Неча кунлардан бери ёруғлик тушмаган муштлек юрагига илоҳий нур қуйилгандай руҳиятида чароғонлик ва тиниқлик пайдо бўлди, йиғлаганда онаси юпатган боладай енгилгина хўрсиниб қўяркан, аёл меҳрига ташна эканини ўйламади.

* * *

Зарнигор тонг отар-отмас уйғондию, қўзғалгиси келмади. Баҳром билан тасодифий учрашуви, ярим соат оралиғида руҳан яқин бўлиб қолганини ўйларкан, танишув тақдир ёзуғи билан рўй берганига ишонди. Ҳозиргача ҳеч кимни бунчалик кўп ўйламаган, кўнглига яқин олмаган эди.

- Зарнигор!

Кино қаҳрамонларига ўхшаш исмини Баҳром оҳангдор, ифодали айтгани қизга жуда ёқди.

Ишга кетаётганида кечаги телефон рақамини «Баҳром ака», деб сақлаб қўйди...

* * *

Баҳром эртасига иш вақтининг тугашини тоқатсизлик билан кутди...

Соат бешга яқинлашганда қизга қўнғироқ қилди.

- Баҳром ака, яхшимисиз?

Йигит унинг овозидан тўлқинланди.

- Зарнигор! - Баҳром унинг исмини янаям чиройли талаффуз қилди.

Баҳром ишдан чиқиб истироҳат боғига келганда ўша скамейкада Зарнигор кутиб турарди... Йигит унга астойдил термуларкан, кечинмалари, руҳиятида, қалбидаги ўзгаришларни сездирмасликка ҳаракат қилаётганини саломлашиш чоғида кўзлари сотиб қўйди.

- Зарнигор, битта таклифим бор, йўқ демасангиз!

- Эшитсак бўладими?

- Бугун маош олдим, ресторанга бориб суҳбатлашсак!

Кутилмаган таклифдан қиз ҳаяжонланиб кетди. Ҳозиргача бирор йигит билан ресторанда ўтирмагани учун ўзини қандай тутишни ҳам билмас, таклифдан қувонган бўлса-да, دادил «Бораман» деворишга юраги чопмаётганди.

- Билмасам... - аранг сўзлади у.

- Оқшом тушаяпти. Ҳаво булут, ёмғир ёғиши ҳам мумкин. Яхшиси, юринг ресторанга.

Баҳром билан Зарнигор жимгина тамадди қилишди.

- Опам иккимиз ўшанда ёш эдик, - дея жимликни бузиб сўз бошлади Баҳром. - шомдан кейиноқ ухлардик. Бир кун бақир-чақир, тўполондан уйғониб кетдик. Катта ёшли аёл дадамни қарғарди.

- Иккита боланг бор экан, кеча мактабни битирган қизга осилгани уялмадингми, йигит ўлгур? Аҳволини қара, сен қанақа ваҳшийсан?

Аёлнинг ёнидаги ўрта яшар одам дадамни ура кетди. Дадам ойимнинг олдида ўзини шармандаларча ҳимоя қилишга интилар, бақувват одамнинг зарбаларига бардош беришга қийналар эди.

- Ёш қизга тегиниш қандай бўлишини кўрсатиб қўяман сенга, мана, ифлос! - Ўша одам дадамнинг сонига тепганида у инграб юборди.

Холмат амаким келиб қолди-ю қизнинг отаси жаҳлдан тушди.

- Қурбонали, - амаким унга мурожаат қилди самимий

овозда, - инимиз ёшлик қилибди, узр. Аммо гунажин кўзини сузмаса, буқача ипини узмаслигини биласизми?

Бу гапда бошқача маъно, алланимага ишора бор эди. Амаким ҳамон инграётган дадамни билагидан ушлаб турғизаркан, у одамга юзланди:

- Зухра 10-синфда ўқиётгандаёқ уйланган йигитлар билан гап-сўз бўлганини муҳокама қилганимиз эсингиздами? Ўшандаям шаллақилик қилувдингиз. Фозил камазчи қизингизнинг кабинасида қолган рўмолини кўрсатганда тилингизни тишлаб қолгандингиз. Қосим (дадам) ҳам қизингизни гўзанинг ичига судраб олиб кирмагандир?

Бояги катта ёшли аёл амакимга ҳезланди:

- Ҳей, домулло, укангизни мунчалик ҳимоя қилар экансиз, аввал тийиб олинг-да. Бизни мот қилолмайсиз. Мен эртадан буни (қизни кўрсатиб) даволатаман. Қосим кечқурунга 500 минг сўм пул обормаса, прокурорга бераман! Гап тамом, вассалом!

Ярим тунда дадам қаёққадир кетди. Ойим бизни бағрига босганча тонггача эзилиб йиғлаб чиқди. Ҳамма гапдан хабар топган энам эрталаб келиб юпатдилар. Ойим ҳамон эзиларди.

- Ахир, ўша қоп-қора, фоҳишасифат қиздан қаерим кам, ойи? Ўғлингизни ҳурмат қилмаяпманми? Маълумотим камми? Мени қўяверинг, манови икки норасиданинг ҳурмати йўқми? Ахир, бутун маҳалла-кўйга шарманда бўлдик-ку!

Тўғри, биз ўшанда дадамнинг хиёнатини тушуниб етмагандик. Лекин ойимни ерга урадиган, камситадиган нотўғри иш қилганини қалбимиз сезганди. Ойимга ачинганимиз сайин дадамга ҳурматимиз пасайиб борарди. Энди Назокат опам у ишдан келганда югуриб бориб бўйнига осилмас, ойимнинг атрофидан жилмас эди.

Орадан бир йилча ўтгандан кейин кунларнинг бирида дадам уйга маст келди-да, ойимни айвонга судраб чиқиб, ҳовлига отиб юборди. У ерга қапишганча мўлтираб

тураркан, дадам тепасига келди-да:

- Сен, - деди кўлини бигиз қилиб, - мени ҳурмат қилмайсан!

- Нега ундай дейсиз, дадаси, сиздан бошқа кимим бор ахир?! - титрарди ойим.

- Тур ўрнингдан! - бақирди дадам, - агар ҳурмат қилсанг ошхонанинг томига чиқиб: «Сизни севаман, Қосим ака!» - деб бақирасан!

- Ахир, маҳалла олдида, уятмасми?

- Ҳе, маҳаллангни энасини... Айтасанми, йўқми? Тур, ўрнингдан, чиқ томга!

У ойимни бир тепди. Ойим титраб-қақшаб шотидан кўтариларкан, ерга ётиб олган дадамдан кўз узмас, назаримда, ухлаб қолишини кутарди. Томга етганида ухлаб қолса қайтарман, деб тўхтади.

- Хотин! - деб бақирди дадам, - тезроқ чиқ, гапир!

Ойим томга чиқиб ўтирди.

- Ўрнингдан тур! - деди дадам - Энди гапир!

- Мен сизни севаман, дадаси! - деди ойим паст овозда.

- Қаттиқроқ гапир, маҳалла эшитсин!

- Севаман, дадаси!

- Ҳа... энди туш! - дадам шу гапни айтиб ялангга йиқилиб, ухлаб қолди.

... Ўшанда ўнинчи синфда ўқирдим. Дадамнинг Клара деган хотин билан ишқий муносабатлари тўғрисида ҳар хил гап-сўзлар юрарди. Эшитиб-эшитмасликка олсам-да, севги саргузаштлари тўғрисида турли пичир-пичирлар қулоққа чалинаверди. Наврўзга яқин туман маданият саройида аллақандай кўрик-танлов бўлди. Марказий касалхонадан Клара ҳам қатнашди. Биз кўпчилик мактабдан боргандик. Кимдир «пиқ» этиб кулди-да саҳнага қаради. Клара Шум бола ролини ижро этарди. Бирдан дадам чиқди-да, унга кўйлак ва рўмол совға қилди. Қани энди ер ёрилсаю, кириб кетсам. Номус, уятдан ўзимни кўярга жой тополмайман. Шартта саҳнага чиқиб, Клара-ни бўғиб ўлдиргим келар, саҳна тугашини кутардим...

Энг муҳими, дадам хиёнат, ёлғон сўзлашдан уялмас, ўзи жаббор, ойим жабрланувчидай ёзилмаган қоида шаклланган эди. «Ахир, бу хотиним, болаларимнинг онаси, касал онамга неча йиллардан бери қараяпти, бир умр мен берган азобга чидаш учун туғилмаган-ку?» - деган мулоҳазага борганини эслолмайман. Ҳар куни ойим ишдан келади-да, тансиқ таом пиширишга уриниб кетади. Маошини телевизор устига қўяр, дадам санамасдан чўнтагига солар, бир неча кундан кейин бир даста пул тугаганини намойишкорона эълон қиларди.

Онамнинг вафотидан бир ой аввал бўлган воқеа ҳеч эсимдан чиқмайди.

Дадам янги жазман топган экан. Ойимнинг ишхонасига бир аёл телефон қилиб: «Эрингиз кеча поликлиникада ишлайдиган Нигорага тилла узук совға қилди», - дебди. Дадам ишдан қайтганидан кейин:

- Шу ростми? - деди кўзда ёш билан ойим.

- Бекор гап! - дадамнинг шашти паст эди.

- Ўша пулга уйни ремонт қилдирсангиз яхшимасми? Ойбекка пальто олсак бўларди-ку!

- Оғзингни юм, иплос! Сен тушга яқин кимнинг машинасида юрувдинг? Мени билмайди, деб ўйлаган-мидинг? Гапир «Матиз»нинг рулидаги ким эди?

- Дадаси, сал ўйлаб гапиринг! Биз билан бирга ишлайдиган мендан саккиз ёш кичкина Одилжон-ку! Банкдан пул олгани кетаётган эдик.

- Мени лақиллатма. Сен у билан юрасан, ўйнашсан. У доим бизникига телефон қилади. Ишхонангга олиб кетади. Бирга бозорга борасизлар, тушликка чиқасизлар. Булар ўйнашлигингга далил эмасми?

- Э, уялинг, болаларни олдида шу гапни гапиргани. Ҳаммани ўзингизга ўхшатаверманг!

Дадам кўзларини чақчайтириб, ойимга бақирди:

- Тўхта, ҳароми! Бу ҳали ҳаммаси эмас. Уйимизда гурунч, ёғ, ун камайиб қолаверади. Неғалигини биласанми?

Ойим ҳайрон. Нима дейишни билмайди.

- Ўзингни билмасликка оласан, чунки уларни ўғирлаб, зоти паст, қишлоқи опаларингга тугиб берасан! Мен ернинг тагида илон қимирласа биладан. Сен рўзғордан баракани кеткизясан. Бунинг устига, ўша Одил билан гап-сўзинг чиққанига анча бўлган. Сен уйдан кетишинг керак. Икки кунда йўқолмасанг, ўзим ҳайдайман.

- Даласи! - онам ҳайратдан ўзини йўқотар даражага етганди, - ўйлаб гапирясизми? Маҳалла-кўй, қариндош-уруғ шу гапни эшитса, нима деган одам бўламыз. Яқинда қиз қуда қиладиган одаммиз. Иккаламизга номус эмасми? Нахот, ўз хотинингизга тўхмат қилсангиз?! Майли, ҳамма зулмингизга чидайман, аммо мени ўғри, бузуқ деганингизга сабр қилолмайман!

- Сени, - деди дадам ғазаб билан, - юрагингни суғуриб, қийма-қийма қилиб ташлаш керак! Бир минут ҳам яшашга ҳақли эмассан!

Ойимга қарасам, боши ерга осилган, ичидан эзилиб йиғлар, кайфияти ёмон эди.

- Хўжайин! - деди бирдан бошини кўтариб, - жуда шунчалик ёмон эканман меням, ўзингизниям эгавламай, жавобимни бериб қўяқолинг!

- Йўқол!!! Кўзимга кўринма!!

Ойим саҳарда туриб онасиникига кетди. Икки кундан кейин дадамга билдирмай кўргани бордим. Анчадан бери юрагимни қийнаётган саволларга жавоб топишни истардим.

- Ойи, нега дадам сизни шунчалик қийнайди? У бузуқлик қилса индамайсиз. Тили қисиқ одамдай тергашни билмайсиз?

Ойим хўрсиниб кўйди. Беш дақиқача гапирмади. Сўнг бошимни бағрига босиб силади. Нималарни мулоҳаза қилаётгани менга қоронғи эди.

- Болам, - деди синиқ овозда, - бировга айтмагин. Ёрига амманг айбдор. Ўртанча ўелига тўй қилганида, катта сеп қилолмай, уни қудалар олдида бир тийинлик

қилганмишман. Тилёғламаликни билмайман. «Хап сеними?» деб кафтига тупуриб қўйган экан. Ҳар сафар уйга келса, мени ёмонлайди. Ишимдан кир қидиради. Турсам ўпоқ, ўтирсам сўпоқман. Даданг айтган гаплар бари туҳмат, аммангнинг уйдирмалари, ишонма!

Бир ҳафтадан кейин ойимни касал деб эшитдим, ўқишдан чиқиб етиб бордим.

У гапиролмас, шифтга қараганча ётарди.

Бувимдан сўрадим.

- Нега бунақа бўлди?

- Дадангнинг жазмани ишхонасига телефон қилиб: «Эринг ўйнашинг билан ушлаб олганини айтди. Бу кунингдан ўлганинг яхшимасми, беномус? Анвар акамни бўшатиб қўй, сен унга муносибмассан!» дебди. Кечқурун юраги ушлаб қолди.

Ойим бир ҳафтадан сўнг вафот этди.

Баҳром бир нуқтага тикилганча оғир хўрсинди. Ғам билан тўлган кўзларида ёш айланар, Зарнигорнинг назарида қаердалиги, ким билан гаплашаётганлигини унутганди.

- Баҳром ака! - деди Зарнигор уни сал туртиб.

- Ҳа!

- Дардингизни унутайлик деб келсак, акси бўлди.

* * *

Баҳром нохуш воқеаларни хотирлаш жараёнида қанчалик эзилган бўлмасин, Зарнигорнинг диққат ва ҳамдардлик билан тинглаганидан енгил тортгандай бўлди. Кўчага чиқишганда ўтган сафарги хатони такрорламаслик учун:

- Сизни кузатиб қўяман! - деди қизга.

- Чарчаган кўринасиз, шарт эмас.

- Сиз билан юриш менга куч бағишлайди.

Зарнигор ёқимли, маъноли жилмайди. Йўлда кетаётганларида Баҳром қўлини ушлаганда ҳам бармоғи билан

енгилгина қисиб қўйди. Унинг кафти иссиқ эди...

Зарнигорнинг кўчасига етишганда:

- Ана, бизнинг эшик! - деди қиз қувноқ кайфиятда.
- Ҳасрат дафтаримни эшитдингиз, ўзингиз эса дилингиздаги айтмадингиз, нега?!
- Кейин, Баҳром ака!
- Қиз хуш хайрлашди.

* * *

Баҳром эртасига ишхонага келганида Тошкентга семинарга боришини айтишди.

- Неча кунга? - сўради у ўринбосардан.
 - Бир ҳафтага, холос!
 - Бир ҳафтага, холос? Биласизми, мен шунча...
- У бир ҳафта Зарнигорни кўрмаслигини ўйлаб шундай деди-ю, тилини тишлади.

* * *

Семинарнинг тўртинчи куни айти танаффусда Баҳромнинг қўл телефони жиринглади.

- Баҳром ака!
- Зарнигор, яхшимисиз?
- Ҳа... - қиз йиғларди. Йигит унинг қайноқ кўз ёшлари яноқлари узра оқиб тушаётганини, яқинда унга жилмайган чарос кўзлари қайғу билан тўлганини тасаввур қиларкан:
- Нега йиғлаяпсиз, тинчликми? - деб ҳол сўрашни ҳам унутмади.
- Тинчлик! - қайғули овоз эшитилди у томондан.
- Тушунтириб гапиринг, илтимос!
- Дадам...
- Нима бўлди?
- Дадам уйланяпти. Машинани, уй-жойни ўша хотинга хатлаб бермоқчийкан.

Зарнигорнинг овозида ҳасратдошга ташналикдан кўра, бошига тушган мусибатни Баҳром битта кўнғироқ билан бартараф этишидан умидворлик бордек эди гўё.

- Хафа бўлманг, кўпам унчаликка бормас!

- Э, у шунақа шарт билан тегаётган эмиш. Онаминг тирноғигаям арзимайдиган бу ... уй-жойга лойиқ эмас. Беш-олтита эрга тегиб чиққан, ўткир хотин.

- Зарнигор, - деди майин овозда Баҳром, - эртадан кейин етиб бораман, бафуржа гаплашамиз. Ҳозирча йиғламай, ўзингизни эҳтиёт қилинг, илтимос!

* * *

Зарнигор эртага тўй деган куни Тошкентга - тоғасиникига кетиб қолди. Онасининг ўрнини бетайин аёл эгаллаётганини юрагига сиғдиролмади. Бу - дадасининг онасидан кейинги учинчи уйланиши. Биринчиси, қизини турмушга бериб олгач, дадасидан чиқиб бир пулдорга тегиб кетди, иккинчиси, шаҳардаги квартирани номига ўтказдиргандан кейин дадасини ҳайдаб юборган. Зарнигор янги хотин ҳам вафо қилмаслигини англаб етса-да, дадасига ҳеч нарсани тушунтиролмади. Иккинчидан, бу одам золим бўлса ҳам - дадаси, қиз сифатида уни ҳийлакор аёл кўлига тушишини хоҳламайди, айти пайтда макр тузоғидан қутқариш кўлидан келмаётгани ўзига алам қилади...

Тўй ўтиши билан дадаси Эшқобил ака Зарнигорга кўнғироқ қилди.

- Қизим, сени лақиллатишибди, машина, уйни сенга ўтказмоқчиман, тез кел, бошқа кимим бор, ахир! - деди ялинганнамо.

Тоғаси панд-насиҳатлар қилиб, уни Наманганга жўнатди. Кутиб олган дадаси фақат яхши гапирарди.

- Қизим, бу-ёмон хотин эмас, яхши муомала қилсанг, тил топишиб кетасизлар, ахир, онанг тирилиб келмайди-ку! Кир, танишиб олинглар.

У эндигина уйга кириб кетаётганди, ичкаридан пардоз-андозни жойига қўйган, сатанг, аммо ранги захил аёл пешвоз чиқди.

- Келинг, қизим, яхшимисиз! - деди у ўзини самимий ва мулойим кўрсатишга ҳаракат қилиб.

- Раҳмат, ўзингиз тузукмисиз?

- Худога шукр, ичкарига киринг, иссиқ чой дамладим.

- Раҳмат, ўз хонамга кираман, кеч бўлиб қолди...

У Қамчиқ довонидан ўтаётганда Баҳромга кўнғироқ қилиб, боғланолмади. Шаҳарга кираверишда яна ула-нолмай диққат бўлди. Кечки овқатдан сўнг телефон тугмачасини босувди: «Бу телефон билан вақтинча боғланиш мумкин эмас», - деган хабар эшитди...

Тошкентдан сотиб олган янги китобни уч-тўрт саҳифа ўқигач, ёстиққа бош қўйди. Қанча ухлаганини билмайди, дадаси эшикни гурсиллатиб уришидан чўчиб уйғониб кетди. Кўнгилсиз воқеа содир бўлгандек, зудлик билан эшикни очди.

- Қизим,.. - отаси ҳаяжон ва саросимада эди, - бу... (онанг деёлмасди) қаттиқ оғриб қолди. Нима бўлганини айтмаяпти, «Тез ёрдам» чақирдим, касалхонага бирга борсанг... Женский касал, шекилли...

... Ичкаридан чиққан ҳамшира кутувчилар олдига келиб:

- Саттаровадан ким бор? - дея мурожаат қилди.

- Биз, биз, нима гап? - деди Эшқобил ака шошиб.

- Дориларни тез етказиб келинг, хотинингизни операция қилмаса бўлмайди, - аёл қўлидаги қоғозни узатди.

Эшқобил ака дорихонага чопди.

- Сиз кими бўласиз? - Зарнигорга юзланди ҳамшира.

-... Ҳеч кими, у дадамнинг хотини!

- Ўгай онангизга бир ой аввал, бачадонингизда ўсимта бор, даволаниб операция қилдирмасангиз оқибати ёмон бўлади, деб айтишган. Энди вақт топибди-да...

Ҳамшира кириб кетгач, Зарнигорнинг мияси яшин тезликда ишлай бошлади. «Вой маккор, - ўйларди у, -

операцияга пулинг йўқлиги учун дадамга текканми-динг?»

Машина, ҳовли тўғрисидаги гап нега тўхтаб қолди, десам, бу ёқдаги муаммо биринчи ўринда экан-да!

Зарнигор целлофан халтада анчагина дори-дармон, шприцлар кўтариб келган дадасини кўриб, онаси касал бўлганда оддийгина иситма таблеткаси олиб бермаган одам кеча келган тулкининг орқасидан юз минг сўмлик дори кўтариб югураётгани боис, уни ёмон кўриб кетди. Онасини эслаб, томоғига аччиқ нарса қадалгандай ўпкаси тўлди, кўзига ёш келди.

Эртасига ўгай онани операция қилишди. Дадаси гипноз қилинган одамдай касалхонадан келмай елиб-югурар, уни тузатиб олиш учун топган-тутганини сарфлашдан тўхтамасди. Эрталаб уйга телефон қилди.

- Хонамга кирсанг, - деди Зарнигорга, - столимнинг тортмасидаги китобда беш юз доллар пул бор, ўшани тез олиб кел, зарур бўлиб қолди.

Зарнигор оғринди, аммо пулни олиб бориб берди. Аёл саккиз кун даволанди. Кўргани келган Зарнигорга ҳамма кийимларини олдириб келди. Эртасига эрининг уйига эмас, ўз квартирасига кетди. Шу бўйи қайтиб келмади.

Зарнигор ўша кунни ҳамширанинг гапи тўғри чиққанини дадасига айтмади, зеро, кап-катта одам бу сафар ҳам алданганини сезган, деб ўйлади...

- Учала хотиннинг ўткир, талончилиги, мулкимизнинг анча қисмини ўзлаштириб кетиши дадамга берилган жазо, - ўйларди Зарнигор, - улоқайд, оқибатсиз, бемеҳр бўлмаганда онам ўлмасмиди, дадам аллакимларнинг сарқитига пул сарфлаб, орқасидан ит олган тулкидай лақиллаб чопмасмиди?! Чархпалак дунё экан-да. Худо у дунёдагина эмас, бу дунёда ҳам кўрсатиб қўяркан.

* * *

- Тавба, - деди Баҳром Зарнигорнинг ҳикоясини тингларкан, - ёшларни тушуниш мумкин, катталар кўра-била туриб хато қилишларига тоқат қилиб бўлмайди.

- Шунга куяман-да, - деди Зарнигор.

Қиз жим қолди. Утмишдаги воқеалар, отасининг оқибатсизлиги, етарлича даволанолмаган онаси буйрак касалидан ўлгани юрагини тирнар, кўзларидан ёш қуйилар, Баҳром эса уни қандай юпатишни билмай ҳайрон бўларди. Охири жон киргандай, Зарнигорнинг елкасига кўлини қўйди.

- Хафа бўлманг! Энди ўзингизниям ўйланг-да! Бунақада касал бўлиб қоласиз!

Баҳром қизнинг бошини силади. Сочлари майин ва ёқимли эди. Қиз минглаб толалар орасидан енгил юраётган Баҳромнинг бармоқларида ўзи истаётган меҳр борлигини туйган сайин, юрагида унга нисбатан пайдо бўлган туйғулари аланга олаётганини сезди. Баҳромнинг кўксига бош қўйди. Бир нафасдан кейин ўзини унинг қайноқ ва ҳароратли қучоғида кўргач, йигитга каттиқ боғланиб қолганини ҳис этди...

СОВҒА ҚИЛИНГАН ЧАҚАЛОҚ

Эрта тонг. Ховли супураётган келинчак Элёрнинг имлаш ва пичирлаб чорлашларига қайнота-қайнонам кўриб қолса уяламан ёки куёвни озгина қийнай дегандай, мийиғида кулибгина парво қилмас эди. Элёр учинчи марта ойнани чертиб, нафас олмай кутса ҳам келинчак қарамади. Куёв янаям қаттиқроқ чертди. Озоданинг қийнаш учун парво қилмаётгани сезилиб қолди. Ойна синиб кетай деганда, келинчак супургини ташлади-да, уйга отилди. Элёр эшик ортидан чиқиб, келинчакни бағрига босди...

- Қийнашни мен ҳам биламан!

- Қўйворинг, Элёр ака, ўзи бир неча кундан бери кўнглим айнипти... ҳозир ойим ҳовлига чиқадилар...

Келинчак юлқиниб чиқишга уринар, аммо йигит маҳкамроқ бағрига босарди.

- Менга ҳам вақт ажратинг-да, у ёғи билан ишим йўқ.

- Шафқатсиз, ваҳший! - пичирлади Озода ноз билан аразлаб, - бугундан бошлаб ойимлар билан ётаман...

- Сизни қандай севишимни билсангиз эди!

- Мен ҳам...- шивирлади Озода.

Элёр пешонасига ёзган тақдирдан хурсанд бўлиб жилмайди-да, уни чиқарвориб жойига чўзилди ва аввалги хотини билан бўлган воқеалар эсига тушиб кетди...

* * *

Тушга яқин махфий рақамдан кўнғироқ келиб, Элёрнинг асабларига игнадек санчилди.

Элёр роса айлантириб кўрди, аммо кўнғироқ эгаси ўзини таништирмади.

- Хотинингиз кимлигини билиб уйланганмисиз? - деди у кутилмаганда.

Йигит ҳайрон. Кўнглига шубҳа оралаб, асабини ёқимсизлик сидириб ўтди.

- Нимади?

- Синаб кўрмаганингиз билиниб турибди. Шу кунларда юриш-туришини кузатдингизми?

- Оиласи ота-онам синовидан ўтган!

- Сиз замонавий эмассиз!

Элёр айбномани шунчаки қабул қилди.

- Балки...

- Гулхумор тўғрисида бемаза гаплар эшитиб қолсангиз, ҳайрон бўлманг. Бу унинг ҳаётидан бир томчи, холос!

Аёл Элёрнинг гап давомини нафас олмай кутаётганини сезиб, хужумни бошлади.

- Хулқи сиздек олий маълумотли, вазирликда ишлай-
диган одамга муносиб эмас!

- Бу гапларни нега айтаётганингизни тушунмаяп-
ман...

- Шошилманг...

Элёр савол бериб, уни иккинчи қўнғироқ қилолмай-
диган даражада абжағини чиқариб ташламоқчи эди.
Бироқ алоқа узилди.

У хотини ҳақида ўйлай бошлади. Қизлик даври ҳақида
нимани биледи? Талабалик йиллари ҳақида-чи? Тур-
мушга чиққунича коллежда ишлаган даври ҳам қоро-
нғу-ку! Аёлнинг саволлари шу даврга ишорами ёки у
бошқа воқеаларни назарда тутяптими?

Элёр тушликдан қайтгач, янги кайфият билан иш
бошламоқчи эди, аёл яна қўнғироқ қилди. Изтиробларга
чек қўймоқчидай тезда боғланиш тугмасини босди.

- Овора бўлманг, минг ўйланганингиз билан ҳеч
нарса билолмайсиз! - деди аёл хотиржамлик билан.
Йигитнинг жаҳли чиқди. Гулхуморнинг тўйдан кейин-
ги муносабати-ю ўзини тутишидан шубҳали нарса то-
полмагани учун кескин гапирди.

- Тўғри топдингиз!

- Ҳозир айтадиган гапим ҳам тўғри!

- Яна гапингиз борми?

- У йигитлар билан даҳшат юриб қўйган!

Элёр портлаб кетай деса ҳам ўзини босди.

- Сиз қаердан биласиз?

- Буёғи сир! Жа, билгингиз келаётган бўлса кечкурун
ўзидан сўранг! Ахир, унинг кучоғини бошқаникига
ўхшатолмайсиз-ку, тўғрими?

У ҳақиқат олдида тиз чўккан бўлса-да, сиртига чиқар-
мади.

- Бу гап ортиқча, менга иккинчи қўнғироқ қилма! - дея
сенлашга ўтди Элёр. - Ўчир овозингни, ярамас!

У алоқани узгандан кейин хато қилганини, озгина
юмшоқ гапириб янги гап олиш лозимлигини ўйлаб

ўзидан хафа бўлди. Лекин аёлнинг гапларини тан олади. «У ё хотиним билан сирдош ёки гап пойлаб юрган агент! Лекин кимнинг агенти?»

Элёр уйқуга кетгунича Гулхуморни зимдан кузатди. Телефонидаги рақамларни текширди. Лекин шубҳали белги тополмади. Кечаси уч марта уйғониб, нафасига кулоқ солди, у беозоргина ухларди.

Элёр хонасига кириб эндигина калкуляторни ёқув-диямки, яна ўша рақамдан қўнғироқ келди. Аёл уни деразаданми, эшик ортиданми пойлаб тургандай эди гўё.

- Хотинингиздан ҳеч нарсани сўролмагансиз, тўғри-ми?

У кеча сўкиб берган бўлса ҳам, бу қўнғироқни кутганди. Аёлнинг вазиятни тўғри баҳолаши негадир унинг жаҳлини чиқарди.

- Менга нима демоқчилигингизни гушунолмаяпман, руҳий таъсир ўтказмоқчимисиз? Умуман, мақсадингиз нима?

- Шошқалоқ экансиз!

«У хотиним билан сирдош!» деган фикр келди Элёрнинг хаёлига. «Худди маслаҳатлашиб олгандай гап-иради-я!»

Фикрлари охирига етмай, аёлнинг овози янгради.

- Гулхуморнинг никоҳсиз туғилган боласи бор!

Элёрнинг миясида момақалди роқ гумбурлаб, чақмоқ чаққандай бўлди.

- Нима?! - бақириб юборди у.

- Севган йигитидан яширинча туғиб, кейин сизга теккан!

Аёл алоқани узиб қўйди.

- Уҳ! - деди Элёр иккала қўлини мушт қилиб дўлдай-тираркан, - тутиб олсам ейман сен маразни!

Бу қанақа аёлки, ўзини таништирмайди, юрагингга ханжар санчади. Бугун охиригача ботириб юборди. Менга теголмаган қиздай хотинимнинг айбини айтади. Энди уни топиб, ишни охирига етказишим шарт!

У ишдан келиб, хотинига эътибор бермади. Икковларига алоқаси бўлмаган нарсалар ҳақида гапириб соатни ўн қилди. Хотини хотиржам. Ўзини бемалол тутати. Демак, аёл билан алоқаси йўқ, тил бириктирмаган. Лекин у ишхонага етиб борганда ёки тушликдан қайтганда аёлнинг қўнғироқ қилиши уни ажаблантирарди. Яқин жойда ишлайди, шекилли!

Туни билан мижжа қоқмасдан хаёлан Гулхуморнинг келинлик даврини ағдар-тўнтар қилиб, шубҳаларини тасдиқлайдиган далил тополмади. Аёлнинг асоссиз гапи билан хотинини айблаш ноҳақлик эканини англаб, ўзини босди. Навбатдаги суҳбатда нималар дейишини ўйлаб, қўнғироқни кута бошлади. Лекин у жим. Орадан икки кун ўтди. Элёр бировга ҳасрат қилолмайди, хотинига гапиролмайди. Аёлни қаердан излашни ҳам билмайди. Юраги «тарс» ёрилай деганда, учинчи куни тушдан кейин ўша махфий рақамдан садо келди. Элёр аёлнинг гап бошлашини кутмади.

- Бугун нима тайёрлаб қўйганингизни билсам бўлади-ми?

- Хайрият! - деди у одатдаги хотиржамлик билан, - энди эшитишни ўрганибсиз!

- Икки қулоғим сизда!

- Хотинингиз нима деди?

- Ҳеч нарса!

- Нега?

- Унга ҳеч нарса айтмаганман!

- Асабингиз жойида экан, юрагингизга қойилман!

- Хўш, хотиним кимдан беникоҳ туққанлигини айтасизми?

Аёл бир-икки дақиқа нафас олмай, ўйланиб турди.

- Равшандан!

- У ким?

- Севгани.

- Севгани?!

- Қайси туғруқхонада кўзи ёриганини ҳам айтайми?

- Айтинг.

- Йўқ, бугунча етади!

Аёл алоқани узди. Элёр аввалги ҳолатдан баттарига дуч келди. Лекин эрта ё индинга у қўнғироқ қилишини ўйлаб, хотиржам бўлса-да, гашлик, кўксига қоронғулик қуюқлашди.

Сиртдан қараганда ҳаёт оддий: ҳамма ишга борар, кечқурун дастурхон атрофида жамланар, Элёрдан бошқани изтироб ўртамасди. Гулҳумор қайнотаси ишдан келиши билан қўлини кўксига қўйиб, боши ерга теккудай эгилиб салом беради, папкасини олиб хонасига олиб киради, у кийим алмаштириб чиққач, компотми, яхна чойми узатади. Унинг назарида, қайнотасининг иши ҳамма билан баробар тугайди, аммо келиннинг салом бериб кутиб олишию тавозе билан чанқовбосди узатишини истаб, қайноталик гаштини суриш учун ҳаммадан, айниқса, Гулҳумордан кеч келаётганга ўхшарди. Қайнонаси эса буюрган ишларини бажаришидан камчилик топса, ҳар сафар янгича танбеҳ ўйлаб топар, бошқа иши йўқдай, қилмишидан хузур-ҳаловат туярди. Элёр аввалига онасининг шафқатсизлигию, Гулҳуморнинг назорат ва танбеҳларни айбдордай қабул қилаверишига гаши келди, ҳатто қадрини билмайдиган орсиз, тилсиз кул дея қабул қилди. Аммо аёлнинг қўнғироғидан кейин у бундан баттарига муносиб деб ўйлади...

Аёл бир ҳафтага жим кетди. Элёрнинг тоқати тоқ бўлди. Еттинчи куни кечқурун ҳамма гапни Гулҳумордан сўрашга қарор қилиб, ишдан чиқаётганида аёл овоз берди.

- Камбағаллик курсин, телефонимнинг пули йўқ эди,- деб гап бошлади у.

- Хотинингиз қаерда туққанини сўровдингиз, эслаб қолинг: гиштли касалхонада!

- Қачон бўлган бу воқеа? - Аёл гапини тугатиши билан Элёр кеча ўйлаб қўйган саволини берди. Аёл ҳам дарров жавоб берди.

- Ўтган йили ўнинчи августда!

- Гувоҳлар борми?

- Энди бошқа саволингизга жавоб бермайман, шундоғам бугун кўп нарса айтиб юбордим.

Элёр ҳаммаси аён, дегандай хулоса қилди. Хотиннинг гуноҳини исботлаш учун шу далиллар етади.

У туни билан режа тузди. Ишдан қайтаётганда водийдаги курсдоши уйланаётганини баҳона қилиб, бошлиғидан икки кунга рухсат сўради. Эрта тонгда йўлга тушди. Шаҳарга етиб келгач, прокуратурада ишлайдиган курсдошига мақсадини тушунтирди. Комилжон туғруқхона бошлиғига Элёрга ёрдам беришни тайинлади.

- Бемалол келаверсинлар!- деди бош врач хушомадгўйлик билан.

Элёр ўнинчи августда кўзи ёриганлар рўйхатини бир неча марта қараб чиқди. Аммо хотинининг исми-фамилияси топилмади. Аёл адашган бўлиши мумкин, дегандай бешинчидан ўн бешинчигача, сўнг августнинг ҳамма кунларида туққан аёллар рўйхатини текширди. Аҳён-аҳёнда хизмат борми, дея кириб-чиқиб турган бош врачга берган саволлари ҳам масала ечимига ёрдам бермади. Яна ўзига ишонмади. Қайта кўрди. Ҳатто уникага ўхшаган фамилия ҳам йўқ!

- Аёл ёлғон гапирган экан!- хулоса қилди, ниҳоят. Аммо яна қониқмай бош врачни чақирди.

- Кўзи ёриганларнинг ҳаммаси рўйхатга туширилади-ми ё қолиб ҳам кетиши мумкинми?

- Э, бунақаси туғруқхона тарихида учрамаган, Элёржон. Кўрган бўлсангиз, туққан аёлнинг исми, фамилияси, уй манзили, шахси, туққан ой, кун, ҳатто соат, минутигача темир қоида асосида ёзиб борилади. Биттаси ёзилмаса ҳам катта жиноят! Ўйланг, инсон дунёга келсаю, қайд этилмаса, расман дунёга келмади дегани-да! Биз бунга йўл қўёлмаймиз. Ахир, туғилганлик тўғрисида гувоҳнома олиш учун маълумотномани нимага асослашиб берамиз? Дафтаримиздаги рўйхатга қараймиз-да! Тўғрими?

- Ҳа, - деди бўшашиб Элёр.

Бош врачнинг кўзлари пиёладай бўлиб кетди. Элёрнинг назарида, у сир яшираётгандай эди. Гулхуморнинг туққанини қандай яшириши мумкин?

Элёр бу саволга ўзича жавоб тополмади.

- Тугруқхонадан чақалоқни қандай йўл билан олишди?

- Бола туғилгандан кейин, - кафтини столга қўйиб шошилмай тушунтира бошлади бош врач, - агар отаси уни тан олмаган бўлса, онаси хоҳлаган фамилия билан унга гувоҳнома олади, сўнг фарзандликка олувчилар ўзаро келишув асосида ўз номларига ўтказишади. Бу иш туғруқхонадан чиққандан кейин амалга ошади.

Элёр тушунди. Лекин излаган нарсасини тополмагани учун ҳамон юраги ғаш. Аёл алдадими, ўзи укувсизлик қилдими ё уни нотўғри тушундими? У Комилжоннинг олдига келди.

- Иш қочиб кетмас! деди Комилжон унинг ҳориганини кўриб, - бугун тоққа, дала ҳовлига кетамиз, учтўрт киши бир мазза қилайлик, шаҳарда зериккандирсан, оғайни?

- Чарчаганмиз-у, иш зарил-да!

- Э, иш қочиб кетармиди? Ота-боболаримиз ишнинг тагига етолмаган, биз етармидик?!

Эртаси куни кечки пайт тоғдан келиб, Комилжонни-кида қолишди. У эрталаб Элёрни Тошкентга кузатиб қўйди.

У аёл турмушимга раҳна солиб, иккимизни ажратиб юбормоқчи ё атайлаб мени лақиллатган деган турли фикрларга борар, аммо ишончли тўхтамади. Ишдан кейин уйга борса:

- Эсон-омон келдингизми, ўғлим?! - дея қайнонаси Малоҳат опа кутиб олди. Элёр ҳайратда қолди. «Унинг келиши ҳақида хотиним ҳеч нарса демаганди-ку! Ё водийга қай мақсадда борганимни билиб, типирчилаб қолдимикан?»

Кечкурун овқатланишаётганда қайнона гинахонлик бошлади.

- Водийга бориб бизникига кирмаганингизга ҳайрон бўлдим. Биз сизни соғинганмиз, ўғлим! Қолаверса, бизникидан нега тортинасиз?

Элёр ўзини гуноҳкордай сезиб, жавоб қилишни билмай ўйлади. Ҳозирча бор гапни айтиш мумкин эмас. Нима десин?

Ишонарли баҳона ўйлаб қўймаганига афсусланди.

- Ишим тигиз эди, безовта қилгим келмади...

- Кулбамизга қадам ранжида қилсангиз, бошимиз осмонга етарди, Элёржон!

- Кейинги сафар, албатта, кираман...

Малоҳат гапни «Масалага нуқта қўйдик!» деган маънода тушуниб, бошқа савол бермади.

Элёр эртасига кечгача ўйланиб юрди. Назарида, Малоҳат опа ўзи ва қизининг айбини шундай тулкилик билан яширяптики, Элёр эна сути оғзига келса ҳам бўйнига қўёлмайди...

У рўпарасидаги супермаркетдан кичкинагина диктофон сотиб олиб, ўзи билан олиб юришга, аёл қўнғироқ қилса овозини ёзиб олишга қарор қилди...

- Шошқалоқ экансиз! - деди аёл эртаси куни қўнғироқ қилиб, - водийга боришдан аввал муҳим маълумотлар билан қуролланиш керак эди.

- Э, жонга тегдинг-ку! - деди Элёр ижирганиб, аммо шу заҳотиёқ хато қилганини сизди. Ундан кечирим сўрамоқчи бўлиб турувди, аёл вазиятни юмшатди.

- Ўзингизни босинг, йигитча, сиз учун жон куйдираётганимни тушунинг!

Элёр аёлга қулоқ солишга мажбур бўлди.

- Узоқ шаҳарга бориб, ҳеч нарсани аниқлай олмаганингиз рост!

- Сиз қаердан биласиз?

- Туғруқхонада хотинингизнинг номи қайд этилмаган!

- Қанақасига? Бу мумкин эмас, шахсан бош врач айтди!

- Буни қайнсинглингиз ва божангиз, қолаверса, Шекспир ҳам ёзолмайдиган спектаклни ташкил қилган қайнонангиз яхши билади!

Алоқа узилди. Яна жумбоқ. Элёр асабийлашди. Бундай ҳол қачонгача давом этади? Ҳар куни озгинадан санчиб жонни оғритмасдан, бир йўла ўлдириб қўя қолмайсанми, номард?

У хотира сандиғини титкилаб, хотини ҳақида ҳеч нарса тополмади. Дадасининг бир оғиз гапи билан унга уйланган, тўйдан олдин учрашганда қиз яхши таассурот қолдирган эди.

Илмга берилган, асосий мақсади одамлар турмуш даражасини кўтарадиган янгилик яратиш бўлгани учун уйланиш ва қандай қиз билан яшашга иккинчи даражали иш деб қараган. Отасига ишонганидан у топган қизга розилик берган, бир йилдан бери эса рисоладагидек яшаётган эди. Ҳаётида нотаниш аёл ва сирли кўнғироқлар пайдо бўлдию, Гулхуморнинг бир йиллик келинлик даврида ўзини қандай тутгани, гаплари, кимлар билан мулоқотга киришганини секин-аста ички филтрдан ўтказди. Шубҳаланадиган битта нарса топди. Турмушнинг учинчи ойида Элёрнинг вазирликда ишлайдиган оғайниси ўғил кўриб, уни зиёфатга таклиф қилганди. Ярим тунда қайтган Элёр:

- Ёшлик жойимиз қолмади, фарзандли бўладиган вақтимиз келган!- дейиши билан Гулхумор чўчиб:

- Вой, йўқ! Икки йил туғмаслигим керак!- деворди тўсатдан.

Кўнглига ёмон фикр келмаган бўлса-да, Элёр:

- Нимага? - деди беихтиёр.

Дарров ўзини ўнглаб олган Гулхумор гапни бошқа ёққа бурди.

- Ҳали ёшмиз, озгина ўйнаб-кулиб олайлик-да!

Кеча аёл у ишга келгандаёқ кўнғироқ қилди. Ажаб,

аниқ рақамдан! У уй манзилини айтиб, учрашувга чақирди. Кутилмаган таклифдан ҳовлиққан Элёр ҳамма ишини ташлаб қушдай учиб борди. Уни ҳовлига сув сепаётган кўҳликкина, оппоқ юзидан самимият ёғилиб турган қиз кутиб олди. Элёрнинг юраги «жиз» этди. Аёлни сўраши билан қиз пақирни айвонга қўйиб, ичкарига кириб кетди. Бир дақиқа ўтгач, лотереядан ютган одамдай очиқ чеҳра билан чиқди-да:

- Опам ҳозир келяптилар! - деди.

Овози майин, юракни тонгги сабодек силаётганга ўхшарди.

- Чўзишнинг ҳожати йўқ! - деди аёл салом аликдан кейин.

- Нима қилиш керак?

- Водийга бориб келасиз! - деди аёл кескин.

Элёрнинг гаши келди. Аммо воқеалар тезлашганидан хурсанд.

- Қачон?

- Имкони бўлса бугун жўнанг. Ўша туғруқхонадан қайнсинглингиз Адибанинг исми фамилиясини топинг, божангиз Дилмуроддан ўғли қачон туғилганини сўранг! Улар тан олмаса, қайтганингиздан кейин менга қўнғироқ қиласиз, гувоҳ билан юзлаштираман.

Элёр ҳеч кимга айтмасдан водийга жўнади.

...Ҳаммаси тўғри: ўша санада Адиба кўзи ёриган, ўғил туққан... Элёр бош врачни ресторанга тушликка таклиф қилди. У меҳмоннинг ҳурматидан роса «тортди». Элёр унинг кўзини шамғалат қилиб, минерал сув ичди.

- Қуш тилини қуш билади, ака, - деди ўзини кайфликка солиб, - хотиним ва қайнсинглим билан қандай воқеа рўй берганини айтиб берсангиз.

- Э, ука, кимларга ёрдамим тегмаган. Аммо номардлар, иши битгандан кейин ҳаммасини унутади.

- Масалан, кимлар?

- Очиғини айтайми?

- Ҳа-де!

- Масалан, Малоҳат Муҳаммедовна!
- Хўш, хўш?
- Нима мақсадда келаётганингизни биламан!
- Элёр ҳайратини яшириш учун:
- Қани ака, шуниям олайлик! - дея стаканни тўлдирди.
- Хотинингиз қизлигида севганидан ҳомиладор бўлган Бизда кўзи ёриши билан уйга кетди, ўрнига опаси Адиба ётди. Мен ҳалиям сирни яшириб юрибман. Одамга алам қиларкан: қизини сиздек ўқимишли йигитга узатди. Аблаҳ, тўйга айтмади... Яна нима қилди денг: касалхонани текшириш гуруҳига бошлиқ бўлиб келиб, бир ҳафта абжағимни чиқариб ташлади. Э, ука, яширадиган сирим йўқ: Икки миллион сўм бериб, аранг қутулдим. Олаётганини съёмка қилдирганман! Козирлар менда!! Финг деса шармандасини чиқараман!!
- Демак, ҳозир бола бир ярим ёшда!
- Шундай! Ҳа, яна бир нарса: Хотинингиз: эрим сирини билиб қолса, опамдан боламни олиб қўйиб, Равшан акам билан турмуш қураман, деганмиш...
- Элёр меҳмонхонада ухлолмади. Туни билан ўйланиб, режалар тузиб чиқди.
- Аёл макри, дунё ўйинларига бепарво яшаб, алдангани учун ўзини айблади.
- Эртасига божасиникига бориб, масалани кўндаланг қўйди.
- Гулҳумор боласини беришингизни талаб қиляпти! - деди жиддий.
- Қанақасига?
- Адибахон, - деди Элёр хотиржам ва таъсирли назар ташларкан,- Гулҳумор ҳаммасини тан олиб гапириб берди... Бошқа фарзанд кўрмаслигини врач айтибди...
- Эр-хотин «Энди нима бўлади?» дегандай бир-бирига қарашди. Элёр ҳозир Дурбекни олиб кетадигандай, Адиба ўзидан икки қадам олдинда турган ўғлининг елкасига қўлини ташлаб, ўзига тортди. Бироздан кейин ўғли билан ташқарига чиқиб, Гулҳуморга кўнғироқ қилди.

Афсус, телефони хизмат доирасидан ташқарида экан...

Адиба беш йил фарзанд кўрмай, эри ўртасидаги совуқ муносабатни илтиб турган Дурбек кетиб қолса ҳаёти хазонрезги боғдай ҳувиллаб қолишини ҳис этиб, юраги жунжикди.

- Врачлар айтаверади, сизлар фарзанд кўрасизлар...

- Уларданам билағонмисиз?

Адиба тилини тишлаб қолди.

- У гапиргандан бери ҳайронман: ўз боласини нега берган? Вазиятдан чиқиш учун жигарпорасидан кечадими?

Адиба аччиғи келгандай, Элёрга юзланди.

- Бировга бермаган-ку! - деди ўқрайиб.

- Биз қонуний фарзандликка олганмиз! - деди божа тўсатдан. - Энди тортиб ололмайди! Талаб қилса, ўзи шарманда бўлади, қолаверса, болани олиш билан уни исноддан асраганмиз! Дурбекни тарбиялаб вояга етказ-сак, бўлди. Бошқа боланинг кераги йўқ! Мен беш йилдан кейин рақсга ярамай қолсам, балетмейстерликка ўтмоқчиман. Менга бола боқиш эмас, ижод учун имконият керак! - деди у қўлларини аёл кишидай икки томонга ёзиб.

Элёр божасига ачиниш билан, фарзандсизлик сендан экан-да, деган маънода ижирғаниб қаради.

Аёл эрининг шармандали қиррасини кашф қилгандай нафрат ва номус билан юзини четга бурди.

Элёр костюми чўнтагидаги диктофонга мўралади. Ишляпти... Сўнг:

- Гулхумор келса ўзи билан гаплашасизлар! - деб Тошкентга қайтди...

Сафаридан кўнгли тўлган Элёр аёлнинг олдига борди. Уни яна ўша қиз кутиб олди ва ичкарига овоз берди:

- Манзура опа!

Қизнинг ипакдай овози ёқимли қўшиқ авжидай Элёрни ўзига тортди. Унда ром этадиган, қалбини занжирлаб оладиган аллақандай сеҳр бор... Аёл чиққунча

Элёр кечинмаларини ичига сиғдиролмади.

- Ўқийсизми?
- Инглиз тилида... битирувчиман.
- Озгина чалам бор, ўргата оласизми?
- Қўлимдан келармикан?
- Яхши ўқувчи бўлишга ваъда бераман!
- Сиз учун ҳаракат қиламан...

Манзура опанинг маъноли томоқ қириши, кейин қадам товушлари эшитилди.

- Озода, чой дамла!

Сухбат жуда қисқа бўлди. Унинг қўшниси Нодира опа Малоҳат Муҳаммедовна билан Хумсонда дам олиб дўстлашиб қолган экан. Воқеаларни унга қўшниси сўзлаб берибди. Элёрни сиртдан танигани учун жим туролмабди.

Озода пахта гулли чойнакда чой олиб келди. Пиёла узатганда бармоғи Элёрнинг қўлига тегиб чўғдай қиздириди, қалбига офтоб нуридай илиқ ҳиссиёт қуйилди.

Элёр кечаги воқеаларни миясида жамлагандан кейин бугун ҳамма гапни Гулхуморга айтиб, турмушига чек қўйишга қарор қилганди. Равшандан никоҳсиз фарзанд кўриб, унга бокира теккандай бир йилдан бери юзсизларча писмайиб юришига ортиқ чидолмаслигини тушунди. Қолаверса, Озодани кўргандан бери ҳаловатини йўқотган.

Кечки пайт уйга келиб, аллақандай ёқимсиз ўзгаришни сезиб, хонага аланглади-да столдаги хатга кўзи тушди.

«Элёр ака!

Биз энди учрашмаймиз. Ортиқ бу уйда туролмайман. Кўзингизга қарасам, виждоним қийналади. Равшан акамга берган ваъдамни эсласам, водийга учиб кетгим келади. Сиз гуноҳларимни бўйнимга қўймоқчи бўлаётганингизни биламан! Янаям тўғриси айтсам, буларни ўзим ташкил қилгандим!! (Манзура опа билан келишганмиз) Ахир бир умр виждон азобида яшолмайман-

ку! Жимгина юрган бўлсам-да, азобим ичимда. Сабр косам тўлди. Озода воқеасига ортиқча бош қотирмадик. Уни ўзингиз тасодифан севиб қолдингиз! Менимча, у ҳам сизга бефарқ эмас. Энди бахтли бўлинг, муҳаббат билан тўлган ҳаётингиз изга тушиб кетгандан кейин мени кечирасиз ва унутасиз деган умиддаман, хайр!»

* * *

Элёр қолган воқеаларни эслагиси келмай, ўрнидан туриб, ҳовлига қаради. «И-е, қани у? Ҳозиргина супураётган эди-ку!»

Бироздан кейин онаси исириқ олиб кирди-да, аввал хонага тутатди, сўнг ўглининг атрофида айлантирди.

- Ўғлим, фарзанд муборак! Келиним ёғлик овқатни хушламаётганидан сезувдим...

Онаси чиқиб кетаётганда:

- Ойи, Озодага ҳам исириқ солиб қўйинг! - деди Элёр.

ЎСАЛ ЎФИШЛАР

Ҳамдам ота нонуштадан кейин фотиҳа қилиб ўрнидан кўзгалдию, бирданига чапга қараб оғди. Гапиришга ҳам ҳоли етмай, кўксини чангаллаб, гилам устига «гурс» этиб қулади-да, саросима зуҳур топган кўзларини юмди. Қон қочган юзида: «Ишларимни охирига етказолмай, ўлиб кетаманми?» деган армон аксланганини Сора хола сезмай қолди. Сезган бўлса ҳам тақаббурлик қилиб индамади, чоғи. У аввалига «Чол қурғур ўзича ҳунар кўрсатяпти», деган хаёлда Ҳамдам отага эътибор бермади. Кўп ўтмай сездик, бу қулаш чолнинг чин дунёга ташлаган қадами экан...

Жаноза соат ўн иккига белгиланди. Тумонат одам йиғилди. Ҳовлини иккига ажратиб турган бўз мато ортида отанинг сингиллари, жиянлари, қўни-қўшнилар ва бошқа аёл қариндошлар йиғи солишар, овозлар

ичида якка қизи Моҳиданинг афсус-надомат билан бўзлаши баралла эшитилиб турар, саф тортган эркаклар қалбида ғалати бир маҳзунлик, титроқ уйғотарди. Азага келган хотинлар қизнинг йиғисини ҳасрат ва ҳавас билан кузатишарди. «Менинг қизларим ҳам шундай донолик, фаросат билан йиғлашармикан?» деган ўй ўтарди кўнгилларидан. Қизнинг жола-жола кўз ёшлари, овозидаги хазин тошқинлик, куйиш беихтиёр азага келганларда ҳамдардлик туйғусини уйғотарди. «Отажоним, меҳрибоним, соябонимдан айрилиб қолдим. Уйим-жойим деб ёнган падари бузрукворим мени ташлаб кетдилар. Энди қаерга бораман? Кимга арз қиламан? Отажон, наҳот менинг бахтимни кўролмай кетдингиз? Наҳот, ёлғиз қизингиз куйиб қолишини ўйламадингиз?!»

Эркаклар ёнида йиғламсираб турган икки ўғил - Адҳам билан Акрам Моҳиданинг овозини эшитиб қизаришар, кўзларидан ёш келмаганига изза тортишар, ўзларини кўярга жой топишолмасди. Чин юракдан йиғласанг сўқир кўздан ёш келар, деган мақол замирида қанчалар чуқур маъно мужассам эканлигини ҳис қилишар, ўзларининг йиғилари юракдан келмаётганини яширишга уринишарди. Шоҳидага эса бунча йиғи, кўз ёш қаердан келаётганига ҳайратланишарди... қўл телефонлари «сайраб» қолганидан фойдаланиб, четроққа ўтиб тупуклари билан киприкларини намлаб келишарди. «Тезроқ жаноза ўқилса-ку, мозорга чиқиб кетардик!» - икковининг кўнглидан ўтаётган бу фикр қўлга тушган ўғри боланинг қочиб қутулиш илинжи каби кўзларида балқиб турарди.

Аммо сабр-тоқатни синовдан ўтказаятган вақт имиллаб ўтар, юракларини зардобга тўлдирарди. Ҳар дақиқада улар ичдан емирилиб, тўкилиб бораётганга ўхшардилар...

* * *

Хамдам ота қизининг одоб-ахлоқидан, тарбиясидан севинар, унга нисбатан меҳри ортар, ўқимишли бўлаётганидан қувонар эди. Она эса арзимаган нарсага эри билан тортишаверар, унга тинимсиз маломат ёғдирар, фарзандларига эса оталари тўғрисида ёқимсиз сўзлар айтишдан тортинмасди.

Она ақидаси билан улғайган ўғиллар мактабни аранг битиришдию, ўзларини бизнесга уриб кетишди. Ишлари гоҳ юришиб, гоҳ орқага кетар, сармоянинг салмоғи сезилмасди. Шунда ота:

- Бизнесга ҳам ўқиш керак, болаларим! - деди йўл кўрсатиш маъносида, - Бўм-бўш калла билан пул топиб бўлмайди-ку!

Сора опа эски пластинкасини айлантирди.

- Э, чол, буларни йўлдан оздирманг, институтни битирганларга қаерда иш қараб турибди? Галстук тақиб, олифта юрган билан биров чўнтагига пул солиб қўярмиди? Аралашманг!

* * *

Ота биринчи аёлидан фарзандсизлик туфайли ажрашганди.

Сорахонга уйлангач, уч ойдан кейин собиқ завжаси Санобарни бозорда кўриб қолди. Гавҳар топган боладай қувониб кетди ичида. Ундан ёмонлик кўрмай, фарзандсизлик туфайлигина ажрашгани учун етти йиллик турмушлари ҳурматидан яхши саломлашди. Яқинларини сўради. «Бунинг нимаси ёмон? У билан жанжаллашиб қўйди-чиқди бўлмаганмиз-ку!»- ўйлади у. Бу воқеани кимдир Сорахонга етказди. Ичи куйган аёлнинг эрига муносабати ўзгарди: «Ҳалиям кўнгли ўшанда, учрашиб тураркан-да!»

Болалар улғайишгач, бу гапни уларнинг қулоқларига

ҳам қуйди. Ҳамдам ака «Нотўғри қиляпсан» деса-да, ўз фикридан қайтмади, иддао қилишда давом этди. Онасининг бўҳтонига Моҳида ишонмади. Унинг қалбида отасига ишонч, чексиз эҳтиром билан улғайган эди.

Ҳамдам ака «Ёшим бир жойга борганда бурдимни кеткизмай», деган андишада ўғил-қиз туғиб, тили узун бўлган Сора опа билан гап талашмасди.

Ота калтафаҳм хотинининг маслаҳатларига кираётган ўғилларига қанчалик ачинмасин, ихтилоф келтириб чиқармаслик учун ўзини босишга мажбур бўларди. Аммо қизи ўғилларга ўхшамади, отага тортди. У - ақлли-хушли, китобсевар. Ҳамдам ота хотиндан анчайин кўнгли қолгандан кейин қизининг бахти, камоли, келажаги учун яшашга қарор қилганди. Икки ўғил оталарининг Моҳидага бўлган меҳридан ғашланишар, юракларида пинҳон адоват моғор босиб борарди.

* * *

...Тўсатдан келган ўлим ниятларини чилпарчин қилиш билан бирга Моҳилани эсанкиратиб қўйди. У биринчи парадан чиқиб, ўша мудҳиш хабарни эшитганида кўксига кўринмас душман найза санчгандай титраб кетди. Ўзини ёлғиз, ўта омонат сизди. Улкан тоғ қулаб, юрагини вайрон қилганини аччиқ изтироб ичида англаб етдию, «беш кунлик дунё» деган иборанинг маъносини кашф этди.

Моҳида ҳали кафанланмаган ота бошига келиб матони тортди. Отасининг жағи танғилган, қонсиз юзида: «қисмат шунақа экан, мени кечир, қизим!» деган аччиқ видо қотиб қолганди.

Майитни ҳовлига олиб чиқишгандан кейин кўча эшик ёнидаги хонада оқсоқоллар билан ўтирган имом тобут олдига келди. Пардадан бўйлаб:

- Опа-сингиллар, йиғини тўхтатсангиз, жанозани бошлаймиз, - деди.

Бирин-кетин овозлар тинди, эркаклар сафларини тўғрилаб олишди.

Имом одамийлик, фарзанд ва ота-она бурчи ҳақида Қуръон оятлари ва ҳадислардан мисоллар келтириб, маъруза қилди. Отанинг яхши фазилатлари, тўсатдан келган ўлим ҳам Аллоҳнинг неъматини эканини айтиб, азадорларга таскин берди. Жаноза бошлашдан аввал катта ўғил Адҳамни чақирди.

- Мабодо, далангизнинг бирор кишида қарзлари бўлса, ҳужжат билан келса, тўлайсиз. Хўпми?

Ҳамма Адҳамга қаради. Имом айтганларини яна қайтарди. Бироқ Адҳам бошини қуйи солганча тураверди. Имом унинг ҳолатини тушунди.

- Жойингизга боринг! - имомнинг овозида билинар-билинемас нафрат, ғазаб бор эди.

Одамлар орасида «шивир-шивир» бошланди. Имом Акрамни чақириб бояги гапни такрорлади. Бироқ икковлари келишиб олгандай, у ҳам «миқ» этиб оғиз очмади. Фақат эркакларгина эмас, парда ортидаги аёллар ҳам ҳайратда қолишди. «Тавба, ўғил ҳам шунақа бўладими?», «Белинга белбоғинг берми?», «Ҳей, эркак-мисан?»

Вазият таранглашиб борарди. Қишлоқ катта бўлгани учун одамлар кутилмаган воқеаларни кўп кўришган. Йиллар давомида қишлоқнинг иссиқ-совуғига аралашмайдиган Мўйдин қийшиқ тўй қилганда чорраҳага тўрт оқсоқол туриб олиб, одамларни тўйга киритмагани, маҳалла йиғинида колхоз тафтишкомининг суyoқoёқлиги фош бўлгани, мол ўғирлаган Камол хирракни тўй куни шарманда қилишганини ҳамма яхши эслайди, ammo бугунгидай кўнгилсизликка сира дуч келишмаган эди.

Орадан кўшни маҳаллада яшовчи Фазлиддин чиқди-да, аввал имомга, кейин бош эгиб турган икки ўғилга, охири норози гувранаётган оломонга қаради.

- Мусулмонлар! Ҳамдам аканинг жанозасида нохуш

гап айтаётганимдан минг-минг афсусдаман! Аммо мен шунга мажбурман. У киши мендан ўн минг доллар қарз олган эдилар! Мана тилхатлари. - у бир варақ қоғозни жамоатга кўрсатди. - Буни энди ким тўлайди? Ҳозир ҳал қилиб олсак! Мен ёлғон гапирадиган одам эмасман! Қори ака, сиздан илтимос, - имомга юзланди у,- масалани ҳозир ечиб берсангиз, ахир бу озмунча пул эмас!

Имом ҳайрон. Таранг вазият кўпчиликда нохушлик уйғотиб турганда одамлар орасидан элликдан ўтган соқолли киши чиқиб, икки ўғилга юзланди.

- Ҳей, номардлар! Шу одам, - у тобутга ишора қилди, - сенларни дунёга келтирди, боқиб тарбиялади, отага оқибатларинг шуми?! Ор, виждон йўқми сенларда? Бировлар отангинг тобутига ёпишиб туришсаю, сенлар нимага серраясан, ноинсофлар?!

- Тўғри!

- Рости-да!

- Имонсизлар!

Афсус, нафратли хитоблар орсизларни ҳушларига келтирмади. Бироқ шу пайт парда ортидан Моҳида имомга бўйлади.

- Амаки! Бекорга жон куйдирманг! - овози йиғи аралаш чиқарди унинг. - Акаларимга отамнинг шаъни, номуси керак эмасга ўхшайди... Тоға, - энди Моҳида Фазлиддинга мурожаат қилди, - менда тўлайдиган пул йўқ, аммо... аммо рухсат этсангиз, бир гап айтмоқчиман.

Фазлиддин имомга саволомуз қаради. Имом «Эшитайлик-чи!»- дегандай бош ирғади.

- Айтавер, қизим!

- Агар мумкин бўлса, отамнинг шу қарзини мен тўласам!

Оломон қалқди. Аёллар томонидан ғалати овозлар эшитилди.

- Қиз боши билан, а?

- Ё қудратингдан!

- Қандай тўлайсиз, қизим? - парда ортига бўйлашди

Фазлиддин билан имом. Ҳамма нафас олмай қизнинг жавобини кутарди.

- Агар мумкин бўлса, мумкин бўлса... Агар ўғлингиз бўлса, мени келин қилинг, бўлмаса, хизматкорликка олинг! Отам учун ҳузур-ҳаловатдан, орзу-ҳаваслардан кечаман! Бир умр чўрингиз бўлай, невараларингизга энагалик қилай, касал бўлсангиз оқ ювиб- оқ тарай, дадамнинг қарзларини узай. Падари бузрукворим қаблирида тинч ётсалар, бас!!!

Имом ёқасини ушлаб, оломонни тинчлантириш учун бир қўлини кўтариб, «жим» ишорасини қилди.

- Қизим, ўйлаб гапиряпсизми?

- Ҳа, амаки, фақат Фазлиддин тоға илтимосимни қабул қилсалар бўлгани!

Қиз қалбидан отилиб чиққан илтижо Фазлиддинни ҳайратда қолдирди. Кўксида икки ҳис: Моҳиданинг мардлигига ҳурмат, ўғилларнинг оқибатсизлигига нафрат жанг қиларди. «Вазият кўтарсаю, номардларни хуморимдан чиққунча дўппосласам! Шунчалик пасткаш бўладими?! Ахир, Ҳамдам ака бугун одам эди-ку! Ҳамданинг корига яраган, омонатга хиёнат қилмаган инсон охирги йўлга шундай кетадими?! - ўйларди у,- Ҳа, бу қиз эмас, ўн ўғилнинг ўрнини босадиган жавоҳир! Эвоҳ, ҳаётнинг чигаллигини қарангки, ана бу орсизлар ҳам, шундай ажойиб қиз ҳам Ҳамдам аканики! Жасорат ва фидойиликни қизнинг дилига Худо солган! Бўлмаса ушоққина қиз шундоқ журъатни қаердан топади? Бу ҳодиса бойликка ҳирс қўйган осийларга, гафлат босган виждонимизга чалинган кўнғироқ эмасми?! Бугун тушунмасак, эртага кеч бўлар балки? Марҳумнинг ҳурмати, қизнинг жасорати учун шу пулдан кечаман! Ҳамдам ака! Охиратингиз обод бўлсин, қабрингизда тинч ётинг, ҳаммаси яхши бўлади!»

Фазлиддин бошини кўтариб Моҳидага юзланди:

- Қизим, сизга раҳмат. Мардлингизга тан бердим. Худога шукр, болаларимни ўйлаб-жойлаганман, аёлим

соғ-саломат, ҳар қанча хизмат бўлса, келинларимдан ортмайди. Мен эликдан ўтиб, сиздай оқила, ориятли қизни кўрмаганман. Акаларингизга ҳам Худо инсоф берар, лекин сизнинг тантилигингиз ўз баҳосини олиши керак! Қизим, отага садоқатингиз учун ўша ўн минг доллардан кечдим!!

Одамлар бир оз гарангсиб туришгач:

- Э, отангга раҳмат!

- Дунёда камлик кўрманг!

- Юзга киринг, ота! - деб юборишди бараварига.

Фазлиддин уларнинг таҳсинларидан оз-моз ўнғай-сизланса-да, ўзи ҳақидаги илиқ фикрлардан кўнглида зариф бир ғурур, олам қувончи жамланган илоҳий ёғдун туйди.

Ҳамма нафасини ичига ютиб, воқеа якунини кутиб турганида ўрталан улуғ ёшли одам отилиб чиқди.

- Баракалла, қизим! Отангга муносиб, қишлоқ фахрланса арзийдиган инсон бўлибсан!

Оқсоқол юрагидан тошиб келаётган ҳаяжон ва меҳрни босиб, Фазлиддиннинг фидойилигидан қувониб, оломонга юзланди.

- Ҳамқишлоқлар, келинлар, бир дуо қилайлик.

Ҳаяжондан титраган қўллар фотиҳага очилди:

- Ҳамдам дўстимни худо раҳмат қилсин! Ётган жойи жаннат боғларининг бир боғчасига айлансин. Моҳида қизи бахтли-тахтли, икки дунё саодатига муяссар, эл назаридаги инсон бўлсин! Фазлиддин укамизни Аллоҳ сийласин! Молу давлати бундан-да зиёда бўлсин, ОМИН!

Жаноза ўқиб бўлингач, қабристонга йўл олишди. Оломон тобут олдида кетаётган икки ўғилни - оналари билан тил бириктириб, отасининг мини завод учун омонатга олган ўн минг долларини Моҳидага сарфлаб юбормаслиги учун яшириб қўйиб, унинг юрак хуружига сабаб бўлганини сезгандай - нафрати билан савалаб борарди...

Орадан бир неча ой ўтгач, қишлоқда Моҳиданинг

грант асосида хорижга ўқишга кетгани, Фазлиддиннинг «Спортлотто»дан олтмиш беш миллион сўм ютганию, икки ўғилнинг «бизнес»да чув тушгани ҳақидаги гап-сўзлар тарқалди.

МАШМАША

Мансурнинг тижоратда омади юришди. Бозор кўрган дўсти Мурад билан аввал Туркияга, кейин Дубайга қатнаб унинг бири минг, минги миллион бўлаётганини кўрганлар ҳавас билан, баъзилари эса ҳасад билан қарай бошладилар. «Мансур наркомафия бўлса керак», деган гап тарқатганларнинг ҳисоблашича, тижорат орқали бу даражада бойлик орттириш мумкин эмас.

Беш йилда саккиз сотих ер олиб, атрофи яшил майдон ва дарахтзордан иборат ҳовлининг ўртасига икки қаватли туркча иморат тиклади. Кўча томонни темир панжара билан ўраб, дарвозага пулт ўрнаттирди. Йўлак четидаги бир қатор сосна ҳовлига кўркамлик бағишлайди.

Битта ошхона, иккита «Форд» уларга хизмат қилади. Мансур яқинда озиқ-овқат магазинини ишга тушириб, унга қайнисини сотувчи этиб тайинлади. Рўзгорга пул оқиб кела бошлаши билан Мансурнинг хотини Маржона ўз-ўзидан ҳаммасини бошқарадиган, тасарруф қиладиган бўлиб олди. Аввал Мансурнинг сал аччиғи келди. Ўйлаб қараса, буларнинг бари мияни ачитадиган, асабни емирадиган ишлар экан. Талашиб ўтирмасдан барини хотинига ташлаб қўйди...

Маржона ҳар куни қирим-чиқимни бир тийинигача ҳисоб-китоб қилади. Мансур «Ҳисобчи олайлик» деса, у «ўзим уддалайман», деб жавоб қайтаради. Мансур юк ташийдиган «Форд»да қиракашлик қилади. Дубайга қатнагандан кам топмайди. Лекин унинг хотинига ёқмайдиган битта айби бор: ишдан кейин ичади.

Дам олади-да! Баъзан кўпайиб кетса, озгина эркалик қилади. Аммо беозор. Бунга ҳам кўз тегди: Маржона

ошхонадагиларга тайинлаб, Мансурга ароқ бердирмай қўйди. Эр ўз пулига олиб келиб ичишни бошласа, жанжал кутаради.

- Эй, хотин,- деди бир кун у жаҳли чиқиб, - энангдан қолган меросни сотиб ичмаяпман, улфатчилигимга топаётган даромадимнинг бир фоизи ҳам кетмайди, қўй, хиралик қилма!

Маржона хархашани давом эттираверди. Аччиғи чиққан эр хотинининг инжиқлигидан зерикиб:

- Менга хўжайин эмассан! - деди-да куракдай келадиган кафти билан уни бир солди. Хотин йиғлади, аммо ўзгармади. Мансур ҳар кунгидай эрталаб пайпоғини ўзи қидириб топади, дазмол тегмаган қўйлагини елкасига илади, ҳафталаб артилмайдиган туфлисини кийиб ишга отланади. Зардаси қайнаб, ишга чиқмай қўйса, хотини жанжал кутаради.

Бир куни Мансур олифта кийинган шаҳар бизнесменлари билан ўтирганда ўзининг кийимларидан номус қилди. Бу ҳақда хотинига айтганида у:

- Топ-тоза кийимда пул топиб бўлмайди, эржон, - деди Маржона бепарволик билан. - Олифталарни ҳавас қилманг, ҳаммаси мирқуруқ!

- Бекорри айтибсан! - деди Мансур важоҳат билан, - Агар айтганларимни қилмасанг, - у бироз тўхталди ва нотаниш назар билан мийиғида кулди ва қизларим эшитиб қолмасин дегандай паст овозда давом этди. - бошқасига уйланиб оламан!

Маржона ўзини тўхтатолмай шарақлаб кулиб юборди.

- Вов-вой-вой! Қўрқитвордингиз-ку, куёв бола! Шу туришингизга сизга ким тегади? «Кир ёқасини юваман, саларкасини ҳидлайман», деб қайси нозаниннинг кўзи учиб турибдийкан?! Сизни мен эр қиламан холос, хаёлингиздаги ойимчаларга югурдакликка ҳам ярамайсиз!!

Хотинининг беписандлиги ва ҳақоратомуз гаплари Мансурга ёмон таъсир қилди. У «Сеними, шошмай тур!» - дея кафтига туфлаб қўйди.

Хаёт шу тахлит давом этаверди. Даромад кўпайган сайин хотиннинг зиқналиги ҳам ортиб борди. Зўрға кун кўраётган одамдай ҳаётдан норози.

Бир кун Мурод билан овқатланиб ўтирган Мансур шу ҳақда сўз очди.

- Меҳрибончилик қиладиганидан топ! - деди ошнаси.

- Ростдан гапиряпсанми?.

- Шундай қилсанг, Маржонанинг бурнига сув кирази. Топишинг яхши, нега у сени оқ-ювиб, оқ тарамайди? Арзимаёсанми? Қадрингга етмаса, етадиганини топ!

- Аёлларни яхши танитайман, улар билан гаплашишни билмайман.

- Ғам қилма, ўзим ёрдам бераман!

Уч кундан кейин у Муроднинг иккинчи хотининикига меҳмонга чақирилди.

Мансурнинг оғзи очилиб қолди: хоналар саранжон-саришта, покиза! Одамнинг дилини тортадиган файзи бор! «Мурод мазза қиларкан-да!» кўнглидан ўтказди у. Бека Дилфузанинг муомаласини айтмайсизми? Тилидан бол томади-я!! Уни аёл туққанми ёки осмондан фаришталар ташлаб кетганмикан?!

Кўп ўтмай хонага сипо кийимлари бўй-бастига ярашган назокатли бир аёл салом бериб кириб, табассум ҳада қилди! Аёл эмас, фаришта! Нигоҳлари билан юракни силаётганга ўхшайди!

- Дилоромхон, - деди Мурод уни таништириб, - Дилфузанинг дугонаси! Шунақасига уйлансанг, хонадонинг обод бўлади!

Мансур ҳайратда қолди. «Наҳотки, у менга хотин бўлса?! Ишонгим келмайди. Осмондан тушдим, жаннатдан чиқдим?! Пул бўлса, чангалда шўрва деганлари шуми?! Агар унга уйланиб олсам, Маржона айтган гапларига минг-минг пушаймон бўлса керак! Ниҳоят, хотинни доғда қолдираман, энди ўзидан кўрсин!»

Мансур хаёлини йиғиштириб улгурмай:

- Сизларни таништиришдан мақсад, - деди Мурод, -

бир-бирингизга меҳрибонлик қилинг, умр - қисқа, маъза қилиб яшаш керак! Тўғрими, Дилоромхон?

- Тўппа-тўғри!

Мансур билан Дилором яқин бўлиб олишди. Ўйнашди, кулишди, ичишди. Ҳангомалашишди. Ҳордиқни шанба куни тоғда давом эттиришга келишиб олишди.

- Аёллар билан гаплашишни билмайман дейсану, қийвораркансан-ку, хўроз! - деди Мурод.

- Ҳа, энди...- мийиғида кулди Мансур.

- Кўз тегмасин...

- Дугонам ёқдими? - гапни илиб кетди Дилфуза.

- Асал-ку! - Мансурнинг дадиллигидан ҳамма кулиб юборди..

- Уч сўм пул, бир калла қанд, битта мулла билан ишни битириб қўя қолайлик!

Мурод ярми ҳазил, ярми чин қилиб сўзларди.

Мансур шошиб қолди.

- Дарров-а? - уялганнамо ерга қаради Дилором. Қалбдаги қувончнинг зоҳирий учқунидай кўзларида табассум ўйнардди.

Мансур суғурта идорасида ходима бўлган шу аёлга уйланиб олди. Икки хонали квартира сотиб олиб, аёлни қизи билан онасиникидан кўчириб келди. Дилоромнинг диди нозик экан: хоналарни хорижий мебеллар билан жиҳозлатди! Мансурни кўрганлар танимади: кўпроқ оппоқ шим, турк футболкаси, оқ туфлида юради. Синфдошлар «гапи»га қилич дазмолланган кулранг шим, испан ёқа кўйлақда боради. Қариндошлар тўйига қоп-қора костюм-шим, оппоқ кўйлақ ва ялтираган қора туфлида кириб келади... Ҳатто чанг, кир юрган «Форд»га ҳам тозалик инди: ўриндиқларга оппоқ матодан чехол тиктирилди. Энг муҳими, Мансур ҳар куни ичмайдиган бўлди.

Маржона кийимларни кўриб, «Ҳақиқатда уйланиб олса-я!» дея ўйлади. Бироқ кўнглида бепарволик ва хотиржамлик бор: «Ичишни ташлагандан кейин кийимга ружу қўйди, шекилли». Ҳатто ҳафтада бир-икки марта уйда

тунамаса, хаёлига шубҳа-гумон келмайди.

Бир куни Мансур уйга келса, Маржона чеккадаги кимсасиз, ташландиқ хонада ғужанак бўлиб ётибди.

Мансур:

- Нима бўлди? - деб сўраши билан кўзи ёшга тўлган аёл портлаб кетди.

- Дард бўлди, бало бўлди. Уйим куйди, уйимдан баттар дилим куйди! Ҳамма ишни қилиб қўйиб, «Яна нима бўлди?» деб сўрайди-я эркак ўлгур, ўртоқларим олдида адо қилдинг-ку, ер билан яксон бўлдим-ку!

- Гапирсанг-чи!

- Ҳаммасини билиб туриб сўрайди-я, писмиқ! Туяни учади, дейишса ишонардиму сендан шунақа иш чиқиши етти ухлаб тушимга кирмасди. Шаҳарда «Маржонанинг эри битта манжалақига уйланиб олибди», деган дув-дув гап! Ўша мегажиннинг сочини юламан, сен уй олиб берган бўлсанг, мен гўр қазиб бераман!

Кун келиб шундай бўлиши ҳақида Мурод аввалдан Мансурни огоҳлантирган. Ҳатто вазиятни юмшатиш йўллари ҳам эринмай тушунтирганди...

Мансур индамай кўчага чиқиб кетди. Ярим тунда маст ҳолда қайтди. Хотини ухлаб қолган, иккала қизи телевизор кўриб ўтирарди.

- Ойим роса йиғладилар, кейин сизни қарғадилар, - деди тили бурро Шаҳноза, - Қобил амакини аллақерга жўнатиб, телефон топтирдилар. Кейин битта хотин билан уришдилар...

«Дилором билан уришган», хаёлидан ўтказди Мансур. Ўзини хотиржам тутишга уриниб, ётоғига кирди.

Эрталаб ҳеч нима бўлмагандай, «Форд»ни юргизди.

- Маржона қўнғироқ қилдимиз? - у йўлда кетаётганда Дилором билан боғланди.

- Ҳа.

- Нима дедингиз?

- Жавобини олди. Сизга бирор нарса гапирмадимиз?

- Эрталаб учрашмадик. Қизларим сиз билан телефонда

уришганини айтди.

- Бугун тушда у билан кўришамиз. Сиз бемалол ишингизни қилаверинг.

- Аммо ҳушёр бўлинг: у «Битта-битта тишлаб гўштини узаман», деган.

- Мен унинг тилини суғуриб, қўлига ушлатиб қўяман.

Мансурнинг кўнгли ғаш бўлди. Кеча хотинининг важоҳатини кўриб, «Дилоромдан айрилдим, шекилли», деб ўйлаганди. Бироқ ҳозир анча дадилланди.

У янги одамга айланиб, жаннатий ҳаётга кириб бораётганига ишонгиси келмас, Дилоромга меҳри ошар, туйғулари қайнаб, денгиздай мавж уради.

Тушга яқин узоққа юк чиқиб қолди. Бахтга қарши, кўшни туманнинг чекка қишлоғига борганда телефон тўлиқини чиқмай, Дилором билан боғланишга имкон топмади. Улар учрашган-учрашмагани, гаплашган бўлса, нималар рўй бергани ҳақида билмоқчи эди. Аммо буюртмачи мўлжалидан икки баробар кўп пул таклиф қилиб, вилоятнинг чекка туманига юк ташлаб келишни айтганда, машмашалардан олисроқ бўлишни кўзлаб, унинг таклифига кўнди. Ярим кечаси ишни битириб буюртмачиникига келишгач, кайфияти аъло савдогар бир пиёла чойга таклиф қилди.

- Ароққа қалайсиз? - деди у Мансурга қараб.

- Бугун сал сиқилиб турувдим, - деди у иккинчи пиёладан кейин ўзини оқлаб, - уйдаги машмашалардан зерикдим.

- Хотин туфайлими?

- Қаердан биласиз?

- Кўзингиздан сезяпман! Э, бу машмаша кўпчиликда бор! Парво қилманг. Ҳозир янгилик! Озгина ўтгандан кейин кўникалади.

- Наҳотки?!

- Ишонаверинг, оғайни, ҳаммасини кўрганмиз. Ҳали «Авлиё экансиз!» дейсиз менга.

Мансур гаражга машинани қўйиб, залга кирдию, ҳай-

ратдан оғзи очилиб қолди. Оппоқ кўйлак кийиб, сочини чиройли турмаклаган катта қизи «Дадажон, чарчамай келдингизми?» деб, чиройли, нафис идишда яхна чой тутиб турарди. «Тавба,- деди у ажабланиб,- янгиликни қаранг! Дилором: менинг ҳаётимдагина эмас, бу уйда ҳам янгилик қилишга қодир экан-ку!»

Шаҳноза кутилмаганда:

- Дадажон, мени соғиндингизми? - деб икки юзидан чўлпиллатиб ўпиб қўйди. Меҳри тобланган Мансур қизини бағрига босди. Хўрлиги келиб, кўзига ён қалқиб чиқди. «Бўларкан-ку!»

- Сени яхши кўраман, қизим!

- Мен ҳам, дадажон!

- Энди ухлаймиз, асал қизим!

- Яхши ётиб туринг, дадажон!

Қизи тўтиқушдай сайраётган бўлса ҳам воқеалар тушда кечаётганга ўхшарди, фақат Мансур у ер-бу ерини чимчилаб кўрмади, холос. Урнига ётгандан кейин хотини билан Дилором ўртасида бўлган воқеалар, оиласидаги кутилмаган ўзгаришларни ўйлаб уйқуси қочди. Аммо нима бўлганини аниқлолмасдан кўзи илинди.

Эрталаб уйғонса, тепасида Маржона турибди. Ўтган ҳафта тўйга тиктирган кўйлагини кийган, қошида ўсма, пешонасидаги сочларини гажак қилган, француз атирининг ҳиди гуппиллаяпти, қўлига крем суртган, шекилли, пешонасига майин тегди. Мансур ёстиқдан бош кўтариб астойдил қаради: кўзларида ажиб табассум...

- Бугун битта яхши ҳисобчи олинг, дадаси! - деди мулојимлик билан.

- Ўзинг-чи, нима қиласан?

- Менми? Мен сизга қарайман!

Унинг «Сизни хурсанд қилиш, кўнглингизни олиш учун яшайман», дейишга уялаётгани, тортинаётгани алла-нечук қимтинишидан сезилиб турибди...

- Ростданми?

- Мен ҳам аёлман! Ўзимга қараб, сизнинг айтганингиз-

ни қилсам, топганингизга барака кирармиш... кирази.

«Устозинг дуруст-ку!»

- Яхши, эртадан бошлаб укам Асқарали ҳисоб-китоби-мизни юритади, - деди у ҳайрон бўлиб. «Одам бир кундаям шунча ўзгарадими? Тавба, севинганингдан кулгинг қис-тайди! Балки қувонишга ҳали эртадир? Артистга ўхшаб эрта-индин ролини ўзгартирмасмикан?»

Бир ҳафтача уйида тозалик ҳукм сурди, чиройли муомала билан дилни яйратди. Кейин... Кейин нимагадир ҳаммаси яна ўз ҳолига қайтди. Хотини Асқаралига жавоб бериб, ҳисоб-китобни ўзи юрита бошлади, уйлар яна бесаранжом...

Аммо Мансур ўзини олдирмади, Дилором қандай ўргатган бўлса, ўшандай сипо, тоза юрар, хотинининг хархашаларига деярли эътибор бермасди. Энди Маржона ҳар куни нишини санчиб олмас, кўчадан гап эшитгандагина бирикки кун жанжал қилар, Дилоромни дунёдаги энг бузуқ, ифлос, виждонсиз, фоҳиша деб ҳақорат қилар, эрини ҳам наҳс босганлар тоифасига қўшиб гапирар эди. Бироқ бу ҳақоратлар Мансурга оғир бота бошлагач, уйда жанжал бошланди... Ҳаловат йўқолди...

- Бу хотиннинг «томи кетган!» - деди Дилором кўрсаткич бармоғини чаккасида айлантириб.

- Уҳ! - деди сергак тортди Мансур муҳим нарса ёдига тушган одамдай.

- Нима?

- Кейин биласан...

Мансур эртаси куни каттагина тўти сотиб олди. Уни хотинининг ётоқхонасига жойлаштириб, Маржонага тайинлади:

- Жуда қимматга олдим, қизлар ёш, ишониб бўлмайти, шунинг учун бунга ўзинг ҳар куни сув, дон бериб турсанг...

- Ҳўп.

Маржона тўтига қарагани келганда у:

- «Томи кетган», «томи кетган», «томи кетган!» - деб гапира бошлади. Маржона овқатини кечроқ берганим учун

шундай деяпти, шекилли, ақлли жонивор экан, деган хаёлга борди, аммо эртасига ҳам, индинига ҳам тути шу гапни қайтараверди, қайтараверди. Маржона жаҳл билан кундошига қўнғироқ қилиб:

- Ўзингнинг «томинг кетган», ўзингнинг «томинг кетган», манжалақи! - дея ҳақорат бошлаганда Дилором:

- Бешбаттар бўл! - деди-да, телефонни ўчириб қўйди...

Мансур бир неча дақиқа олдин шаҳардаги энг машҳур ресторандан чиқди. Улфатлари унга «Рулга ўтирма, кай-финг бор», дейишса ҳам уларнинг гапларига кулоқ солмади. «Шевролет» темир дарвозадан кириб зина олдида тўхтади. Мансур йиқилгудай бўлиб машинадан тушди. Бир-икки қадам кўтарилиши билан деразадан қараб турган хотинининг чақиндай нигоҳларига дуч келиб, кайфи тарқаб кетгандай бўлди. «Иҳ, яна шуми? Қанақа можаро тайёрлаб турган экан?»

Маржона шафқатсиз подшонинг хос навқаридай найза билан кутиб олди.

- Яна кайф! Ўзи бу уйда соғлом кун борми? Пул топган одам молдай бўкиб ичавериши керакми?

Мансур ўз хонасига бурилди. Унинг қанчалик ғаши келмасин, хотинига қарашдан, унга ножўя гапириб, ари уясига чўп тикишдан тийилди.

- Арпангизни хом ўрдимми?

- ...
- Одам тухумдай айниса, ўнглаб бўлмас экан. Уни ё ташлаб юбориш керак ё

- Билганингни қил, фақат мени тинч қўй! Мен ичсам юрагим сиқилганидан, машмашаларинг жонимдан ўтганидан ичаман, тушундингми?!

Аёл тутақиб кетди. Кўзлари чақчайиб, туки найзаланди. Хонасига яқинлашган эрининг олдини тўсди.

- Анави Дилорга айтиб қўйинг, иккинчи меникига қўнғироқ қилмасин! Энди кўчадан қилишга ўрганиб олибди. Соткасини янгилайвериб чарчадингиз-да!

- Мен унақасини танимаيمان!

Бу гап Маржонага навбатдаги машмашани бошлаш учун етарли эди.

- Аслида унга сиз кўнғироқ қилдираётгансиз! Мени зерикиб, орамиздаги ошиқ-маъшуқликка аралашмасин, демоқчилигингизни билмайманми?! Ҳаммасини биламан!

Мансур хонасига кириб эшикни қулфлаб олмоқчи эди, афсус, хотини ғазабланган йўлбарсдай йўлига кўндаланг турди. У эса, индамай енгшига қарор қилди.

Эрининг айёрлиги, писмиқлик билан иш тутаётгани Маржонанинг бешбаттар жаҳлини чиқарди.

- Ҳой эр, - деди у бир қўлини белига тираб, иккинчисини қилич қилиб силтаркан, - бугун соат бешда ойимни кўргани борамиз, деб келишгандик, сиз эса еттида ичиб, сасиб келяпсиз. Менинг гапим бир пулми? Биламан, сиз учун ўша Дилор аъло, тўғрими?

- Менга, - деди у хотиннинг қўлини белаги билан ёнга сураккан, - ўз соғлигим, асабларимнинг тинчлиги керак! Асаббузарларни осдим, ҳе энасини...

Хотин диванга ўтирди-да, хўнграб йиғлашга тушди. Мансур ётоқхонага кириб кетди...

Кутилмаганда уй телефони жиринглаб, хотин «дик» этиб ўрнидан турди.

- Эшитаман!

- Гапирсанг-чи? Ё тилинг чиқмаганми? Кимлигимни билмайди, деб ўйлаяпсанми? Чўчкага ўхшаб нафас олишингдан танийман, суюқоёқ! Эримнинг «қўли» ўчирилгани учун уйга қилганингни билиб турибман. Трубкани қўй, манжалақи! Сени болаларимнинг ҳақи тешиб чиқсин!! Оғзингдан қонинг келиб ўлгин!

У трубкани қўйгач, икки-уч дақиқа ўтгандан кейин яна кўнғироқ келди.

- Сен зоти пастга гап тушунтириб бўлмас экан, ҳозир бориб ё тилингни суғуриб оламан, ёки бўғиб ўлдираман!

У гапини тугатиб-тугатмаган ҳам эдики, гўшақдан

Маржабо опанинг овози эшитилди:

- Маржона, қизим, мунча оғзинг шалоқ бўлмаса?
- Вой, ойи, сизмидингиз?
- Мени эшитмадинг, аппаратинг чатоқми?
- Кечиринг, ойи! Битта ифлос телефонни ўйнайверганига сўкинувдим.

- Унақаларни сўкмадинг, шекилли?..

Маржона гапни бошиқа томонга бурмоқчи бўлди.

- Узингиз яхшимисиз? Дадам тузукмилар?
- Бир нави. Хабар олай демайсан, кўришганимизга бир ойдан ўтди. Эр билан машаппа қилавермасдан уни ҳурмат қилишга ўрган. Сенга икки оғиз гапим бор эди!

Онаси зарда қилгандай гўшакни «тарақ» эткизиб қўйди.

Маржона юрагиниғижимлаётган хижилиликдан қандай қутулишни билмай кўксига бир урдию, яна хўнграб йиғлашга тушди. Йиғлай-йиғлай чарчагач, ўрнидан туриб эрининг хонасига кирмоқчи бўлди. Эшик ичидан қулфланган эди. Маржона «Эрим Дилором ҳақида бемалол хаёл сураяпти», деб ўйлаб, аламдан титрар, ўзини кўярга жой тополмас эди. «Қани энди кўринмас милтиғим бўлсаю, отиб ташласам, сеҳргар бўлсаму дунёда заррасини қолдирмай йўқ қилсам!..» У Мансур эшитсин дегандай хўнграб овоз чиқарар, кўнглини юмшатмоқчи бўларди. Аммо бу пайтда қўшни хонани хуррак овози тутган, Маржонанинг беўхшов йиғисини девордан бошқа ҳеч ким эшитмасди...

- Ойи, - деди хонага билдирмай кирган Шаҳноза, - дадамни ҳадеб сўкаверманг, у киши яхшилар-у... Ахир, Моҳира холам ҳам «Эрингга ширин гапирсанг, измингдан чиқмайди», деб тайинлагандилар-ку! Нега бир ҳафтага чидамасдан яна уришни бошлавордингиз? Моҳира холам «Ойинг одам бўлмайди», деяптилар.

Қизини жимгина тинглаб ўтирган Маржона бирдан сергакланди.

- Нега одам бўлмас эканман? Ахир, одамман-ку!
- Сен одам эмассан! - эшик зарб билан очилиб хонага онаси кириб келди. - Мансуржоннинг ўрнида бўлганимда

сени аллақачон ҳайдаб юборардим, уйларингни қара, ивир-сиб ётибди, сочингни қачон ювгансан, билиб бўлмайди. Сендақа исқирт хотин билан яшагандан бир умр тоқ ўтган яхши. У ўнта хотин олсаям кам! Эринг ҳамма нарсани топиб тургандан кейин ўзингга қарасанг ўласанми? Ҳамма ишига бурнингни суқишинг, унга хўжайинчилик қилишинг шартми?! Сен - аёлсан, мулойим, сариштали бўлишинг, болаларингнинг тарбияси билан шуғулланишинг шарт, раҳматли аммангга ўхшаб каттазанглик қилаверма, бу нарса ҳеч кимга ярашмайди! Эрдан қуруқ қоласан!! Тушундингми?!

Қизининг «Бирпас ўтиринг, бир пиёла чой ичинг», деганига қулоқ солмаган Марҳабо опа эшик тутқичини тортди.

- Аввал эринг билан муроса қил, кейин чой эмас, ош еймиз! - деди эшикдан чиқаётиб.

Маржона айвон зинапоясига ўтирганча изтироб билан хаёлга толди. «Балки айб мендадир, хатоларимни тушунмаётгандирман, ўзимни яхши тутмаётгандирман?»

Маржонанинг кўнгли вайрон бўлди, аллақандай изтироблар, ғам-андух хаёлига қора тумандай бостириб кирдию, борлиқни тун қоплагандай бўлди. У кундоши Дилоромни ҳам, эрини ҳам, ҳатто қизлари-ю онасини ҳам ҳам ёмон кўриб кетди. Хаёли паришон, кўзига ҳеч нарса кўринмайди, оиласи ва болаларини ўйлаш фикридан узоқлашган, нимани ўйласа, охири ёмон бўлаётгандай туюларди.

Кечқурун Мансур келганда уйда тинчлик ҳукм сураб, Шаҳноза аллаким билан телефонда гаплашарди.

- Дада, сизни битта хотин сўраяпти! - деди онасидан андоза чимирилиш билан. Мансур қизига қараб унинг кўзларида аллақандай бегоналик, ўзини тортишни кўрдию, юрагига игна ботгандай, қизлар ҳам оналарига ўхшаб кетишаётганидан ижирғаниб кетди. Илк бор «Дилоромга ўйланиб хато қилмадиммикан?» деган фикр айланди миёсиди. Бироқ ишдан чарчаб келса-да, биров самимий чеҳра,

икки оғиз ширин сўз билан кутиб олмагани учун ўзини камситилгандай сезди. Гўшакни қўлга оларкан, у тарафдан қисқа-қисқа гудок эшитилаётгани учун қизига таажжуб ва аччиқ билан қаради.

- Ҳозир битта хотин гапираётувди, дада! - қиз хижолат бўлганидан ялинч оҳангда гапирди.

Мансур қўл силтаб хонасига кириб кетди. Унинг қорни очлигини, чанқаганини қизи сезмади.

Мансур диванга чўзилиб, устига одеял тортди. Энди кўзи илинган экан, эшик шаҳд билан очилиб, хонага биров бостириб кирди. Унинг устидаги одеялни силтаб олиб ташлади:

- Туринг ўрнингиздан! - бу хотини эди. - Нима учун ўшаникига қатнаётганингизни айтасиз! Ундан нима камлигини исботлайсиз?! Ўша қанжиққа илакишдингиз-у, оиламдан фаришта кетди, тинчим йўқолди.

Маржонанинг жаҳли авжига миниб бораётган эди.

- Энди сенга шартим шу, - деди бирдан сенсирашга ўтиб, - ё мени, ё уни дейсан! Танла, буни ҳозир ҳал қил. Эртага кеч бўлади, тушундингми?! Агар уни дейдиган бўлсанг, болалардан умид қилма, уйда бир тийин ҳам ҳаққинг йўқ! Битта костюмингни ол-да, ўша енгилтакнинг олдига жўна!

Мансур сабр билан жаҳлини босиб олаётгани учун ўзига тан берди. «Бемаза хотиннинг жанжали ҳам бачкана, мантиқсиз, а?!»

Ўтган ҳафта Муроджондан «Хотининг Дилфузага уйланганингни билиб қолганда нима бўлган?» деб савол берганди.

- Менга гапиролмай бир ҳафта эзилиб йиглайверган!

- Бирор нарса дегандир?

- Деган!

- Ўшани айт-чи?

- «Ёмон бўлсам жавобимни бериб қўя қолинг», деган.

- Сен-чи?

- «Икковинг ҳам яхшисан», деганман.

- Менинг хотиним фирт лўли!

- У гапираверсин, сен индама!
- Жондан ўтиб кетса-чи?
- Чида!

Мансур шуларни эслаб сабрга суянди. Хотиннинг жағи тинмасди.

- Сен саволларимга жавоб берсанг, - деди, ниҳоят, Мансур хотинининг кўзига тик қараб, - бирингни танлайман!..

Хотини сал чўчиб, унинг ғунаҳларига ўтирди.

- Сен менга бирор марта юмшоқ, кўнглимни кўтарадиган, чарчоғимни ёзадиган муомала қилганмисан?

- Кийимимни алмаштирай десам, дазмолланган шим ё кўйлак топиб беролганмисан? Уйимга меҳмон келганда тоза кўрпача солиб, боримни чиройли кўрсатолганмисан, умуман, икки-уч йилда бирорта оғайним келганини эслай оласанми?

- Ҳатто Дубайга кетаётганимда ҳам кўйлак-шимим дазмолланмаган эди. Оғайниларим «Хотинингизнинг қўли гул экан», деб пичинг қилишганини айтганимда хулоса чиқардингми? Ҳамма сендай «Маржон кир» билан яшаётганимга қойил қолади. Сўнги саволим: Бирор марта хатойингни тан олганмисан? Сен бамисоли фаришга, бир томчи сувдай топ-тозасан! Тўғрими?! Саволларимга қониқарли жавоб беролсанг, сени танлайман ва Дилоромни талоқ қиламан. Фақат виждонингга қулоқ солиб, тўғри гапир!!

Маржона қийин аҳволда қолди. Жавоб беришга чоғландию, тили тугилиб, томоғига бир нарса тиқилди. Ҳақиқат олдида эгилиб, оёғи қалтиради. Виждонан гапирса, ютқазиб қўйишини билди, шаллақиликка оғиз жуфтлаётганда эса, Мансур огоҳлантириб қўйди:

- Бу сафар зўравонлик билан енгаман дема, юзма-юз, очиқ гаплашайлик

Маржона жуда тор, эшиги қулфланган хонага қамалган

одамдай иложсиз қолди. Ва илк бор кўнглидан «Эрим ҳақ, шекилли», деган фикр кечди. Ҳозиргача уни хотинбоз, енгилтак, бузуқ аёл домига тушган эркак ҳисоблардию, ўз камчиликлари ҳақида ўйлаб кўрмаган эди. Эрининг далилларини адолат тарозусига соларкан, иллатлари шаффоф туман орасидаги қора доғдай кўрина бошлади. Бу доғларни бирор марта кўрмасдан, ўз бурчларини тушунмай, тушунганларининг ҳам уддасидан чиқолмай ёки уни асосий вазифа ҳисобламай келган дамларини эслади. Қариндош-уруғларга эридан ҳасрат қилганда, улар нега Маржона тараф бўлмаганликлари сабабини, хатоларининг яна бир қисмини тушунгандай бўлди. Бояги шаҳди йўқолди, эрига бошқатдан разм солди. Унинг эгни топ-тоза, ҳатто тунги кийимлари ҳам дазмолланган, баъзида маросимларга янги қора костюм-шим, оқ кўйлак, қизил галстукда боради, буни ўзи эмас, кундоши қилганлигини ўйлаб, ичидан зил кетди... Эри бизнесга киргандан бери кўпроқ топишни, уйларини қайта қуришни, машина кўпайтиришни ўйлабди-ю, уни бошқаси илиб кетишини хаёлига келтирмабди.

Алам ҳисси азобга айланди. Аввал эри огоҳлантирган бўлса ҳам ғафлатда қолгани учун ўзини ёмон кўриб кетди.

Кўнглида айланаётган қарама-қарши кечинмалар, туйғулар, рашк ва нафрат, хатоларини англаш ҳиссидан карахт бўлиб, жавоб беришга қурби етмай қолганини ўзича тушунган Мансур «енгдим» деб ўйлади, шекилли:

- Шахсий ҳаётимга аралашма, қадамимни назорат қилма!
- деди кескин, - бугундан бошлаб телефонимни текширма, орқамдан одам кўйма, Дилоромга кўнғироқ қилиб хақоратлашни бас қил!! Тушундингми?!

Маржона бир оғиз гапиролмади. Ранги докадек оқариб кўзида ёш кўринди. Унинг кўнглидан нималар кечаётганини билиш қийин эди.

Мансур бежирим кийинди-да, кўнглида аллақандай туйғулар гирдоби билан кўчага чиқиб кетди.

Маржона талвасага тушди: «Наҳотки, эрим ташлаб кетса?!» У ваҳима ичида қалбига назар ташлади. Кўрқув, ҳадик

аралаш алланима бор у ерда. Аммо нима? Хатоларни англаш азобими, ўз ўрнини билмай яшаш изтиробими? Ғофиллик, кўнгилга бефарқ яшашдан туғилган КЎРЛИКМИ? Балки аламзадалиқдир? Кўз ёшлари сел бўлаётган аёл изтироблар ичидан ўзига зарур бўлган бир туйғуни топишга интиларди...

ХЎРОЗДУМ

Расулжон шоҳбекатга келса, автобус йўловчилар билан тўла. У «Кейингисида кетарман», деб турганида чипта сотувчи:

- Тоға, чиқаверинг, сизга жой топиб бераман! - деб фикридан қайтарди.

У «Тезроқ юрсайди!..» - деб хаёлидан ўтказиб туравдиямки, орқа ўришда тўрт қиз чулдирашиб, ҳиринглаша бошлашди. Бигтаси телефонда аллакимни «Ҳарип», «Мусор», деб калака қилди. Сочини хўроз думи каби турмаклаб олгани эса уялмай-нетмай ўқитувчисини алдаганини мақтанарди. Расулжон дарров ичида унга «Хўроздум» деб лақаб қўйди.

Халта кўтарган отахон ўртада тик турар, қизлар суҳбатни қиздиришар, катта ёшли одамларнинг таънали нигоҳларига эътибор бермас эдилар. Айниқса, «Хўроздум» қўлларини ёзиб, муқом билан сўзларди. Автобус юргач, чипта сотувчи:

- Қизлар, катталарга жой беринглар, дуо қилишади, - дея уларни ҳушига келтирмоқчи бўлди.

Ноқулай вазият пайдо бўлиб, қизларнинг дами ичига тушиб кетди. «Хўроздум» лабини буриб, тескари қаради. Чиптачининг тажрибаси бор экан, «Шуларнинг ёшига етиб юрасизлар, қизлар!» дея уларга имо қилди.

Оқ соқолли отахон:

- Эй, болам, буларни безовта қилманг, оёқда кучимиз етарли! - дегандан кейин индамай кетаётган оқ кўйлакли қиз жой берди. Отахон «Умрингдан барака топ, қизим!» дея дуога қўл очди. Чиптачи мамнун бўлиб, нариги қизларга жилмайди. Телефонда гаплашаётгани эшитмагандай ерга қараб олди, ёнида. иси икки томонга аланглаб, уялиб кетди.

Сумкасини елкага илди-да автобуснинг олд томонига ўтди. Чиптачи халта кўтарган отахонни ўрнига ўтказди. Автобус айлана йўлдан ўтиб тўхтагач, яна одамлар чиқди. Эшик олдида турган отахонлар қизларнинг олдига келиб қолгани учун индамай кетаётган қиз ўрнидан турди-да, «Хўроздум»га қаради: «Пари, юр, олдинга ўтиб оламиз!» У зарда қилгандай терс ўгирилди.

Автобус ичи ҳаёт дошқозонидай қайнайди.

Шу пайт олд тарафдан олтмиш ёшлардаги йўгон аёлнинг овози эшитилди.

- Ҳой, бола!

Ҳамма ўша томонга қаради.

- Ҳой, қиз деяпман?

У кимга гапираётганини дастлаб кўпчилик тушунмади.

Аёл орқадагиларга қаради.

- Анави ўтирган қизни чақириб қўйинглр!

Тик турган йигит «Хўроздум»ни туртди.

- Опа сени чақиряптилар.

У «Нима дейсиз?» дегандай аёлга беписанд боқди.

- Уятинг борми сени? Ота-онанг тарбия берганми? Тур ўрнингдан, каттага жой бер! Оппоқ соқолли одамлар тик туриб кетсаю, ёш нарса ялпайиб ўтиргани уялмайсанми?!

Қиз уришмоқчи бўлган хўроздай чимирилиб, қовоғини уйди...

- Опа, - деди ойна томонга кетаётган киши, - хафа бўлманг бу қизнинг ёши сиздан ҳам улўғроқ! Анча иш кўрганга ўхшайди...

- Гапингиз рост, иним! Инсоф ўзига бермаса қийин!
ЎТИРАВЕРСИН!!

Расулжон дилидан ўтказди: «Шунақа келиндан Худо асрасин!»

* * *

Расулжон кечки таомдан кейин янги газета ўқишга тугинди. Бироқ хотини Гулбаҳорнинг овози хаёлини бўлди

- Ҳой, дадаси! - деди Гулбаҳор - Ҳадеб ўқийверасизми? У аёлига қаради, ичига гап сигдиролмаи кўзлари чақнаб турибди. Ўглини уйлантирмагунча тинчитмайди бу.

- Ишдан қайтаётиб, аммамни кўрувдим.

- Хўш?

- Бир қизнинг тайинини айтувдилар, ичим қизиб қолди.

- Ким экан у?

- Сиз сўраманг, мен айтмай: чиройли, ўқиган, рус, инглиз тилини сув қилиб ичворган экан! Пазанда, сариш-талигини айтмайсизми? Элита пардаям тикаркан! Исми жисмига монанд: Парирухсор!!

Қизнинг исми Расулжонга алланарсани эслатгандай бўлди, аммо тополмади. Хотинига зимдан назар ташлади.

- Яна нима хунари бор экан?!

Аёл пичингни тушунмади.

- Ота-онаси тагли-тугли, кўша-кўша машиналари, дўконлари, ошхоналари бор экан!

- Қиздан гапир, қаерда ўқиган? Хулқи, одобидан гапир...

- Сира сўраманг! Гапирганда ерга қараб, мулойим тураркан. Катталарга салом берганида боши ерга тегармиш!

Расулжон кулимсиради-да, газетага тикилди.

- Тили бор эканми?

- Бўлса керак... Сардоржон билан учраштирак, зора, юлдузи юлдузига тўғри келса.

Бир йилдан бери қариндош-уруғ, маҳалла-қўй яхши қиз топиш билан овора. Ўнлаб қизлар реклама қилинди - ота-онага ёққани Сардорга маъқул эмас, ўғилга тўғри келгани ота-она «шаблон»ига тушмайди!

- Нега бундай бўляпти, дадаси? - деди қиз суриштиришдан чарчаган Гулбаҳор. - Одамларнинг келин олганини билмай қоламиз!

Ўтган ҳафта бир қизни уч кун мақтади. Узоқдан бўлсаям бирров кўр, деб Сардорни жўнатишди. Сирти силлиқ, чиройлигина кўринди. Аммо маҳалласидагилар «Севган йигити билан икки ой Қозоғистонга қочиб кетган!» дейишибди.

Холаси топган талаба қиз Нигоранинг бўйи Сардордан бир энлик баланд экан!

- Тавба, - деди Расулжон ҳайрон бўлиб. - илгари қизлар ноз қиларди, ҳозир йигитлар қиз ёқтиравермайди!!

Расулжон масалага тезроқ нуқта қўяйлик, деган қарорга келди, шекилли:

- Аммангга айт, анигини суриштирасин, - деди Гулбаҳорга. - Сардорга ёқса, совчи жўнатамиз. Энди биттасини танласин-да!

Гулбаҳор хурсанд бўлганча «Нокиа»сини олиб, амманинг рақамини терди.

- Аммажон! - дейиши билан у ёқдан баланд овоз келди.

- Овозларингдан амманг ўргилсин, нима гап, тузукмисан?

- Раҳмат! Эртага ишхонангизга ўтаман!

- Майли, тинчликми?

- Кечаги қиз масаласида!

- Бемалол, ишда бўламан...

Расулжон қўлига яна газетани олди.

* * *

Гулбаҳор ишхонадан рухсат сўраб, амманинг олдига равона бўлди.

- Қиз мендан икки уй наридаги Саломатники! Шаҳарда ишлайди, тушдан кейин қайтади, - деди амма ортиқча тафсилотларга тўхталмасдан, - ўғлинг билан учраштирамоқчи бўлсанг, чақиртиришим мумкин...

- Вой, яхши бўларди, аммажон! Келинни олволай, сепнинг зўрини киясиз!

Амма ёйилиб кулди. Кейин коридорга чиқди-да, биров билан телефонда анча гаплашди.

- Ўғлинг кечки пайт меникига борсин, қизим учраштираиб қўяди!

Гулбаҳор йўл-йўлакай эрига бор гапни айтди. Ўғлига учрашувга тайёрланишни тайинлади.

- Уфф, - деди Сардор, - навбатдаги сценарий бошланди...

* * *

Эр-хотин амма бош қўшса, ишимиз битади, деган умид билан қиз «ёқди-ёқмади»лаб ўтиришганида, Сардорнинг хиргойиси эшитилди. Эр-хотин бир-бирларига кулимсираб қарашди. У хонага кириши билан икковлари тенгидан:

- Нима гап?- деворишди.

- Ассалому алайкум!

Алик олиш кўнгилга сиғмасди.

- Шунча йўқ бўлиб кетасанми?- тажанг бўлди онаси.

- Ўтир!

Расулжон ака «Мақсадга ўт», дегандай имо қилди.

- Бордим...- деди Сардор хомуш - нима десам экан...

Гулбаҳорнинг тоқати тоқ, Расулжон ҳар сўзини минг тангага сотиб оладигандай ўглининг лаби қимирлашига тикилиб турибди.

- Амманинг уйида кўришдик!

Эр-хотин «хайрият» маъносида бир-бирларига қараб кўйишди.

- Сенга ёқдимми?- шошилиб сўради онаси. - Совчиликка бораверайликми?

- Уни автобусда кўп кўрганман...

- Қанақа? Одамга ўхшаб гапирсанг-чи!!

- Коллежни битирганига беш йил бўлган экан.

Расулжон «Тахминим тўғри чиқади, шекилли», дегандай хотинига қаради. Гулбаҳор давомини эшитайлик-чи, дегандай ўглига қаради.

- Йигитлар ёқмаётган эмиш...

- Сен ёқдингми унга?- портлаб кетгудай сўради даласи.

Сардор тушовини ечадиганга ўхшамасди.

У қиз ҳақидаги гапни режа бўйича давом эттирди.

- Ўта замонавий, цивилизованний оилага тегармиш...

- Сиз кутган оиламиз демедингми?

- Ўйлаб кўрармиш...

Расулжон «Коллежни битириб, беш йилдан бери турмушга чиқмаган бўлса, ўтириб қолган экан!» деб ҳаф-

саласи пир бўлгандай қўл силтади. Сардор Парирухсорнинг расмини узатди.

- Аммам сизларга бериб юбордилар...

Дилором шошилиб расмни олди-да, астойдил тикилди.

- Қаранг, дадаси, бирам чиройли эканки! Қўли гул қизга ўхшайди, аммам таърифлаганича бор. Шунақа келиним бўлса жонимга кирардим!

- Қани...

Гулбаҳор расмни Расулжонга берди.

«Ажабо! Таниш қиёфа,- ўйлади Расулжон айёрона жилмайиб турган қизга қараб,- аллақерда кўрганман!»
У қайта-қайта тикилса ҳам эслолмади.

- Ҳа, дадаси, - хаёлини бўлди Гулбаҳор, - ёқмадимми?

- Гап унда эмас... Амманг нима деди?

Муҳим нарса эсига тушгандай, Дилором шошиб қолди.

- Ҳеч кимни ёқтирмаган қиз Сардорбек билан кулиб гаплашибди. Ўғлимиз отни қамчиласа иш пишармиш!

- Иш пишармиш...

Расулжон ўзига гапиргандай «Барибир, эслайман...» деб расмни чўнтагига солди.

У вилоятга ҳисобот топширгани кетаётганда сумка кўтарган нотаниш қизни кўрди-ю, ёнидан расмни олди.

«Эсладим, «Хўроздум!!»

Расулжон расмга қайта-қайта қаради. Худди ўзи!

У хотинининг рақамини терди.

- Гулбаҳор, амманг билан гаплашма! - деди.

- Нега?

- Менга «Хўроз думи» керак эмас!!

- А, нима дейсиз?

- Эшитганинг, уйда тушунтираман!

ЗАНГЛАГАН КАЛИТ

Шоҳиста ойнага ўзини солиб, чиройидан кўнгли тўлди, шекилли, куйлагининг икки ёнидан ушлаб:

Бегим, қулга ато бўлмаса бўлмас,

Сенинг лутфинг манго бўлмаса бўлмас,

деган қўшиқни хиргойи қила бошлади. Завқи тошиб телефонидан уни топди. Зулайҳо Бойхонованинг ёқимли овози ҳисларини жўш урдириб, хона ўртасида айланар, бармоқларини қасирлатар, бел ва елкаларини ўйнатиб, аксига табассум қиларди. Севгилиси Рустам билан рақс тушаётгандай, қўлларини ёзиб, кўзини сузиб муқом қилар, эҳтирослари жўш уриб, бутун дунёни унутган эди. Қўшиқ охирлаганда эшиги тақиллади. Шукуҳ ва эҳтирос билан коридорга отилди.

- Вой, дугонажон,- деди анчадан бери кўринмаётган ўртоғи Ҳалима уни кучаркан, - мунча ёшариб, очилиб кетибсан!

Ҳалиманинг ҳавас ва ҳасад қилаётгани Шоҳистага қувонч бағишларди. Меҳр билан уни бағрига босди.

- Мунчаа, - деди ноз билан муқом қиларкан,- минг долларлик сингари йўқ бўлиб кетдинг?

Ишвали гинаси дугонасида бошқача кайфият уйғотди.

- Ёши билан юрсанг, ёшарасан, чолга тегсанг, қариб кетасан! Мана, ўттиз бешдан ўтсам ҳам йигирма ёшли синьорага ўхшайман! Ёшартирадиганини топганман-да!

Шоҳиста чой дамлаб келиб, Ҳалимага бир пиёла узатиши билан яна эшик тақиллади. У ёш қиздай сакраб турди-да, «Келди!» деб юборди. Кўзлари қувончдан порлаб, ташқарига отилаётганда Ҳалимага қараб: «Ҳозир кўрасан!» деб қўйди. «Ёшартирадигани келдимикан?» - ўйлади Ҳалима. Бу «элексир» ҳақида аввал эшитган гаплари ёдига тушди.

Меҳмонхона эшиги шаҳд билан очилиб, аввал ёшгина йигитча, кейин виқор ва ғурурга тўлган Шоҳиста кўринди. Йигитга тайинлаган, шекилли, Ҳалима билан қўл бериб сўрашиб, уй эгасидай тўрга ўтирди. Шоҳиста унинг ёнига сурилди.

- Рустамжон, - деди Шоҳиста аввал Ҳалимага, сўнг йигитга имо қилиб, - боя сенга гапирувдим-ку, Ҳали!

- Ишларингиз яхшими, Рустамжон?- деди Ҳалима у

томонга яхшироқ ўтирилиб, - дугонам сизни бошига кўтариб юрса бўларкан, келишган, чиройли йигит экансиз!

- Кўли гул устаям! - кўшимча қилди Шоҳиста унинг елкасига бош кўяркан, - ҳар қандай бузуқ компьютерни кўз очиб юмгунингча соат сингари ишлайдиган қилворадди!

- Хазина-ку бу йигит!

- Менсиз туролмайдиам, тўғрими, асалим? - эркаланди Шоҳиста.

Йигит кўзларини пирпиратиб, Шоҳистага қаради.

- Тушлик гатопми, синьёра?

- Яхши кўрган таомингиз, дидингизни биламан-ку!

- Демак, паловхон тўра еймиз, шундайми?

- Сузайми, асалим?

- Тез!!

Ҳалимада озгина ҳавас уйғонди, аммо уларнинг муносабатларини кўриб, «Парвона»даги Ўткурий билан Юлдуз-ни эслади. «Ўшаш характерлар!»- дея мийиғида кулди

Ҳалима бир-икки қошиқ ош егандан кейин туришга изн сўради.

Шоҳиста дугонасини кузатиб чиқаркан, кўнглидан кечган гапларга ўзича изоҳ берди:

- Мени деса ўлиб қолади, - деди Шоҳиста уй томонга ишора қилиб, - икки соат кўрмаса бир йил учрашмагандек, кучоғидан қўйворгиси келмайди...

- Қандай илинтирдинг, Шоҳи? - кўзларини сузиб, маънодор сўради Ҳалима, - очигини айтсам, ёши катта, пулдор эркаклар қаримаслик учун ёш қизлар билан юришини билардим, аёллар бўйдоқ йигитлар билан камданкам юради. Қандайдир ноқулай эмасми?..

- Дугонажон, - деди Шоҳиста сузилиб. - аслида ёшариб юришга бизлар кўпроқ эҳтиёж сезамиз, аёл - гўзаллик ва нафосат тимсоли, чиройини йўқотмаслиги учун ҳамма ишни қилиши керак!

Ҳалима дугонасининг беҳаёлик балқиб турган нигоҳидан кўзини узиб, жим қолди.

- Қадримга йиғлагим келяпти... - деди, ниҳоят.

- Нега унақа дейсан?- сўради Шоҳиста.

- Ўзимдан ўн беш ёш катта, хотини ўлган соқоллик одамдан совчи келса бўладими? Дадам «Нима деб жавоб берайлик?» дегач, хўрлигим келиб, «дод» девордим. «Наҳот, қизингизни чолга муносиб кўрсангиз?»- деб онам билан роса уришдим. Бу ерда ортиқча эканман, ижара уй топиб чиқиб кетаман, дедим.

- Жуда тўғри! - деди шаҳд билан Шоҳиста, - одам дунёга бир марта келади, топиш-тутишинг яхши, мазза қилиб яшаш керак! Ўзим сенга ижара квартира топиб бераман! Қачон кўчиб келасан?

- Шошилма, уларга аччиқ қилиб гапирувдим, ўйлаб қарасам, бошим очиқ, ҳозир одамлар тили билан юрадиган бўлиб қолган. Бироз шошилмай-чи!

- Э, ўзинг латтасан-да, «Дилдор сатанг» эрингни бекорга тортиб олмаган! Гап-сўзларга тупур, Ҳали! Биринчи эрдан ажраган бўлсак, нима қипти? Бу ёғига синьёралардай яшашга ҳаққимиз йўқми?

- Бор-у ...

- Рустамжонга айтаман, ўзига ўхшаганидан сенгаям топади, мазза қилиб яйраб яшаймиз! Бўпти, хайр, асалим кутиб қолди.

- Хайр...

Шоҳиста хонага кириши билан Рустам уни бағрига босди, юзидан, томоғи тагидан эҳтирос билан бўса олиб, тиззасига ўтқазди. Кўзларидаги қувлик ва ўғриқарашни аёл тушунмади. Озгина эътиборли бўлганида шум ниятни сезар, бўлажак ташвишлар олдини олган бўларди.

- Мен озгина дам олиб, ишга кетаман, сиз жўнайверинг! - деди Рустам сочларини сочиқ билан қуритаркан.

- Икковимиз етаклашиб чиқсак, оғзига кучи етмаганлар куйиб ўларди -да!- дея эркаланди аёл. Аммо хусусий фирмалар фаолияти бўйича бошлиқ топшириғини эслади-ю, кийимларини алмаштирди.

Юз хонадон яшайдиган «дом»да унинг ўзидан ўн ёш кичик

Йигит билан никоҳсиз яшаётгани тўғрисидаги кунда гапиришар, кўни-кўшниларга беписандлик қилаётгани кўпчиликнинг асабини бузаётган, «эрдан чиқсанг ҳам, элдан чиқма», деган мақолни эслатиш фурсати келгандай эди.

Воқеаларни ота-онаси билиб, аввал насиҳат, кейин пўписа қилишди, йўлга юрмагандан кейин шаддод онаси шапалоқ тортиб юборди.

- Сен мегажинни ўша йигитнинг ота-онасиам қарғаётгандир?!

Аmmo Шохиста ўзгармади, эҳтирос етагида ёш йигит билан ошиқ-маъшуқликни давом эттираверди.

Шохиста ишдан келса, уйда тушуниксиз вазият ҳукм сурарди. Хоналарга кириб чиқди, нимадир содир бўлган! Бирдан хаёлига қимматбаҳо буюмлари келиб, гарнитур тортмасини очувди, тилла трос ва юз долларлик узуги кўринмади. Кечки пайт маст келган Рустам бир-икки чайқалиб, столга ўтирди-да, муздек сув сўради. Ҳар куни «эр»нинг келишини байрамдек кутиб оладиган Шохиста паришон эди.

- Ҳей хотинжон, ҳушингиз қаёқда?

- А?!

- Мунча бўйдоқ қиздек ҳушингиз йўқ, жонидан ё мендан ёшроғини топдиларми, а?- дея ишшайди Рустам. Буюмлар йўқолганини айтолмай турган Шохиста баттар тумтайди.

- Кўйсангиз-чи бунақа гапларни, Рустамжон! Хаёлим бутунлай бошқа нарса-да?

- Нимада, жонгинам?

- Кейин айтарман, ҳозир овқатланиб олинг...

Рустам даст ўрнидан турди-да, очиқ дераза олдига бориб, ташқарига «чирт» этиб тупурди, олд тугмаларини ечиб, кўксини шабадага тутди

- Э, ҳа, бўлди, топдим!

Шохиста йигит кўзларидаги қувликни тушунмаса-да, унга «ялт» этиб қаради. Унинг кўзида «Оримни, гурурим-ни ерга уриб, сен билан юрганим учун ҳали кўп товон

тўлайсан», деган маъно балқиб турарди. Аёл бу нигоҳдан сесканиб тушса ҳам умидини йўқотмади.

- Нимани топдингиз?- деди дарёда хасга ёпишган одамдай.

- Менимча, -деди Рустам иккала кафтини кўксига ёйсимон кўйиб, - сиз боя мен олиб кетган тилла тақинчоқларингизга аза тутаясиз, тўғрими?

Шоҳиста бирдан жонланди, югуриб келди-да, Рустамнинг бўйнидан кучоқлади.

- Сиз олганмидингиз, асалим, бир оғиз айтиб қўймайсиз. Хаёлим қайларга кетмади?

- Келсам сиз йўқсиз, соткангиз ўчирилган экан! Уй иккаламизники деганингизни эслаб, буюмлар менга ҳам тегишли деб ўйладим! Бировдан озгина қарзим бор эди, бир ҳафтадан бери қистайвериб мана бундоқ қилворувди...

Аёл хотиржам бўлиб, Рустамнинг олдига ўтириб қўллари ушлади.

- Бундан яхшироғини олиб берасиз-а, тўғрими?

- Шунақа десаям бўлаверади...

Рустам - гурури баланд, бир сўзли йигит. Шоҳиста унинг ташлаб кетишидан чўчиб яшайди. Чунки ўртоқларига ўзидан ёшни илинтириб, бахтли яшаётганини оғиз кўпиртириб мақтанган, баъзида туғилган кун ё кичик тadbирларга етаклаб бориб, аёлларнинг ичини куйдириб, лаззатланган. Рустам кетиб қолса, улар «Бахтнинг кўпикдай ёрилиб кетибди-ку!» деб қулишларидан қўрқади, «эр»нинг инжиқлигига тоқат қилади.

Ёш «эр» ўтган йили янги телевизор билан DVDни сўрамай-нетмай сотиб юборди. Шоҳиста бир-икки мингирлади, холос. Икки ойча аввал сумкасидан уч юз доллар пулни ўз маишатига ишлатиб, айб қилмагандай бемалол юриши Шоҳистанинг жаҳлини чиқарди. Умрида илк бор: «Бу йигит менга қимматга тушяпти!» - дея ўйлай бошлади. Ўзи солиқ идорасида ишлаётгани учун бир-иккита нопок тadbиркорларга миллион-миллион қарзларини «йўқотиш»да «ёрдам» беради, улар эса Шоҳистани қуруқ қўйишмайди, Рустам ана шу яширин даромадларини ҳар хил йўллар

билан ўзлаштириб туради.

Ҳозир хона бўйлаб юрар экан, яна бирорта қимматбаҳо буюм «эр» нафсига қурбон бўлмадимикан, дея изтиробли ўйга толди у.

Шоҳиста чойнакдаги буюмларини кўздан кечирди, гарнитур сандиқчасидаги минг доллар пул турибди! «Хайрият, ўғри мушук шуни кўрмай қолибди!»

Аммо... аммо «Мадонна» ваза оғзидаги ясама тикинни олдию, капалаги учиб кетди. «Беш юз минг сўм пул йўқ!! Шунчаям пешонам шўр бўладими? Бир ҳафта олдин қўйгандим, опам: «Боланинг авзойи бузук, нозик нарсаларинг меникига қўй!»- деб бекорга айтмаган экан-да!»

Бели букилмаган яп-янги пуллар эди! Кечаям турувди, қачон ўмариб улгурди? Тавба, ўғри мушукдай билинтирмай олади-я!! Бу болани нима қилай? Озгина қаттиқ гапирсам, ўдағайлайди. Ўғирлигини юзига солишимни сезиб, кетиб қолишига ишора қилади. Пулларимни бой бериб қолавераман! Ё ўзимдан кичикни севганим учун кўпроқ товон тўлашим керакми? Бу ҳаёт қонуними ё Рустамнинг ҳийласими? Топганимни совуриб, ташлаб кетса-чи? «Беш кунлик эрга шунча гердайдингми?» дегувчилар кети билан кулмай-дими? Кулгандаям бирваракайига кулади!»

Энди Рустамнинг пул ўмариши, билса ҳазил, билмаса чин қабилда сўрамай олишига йўл қўймайди! Эрини эгиб оладиган, пулга қўл чўзишга қўймайдиган чора топади.

Туну кун ўйлади, бош қотирди, ниҳоят, бир ҳафта деганда топди!

* * *

Рустам мактабни битиргандан кейин тайинли ишга киролмади. Отасининг топиши ўртамиёна. Елкасида катта рўзғор юки бор. Ўртоқлари билан ўтиришга, кинога пул сўролмайди. Қизлар билан айланишни эса чўнтак кўтармайди.

У топарман-тугармон ўртоқларига аввал ҳавас, кейин

ҳасад қилди. Алам устида ўзини ҳар ёққа ура бошлади...

Икки марта айбланиб, қамалди. Ота-онаси билан жанжаллашиб, гоҳо ўртоқлариникида, гоҳо эса синфдошининг компьютер устaxonасида ётиб юрди. Ташвишлари билан андармон ота-она у билан қизиқмай кўйишди.

Ўртоғининг туғилган кунида Шоҳиста билан танишиб, икки марта учрашгандаёқ нозик жойини билди: аёл эҳтиросини қондириш учун ҳамма ишга тайёр, эркалаб турилса, бас! Боқаверади...

Рустам бир куни кечки пайт уникага борганида Шоҳиста овқат пишираётган, қизини опасиникига жўнатиб юборган эди.

Овқатланиб бўлишгандан кейин Рустам уни бағрига тортмоқчи бўлди, аммо аёл унинг кучоғидан сирғалиб чиқди.

- Мени севасизми, Рустамжон? - деди у дераза раҳига суяниб нозланаркан. Хумор кўзларида алланарса бор эди.

- Айтишим шартми, жонидан!

- Бугун муҳим масалани ҳал қилиб олишимиз керак!

- Эшитаман! - деди Рустам бўйнини чўзиб, қулогини у томонга қаратаркан.

- Мени никоҳингизга оласиз!!

Рустам кутилмаган таклифдан ҳайратланиб, стулга ўтириб қолди. Сўнг қаҳ-қаҳ отиб кулиб юборди

- Мен-а?!

- Сиз бўлмай бегона оладими мени?

- Шундоқ яхши яшаяпмиз-ку! - деди у қўлларини икки томонга ёзиб, кўзларини катта-катта очаркан.

- Бу мени қониқтирмайди!

Аёл шаҳдам эди. Йигит кўнглидан «Бу аёлнинг нечанчи макри экан?» деган фикр ўтди.

- Қачон ва қаерда никоҳдан ўтамиз, аввалги эрингиздан расман ажрашганмисиз?

- Буёғи билан ишингиз бўлмасин! Ўртоқларингизни тўплайсиз. Кичкина тўй қиламиз, ота-онам, дугоналаримнинг олдида юзим ёруғ бўлиши керак! Тушундингизми?

Рустам аёл шижоати олдида бўшашди.

- Харажатларидан кўрқманг, менинг ҳисобимдан. Ресторанда тўй қиламиз!

Йигит ҳайратда қолди, назарида аёлни тўхтатиш мумкин эмас эди.

- Душманлар куйиб ўлсин - машҳур хонандаларни таклиф қиламан, ўртоқларингиз тан беришади: зиёфат зўр бўлади! Беш юз долларлик костюм-шим, юз долларлик германский туфли кийгизиб, сизни қўғирчоқдай ясангириб қўяман! Ёқадими?

Рустам анграйганча кийимига қаради: оҳори кетган, қачон дазмолланганини эслай олмайди! Косибдан олган туфлисининг ранги ўчиб, тагчарми ейилиб кетган! Баҳорда Шоҳиста олиб берган кўйлаги кийилавериб, ярашиқсиз ҳолатга келган!

У кийимларни ўйлаб, мийиғида кулди. «Ҳақиқий куёв бола бўларканман-да!»

- Ўртоқларингиз бунақа кийинолмаган! Сизни шаҳардаги энг чиройли, бадавлат куёвга айлантираман!

Рустам оғзидан суви келиб, Шоҳистага иршайди. «Жонидан» деб пичинг қиладиган одам бу сафар ўзини кичкина боладай ҳис эта бошлади...

Аслида уйланиш ҳақида кўп ўйлаган, аммо ёшлиқда адашгани, тўғри йўлга кириш учун тоқати етмаслигини мулоҳаза қилиб, ҳаммасига қўл силкиб, Шоҳистаникига қатнаётган эди.

Ота-онаси ҳам уйлантириш ҳақида роса бош қотиришган. Рўзгор бўйнига тушса, қуйилиб қолар дегандай, бириккита қариндош-уруғларнинг қизини сўраб кўришди. Бироқ икки марта қамалган, ишламайдиган, ўзидан катта аёлникига кириб юрган йигитга ким қиз беради? Қайси қиз у билан турмуш қуради?

Ота-онанинг диллари оғриди: «Шунга илакишмагани-да, бирорта қиз тегармиди?»

Синфдошлари, таниш-билишлар: «Бўйдоқ йигит ўзингдан катта, болалик хотин билан юргани уялмайсанми?»

Онаси ўпмаганига уйланиб, мазза қилиб яшамайсанми?» деб уни йўлга солмоқчи бўлишди.

Шоҳиста вазиятни сездию, аввалига бир оғиз ҳам гапирмади. Янги гап ўйлашга қурби етмай, Рустамнинг олдига борди-да, мушукдай суйкаланиб, бўйнига осилди.

- Нима бўлди, асалим, гапларим ёқмадимми?

«Асалим» - Рустам аёлнинг башарасига нафрат билан тикилди. Илондай аврамоқчи бўлаётгани айёрона нигоҳларидан яққол сезилиб турар, ёшига ярашмаган сиёқда ўзини маҳбубадай тутаётгани Рустамнинг гашини келтирар эди.. Ҳозир башарасига қараб, унинг хунук аёл эканини билдию, ўзининг диди пастлигидан ижирғанди...

Шиддат билан аёлни силтаб ташлаб, диванга бориб ўтирди. Кўзларини бир нуқтага тикканча жиддий ўйга толди.

- Сизга уйланомайман!- деди Рустам кескин.

- Нега? -таажубланди аёл.

- Сиз турмуш кўрган, болалик аёлсиз, ёшингиз ҳам мендан анча катта!

- Бир-биримизни севсак, ёшнинг нима фарқи бор, асалим?!

Аёл ялинчоқлик билан унинг ёнига ўтирди. «Асалим» дейиши йигитнинг қанчалик гашини келтираётган бўлса, ёнига ўтиргани баттар жаҳлини чиқарди.

- Ўртоқларимга масхара бўлишдан чарчадим, ота-онамдан ажраб қолдим...

- Вой! Кўролмаганлар гапираверади. Келинг, асалим, битта тўйчани ўтказиб, мазза қилиб яшайлик!

Рустамнинг асаби бузилди.

- Эй, хотин!- деди унга қўлини қилич қилиб, - мени «асалим» дема!!

Аёл эркак овозидаги ҳақорат ва бегоналикдан оғринди. Аммо ҳозир айёрлик қилмаса, эрдан қуруқ қолиши, дугоналари олдида масхара бўлишини ўйлади-да, юзини қўллари билан тўсиб, хўнграб йиғлаб юборди.

- Наҳотки, мени яхши кўрмасангиз? Севасиз, бир кун

кўрмасангиз турулмайсиз, деб юрардим, оқибатингиз шуми? Ё шарманда қилиш учун гапиряпсизми?!

- Қанақа севги! Ҳей, хотин! Ун ёш қаттасану севгига бало борми? Мен очиқ гапиряпман, сен ҳам тўғрисини гапир: севаман деганларинг ҳаммаси тилда, риё, тушундингми? Мени лақиллатма, бугундан бошлаб орамиз очиқ, мен бу уйга келмайман, ота-онамникида яшаб, бирорта онаси ўпмаганга уйланаман!

Шоҳиста Рустамдан бу гапни сира кутмаган эди. Афсуски, у гапирди... Кўксида ухлаб ётган рашк кўзғолон кўтариб, вужудини титратиб юборди.

У йигитни қўлдан чиқариб юбормаслик учун заҳирадаги макридан бирини ишга солди.

- Вой, дод, мусулмонлар!- деди хона ўртасига чўккалаб, қўлларини осмонга узатаркан, - Адо бўлдим, мени хароб қилди бу йигит, наҳотки, эл-юрт олдида шарманда қилиб ташлаб кетса, ахир бунга хонумонимни сарф қилиб юбордим-ку!

Рустам билмаган экан: аёлнинг овози ёқимсиз, ҳатто кулоқни тешадиган даражада шанғи экан!

Алвастига айланган Шоҳиста унинг тепасига келди.

- Номимни булғаб ташлаб кетмоқчимисан?

Рустам жавоб беришга оғиз жуфтлаган эди, аёл гал бермади.

- Ташлаб кетиш қанақалигини кўрсатиб қўяман, сен менинг совунимга кир ювмабсан?

- Э, қўлингдан келганини қил, сени бузиб қўймаганман!!

- Агар ташлаб кетсанг, - қошлари ёқимсиз ва шайтоний чимирилди Шоҳистанинг, - минг доллардан ортиқ пулимни ўғирлаган, DVD, янги телевизоримни сотган юборган машинаник сифатида прокурорга ёзиб бераман, адвокат ёллаб камида етти йилга қаматаман...

Шоҳиста шаҳд билан ортига бурилди-да, шкафдан сумкасини олиб елкасига илди, хона ўртасига келиб:

- Чиқ уйимдан, иккинчи кўзимга кўринма, ҳезалак! -

деди қўлини найза қиларкан, - энди сен билан судда гаплашаман!

Рустам ғазабдан кўкариб қолди. Боягина «асалим» деб ялтқланиб турган аёлнинг энди «қаматиб юбораман» дейишини хаёлига келтирмаган эди.

У аёлга қараб: «Гаҳ десам қўлимга қўнадиган ёшроғини топиб оламан, сен қамалиб кетаверасан, хоҳласам, қамоқда йўқ қилдириб юбораман!» деган маъно борлигини тушуниб юраги титраб кетди...

- Шоҳиста ...- у қандай қилиб мулойим гапирганини билмай қолди. Аёл ҳаволанди.

- Уч минутда йўқолмасанг, уйимга бостириб кириб, зўрламоқчи бўлди деб милицияга қўнғироқ қиламан!! Ҳамма ўғирлигингни бўйнингга қўяман!!!

Рустам довдираб, эшик томон равона бўлди. Коридордан ўтиб, қавзани ушлаганда:

- Тўхта! - деди шиддатли овоз, - калитни ташлаб кет!!

Рустам ортига қарамай, калитни улоқтирди. Калитни улоқтирди-ю, ўзида ғалати енгиллик туйди.

У ҳаммаси улоқтирилган калитда эканини ҳозирча тушунмасди. Тушунмаса-да, Шоҳистани «Занглаган калит», деб сўқди ичида. Занглаган калит! Дарҳақиқат, Рустам танлаган тақдир эшигининг калити занглаган эди. Олдинда уни нималар кутмоқда? Тақдирнинг нурафшон йўлига олиб кирувчи эшикни очишга унинг қурби етадими? Бу эшикни очувчи калит қаерда, кимнинг қўлида? Рустам ҳозир булар тўғрисида ўйлолмасди. Ўйлолмасди ҳам...

ИККИНЧИ КИТОБ ТУГАДИ

МУНДАРИЖА

Қиссалар

Сақлаш камерасидаги ханжар.....	3
Қайдасан, Чарос?.....	33

Ҳикоялар

Мактаб боғи	102
Жаллод қиличи.....	107
Дунёнинг бўлгани шу.....	113
Она.....	119
Куйган аёл.....	125
Маккора.....	133
Қиз меҳри.....	149
Илҳақ жон.....	156
Мусаффо мактуб.....	165
Тақдир ўриндиғи.....	170
Совға қилинган чақалоқ.....	185
Ўсал ўғиллар.....	199
Машмаша.....	207
Хўроздум.....	222
Занглаган калит.....	227

4000 сўм.

Боқий МИРЗО

САҚЛАШ КАМЕРАСИДАГИ ХАНЖАР

ҚИССАЛАР ВА ҲИКОЯЛАР

2

ЖИЛД

Муҳаррир:	Нурбек Абдуллаев
Тех. муҳаррир:	Собитхон Абдуҳамитов
Дизайнер:	Дилмурод Алимов
Мусахҳих:	Улугбек Умаров

2012 йилнинг 27 декабрь куни теришга берилди. 2013 йилнинг 10 январь куни босишга рухсат этилди. Бичими 60x84 1/16. Ҳажми 16 босма тобоқ.

Газета қоғозига офсет усулида босилди.
Адади 1000 нуска. № 192-сонли буюртма
Баҳоси келишилган нарҳда.

«Наманган» нашриёти, Наманган шаҳри,
Навоий кўчаси, 36-уй.

Китобнинг оригинал макети «ЗАКОВАТ» нашриёт уйи МЧЖ
босмахонасида газета қоғозига офсет усулида босилди.

Корхона манзили: Косонсой шаҳри,
«Чорбоғ» кўчаси, 17-уй.